

DANIEL MIROSZ

HISTORIA POWSZECHNA

ALMANACH DAT

CZEŚĆ CZWARTA

1799-1918

OD KONSULATU WE FRANCJI DO ROZEJMU W RETHONDES

David Lloyd George
premier Wielkiej Brytanii

Vittorio Orlando
premier Włoch

„Wielka Czwórka”

Georges Clemenceau
premier Francji

Thomas Woodrow Wilson
prezydent USA

DATY KLUCZOWE

1799-1815-EPOKA NAPOLEOŃSKA.

1815-KONGRES WIEDEŃSKI.

1821-NIEPODLEGŁOŚĆ MEKSYKU.

1822-NIEPODLEGŁOŚĆ BRAZYLI.

1830-REWOLUCJA LIPCOWA WE FRANCJI.

1848-1849-WIOSNA LUDÓW W EUROPIE.

1853-1856-WOJNA KRYMSKA.

1861-ZJEDNOCZENIE WŁOCH.

1861-1865-WOJNA SECESYJNA W USA.

1870-1871-WOJNA FRANCUSKO-PRUSKA.

1871-ZJEDNOCZENIE NIEMIEC. KOMUNA PARYSKA.

1878-KONGRES BERLIŃSKI.

1895-NARODZINY KINEMATOGRAFII.

1896-PIERWSZA OLIMPIADA ERY NOWOŻYTNEJ.

1904-1905-WOJNA ROSYJSKO-JAPOŃSKA.

1905-1907-REWOLUCJA W ROSJI.

1914-1918-I WOJNA ŚWIATOWA.

1917-REWOLUCJA LUTOWA I PAŹDZIERNIKOWA W ROSJI.

<p>1799</p>	<p><u>Projekt nowej konstytucji we Francji (BONAPARTE, PIERRE FRANÇOIS CLAUDE DAUNOU) – (13.XII.), ogłoszenie końca I Republiki przez BONAPARTEGO (15.XII.), nowa konstytucja we Francji (utworzenie 4 zgromadzeń prawodawczych, władza wykonawcza na 10 lat dla trzech konsuli – pierwszym BONAPARTE, drugim JEAN JACQUES RÉGIS DE CAMBACÉRÈS, trzecim CHARLES FRANÇOIS LEBRUN, projekty praw wysuwane tylko przez pierwszego konsula, redakcja Rady Stanu, omawianie przez Trybunał, przyjmowanie lub odrzucanie przez Ciało Prawodawcze, wybory stopniowe, decydujący wpływ pierwszego konsula na władzę prawodawczą) – (24.XII. – 4 nivose 'a roku VIII), rządy Konsulatu we Francji (do 1804), JOSEPH ks. D'OTRANTE FOUCHÉ ministrem policji Francji (do 1802). Śmierć WASHINGTONA. Exodus części niewolników jamajskich z Nowej Szkocji do Sierra Leone. Spisek niepodległościowy w Meksyku. Krótkie rządy TEKLE GIJORGISA (po raz piąty) i SALOMONA III (po raz drugi) w Etiopii, DYMITRIUSZ nowym cesarzem (do 1800). „Combination Laws” w Anglii (zakaz tworzenia strajków i organizacji robotniczych. ALEKSANDER MORUZI (po raz drugi) hospodarem Wołoszczyzny (do 1801). Wyprawa niemiecka (ALEXANDER bar. VON HUMBOLDT) do Ameryki Płd. (do 1804). Powstanie antyfrancuskie w Neapolu (FRA DIAVOLO). KONSTANTYN YPSILANTI hospodarem Mołdawii (do 1801). GIRWAN DŻUDDHA królem Nepalu (do 1816). MAKSYMILIAN IV JÓZEF elektorem Bawarii (do 1805). Śmierć GIUSEPPE PARINIEGO – pisarza włoskiego, JOSEPHA BLACKA – lekarza i chemika szkockiego, JEAN'A FRANÇOISA MARMONTELA – pisarza francuskiego (Powiastki moralne), LAZZARO SPALLANZANIEGO – biologa włoskiego, PIERRE'A AUGUSTINE'A BEAUMARCHAISA – pisarza francuskiego (Cyrułik sewilski, Wesele Figara), KARLA DITTERSA VON DITTERSDORFA – kompozytora austriackiego, CASPARA FREDERIKA HARSdorFFA – architekta duńskiego.</u></p>
<p>XVIII-XIX WIEK 1800 - 1823</p>	<p>PONTYFIKAT PIUSA VII.</p>
<p>1800</p>	<p>Ludność: Azja – 602 mln, Europa – 187 mln, Afryka – 90 mln, Ameryka Płn. i Płd. – 25 mln, Rosja europejska – 29 mln, Francja – 27 mln, monarchia habsburska – 23 mln, Rzesza (ogólnie) – 22 mln, Italia (ogólnie) – 18 mln, Hiszpania – 10,5 mln, Anglia i Walia – 9 mln, Prusy – 8,7 mln, Nowa Hiszpania (Meksyk) – 6,8 mln, Ameryka środkowa – 6 mln, Irlandia – 5 mln, Brazylia – 4 mln, Antyle – 3 mln, Czechy – 3 mln, Belgia – 3 mln, Portugalia – 2,9 mln, La Plata – 2,9 mln, Nowa Granada – 2,6 mln, Szwecja – 2,35 mln, Holandia – 2,1 mln, Szkocja – 1,7 mln, Szwajcaria – 1,7 mln, Peru z Chile – 1,4 mln, Dania – 1 mln, Prusy Wsch. – 930 tys., Norwegia – 880 tys., Finlandia – 830 tys., Londyn – 1 mln, Paryż – 600 tys., Neapol – 426 tys., Moskwa – 400 tys., Wiedeń – 240 tys., Amsterdam – 220 tys., Dublin – 200 tys., Sankt Petersburg – 200 tys., Lizbona – 180 tys., Berlin – 172 tys., Aleksandria – 15 tys. Formalny zakaz handlu opium w Chinach. Pierwsze ogniwo</p>

	<p>elektryczne (ALESSANDRO VOLTA). <u>Konwencja francusko-turecka w El Araisz (wycofanie się Francuzów z Kairu w ciągu 45 dni, z Egiptu w ciągu 90 dni) – (I.), złamanie konwencji przez Francję (przesłanki Anglii do potraktowania ewakuujących się Francuzów jako jeńców wojennych), bitwa pod Kairem – zwycięstwo Francji (KLEBER) nad Turcją, antyfrancuskie powstanie w Kairze (I-IV.), reforma administracji i sądów we Francji, utworzenie Banku Francji (13.II.), utworzenie Republiki Wysp Jońskich tzw. Republiki Heptanezu – protektorat rosyjsko-turecki (21.III.) – (do 1807), ugoda francusko-mamelucka (uznanie władzy MURADA nad Górnym Egiptem w zamian za część podatków, furaz, konie i żywność) – (IV.). Nieudany zamach na JERZEGO III w Londynie (15.V.). Przekroczenie przeł. Św. Bernarda przez armię francuską (20.V.), marsz na Mediolan, I faza bitwy pod Marengo – zwycięstwo armii austriackiej (MICHAEL FRIEDRICH BENEDIKT MELAS) nad Francuzami (BONAPARTE), zwycięstwo Francji (LOUIS CHARLES ANTOINE DESAIX DE VEYGOUX DESAIX) w II fazie bitwy (14.VI.), ofensywa francuska w Rzeszy, bitwy: pod Bruchsal (VI.), Philipsburgiem (VI.), Hochstädt (19.VI.) – zwycięstwa armii francusko-polskiej (KNAZIEWICZ MOREAU) nad Austrią, francuska propozycja ugody z nowym papieżem, PIUSEM VII (25.VI.), bitwy pod Frankfurtem (7.VII.), Offenbach (12.VII.) – zwycięstwa armii francusko-polskiej (MOREAU, KNAZIEWICZ) nad Austrią, rozejm francusko-austriacki w Parsdorf (15.VII.), kapitulacja francuskiego garnizonu na Malcie przed Anglikami (4.IX.), angielska okupacja wyspy (do 1802), nabycie Luizjany przez Francję od Hiszpanii, oblężenie Peschiera, Ferrary i Mantui przez wojska francusko-polskie (do 1801). Założenie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie (1.XI.). Wydanie deklaracji o zbrojnej neutralności w stosunku do Anglii przez państwa bałtyckie (Szwecja, Dania, Prusy, Rosja) – (XII.). <u>Wznowienie walk, bitwa pod Hohenlinden – zwycięstwo armii francusko-polskiej (MOREAU, KNAZIEWICZ) nad Austriakami (JOHANN KOLLOWRATH) – (3.XII.), rozejm francusko-austriacki w Steyr (XII.), nieudany zamach na konsula BONAPARTEGO w Paryżu (24.XII.). Spisek niepodległościowy w Meksyku (do 1801). Misja angielska w Persji. Krótkie rządy TEKLE GIJORGISA (po raz szósty) w Etiopii, DYMITRIUSZ (po raz drugi) cesarzem (do 1801). „Union Act” (unia realna Wielkiej Brytanii z Irlandią). SUNJO królem Korei (do 1834). Powstanie murzyńskie (GABRIELLI) w płd. stanach USA. Wynalazek krosna automatycznego (PIERRE JACQUARD). Śmierć EINAKE VEKERESCU – poety włoskiego, JEAN’A BAPTISTE’A VALLINA DE LA MOTHE – architekta francuskiego, NOËLA LEMIRE’A – rytownika francuskiego, NICOLO PICCINIEGO – kompozytora włoskiego, LORENZO MASCHERONIEGO – matematyka włoskiego.</u></u></p>
<p>XIX WIEK 1801</p>	<p>Unia Wielkiej Brytanii (Anglii, Szkocji, Walii) z Irlandią, powstanie Zjednoczonego Królestwa (United Kingdom) – (1.I.). THOMAS JEFFERSON prezydentem USA (do 1809). <u>Kapitulacja austriackiej twierdzy Peschiera przed wojskami francusko-polskimi (22.I.).</u></p>

Układ polityczny i handlowy brytyjsko-perski (nie dopuszczanie Francuzów do Persji, wysłanie wojsk na Afganistan w razie napaści Afganów na Indie, zwolnienie kupców angielskich od podatków, prawo swobodnego osiedlania się w portach perskich, wwóz bez cła wielu towarów angielskich). Reorganizacja Legionów Polskich w Italii z inspiracji BONAPARTEGO, powołanie Generalnego Inspektoratu Wojsk Polskich (DĄBROWSKI) w Mediolanie (II.). HENRY ADDINGTON wicehr. SIDMOUTH premierem Wielkiej Brytanii (do 1804). Pokój francusko-austriacki w Lunéville (potwierdzenie warunków z Campo Formio, otrzymanie przez FERDYNANDA TOSKAŃSKIEGO – salzburskiego księstwa duchownego, granica francuska z Rzeszą wzdłuż lewego brzegu Renu, zachowanie Wenecji przez Austrię) – (9.II.). Zamordowanie PAWŁA I w Sankt Petersburgu w wyniku szerokiego spisku (PANIN, PIOTR VON DER PAHLEN) – (11.II.), ALEKSANDER I carem Rosji (do 1825). Kapitulacja austriackich twierdz Ferrara (II.) i Mantua (17-18.II.) przed oddziałami francusko-polskimi, powstanie Królestwa Etrurii w miejsce Wielkiego Księstwa Toskanii, MARIA LUDWIKA królową (do 1807), wydanie kodeksu handlowego i karnego we Francji. Bitwa morska pod Kopenhagą – zwycięstwo floty brytyjskiej (NELSON) nad duńską, zbombardowanie Kopenhagi przez Anglików (2.IV.), wycofanie się Danii ze związku zbrojnej neutralności państw bałtyckich. Przybycie PIUSA VII do Rzymu (3.VII.), restytuowanie Państwa Kościelnego przez BONAPARTEGO, ogłoszenie konstytucji na Haiti (8.VII.), TOUSSAINT-LOUVERTURE dożywotnim gubernatorem generalnym wyspy, nominalne zwierzchnictwo Francji nad Haiti, konkordat francusko-papieski (swoboda kultu we Francji, wyrażenie zgody papieża na dokonany przez rewolucję zabór dóbr kościelnych obowiązek przysięgi biskupów na wierność i posłuszeństwo rządowi, prawo mianowania biskupów przez I konsula, przyznanie pensji duchowieństwu) obowiązywał (do 1905) – (15.VII.), kapitulacja armii francuskiej w Egipcie przed wojskami brytyjsko-tureckimi, ewakuacja Francuzów z Egiptu, pokój francusko-turecki (status quo), okupacja Egiptu przez Wielką Brytanię (do 1803), wywiezienie Kamienia z Rosetty do Londynu, preliminaria pokojowe między Wielką Brytanią a Francją, Hiszpanią i Republiką Batawską w Londynie (X.), pokój francusko-rosyjski w Paryżu (nie podjęcie żadnych wrogich działań na terytorium obu państw, status quo) – (8.X.), inkorporacja księstwa Piombino i Elby do Francji. Włączenie Karnataku, Tandżauru i części Audhu do posiadłości brytyjskich w Indiach, Hajdarabad lennem. Zwolnienie z poddaństwa chłopów z dóbr państwowych i dworskich w Korei. Powstanie plemienia Fulbe (OSMAN DAN-FODIO) w krajach Hausa (Nigeria) – (do 1809). Reformy ALEKSANDRA I w Rosji (powstanie Tajnego Komitetu (książę ADAM CZARTORYSKI, MIKOŁAJ NOWOSILCOW, PAWEŁ STROGANOW, WIKTOR KOCZUBEJ), organu doradczego cara, wydanie dekretu o prawie kupców, mieszczan i chłopów państwowych do nabywania ziemi, ale bez chłopów poddanych. Powstanie janczarów w Belgradzie (XII.). Podbój Gruzji przez

	<p>Rosję. MAHMUD-SZAH emirem Afganistanu (do 1803). YGUALE TSYJON cesarzem Etiopii (do 1818). ALEKSANDER SUŹU hospodarem Mołdawii (do 1802). MICHAŁ SUŹU (po raz trzeci) hospodarem Wołoszczyzny (do 1802). Śmierć GEORGA VELTENA – architekta rosyjskiego, DANIELA CHODOWIECKIEGO – malarza i rytownika niemieckiego, DOMENICO CIMAROSY – kompozytora włoskiego, IGNACEGO KRASICKIEGO – pisarza polskiego.</p>
<p>1802</p>	<p><u>Równowaga budżetowa we Francji, proklamowanie Republiki Włoskiej (Lombardia, Modena, Bolonia, ujście Padu, Rawenna) w miejsce Republiki Cisalpińskiej przez BONAPARTEGO, istniała (do 1805), pokój między Francją, Hiszpanią, Republiką Batawską a Wielką Brytanią w Amiens (zatrzymanie przez Wielką Brytanię – Trynidadu, Tobago, części Gujany, Cejlonu, Saint Vincent, Malediwów, Malakki, Malajów, Koczinu i Kannanuru w Indiach, zwrot Seszeli, Martyniki i Gwadelupy – Francji, Malty – zakonowi joannitów, Minorki – Hiszpanii, Kapsztadu – Republice Batawskiej, otrzymanie udziału przez Anglików w zarządzie tejże kolonii, umożliwienie powrotu wojskom francuskim z Egiptu, zrzeczenie się przez Francję roszczeń do Egiptu, wycofanie się armii francuskiej z Państwa Kościelnego i Neapolu) – (25.III.), koniec II koalicji antyfrancuskiej, część legionów polskich w służbie Republiki Włoskiej (20.IV.), ogłoszenie restytucji niewolnictwa w koloniach francuskich (BONAPARTE), powstanie murzyńskie na Haiti (HENRI CHRISTOPHE JEAN JACQUES DESSALINES) – (do 1803) i na Gwadelupie, proklamacja niepodległości Santo Domingo (TOUSSAINT), zdobycie Gwadelupy przez oddziały francuskie (ANTOINE RICHEPANSE), wysłanie 20 tys. francusko-polskiego korpusu ekspedycyjnego (CHARLES VICTOR EMMANUEL LECLERC) w celu obrócenia Haiti w zwykłą kolonię (V.), aresztowanie TOUSSAINTA i jego deportacja do Francji, BONAPARTE dożywotnim konsulem według plebiscytu (VIII.), inkorporacja Piemontu i Parmy do Francji, Republika Wallis (płd. kantony Republiki Helweckiej) – (do 1810), wprowadzenie Orderu Legii Honorowej (BONAPARTE). Pokój brytyjsko-maracki w Bassein (utrzymywanie wojsk brytyjskich na terytorium Maharasztry w wysokości 2 600 000 rupii rocznie, zrzeczenie się przez Marathów praw do miasta Surat, podporządkowanie całej polityki zagranicznej kontroli brytyjskiej). Zjednoczenie Wietnamu przez NGUYEN PHUC ANHA, dynastia Nguyen (do 1945), GIA LONG królem (do 1804). Założenie uniwersytetu w Dorpacie. Pierwszy statek parowy – „Charlotte Dundas” na kanale Forth-Clyde w Szkocji. Krótkie rządy ALEKSANDRA SUŹU na Wołoszczyźnie, KONSTANTYN YPSILANTI nowym hospodarem (do 1806). Reorganizacja administracji państwowej w Rosji, likwidacja kolegiów – powołanie ministerstw, utworzenie Komitetu Ministrów. WIKTOR EMANUEL I królem Sardynii (do 1821). ALEKSANDER MORUZI (po raz drugi) hospodarem Mołdawii (do 1806). Śmierć JOSEPHA SIFFREINA DUPLESSISA – malarza francuskiego, GEORGE’A ROMNEY’A – malarza angielskiego, ERASMUSA DARWINA – biologa, lekarza i pisarza angielskiego, ALEKSANDRA RADISZCZEWA – pisarza</u></p>

	rosyjskiego.
1803	<p><i>Dekret „o wolnych oraczach” w Rosji (możliwość nadania wolności osobistej i określonej działki ziemi poddanych chłopom przez szlachtę), reforma oświaty (4 typy szkół – parafialne (na wsi), powiatowe, gubernialne (gimnazja) i uniwersytety, utworzenie sześciu okręgów szkolnych na czele z kuratorami)), odnowienie działalności uniwersytetu w Wilnie (z polskim językiem nauczania).</i></p> <p><i><u>Ustalenie wartości kruszcowej franka gernala we Francji (waga 5 g, 90% srebra) – (28.III.). Mediatyzacja i sekularyzacja dóbr kościelnych w Rzeszy (wcielenie posiadłości rycerzy Rzeszy lub zbyt drobnych państewek, w tym 45 wolnych miast do państw większych, koniec istnienia 112 stanów Rzeszy (Reichsstände), pozostawienie 6 wolnych miast Rzeszy (Hamburg, Lubeka, Brema, Frankfurt n/Menem, Norymberga, Augsburg) – (25.IV.). <u>Nabycie terenu Luizjany przez USA od Francji za sumę 80 000 000 franków gernali (30.IV.), zerwanie traktatu pokojowego z Amiens, powrót do stanu wojny między Wielką Brytanią a Francją (V.), ofensywa francuska w Rzeszy – zajęcie Hanoweru (opcja przekazania go Prusom), utworzenie przez BONAPARTEGO 150 tys. armii Anglii i zebranie flotylli 2000 okrętów w porcie Boulogne – zamysł desantu na Wielką Brytanię (do 1805), obsadzenie portów na Morzu Adriatyckim i Tyrreńskim przez wojska francuskie (groźba brytyjskiego desantu) – (VI.), zamordowanie TOUSSAINTA we Francji – nasilenie walk wyzwolenczych na Haiti, konkordat włosko-papieski (16.IX.). Pierwszy długodystansowy przelot powietrzny (GARNERIN) balonem, 300 km od Moskwy (3-4.X.). <u>Epidemia żółtej febry na Santo Domingo, kapitulacja francusko-polskiego korpusu ekspedycyjnego wobec oddziałów powstańczych (DESSALINES) – (13.XI.), układ brytyjsko-afgański (zobowiązanie się Afganistanu do poparcia zbrojnego Wielkiej Brytanii w przypadku ataku Francji i Persji na Indie).</u> Opanowanie Tasmanii przez Wielką Brytanię.</u></u></i></p> <p><i>Elektorat Hessen-Kassel w Rzeszy (do 1866). Utworzenie stanu Ohio w USA. Pług ROBERTA RANSOME’A. Wyprawa rosyjska (IWAN KRUSENSTERN, JERZY LISIAŃSKI) dookoła świata (do 1806).</i></p> <p><i>Wyprawa amerykańska (MERIWETHER LEWIS, WILLIAM CLARKE) w celu zbadania Luizjany (do 1806). SZUDZA-SZAH emirem Afganistanu (do 1809). RADAMA I królem Madagaskaru (do 1828). SAUD I WIELKI emirem Nedźdu (do 1814). Ogłoszenie konstytucji w Szwajcarii. Śmierć GASPARO ANGIOLINIEGO – choreografa włoskiego, VITTORIO ALFIERIEGO – pisarza włoskiego, HANSA CASPARA HIRZELA – pisarza szwajcarskiego, JAMESA BEATTIE – pisarza angielskiego (Minstrel), MILLE CLAIRON – francuskiej aktorki teatralnej, LOUISA ANTOINE’A CARACCIOLIEGO – pisarza francuskiego (Paryż, wzór dla innych narodów, czyli Europa francuska), PIERRE’A AMBROISE’A CHODERLOS DE LACLOSA – pisarza francuskiego, JEAN’A FRANÇOISA DELHARPE’A – pisarza francuskiego, JEAN’A FRANÇOISA DE SAINT-LAMBERTA – pisarza francuskiego, GOTTFRIEDA VAN SWIETENA – kompozytora austriackiego, JOHANNA GOTTFRIEDA VON HERDERA – filozofa i pisarza</i></p>

	niemieckiego, FRIEDRICH A GOTTLIEB A KLOPSTOCK A – pisarza niemieckiego (Messyada), JULIENA DAVIDA LE ROYA – architekta i archeologa francuskiego.
1804	<p><u>Ogłoszenie niepodległości Haiti w Gonaives (I.I.), DESSALINES dożywotnim gubernatorem generalnym.</u> Założenie Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego (British and Foreign Bible Society) w Wielkiej Brytanii. Wybuch antytureckiego powstania (JERZY CZARNY KARADJORDJEVIĆ) w Serbii (III.) – (do 1815), starcia z wojskami tureckimi pod Szabacem, Pożarevacem i Waljewem. <u>Schwytanie księcia LOUISA ANTOINE’A HENRI DE BOURBONA (CONDE D’ENGHIEN) w Badenii pod zarzutem spisku przeciw BONAPARTEMU (14/15.III.) i jego rozstrzelanie (21.III.), załamanie się dobrej opinii BONAPARTEGO w Europie, ogłoszenie kodeksu cywilnego (napoleońskiego) we Francji (wolność osobista, świecki charakter małżeństwa, nienaruszalność własności prywatnej, równość obywateli wobec prawa, wolność sumienia, swoboda wyboru zawodu, podkreślenie roli męża i ojca w rodzinie, ponowienie zakazu tworzenia robotniczych stowarzyszeń zawodowych i organizowania strajków) – (27.III.).</u> PITT MŁODSZY premierem Wielkiej Brytanii (do 1806). Założenie uniwersytetu w Kazaniu. Przyłączenie Megrelii, Chanatu Gandżyjskiego i Imeretii do Rosji. Wojna rosyjsko-perska o wpływy na Zakaukaziu (do 1813). GIA LONG cesarzem Wietnamu (do 1820), koronowanie się za zgodą Chin, przeniesienie stolicy z Thang-long do Hue, wydanie Kodeksu Annamickiego. Przyłączenie terenów w dolinie Gangesu (m.in. Delhi) i Kattaku do posiadłości brytyjskich w Indiach, Wielki Mogół na utrzymaniu Kompanii Wschodnioindyjskiej. Podbój państwa Zaria przez Fulbe w Afryce Zachodniej (OSMAN DAN-FODIO). Antymameluckie powstanie w Kairze, przywrócenie władzy tureckiego paszy, wpływy MOHAMMADA ALI. Statut żydowski w Rosji (instytucjonalizacja dyskryminacji). Misja rosyjska (RIEZANOW) do Japonii. Zbudowanie pierwszej lokomotywy szynowej (RICHARD TREVITHICK). <u>Wniosek członka Trybunału, CURÉEGO o przyznaniu tytułu cesarza BONAPARTEMU i poparcie tego wniosku przez Senat (18.V.), ogłoszenie konstytucji we Francji (przyznanie tytułu cesarza NAPOLEONOWI I BONAPARTE, z prawem dziedziczenia tronu, w razie braku następcy godność cesarza przekazana JÓZEFOWI, starszemu bratu).</u> Pierwsze wykorzystanie balonu do celów naukowych (ZACHAROW, ROBERTSON); badanie atmosfery przez 3 godziny na wys. 2,5 km) – (30.VI). BADR sultanem Omanu (do 1806). FRANCISZEK II (I) dziedzicznym cesarzem Austrii (11.VIII.) – (do 1835). JAKUB I (DESSALINES) cesarzem Haiti (do 1806). <u>Zerwanie stosunków dyplomatycznych z Francją przez Rosję (IX.), włączenie się Hiszpanii do wojny po stronie Francji, koronacja NAPOLEONA I na cesarza Francuzów w obecności papieża PIUSA VII w Paryżu (2.XII.), rządy (do 1814), powołanie do wojska we Francji 2 mln 200 tys. ludzi (do 1815), I Cesarstwo we Francji (do 1814/15), przyjęcie przysięgi wierności od armii przez NAPOLEONA I (5.XII.).</u> Koronacja FRANCISZKA I na cesarza Austrii w Wiedniu</p>

	<p>(8.XII.). <u>FOUCHÉ ministrem policji we Francji (do 1810). Śmierć IMMANUELA KANTA – filozofa niemieckiego, JOHANNA ADAMA HILLERA – kompozytora niemieckiego.</u></p>
<p>1805</p>	<p><u>Traktat szwedzko-rosyjski w Sankt Petersburgu (możliwość korzystania ze szwedzkiego portu Stralsund przez wojska rosyjskie) – (1.III.), przymierze angielsko-rosyjskie w Sankt Petersburgu (11.IV.), przeciwko Francji występuje III koalicja (Austria, Rosja, Szwecja, Neapol z Sycylią + Wielka Brytania od 1803), po stronie Francji – Hiszpania (od 1804), Badenia, Wirtembergia i Bawaria, aneksja Republiki Liguryjskiej przez Francję, Republika Lukki – Księstwem Lukki (do 1847), MARIE ANNE ELISE BONAPARTE (BACCIOCHI) na tronie, Republika Włoch – Królestwem Włoch (do 1814), koronacja NAPOLEONA I na króla Włoch w Mediolanie (26.V.), EUGÈNE DE BEAUHARNAIS – wicekrólem Włoch (do 1814). Rewolta antyturecka w Kairze (V.), wygnanie paszy, MOHAMMAD ALI namiestnikiem Egiptu (do 1848). <u>Traktat rosyjsko-neapolitański (zgoda Neapolu na wysadzenie wojsk rosyjskich z Wysp Jońskich na teren królestwa) – (10.IX.), traktat o neutralności między Francją a Neapolem (IX.), Wielka Armia we Francji (do 1808), nasilenie działań wojennych w Italii i Rzeszy, przymierze szwedzko-rosyjskie w Beckasgog (3.X.), bitwa pod Ulm – zwycięstwo Francji (NAPOLEON) nad armią austriacką (KARL VON MACK LEIBERICH) – (15.X.), bitwa morska k/przyl. Trafalgar – zwycięstwo floty brytyjskiej nad połączoną flotą francusko-hiszpańską, śmierć NELSONA (21.X.), krach planów NAPOLEONA inwazji na Anglię, sojusz prusko-rosyjski w Poczdamie (życzliwa neutralność Prus dla Rosji) – (3.XI.), zdobycie Wiednia przez wojska francuskie. Spotkanie ALEKSANDRA I z FRYDERYKIEM WILHELMEM III przy grobie FRYDERYKA WIELKIEGO (4.XI.). Dotarcie LEWISA i CLARKE’A do wybrzeży Pacyfiku (7.XI.). <u>Rokowania francusko-angielskie (XII.), oburzenie na dworze pruskim, bitwa pod Austerlitz (Slavkov u Brna) – zwycięstwo Francji (NAPOLEON) nad armią austriacko-rosyjską (FRANCISZEK II, ALEKSANDER I) – (2.XII.), spotkanie NAPOLEONA z FRANCISZKIEM II w celu zawarcia pokoju (4.XII.), bitwa pod Castel Franco – zwycięstwo armii francusko-polskiej nad armią austriacką (24.XII.), pokój francusko-austriacki w Preszburgu (utrata Istrii i Dalmacji przez Austrię na rzecz Francji, Wenecji na rzecz Włoch, Voralbergu i Tyrolu na rzecz Bawarii, przyznanie Austrii księstwa salzburskiego i Berchtesgaden, utrata znaczenia w Rzeszy i Italii) – (26.XII.), koniec III koalicji antyfrancuskiej, 20 tys. desant brytyjsko-rosyjski na terenie Neapolu, zagrożenie dla władzy francuskiej w pld. Italii, nowe organizmy państwowe w Rzeszy: Królestwo Wirtembergii (do 1871), Królestwo Bawarii (do 1871), mediatyzacja 70 drobnych stanów Rzeszy, Hanower pod okupacją pruską (do 1806). Rozwiązanie nowego korpusu armii w Turcji. II wyprawa MUNGO PARKA wzdłuż rzeki Niger (do 1806). Podbój państwa Katsina przez Fulbe w Afryce Zachodniej. Pierwsze starcie wojenne Aszanti z Brytyjczykami na Złotym Wybrzeżu. Opracowanie techniki oświetlenia gazowego</u></u></u></p>

	<p>(WILLIAM MURDOCK). Zbudowanie kanału Londyn-Birmingham. Założenie uniwersytetu w Charkowie. Amerykańska wyprawa badawcza (ZEBULON MONTGOMERY PIKE) rzeki Missisipi do ujścia Missouri (do 1806). JAN I księciem Liechtensteinu (do 1836). Śmierć MANUELA MARII BARBOSA DU BOCAGE – pisarza portugalskiego, FRIEDRICHA SCHILLERA – pisarza niemieckiego, PAK DZI WONA – filozofa koreańskiego, JEAN'A BAPTISTE'A GREUZE'GO – malarza francuskiego, CLAUDE'A CHAPPE'A – fizyka francuskiego.</p>
<p>1806</p>	<p><u>Republika Batawska – Królestwem Holandii (do 1810), LUDWIK BONAPARTE królem (do 1810). Śmierć PITTA MŁODSZEGO (23.I.). Zamknięcie portów pruskich dla floty brytyjskiej (II.). Walki wojsk francusko-polskich w Neapolu przy odpieraniu desantu brytyjsko-rosyjskiego (II-VII.), upadek panowania dynastii burbońskiej w Neapolu, JÓZEF BONAPARTE nowym królem (do 1808). WILLIAM WYNDHAM bar. GREENVILLE premierem Wielkiej Brytanii (do 1807). Królestwo Sycylii (do 1816). Zdobyć Cattaro przez desant rosyjski (III.), bitwa pod Campo Tenese – zwycięstwo armii francusko-polskiej (JÓZEF) nad Neapolem (9.III.), ustawa o utworzeniu przez nauczycieli jednej korporacji o określonych obowiązkach we Francji (10.V.), ataki floty brytyjskiej na hiszpańskie okręty pod Montevideo i Buenos Aires (VI.), bitwa pod Maidą – zwycięstwo armii brytyjskiej nad wojskami francusko-polskimi (4.VII.), powstanie Związku Reńskiego (wystąpienie 16 państw pld. i zach. niemieckich z Rzeszy) pod protektoratem Francji (12.VII.), Wielkie Księstwo Badenii (do 1871), Wielkie Księstwo Kleve i Bergu (do 1815), Wielkie Księstwo Hessen-Darmstadt (do 1871), Księstwo Nassau (do 1866), Księstwo Anhalt (do 1871), koniec istnienia I Rzeszy Niemieckiej (1.VIII.), zrzeczenie się tytułu cesarza rzymskiego przez FRANCISZKA II (I) – (6.VIII.), ultimatum FRYDERYKA WILHELMA III dla NAPOLEONA (żądanie zniesienia Związku Reńskiego, wycofania się Francji z terytoriów niemieckich, zgoda na utworzenie związku państw północnoniemieckich pod przewodnictwem Prus) – (26.IX.-1.X.), odrzucenie tego ultimatum, tzw. I wojna polska – przeciwko Francji występuje IV koalicja (Prusy, Saksonia + Rosja i Szwecja od 1805, Wielka Brytania od 1802), wyprawa francuska na Prusy, bitwy: pod Jeną i Auerstädt – zwycięstwa Francji (NAPOLEON, LOUIS NICOLAS DAVOUT) nad armią pruską (FRIEDRICH LUDWIG HOHENLOHE) – (14.X.), ucieczka FRYDERYKA WILHELMA III do Królewca, wkroczenie armii francuskiej (NAPOLEON) do Berlina (27.X.), kapitulacja Szczecina przed wojskami francuskimi (ANTOINE CHARLES LOUIS DE LASALLE) – (28.X.), odezwa DĄBROWSKIEGO i WYBICKIEGO do Polaków w zaborze pruskim (3.XI.), wojska francuskie w Poznaniu (XI.), kapitulacja Lubeki (GEBHARD BLÜCHER) przed Francuzami (7.XI.), antypruskie powstanie w Kaliszu (XI.), dekret o blokadzie kontynentalnej Wielkiej Brytanii dany w Berlinie przez NAPOLEONA (zerwanie wszelkich kontaktów handlowych) – (21.XI.), Francuzi w Warszawie (28.XI.), przyjazd NAPOLEONA do Warszawy (19.XII.), nierozstrzygnięta bitwa pod</u></p>

	<p><u>Pultuskiem między armią francuską a rosyjską (26.XII.), misja francuska do Teheranu (do 1807), zajęcie Kapsztadu przez flotę brytyjską, aneksja księstwa Neuenburg (Neuchâtel) przez Francję, Hol. Indie Wsch. (Indonezja) pod kontrolą Francji (do 1811).</u> Spisek niepodległościowy w Wenezueli (DE MIRANDA). Wyprawa rosyjska do Japonii (do 1807). Wojna rosyjsko-turecka (do 1812), ofensywa wojsk rosyjskich na Bałkanach – obalenie władzy ALEKSANDRA SUŹU (po raz drugi) i KONSTANTYNA YPSILANTI (po raz drugi) na Wołoszczyźnie, okupacja rosyjska tego kraju (do 1812), wkroczenie wojsk rosyjskich do Mołdawii, walki rosyjsko-tureckie (Swisztow, Silistra). Wyzwolenie paszalyku belgradzkiego (bez Belgradu) od władzy Turcji przez Serbów, Serbska Rada Rządowa (do 1813). SCARLAT CALLIMACHI hospodarem Mołdawii. Zajęcie Wielkiej Kabardy, Osetii, Chanatu Szekińskiego, Kubińskiego i Szyrwańskiego przez Rosję. AKBAR II padyszachem Indii (do 1837). Zamach na JAKUBA I na Haiti, anarchia w kraju. Współrzędy SALIMA I i SAIDA II WIELKIEGO w Omanie (do 1811). Budowa kolumny Vendôme w Paryżu (do 1810). Osiągnięcie przez brytyjskiego żeglarza, WILLIAMA SCORESBY’EGO 81° 30’ N na statku „Resolution” (między Grenlandią a Spitsbergenem). Reforma wojskowa w Austrii. <u>Powstanie antyfrancuskie w Neapolu (FRA DIAVOLO).</u> MAKSYMILIAN JÓZEF królem Bawarii (do 1825). Amerykańska wyprawa badawcza (PIKE) do obszarów między Saint Louis a Górami Skalistymi, do źródeł rzeki Arkansas (do 1807). Śmierć CHARLESA AUGUSTINE’A DE COULOMBA – fizyka francuskiego, CARROGISA CARMONTELLA – malarza i pisarza francuskiego, CARLO GOZZIEGO – pisarza włoskiego (Księżniczka Turandot, Miłość do trzech pomarańczy, Zielony ptak), JEAN’A HONORE’A FRAGONARDA – malarza francuskiego, CLAUDE’A NICOLASA LEDOUX – architekta francuskiego, JOSEPHA GOTTLIEBA KOELREUTERA – biologa niemieckiego, LOUISA GIUSEPPE ZOLI – teologa włoskiego, NICOLASA RESTIFA DE LA BRETONNE’A – pisarza francuskiego, MICHELA ADANSONA – biologa francuskiego.</p>
<p>1807</p>	<p><u>Dekret o powołaniu Komisji Rządzącej i Izby Edukacyjnej na terenach polskich zaboru pruskiego (14, 23.I.), nierozstrzygnięta bitwa pod Pruską Hławą między armią francuską (NAPOLEON) a rosyjską (LEONTIJ BENNIGSEN) (7-8.II.), zdobycie Tczewa i Chelмна przez oddziały francusko-polskie (23.II.-III.).</u> Wojna brytyjsko-turecka, flota brytyjska w cieśninach pod Stambułem, brytyjski desant pod Aleksandrią i Rosettą rozbity przez wojska egipskie. Zdobycie Belgradu przez Serbów (III.), uznanie faktycznej niezależności Serbii przez Turcję. <u>Zdobycie Słupska przez oddziały francusko-polskie (20.III.).</u> Zniesienie handlu niewolnikami w Wielkiej Brytanii (27.III.). <u>Sojusz francusko-perski (zobowiązanie się Persji do wypowiedzenia wojny Wielkiej Brytanii, zmuszenia Afganistanu do przepuszczenia oddziałów francuskich do Indii, wysłania posiłków w Indiach stronie francuskiej, udostępnienie wszystkich portów Zatoki Perskiej okrętom francuskim, obiecanie Persji broni, instruktorów oraz zmuszenia Rosji do przekazania</u></p>

Persji – Gruzji i chanatów Zakaukazia przez Francję) – (4.V.), układ handlowy francusko-perski, oblężenie i zdobycie Kołobrzega przez oddziały francusko-polskie, bitwa pod Gdańskiem – zwycięstwo armii francusko-polskiej nad armią rosyjsko-pruską (26-27.V.). Bunt janczarów w Stambule (V.), obalenie SELIMA III, zahamowanie procesu reform, MUSTAFA IV nowym sułtanem (do 1808). Bitwa pod Frydlandem – zwycięstwo armii francusko-polskiej pod wodzą NAPOLEONA nad armią rosyjsko-pruską (14.VI.), spotkanie NAPOLEONA z ALEKSANDREM I na tratwie na rzece Niemen (ustalenie warunków pokoju) – (25.VI.), traktat pokojowy francusko-rosyjski w Tylży (otrzymanie obwodu białostockiego przez Rosję w zamian za udział w blokadzie kontynentalnej Wielkiej Brytanii, zerwaniu stosunków dyplomatycznych, zrzeczenie się przez Rosję Wysp Jońskich i Cattaro na rzecz Francji) – (7.VII.), traktat pokojowy francusko-pruski w Tylży (utrata ziem na zachód od Łaby i ziem zagarniętych przez Prusy w drugim i trzecim rozbiórce Polski, kontrybucja wojenna) – (9.VII.), koniec IV koalicji antyfrancuskiej, Królestwo Saksonii (do 1871), Wolne Miasto Gdańsk (do 1813) pod protektoratem francusko-prusko-saskim, Księstwo Warszawskie (do 1815), FRYDERYK AUGUST I księciem (do 1815), konwencja elbląska (uzupełnienie traktatu tylżyckiego w sprawach polskich) – (10-13.VII.), nadanie konstytucji Księstwu Warszawskiemu wg wzoru NAPOLEONA (22.VII.), Królestwo Westfalii (do 1813), HIERONIM BONAPARTE królem (do 1813) – (8.VIII.). Rozejm rosyjsko-turecki (status quo) – (24.VIII.). Żądanie zawarcia przymierza od Danii i wydania floty duńskiej przez Wielką Brytanię, odmowa Danii, zbombardowanie Kopenhagi przez flotę brytyjską (CATHCART) – (1-6.IX.), kapitulacja duńskiego garnizonu (PEYMANN) – (6.IX.), splądrowanie Kopenhagi przez Brytyjczyków (7.IX.), zajęcie Helgolandu przez flotę brytyjską. HEINRICH FRIEDRICH KARL VON UND ZUM STEIN kierownikiem rządu w Prusach (do 1808), reformy gospodarczo-społeczne (do 1814), zniesienie dziedzicznego poddaństwa chłopów (9.X.). Książę PORTLAND premierem Wielkiej Brytanii (do 1809). Reforma armii (GERHARD VON SCHARNHORST) w Prusach (zniesienie bicia żołnierzy, wprowadzenie możliwości awansu dla wszystkich bez względu na urodzenie, założenie szkoły wojennej) – (do 1810). Ofensywa armii francuskiej na Portugalie, przekroczenie granicy hiszpańskiej (18.X.), traktat francusko-hiszpański w Fontainebleau (zgoda Hiszpanii na udział w wojnie z Portugalią) – (27.X.), przejście wojsk francuskich przez Hiszpanię, obsadzenie na stałe części Hiszpanii przez Francuzów, wkroczenie do Portugalii (XI.), rozciągnięcie blokady kontynentalnej na statki neutralne przez NAPOLEONA w Mediolanie (23.XI, 17.XII.), zajęcie Lizbony przez armię francuską (JEAN ANDOCHE JUNOT) – (30.XI.), ucieczka rodziny królewskiej Bragança do Brazylii, aneksja Etrurii do Francji, nadanie konstytucji Westfalii (NAPOLEON). Kryzys polityczny w Hiszpanii (do 1808). „Reden an die deutsche Nation” (Mowy do narodu niemieckiego) JOHANNA GOTTLIEBA FICHTE w Berlinie (do 1808). Krótkie rządy ALEKSANDRA HANGERLI

	<p>w Mołdawii, SCARLAT CALLIMACHI (po raz drugi) gospodarzem (do 1810). „Fenomenologia ducha” FRIEDRICHA HEGLA. Rozpad Haiti na 2 dzielnice (do 1820): północną (Państwo Haiti) – CHRISTOPHE prezydentem (do 1811) i południową (Republika Haiti) – ALEXANDRE PÉTION prezydentem (do 1818). Pierwszy rejs parowca ROBERTA FULTONA po rzece Hudson. Rosyjska misja duchowna (BICZURIN) do Chin (do 1821). MICHAŁ SPERAŃSKI doradcą ALEKSANDRA I (do 1812). Zniesienie poddaństwa chłopów w Księstwie Warszawskim. Podbój państwa Kano przez Fulbe w Afryce Zachodniej. Incydent brytyjsko-amerykański (zatrzymanie przez Brytyjczyków na otwartym morzu amerykańskiej fregaty „Chesapeake” pod zarzutem przewożenia dezertersów z ich armii). Podróż dookoła świata (Rosjanin, WASYL GOŁOWNIN) – (do 1811). HERMAN WILLEM DAENDELS gubernatorem Hol. Indii Wsch. (do 1811). Śmierć ANGELIKI KAUFMANN – malarki szwajcarskiej, NIKLASA LAFRENSENA – malarza szwedzkiego, JOHANNESA NIKOLAUSA TETENSA – filozofa niemieckiego, FRÉDERICA MELCHIORA DE GRIMMA – pisarza francuskiego (Correspondence littéraire), ANTONA GRASSIEGO – rzeźbiarza austriackiego.</p>
<p>1808</p>	<p>Obowiązywanie uchwały o zniesieniu handlu niewolnikami (Abolition Act of Slavery) w Wielkiej Brytanii (od 1.I.). <u>Udanie się hiszpańskiej rodziny królewskiej z Madrytu do Aranjuez (I.), decyzja NAPOLEONA o interwencji w Hiszpanii (I.), wprowadzenie kodeksu napoleońskiego w Księstwie Warszawskim (27.I.), nadanie ostatecznej organizacji korporacji nauczycieli (l’Universite) we Francji (17.III.), zamieszki w Aranjuez (17/18.III.), upadek wpływów MANUELA GODOYA na dworze hiszpańskim (18.III.), abdykacja KAROLA IV (19.III.), nowym władcą Hiszpanii – FERDYNAND VII (III-V.), wkroczenie armii francuskiej (JOACHIM MURAT) do Madrytu (23.III.), przybycie FERDYNANDA VII do Madrytu, odwołanie abdykacji przez KAROLA IV (24.III.), udanie się rodziny królewskiej na pertraktacje do Bayonne (Francja) na życzenie NAPOLEONA (IV.), antyfrancuskie powstanie w Madrycie (2.V.), konferencja francusko-hiszpańska w Bayonne: szybka abdykacja FERDYNANDA VII (6.V.), potwierdzenie abdykacji KAROLA IV (10.V.), JÓZEF BONAPARTE nowym królem Hiszpanii (do 1813), MURAT królem Neapolu (do 1815), wywiezienie w głąb terytorium Francji hiszpańskiej rodziny królewskiej, ogólnonarodowe powstanie hiszpańskie przeciw obecności Francuzów w kraju tzw. Levantamiento (Owiedo, Walencja, Murcja, Kartagena, Aragonia, Sewilla, Saragossa, Valladolid, Asturia, Kadyks, Badajoz, Baleary, Grenada, La Coruña, Barcelona) – (V-VI.), utworzenie Junty Rządzącej Hiszpanią i Indiami – Sewilla (PEDRO CEBALLOS) – (V.), wydanie dekretu o masowym poborze, bitwa pod Alcoleą – zwycięstwo Francuzów (PIERRE ANTOINE DUPONT DE L’ETANG) nad powstańcami (6.VI.), splądrowanie Kordoby przez Francuzów (7.VI.), ofensywa francuska w Aragonii – zajęcie Tudeli (8.VI.), zwycięstwa pod Mallen (13.VI.), Alagon (14.VI.) i Epilą (24.VI.), liczne walki w Kastylii – bitwa pod Cabezon – zwycięstwo</u></p>

Francji (MERLE) nad powstańcami (28.VI.), nieudane oblężenie Saragossy przez wojska francusko-polskie (VII-VIII.), bitwa pod Medina del Rio Seco – zwycięstwo armii francusko-polskiej (BESSIÈRES) nad powstańcami (14.VII.), przybycie JÓZEFA BONAPARTE do Madrytu (20.VII.), koncentracja sił hiszpańskich na pld. kraju (VII.), kapitulacja wojsk francuskich (DUPONT) przed Hiszpanami w Baylen (22.VII.), desant brytyjski (ARTUR WELLESLEY książę WELLINGTON) u wybrzeży Portugalii (VIII.), wycofanie się JÓZEFA z Madrytu (9.VIII.), zwycięstwo Francuzów pod Rolica nad wojskami brytyjsko-portugalskimi (17.VIII.) i ich porażka pod Vimeiro (VIII.), konwencja francusko-brytyjska w Cintra (ewakuacja armii francuskiej JUNOTA z Portugalii) – (30.VIII.), wkroczenie armii powstańczych do Madrytu – utworzenie Najwyższej Junty Centralnej (junta suprema central) Hiszpanii i Indii (IX.), premierem MANUEL LUIS DE URQUIJO (do 1814), powstanie Centralnej Junty Wojskowej (CASTANOS), układ francuski-pruski w Paryżu (określenie wysokości zaległej kontrybucji na 140 000 000 franków germinali, wydanie 3 twierdz: Szczecina, Kostrzynia, Głogowa aż do czasu zapłacenia kontrybucji, ustalenie siły zbrojnej Prus na 42 tys. żołnierzy (8.IX.), uroczyste spotkanie NAPOLEONA z ALEKSANDREM I w Erfurcie przy współudziale królów Wirtembergii, Saksonii i Bawarii (poparcie pretensji rosyjskich do Mołdawii i Wołoszczyzny przez Francję, konwencja o wzajemnej pomocy militarnej w wypadku zaatakowania któregoś z państw, obietnica rosyjska w sprawie podziału Turcji) – (27.IX.-14.X.), zajęcie Rzymu przez wojska francuskie, rozwiązanie Wielkiej Armii (X.), NAPOLEON w Hiszpanii (4.XI.), bitwy: pod Gamonal – zwycięstwo Francuzów (NICOLAS JEAN DE DIEU SOULT) nad powstańcami (11.XI.), pod Espinosą - zwycięstwo Francji (SOULT) nad Brytyjczykami (XI.). Rozporządzenie o samorządzie miast w Prusach (19.XI.). Bitwa pod Tudelą – zwycięstwo wojsk francusko-polskich (LANNES) nad powstańcami (23.XI.). Zniesienie królewskiej rady gabinetowej i kolegialnego zarządu ministerstw w Prusach (24.XI.). Szarża wojsk francusko-polskich (NAPOLEON, JAN KOZIETULSKI) pod Somosierrą, zdobycie przełęczy (30.XI.), wkroczenie NAPOLEONA do Madrytu (2.XII.), bezwarunkowa kapitulacja madryckich powstańców (3.XII.), przyłączenie Ankony do Włoch, bitwa pod Benavente – zwycięstwo Brytyjczyków nad Francją (30.XII.), nadanie konstytucji Hiszpanii, Neapolowi i Bawarii przez NAPOLEONA, ograniczenie równouprawnienia Żydów we Francji, inkorporacja Republiki Raguzy (Dubrownika) do Francji. Ogłoszenie się przez JERZEGO CZARNEGO dziedzicznym władcą Serbii. „New System of Chemical Philosophy” (Nowy system filozofii chemicznej) JOHNA DALTONA. Wojna rosyjsko-szwedzka (do 1809), ofensywa rosyjska w Finlandii. FRYDERYK VI królem Danii (do 1839) i Norwegii (do 1814). Bunt janczarów w Turcji (Rumelia), obalenie MUSTAFY IV, MAHMUD II nowym sultanem (do 1839). Proklamacja Królestwa Portugalii i Algarve w Brazylii (do 1815), MARIA I królową (do 1815). Bunt mamelucki w Egipcie. Reforma rolna (MOHAMMAD ALI) w

	<p><i>Egipcie. Zniesienie handlu niewolnikami w USA. Usunięcie hiszpańskiego wicekróla (mianowanego przez JÓZEFA) w Buenos Aires. Zamordowanie wielkiego wezyra Turcji, MUSTAFY BAJRAKTARA. Koniec Casa da India (instytucji handlowej) w Lizbonie. Podbój państwa Gobir przez Fulbe w Afryce Zachodniej. Śmierć GUSTAWA FREDERIKA GYLLENBORGA – poety szwedzkiego, MELCHIORRE CESAROTTIEGO – pisarza i filozofa włoskiego (Zarys filozofii języków), KARLA GOTTHARDA LANGHANSZA – architekta niemieckiego, IWANA STAROWA – architekta rosyjskiego.</i></p>
<p>1809</p>	<p><u><i>Ofensywa francuska w Hiszpanii (SOULT, MICHEL NEY), nierozstrzygnięta bitwa pod La Coruña, odwrót wojsk brytyjskich (16.I.), powrót NAPOLEONA do Paryża (23.I.), przeniesienie siedziby Najwyższej Junty Centralnej do Sewilli, zdobycie Saragossy i Gerony przez wojska francusko-polskie (II.), zwycięstwa francuskie pod Ocanią i Medelin, porażka pod Talaverą, kapitulacja resztek korpusu francusko-polskiego na Haiti. JAMES MADISON prezydentem USA (do 1817). Wyjazd misji francuskiej z Teheranu, zawarcie układu tymczasowego między Wielką Brytanią a Persją (obietnica wysokich subwencji dla armii perskiej na kontynuację wojny z Rosją, zobowiązanie Persji do zerwania wszelkich kontaktów z Francją,) – (III.). Wkroczenie wojsk rosyjskich do rdzenne tereny szwedzkie, detronizacja GUSTAWA IV w Szwecji (III.), KAROL XIII nowym królem (do 1818). Nasilenie walk rosyjsko-tureckich na Bałkanach (IV.). Antybawarskie powstanie w Tyrolu (IV-XI.). Brytyjska okupacja Wysp Jońskich (bez Korfu) – (do 1814). Wypowiedzenie wojny Francji przez Austrię (6.IV.), przeciwko Francji występuje V koalicja (Austria + Wielka Brytania od 1802, Hiszpania i Portugalia od 1808), opanowanie Bawarii przez Austrię, kontrofensywa NAPOLEONA – zwycięstwa francuskie pod Landshut, Eggmühl i Ratyzboną (19-23.IV.), operacja austriacka (arcyksiążę FERDYNAND KAROL JÓZEF D'ESTE) w Księstwie Warszawskim, nierozstrzygnięta bitwa pod Raszynem (19.IV.), oddanie Warszawy dla wojsk austriackich (24.IV.), ofensywa polska (książę JÓZEF PONIATOWSKI) w Galicji (V-VII.), zdobycie Lublina (14.V.), Sandomierza (18.V.) i Zamościa (20.V.), aneksja Państwa Kościelnego przez Francję (V.), potępienie agresorów przez PIUSA VII, nieudany desant brytyjski w Walcheren (Holandia), nieudana wyprawa austriacka na Toruń (V.), zdobycie Wiednia przez armię francuską (NAPOLEON), bitwy: pod Aspern i Essling – zwycięstwa Austrii nad Francją (21-22.V.), wkroczenie armii polskiej do Lwowa (27.V.), wtargnięcie armii rosyjskiej do Galicji pod pretekstem pomocy Francji (3.VI.), bitwa pod Raab – zwycięstwo Francji (BEAUHARNAIS) nad Austrią (JAN) – (14.VI.), zdobycie Radomia przez wojska polskie (4.VII.), uwięzienie papieża PIUSA VII do Savony przez Francuzów (5.VII.), a stamtąd do Fontainebleau, bitwa pod Wagram – zwycięstwo Francji (NAPOLEON) nad Austrią (5-6.VII.), zdobycie Kielc przez Polaków (8.VII.), rozejm francusko-austriacki (12.VII.), zajęcie Krakowa przez wojska polskie mimo „asysty” armii rosyjskiej (15.VII.).</i></u></p>

	<p>Powstanie niepodległościowe w koloniach hiszpańskich, utworzenie Państwa Quito w Ekwadorze (10.VIII.) – (do 1812), JUAN PIO MONTÚFAR przewodniczącym junty (do 1810). Pokój szwedzko-rosyjski w Fredrikshamn (utrata Finlandii z Wyspami Alandzkimi na rzecz Rosji, przystąpienie Szwecji do blokady kontynentalnej Wielkiej Brytanii) – (5.IX.). Reforma podatkowa (opodatkowanie dóbr instytucji religijnych i ziem gminnych) i konfiskata ziemi należącej do bejów mameluckich w Egipcie. SPENCER PERCEVAL premierem Wielkiej Brytanii (do 1812). <u>Pokój francusko-austriacki w Schönbrunn (obwód tarnopolski dla Rosji, księstwo Salzburg dla Bawarii, prowincje iliryjskie dla Francji, ziemie III rozbioru Polski tzw. Galicja Zach. dla Księstwa Warszawskiego) – (14.X.), koniec V koalicji antyfrancuskiej, okupacja Gujany Francuskiej przez Portugalię (do 1817).</u> AHMAD II AL-MUTAWAKKIL sultanem Jemenu (do 1816). RAMA II (ITSARASUNTHON) królem Syjamu (do 1824). Przyznanie Finlandii konstytucji i autonomii (Wielkie Księstwo) przez ALEKSANDRA I. MAHMUD-SZAH (po raz drugi) emirem Afganistanu (do 1818). Ostateczny podbój państw Hausa przez Fulbe (OSMAN DAN-FODIO), Sultanat Sokoto (MOHAMMAD BELLO) i Gwandu (ABDULLAH) – (do ok.1903), wspólna wyprawa na Bornu. Spisek niepodległościowy w Meksyku. Wzlot statku powietrznego cięższego od powietrza (szybowiec GEORGE’A CAYLEY’A). Projekt reform SPERAŃSKIEGO w Rosji (podział organów władzy na ustawodawcze, wykonawcze i sędziowskie, władza ustawodawcza dla cara i powołanej Dumy Państwowej, wykonawcza dla gubernatorów, naczelników powiatowych i zarządów gromadzkich, sędziowska dla trzystopniowych sądów z Senatem jako sądem najwyższym, wprowadzenie nowego podziału społecznego (3 stany: szlachecki, średni, lud roboczy), utworzenie Rady Państwa) – (do 1812). KLEMENS LOTHAR VENZEL VON METTERNICH-WINNEBURG-BEILSTEIN ministrem spraw zagranicznych Austrii (do 1848). Uchwalenie konstytucji (Forma Rządu) w Szwecji. Lampa łukowa (sir HUMPHRY DAVY). Wsch. część Haiti (Santo Domingo) pod kontrolą Hiszpanii (do 1821). Śmierć JOSEPHA HAYDNA – kompozytora austriackiego, JOSEPHA MARIE VIENA – malarza francuskiego, THOMASA PAINE’A – publicysty angielskiego.</p>
<p>1810</p>	<p>Kryzys gospodarczy w Wielkiej Brytanii. <u>Konwencja francusko-rosyjska „o nieodbudowywaniu Królestwa Polskiego” w Sankt Petersburgu (I.), odmowa ratyfikacji dokumentu przez NAPOLEONA, rozstrzelanie przywódcy powstania ludowego w Tyrolu, ANDREASA HOFERA przez Francuzów (20.II.), włączenie pld. Tyrolu do Włoch, przyłączenie Ried i Braunau do Bawarii, inkorporacja Republiki Wallis do Francji, przeniesienie siedziby Najwyższej Junty Centralnej z Sewilli do Kadyksu, bitwy: pod Torres Védras w Portugalii – zwycięstwo Francji (MASSENA) nad armią brytyjską (WELLINGTON), pod Fuengirolą – zwycięstwo wojsk francusko-polskich nad powstańcami hiszpańskimi, rozwód NAPOLEONA z JÓZEFINĄ BEAUHARNAIS (IV.), poślubienie MARI LUDWIKI, córki cesarza FRANCISZKA II (I) – (2.IV.).</u></p>

Podbój Abchazji i Gurii przez Rosję. Sekularyzacja majątków kościelnych i ewangelickich w Prusach (KARL AUGUST VON HARDENBERG). Powstanie Kreolów przeciwko arystokracji hiszpańskiej w koloniach (za wyjątkiem Peru i Boliwii) – (do 1811). Powołanie Rady Państwa w Rosji wg projektu SPERAŃSKIEGO. Powstania niepodległościowe w koloniach hiszpańskich: utworzenie Zjednoczonych Prowincji La Platy (25.V.) – (do 1852), rządy I i II Junty pod kierunkiem CORNELIO SAAVEDRY (do 1811). Nieudany zamach na ERNESTA AUGUSTA, księcia Cumberland (31.V.). Kongres ogólnokrajowy w Asuncion – uchwalenie niezależności Paragwaju (VI.). Obalenie władzy SCARLATA CALLIMACHI w Moldawii, okupacja rosyjska (do 1812). Adopcja marszałka Francji, JEAN'A BAPTISTE'A JULESA BERNADOTTE przez króla Szwecji, KAROLA XIII i wybranie jego następcą tronu szwedzkiego. Usunięcie SCHARNHORSTA z Ministerstwa Wojny i ze Sztabu Generalnego w Prusach (VI.). Zamordowanie hr. AXELA FERSENA (wielkiego marszałka dworu) w Sztokholmie przez wzburzony tłum (20.VI.). Zatarg francusko-holenderski, ucieczka LUDWIKA BONAPARTE z Holandii do Czech (2.VII.), wcielenie Holandii do Francji (9.VII.). Utworzenie Nowego Królestwa Granady (20.VII.) – (do 1811), krótka władza ANTONIO AMARA Y BORBÓNA, JOSÉ MIGUEL PEY prezydentem Junty Najwyższej (do 1811). Proklamacja Królestwa Chile (do 1812), MATEO DE TORO Y ZAMBRANO przewodniczącym junty rządzącej (do 1811). Powstanie Kapitanii Generalnej Wenezueli (do 1811), władza najwyższej junty (do 1811). Dekret NAPOLEONA w Saint Cloud zaostrzający rygory blokady kontynentalnej Wielkiej Brytanii (1.VIII.), odebranie Mauritiusu i Seszeli Francji przez flotę brytyjską i zajęcie Wysp Czagos, ostry kryzys gospodarczy we Francji (do 1811). Powstanie narodowowyzwoleńcze w Meksyku (16.IX.) – (do 1815) obwołanie się księdza MIGUELA HIDALGO Y COSTILLI generalissimusem Ameryki hiszpańskiej (kapitanem generalnym) – (do 1811). Krótka władza JUANA JOSÉ GUERRERO w Quito, RUIZ DE CASTILLA nowym przewodniczącym junty (do 1811). Secesja departamentu południowego w Republice Haiti (do 1812), ANDRÉ RIGAUD szefem rządu (do 1811). Przyłączenie byłych miast Hanzy (Hamburg, Brema, Lubeka) i całego wybrzeża Niemiec aż po granicę z Danią do Francji (XII.), kryzys stosunków francusko-rosyjskich, rozporządzenie ALEKSANDRA I: otwarcie portów rosyjskich dla towarów kolonialnych, obłożenie wysokim cłem prohibicyjnym towarów z Francji (31.XII.), otwarte zerwanie blokady kontynentalnej Wielkiej Brytanii przez Rosję, poufna korespondencja marszałka BERNADOTTE z ALEKSANDREM I, utrata wpływów FOUCHÉ we Francji. „De l'Allemagne” (Niemcy) GERMAINE DE STAËL (konfiskata i zniszczenie dzieła przez cenzurę). Zjednoczenie plemion hawajskich (KAMEHAMEHA), utworzenie królestwa (do 1893). Żądania zniesienia monopolu handlowego Kompanii Wschodnioindyjskiej przez angielską burżuazję. Pierwsza kobieta (MARIE PARADIS) na szczycie Mont Blanc. Początek instalacji oświetlenia gazowego w miastach

	<p>Wielkiej Brytanii. Powstanie biura tłumaczeń książek zagranicznych w Japonii. Śmierć FRIEDRICH A HENRY'EGO CAVENDISHA – chemika angielskiego, JOSEPH A JOHN A HOPPNERA – malarza angielskiego, AUGUSTA DARBESA – malarza niemieckiego.</p>
<p>1811</p>	<p>MICHAŁ GOLENISZCZEW-KUTUZOW naczelnym wodzem rosyjskim na froncie tureckim, walki pod Ruse. Klęska głodu w Wielkiej Brytanii. Powstanie chłopskie (HONG GION NE) w Korei (do 1812). Walki Fantów z Aszanti na wybrzeżu Białej Wolty (Ghana). Reorganizacja ministerstw w Rosji. Wprowadzenie zakazu handlu z Wielką Brytanią przez USA. Podporządkowanie Górnego Egiptu przez MOHAMMADA ALI, likwidacja najpotężniejszych feudałów mameluckich. Brytyjska subwencja dla Persji w wysokości 600 000 tumanów, przysłanie dział i instruktorów wojskowych.</p> <p><u>Narodziny syna NAPOLEONA, zw. później Orlątkiem, nadanie mu tytułu króla rzymskiego (20.III.).</u> Bitwa pod Taqari – zwycięstwo oddziałów paragwajskich nad La Platą (III.), wystąpienie Paragwaju ze związku La Plata (V.), krótka władza triumwiratu w Paragwaju (JOSÉ GASP A RODRÍGUEZ DE FRANCIA, BERNARDO DE VELASCO, JUAN VALERIANO ZEBALLOS), rządy junty (FULGENCIO YEGROS, DE FRANCIA, JUAN CABALLERO, FRANCISCO JAVIER BOGARÍN, FERNANDO DE LA MORA) – (do 1813). MAXIMILIEN BORGELLA prezydentem departamentu południowego w Republice Haiti (do 1812). Rządy I Triumwiratu (JUAN PASO, FÉLIX CHICLANA, MANUEL SARRATES) w La Placie (do 1812). JOSÉ CUARO Y CAÍCEDO przewodniczącym junty w Quito (do 1812). Powstanie przeciw maszynom (NED LUDD) w Wielkiej Brytanii nazwane ruchem luddystów (do 1812). HENRYK I (CHRISTOPHE) królem Państwa Haiti (do 1820). Krótka władza FERNANDO MÁRQUEZA DE LA PLATA Y OROZCO, JUANA MARTÍNEZA DE ROZASA i MARTÍNA CALVO ENCALADY w Chile, JOSÉ MIGUEL CARRERA nowym przewodniczącym junty rządzącej (do 1812). Ogłoszenie proklamacji niepodległości Konfederacji Stanów Wenezueli – I Republika (5.VII.) – (do 1812), rządy triumwiratu (do 1812). <u>Bitwy: pod Fuentes de Oñora – zwycięstwo armii brytyjskiej nad Francją, pod Albuera – zwycięstwo powstańców hiszpańskich nad Francją.</u> <u>Okupacja Holenderskich Indii Wschodnich (Indonezji) przez flotę brytyjską (VIII.) – (do 1819), sir THOMAS STAMFORD RAFFLES gubernatorem Jawy (do 1816).</u> Podbój państwa Ojo (Joruba) przez Fulbe i Hausa w Afryce Zachodniej. Bitwa nad rzeką Lermą – zwycięstwo wojsk powstańców meksykańskich nad Hiszpanami, złapanie i rozstrzelanie ks. HIDALGO przez Hiszpanów, krótka władza IGNACIO JOSÉ ALLENDE w Meksyku, obwołanie się przez IGNACIO LÓPEZA RAYÓNA przewodniczącym Najwyższej Narodowej Junty Amerykańskiej (rządził do 1813). SAID II WIELKI sultanem Omanu (do 1856). Edykt królewski w Prusach (zwolnienie chłopów posiadających grunty niedziedziczne od pańszczyzny, możliwość stania się właścicielami ziemi pod warunkiem oddania od 1/3 do 1/2 posiadanych gruntów) – (14.IX.). Choroba umysłowa króla Wielkiej Brytanii i Irlandii, JERZEGO III – regencja jego</p>

	<p>syna, JERZEGO (do 1820). Założenie huty żelaza w Essen (FRIEDRICH KRUPP). Wojny indiańskie w USA: wygrana wojsk amerykańskich w bitwie nad rzeką Tippecanoe nad Shawnee (TECUMSEH). Antyhiszpańskie powstanie w Urugwaju pod wodzą JOSÉ GERVASIO D'ARTIGASA (do 1825), interwencja armii Portugalii. Fort Ross w Kalifornii pod kontrolą Rosji (do 1841). Ogłoszenie proklamacji niepodległości Państwa Cundinamarki w Nowej Granadzie (11.XI.) – (do 1814), krótka władza JORGE TADEO LOZANO, ANTONIO NARIÑO prezydentem wiceregentem (do 1812). Śmierć THOMASA PERCY'EGO – pisarza angielskiego (Zabytki dawnej poezji angielskiej), JEAN'A FRANÇOISA CHALGRINA – architekta francuskiego.</p>
<p>1812</p>	<p>Ustalenie kształtu flagi państwowej USA (zmiana poprzez dodawanie nowych gwiazd w miarę tworzenia się nowych stanów). <u>Konwencja francusko-pruska w Paryżu (prawo przemarszu na Rosję, 20 tys. korpus posiłkowy dla Francji, żywność, środki komunikacji i amunicja) – (24.II.)</u>. Organizacja gimnazjów w Prusach (JOHANN WILHELM SÜVERN). Uchwalenie konstytucji hiszpańskiej w Kadyksie, użycie po raz pierwszy w znaczeniu politycznym wyrazu liberalizm (11.III.). Skazanie SPERAŃSKIEGO na zesłanie na Syberię (III.). Wojna amerykańsko-brytyjska tzw. II wojna o niepodległość (do 1814). <u>Konwencja francusko-austriacka w Paryżu (30 tys. korpus posiłkowy dla Francji) – (14.III.), tajny układ szwedzko-rosyjski (IV.), ultimatum rosyjskie dla Francji (żądanie wycofania armii francuskiej za Łabę) – (8.IV.), odrzucenie ultimatum przez NAPOLEONA, utworzenie Wielkiej Armii (674 tys. żołnierzy), Wielka Brytania po stronie Rosji i Szwecji (V.), bitwy: pod Salamanką – zwycięstwo armii brytyjskiej (WELLINGTON) nad Francją, pod Walencją – zwycięstwo Francji nad powstańcami hiszpańskimi. Zamordowanie premiera brytyjskiego, PARCEVALA (11.V.). ROBERT BANKS JENKINSON hr. LIVERPOOL premierem Wielkiej Brytanii (do 1827). Pokój rosyjsko-turecki w Bukareszcie (nadanie ograniczonej autonomii Serbii przez Turcję, uzyskanie Besarabii i szeregu okręgów Zakaukazia aż do rzeki Achurjan przez Rosję, potwierdzenie protektoratu rosyjskiego nad Mołdawią i Wołoszczyzną) – (28.V.), sprzeciw Francji wobec traktatu. <u>Odezwa NAPOLEONA do armii (22.VI.), wyprawa francuska na Rosję tzw. II wojna polska, przejście głównych sił armii przez Niemen (24.VI.), wycofywanie się armii rosyjskiej w głąb kraju, wkroczenie wojsk francuskich (MURAT) do Wilna (28.VI.), zawiązanie Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego w Warszawie (28.VI.), Komisja Rządu Tymczasowego Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie (1.VII.), bitwy: pod Witebskiem i pod Smoleńskiem – zwycięstwa Francji (NAPOLEON) nad Rosją (MICHAŁ BARCLAY DE TOLLY) – (16-19.VIII.), KUTUZOW wodzem naczelnym armii rosyjskiej, choroby i dezercje w Wielkiej Armii (topnienie sił z 674 tys. do 160 tys.), początek marszu wojsk francuskich na Moskwę (24.VIII.), nierozstrzygnięta bitwa pod Borodino (5-7.IX.), śmierć BAGRATIONA, odwrót armii rosyjskiej, wkroczenie NAPOLEONA do Moskwy (14.IX.), pożar</u></u></p>

	<p><u>w części miasta (15.IX.). Bitwa pod Aslanduz – zwycięstwo armii rosyjskiej nad Persją (X.), ofensywa rosyjska na Zakaukaziu. Zarządzenie odwrotu armii przez NAPOLEONA (19.X.), bitwy: pod Małojarostawcem (24.X.) i Wiaźmq (4.XI.) – zwycięstwo Rosji (KUTUZOW) nad Francją (NAPOLEON), dotarcie 30 tys. armii francuskiej do Smoleńska (12.XI.), przeprawa Francuzów przez Berezynę (Studziankę) pomyślna dzięki manewrowi cesarza (16-28.XI.), opuszczenie armii przez NAPOLEONA i udanie się go do Paryża (XII.), oddanie dowództwa MURATOWI, zastosowanie po raz pierwszy miejscowego znieczulenia (chirurdzy cesarscy, PIERRE FRANÇOIS PERCY i DOMINIQUE LARREY) przez bezbolesnie obłożone lodem kończyny, prakonwencja prusko-rosyjska o zawieszeniu broni między wojskami pruskimi a rosyjskimi (JOHANN VON YORCK – IWAN DYBICZ) – (30.XII.), nie uznanie jej przez FRYDERYKA WILHELMA III. Edykt żydowski w Prusach (ograniczona emancypacja bez pełnych praw obywatelskich). Likwidacja secesji departamentu pld. w Republice Haiti (PÉTION). Krótka władza MANUELA BENITA DE CASTRO w Cundinamarce, NARIÑO dyktatorem (do 1814). SCARLAT CALLIMACHI (po raz trzeci) hospodarem Mołdawii (do 1819). Obalenie Państwa Quito, przywrócenie panowania Hiszpanii (do 1820). Obalenie władzy dyktatora DE MIRANDY w Wenezueli, przywrócenie panowania Hiszpanii (do 1813). Powstanie Zjednoczonych Prowincji Nowej Granady (do 1818), CAMILO TORRES prezydentem (do 1814). Rządy II Triumwiratu w La Placie (ALVÁREZ JONTE, PASO, NICOLÁS RODRÍGUEZ PEÑA) – (do 1814). Utworzenie stanu Luizjana w USA. Spadek pogłowia bydła w Wenezueli o połowę (do 1823). JAN CARAGEÁ hospodarem Wołoszczyzny (do 1818). Powstanie Państwa Chile (do 1814), tymczasowa junta rządząca (JOSÉ PABLO JARAQUEMADA, JOSÉ SANTIAGO PORTALES), CARRERA przewodniczącym junty rządzącej (do 1813). Śmierć STANISŁAWA TREMBECKIEGO – pisarza polskiego, HUGO KOŁŁATAJA – pisarza i pedagoga polskiego.</u></p>
<p>1813</p>	<p><u>Wkroczenie wojsk rosyjskich (KUTUZOW) na teren Księstwa Warszawskiego (13.I.), tajny układ dowództwa rosyjskiego i austriackiego w sprawie wspólnego działania (30.I.), powołanie pod broń w Prusach mężczyzn od 17 do 40 roku życia (die Landwehr) – (II.), przymierze prusko-rosyjskie w Kaliszu (28.II.), powołanie Rady Najwyższej Tymczasowej Ks. Warszawskiego (ALEKSANDER I), wypowiedzenie wojny Francji przez Prusy (16.III.), nowa armia francuska nad Łabą (IV.), bitwy pod Lützen (2.V.), Bautzen (20.V.) – zwycięstwa Francji (NAPOLEON) nad armią rosyjsko-pruską, zawieszenie broni między Francją a Rosją i Prusami (4.VI.-10.VIII.), nieudane rokowania francusko-austriackie w Dreźnie (VI.), bitwa pod Vitorią – zwycięstwo armii brytyjskiej (WELLINGTON) nad Francją (JOURDAN) – (VI.), fiasko zjazdu pełnomocników pruskich, francuskich, rosyjskich i austriackich w Pradze (VII-VIII.), stan wojny między Francją a Austrią (12.VIII.), przeciwko Francji występuje VI koalicja (Austria, Prusy + Wielka Brytania od 1802, Hiszpania i Portugalia od 1808, Rosja i Szwecja od 1812), bitwa</u></p>

	<p><u>pod Dreznem – zwycięstwo Francji (NAPOLEON) nad armią koalicji (16-27.VIII.), proklamacja wzywająca Włochów do walki o niepodległość kraju (BEAUHARNAIS) – (X.), rokowania austriacko-neapolitańskie, wkroczenie wojsk brytyjsko-hiszpańskich (WELLINGTON) na terytorium Francji (7.X.), wystąpienie Bawarii z sojuszu z Francją – koniec Związku Reńskiego (8.X.). Nadanie Hadze praw miejskich przez LUDWIKA BONAPARTE jako tzw. rekompensatę za przeniesienie (na krótko) siedziby rządu Niderlandów do Amsterdamu. Pokój rosyjsko-perski w Gulistanie (Dagestan, Gruzja i płn. Azerbejdżan dla Rosji, wyłączne prawo utrzymywania floty wojennej na Morzu Kaspijskim przez Rosję, prawo swobodnego wjazdu i handlu dla kupców rosyjskich i perskich) – (12.X.). Zniesienie handlu niewolnikami w Szwecji. Zmiana systemu ściągania podatków w Egipcie. <u>Bitwa pod Lipskiem</u> tzw. „<u>Bitwa Narodów</u>” – zwycięstwo armii koalicji (książę KARL PHILIPP SCHWARZENBERG) nad wojskami francuskimi (NAPOLEON) – (16-19.X.), śmierć księcia PONIATOWSKIEGO (19.X.), opowiedzenie się Badenii, Saksonii i Wirtembergii po stronie koalicji, bitwa pod Hanau – zwycięstwo Francji (NAPOLEON) nad armią austriacko-bawarską (30.X.), szwedzka okupacja Gwadelupy (do 1814), antyfrancuskie powstanie w Holandii (wezwanie księcia WILHELMA z Londynu). Kongres w Asuncion, powstanie Republiki Paragwaju, konsulat (DE FRANCIA, YEGROS) – (do 1814). Zdobycie Belgradu przez Turków, likwidacja autonomii Serbii. Wojna duńsko-szwedzka (do 1814). Włączenie Bantamu, Banka i Belitung do posiadłości brytyjskich w okupowanych Hol. Indiach Wsch. (RAFFLES). Zniesienie przez parlament brytyjski monopolu Kompanii Wschodnioindyjskiej na handel z Indiami. Powstanie sekty Rozumu Niebios w Chinach. Restauracja dynastii orańskiej w Holandii, WILHELM I królem (do 1840). Powstanie chłopskie na wyspie Dzedzu w Korei. Uniezależnienie się Wenezueli od Hiszpanii, II Republika (do 1814), SANTIAGO MARIÑO najwyższym naczelnikiem (do 1814). Krótka władza FRANCISCO ANTONIO PÉREZA w Chile, JOSÉ MIGUEL INFANTE nowym przewodniczącym junty rządzącej (do 1814). Ponad 40-krotny wzrost liczby brytyjskich warsztatów tkackich w Indiach (do 1833). JOSÉ MARIA MORELOS Y PAVÓN generalissimusem i rzeczywistym szefem rządu Meksyku (do 1815). Interwencja La Platy w Urugwaju. Śmierć wodza Shawnee, TECUMSEHA w bitwie z Amerykanami nad rzeką Thames w pld. Ontario w Kanadzie. „<u>Giaur</u>” GEORGE’A GORDONA BYRONA. Powstanie ludowe „<u>Białego Lotosu</u>” we wsch. Chinach. Ogłoszenie wieczystej neutralności przez Szwajcarię. Śmierć JACQUESA DELILLA – pisarza francuskiego, ANDRÉ ERNESTA MODESTA GRÉTRY’EGO – kompozytora belgijskiego, JOSEPHA LOUISA DE LAGRANGE’A – matematyka i astronoma francuskiego.</u></p>
<p>1814</p>	<p><u>Układ neapolitańsko-austriacki (gwarancja posiadania przez MURATA – Królestwa Neapolu) – (11.I.).</u> Prawa zbożowe (corn laws) w Wielkiej Brytanii (niskie ceny zboża rodzimego, wysokie cło na zboża importowane). Walki Fantów z Aszanti na wybrzeżu Białej</p>

Woły w Ghanie. Pokój duńsko-szwedzki w Kilonii (Pomorze Szwedzkie z Rugią dla Danii, uzyskanie Norwegii przez Szwecję) – (14.I.). Powstanie Przyjacielskiego Stowarzyszenia (Filike Etaireia) w Odessie (ALEKSANDER YPSILANTI). Układ brytyjsko-prusko-austriacko-rosyjski w Chaumont (rozdział sprawy francuskiej od sprawy NAPOLEONA) – (9.III.), zwycięstwa francuskie nad koalicją pod Château-Thierry, Montmirail, Champaubert, Brienne i Montereau, porażki pod Laon i La Fere Champenoise (III.). Nowa konstytucja w Holandii (WILHELM) – (30.III.). Początek kolonizacji Nowej Zelandii przez Wielką Brytanię. Bitwa pod Paryżem – zwycięstwo armii koalicji (BLÜCHER) nad Francją (AUGUSTE FRÉDÉRIC LOUIS VIESSE DE MARMONT, EDOUARD ADOLPHE MORTIER, BON-ADRIEN JEANNOT DE MONCEY) – (30.III.), kapitulacja Paryża przed koalicją (31.III.), wystąpienie Neapolu (MURAT) przeciw Królestwu Włoch (IV.), detronizacja NAPOLEONA przez Senat francuski (2.IV.) i jego abdykacja na rzecz syna (4.IV.), zdrada MARMONTA – otoczenie siedziby cesarskiej w Fontainebleau przez armię austriacką (4/5.IV.), bezwarunkowa abdykacja cesarza (6.IV.), restauracja Burbonów we Francji, LUDWIK XVIII królem (do 1815), bitwa pod Tulużą – zwycięstwo wojsk brytyjskich (WELLINGTON) nad Francją (SOULT) – (10.IV.), ugoda ALEKSANDRA I z NAPOLEONEM w Fontainebleau (zachowanie przez NAPOLEONA tytułu cesarskiego, otrzymanie przez niego dożywotnio wyspy Elby, pensja w wysokości 2 000 000 franków germinali, 400 ludzi ze swojej gwardii, Księstwo Parmy dla MARIII LUDWIKI i jej syna, wyznaczenie pensji matce cesarza i jego braciom) – (11.IV.), powrót PIUSA VII do Rzymu, restytuowanie zakonu jezuitów, antyfrancuskie powstanie w Mediolanie (20.IV.), ugoda BEAUHARNAISA z Austrią (zrzeczenie się władzy w Królestwie Włoch), restauracja Burbonów w Hiszpanii, FERDYNAND VII (po raz drugi) królem (do 1833), zawieszenie konstytucji z 1812 r., powrót króla WIKTORA EMANUELA I do Turynu, kapitulacja wojsk francuskich (DAVOUT) w Hamburgu przed koalicją (V.), Królestwo Hanoweru (do 1866). Ogłoszenie proklamacji niepodległości Norwegii i liberalnej konstytucji (17.V.), CHRYSYTIAN FRYDERYK królem, pertraktacje norwesko-szwedzkie, abdykacja CHRYSYTIANA FRYDERYKA, unia personalna Norwegii ze Szwecją w Moss (do 1905), zachowanie konstytucji, KAROL XIII królem (do 1818). Pokój Francji z Wielką Brytanią, Austrią, Rosją i Prusami w Paryżu (powrót Francji do granic z 1792 r., zapowiedź powiększenia terytorium Holandii, Saint Lucia pod kontrolą Wielkiej Brytanii, Szwajcaria federacją 22 suwerennych kantonów) – (30.V.), pokój francusko-szwedzki w Paryżu (zwrot wyspy Gwadelupy Francji) – (8.VI.), pokój francusko-portugalski w Paryżu (ustalenie granicy między Gujaną francuską a Brazylią) – (12.VI.), połączenie Belgii z Holandią w Królestwo Niderlandów (do 1830) – (26.VI.), WILHELM I królem (do 1830), pokój francusko-hiszpański w Paryżu (status quo) – (20.VII.), układ niderlandzko-brytyjski (odzyskanie Indii Wschodnich przez Holandię w zamian za przekazanie Koczinu w Indiach) – (VIII.). Wkroczenie Brytyjczyków (JOHN ROSS) do

	<p>Waszyngtonu (24.VIII.), spalenie Kapitolu, Białego Domu i innych budynków publicznych, nieudany atak brytyjski na fort Mc Henry w Baltimore, pieśń „The Star Spangled Banner” FRANCISA SCOTTA KEY’A (hymn narodowy USA) – (IX.). <u>Początek obrad kongresu wiedeńskiego (IX.), pobyt NAPOLEONA na Elbie (X-II.1815).</u> Układ brytyjsko-perski (roczna subwencja dla szacha w wysokości 200 000 tumanów na wypadek konfliktu, potwierdzenie postanowień układu z 1809 r., zapraszanie instruktorów wojskowych wyłącznie z Anglii i ich sojuszników, wysłanie armii perskiej na odsiecz w wypadku wojny brytyjsko-afgańskiej) – (14.XI.). Pokój brytyjsko-amerykański w Gandawie (status quo) – (24.XII.). Konstrukcja pierwszej lokomotywy (GEORGE STEPHENSON). DŻABIR I emirem Kuwejtu (do 1859). ABDULLAH I emirem Nedżu (do 1818). Krótkie rządy OSMANA w Tunisie, MAHMUD nowym bejem (do 1824). HONORIUSZ IV księciem Monako (do 1819). Restauracja dynastii Bragança w Portugalii. 65-krotny wzrost eksportu tkanin brytyjskich do Indii (do 1835). Ogłoszenie tzw. Karty Konstytucyjnej (Charte Constitutionnelle) we Francji (LUDWIK XVIII). Konfiskata ziemi wielkich właścicieli na rzecz państwa w Egipcie. Krótka władza ANTONIO DE IRISARRIEGO, FRANCISCO DE LA LASTRY i CARRERY w Chile, panowanie hiszpańskie (do 1817). Obalenie Republiki Wenezueli i władzy dyktatora SIMÓNA BOLÍVARA, panowanie hiszpańskie (do 1816). Zniesienie handlu niewolnikami w Niderlandach. GERVASIO DE POSADAS naczelnym przywódcą La Platy (do 1815). Upadek Państwa Cundinamarki w Nowej Granadzie i rządów MANUELA BERNARDO DE ALVAREZA. Wojna brytyjsko-nepalska (do 1816). Krótka władza triumwiratu (MANUEL RODRÍGUEZ TORICES, CUSTODIO GARCÍA ROVIRA, JOSÉ MANUEL RESTREPO) w Zjedn. Prow. Nowej Granady, rządy nowego triumwiratu (JOSÉ FERNANDEZ MADRID, JOAQUÍN CAMACHO, JOSÉ MANUEL DEL CASTILLO Y RADA) – (do 1815). Pamflet „O Buonapartem i Burbonach” FRANÇOISA RENÉ DE CHATEAUBRIANDA. FRANCISCO RAMÓN DE EGUIA premierem Hiszpanii (do 1816). DE FRANCIA dyktatorem Paragwaju (do 1840). PIERRE LOUIS hr. DE BLACAS D’AULPS premierem Francji (do 1815). Ogłoszenie konstytucji w Meksyku (MORELOS Y PAVÓN). Śmierć TEODORA JANKOVICIA MIRIJEVSKIEGO – pedagoga serbskiego, ANTÓNIO FRANCISCA DA COSTA LISBOA – rzeźbiarza brazylijskiego, ALPHONSE’A FRANÇOISA DE SADE’A DONATINA – pisarza francuskiego, JEAN’A MICHELA MOREAU – malarza i rytownika francuskiego, CHARLESA PALISSOTA DE MONTENOY’A – pisarza francuskiego (Philosophes), THOMASA SPENCE’A – pisarza i pedagoga angielskiego (Prawdziwe prawa człowieka), LOUISA SÉBASTIENA MERCIERA – pisarza francuskiego (Rok 2240 albo marzenie, jeśli on nastąpi), BENJAMINA THOMPSONA RUMFORDA – fizyka amerykańskiego.</p>
<p>1815</p>	<p>Utworzenie Zjednoczonego Królestwa Portugalii, Brazylii i Algarve, MARIA I królową (do 1816). <u>Tajne przymierze brytyjsko-austriacko-francuskie w Wiedniu (3.I.), później przystępują Bawaria,</u></p>

Niderlandy i Hanower, kongres wiedeński: uchwalenie deklaracji o zniesieniu handlu niewolnikami (Wielka Brytania, Francja, Prusy, Austria, Rosja, Hiszpania, Portugalia, Szwecja) – (8.II.), ustalenia w sprawie Księstwa Warszawskiego i Saksonii: uzyskanie przez Prusy departamentu poznańskiego, bydgoskiego (Wielkie Księstwo Poznańskie), Gdańska, Torunia i 2/5 terytorium Saksonii (850 tys. mieszkańców), otrzymanie przez Austrię obwodu tarnopolskiego i salin wielickich, utworzenie Wolnego Miasta Kraków (tzw. Rzeczpospolitej Krakowskiej), powstanie Królestwa Polskiego (związanego unią personalną z Rosją) – (11.II.), postanowienia w sprawie ziem niemieckich: utworzenie Deutscher Bund (Związku Niemieckiego), złożonego z 34 państw (później 35) i czterech wolnych miast, organem Związku – Bundestag, złożony z 2 izb: rada (po jednym delegacie z 11 państw i sześciu delegatów razem z pozostałych 28 państw), plenum (4 przedstawiciele pięciu państw i po jednym z państw pozostałych), przewodnictwo w Związku należy do Austrii, uzyskanie Nadrenii, Westfalii i Pomorza szwedzkiego z Rugią przez Prusy, odzyskanie Salzburga i Tyrolu przez Austrię, otrzymanie Księstwa Lauenburg przez Danię, uzyskanie Palatynatu Reńskiego i Würzburga przez Bawarię, postanowienia w sprawie ziem włoskich: restytucja pełnego terytorium Państwa Kościelnego dla PIUSA VII, otrzymanie Lombardii, Wenecji, Dalmacji i Raguzy przez Austrię, przywrócenie Wielkiego Księstwa Toskanii i Piombino (FERDYNAND III), restytucja Księstwa Modeny (FRANCISZEK IV), przywrócenie Księstwa Parmy (MARIA LUDWIKA), odzyskanie Piemontu przez Królestwo Sardynii, przywrócenie Księstwa Lukki, inne kwestie: potwierdzenie związku Belgii z Holandią (Królestwo Niderlandów), utworzenie Wielkiego Księstwa Luksemburg (w składzie Niderlandów), przyznanie Malty Wielkiej Brytanii, Wyspy Jońskie pod protektorem brytyjskim, odzyskanie Księstwa Neuchâtel przez Prusy, potwierdzenie panowania brytyjskiego nad Helgolandem, Krajem Przylądkowym (Kapsztadem) i Cejlonem, uznanie unii norwesko-szwedzkiej (II.), ucieczka NAPOLEONA z wyspy Elby, wylądowanie wraz z 700 żołnierzami we Francji (zatoka Juan) – (1.III.), marsz NAPOLEONA na Paryż przez Grenoble i Lyon, ucieczka LUDWIKA XVIII ze stolicy, manifest przedstawicieli 8 państw na kongresie w Wiedniu (NAPOLEON wrogiem oraz burzycielem porządku publicznego w świecie) – (13.III.), wkroczenie armii NAPOLEONA do Paryża (20.III.), powstanie rojalistyczne w Wandei, w dolinie Rodanu i wokół Tuluzy, przymierze między Wielką Brytanią, Austrią, Prusami i Rosją w Wiedniu zw. VII koalicją (25.III.), Królestwo Neapolu po stronie NAPOLEONA, ogłoszenie manifestu MURATA do Włochów w Rimini (30.III.), Powstanie antytureckie w Serbii (IV.), walka o autonomię (do 1817), dynastia Obrenowiciów (do 1842), MIŁOSZ OBRENOVIĆ księciem (do 1839), Kragujevac stolicą (do 1833). Traktat Rosji, Prus i Austrii w sprawie powołania Królestwa Polskiego (3.V.), bitwa pod Tolentino – zwycięstwo Austrii nad Neapolem (3.V.), ucieczka MURATA na Korsykę, bitwa pod Quatre-Brâs – zwycięstwo Francji (NEY) nad armią brytyjską (WELLINGTON). Rząd Tymczasowy

Królestwa Polskiego (20.V.). Kongres wiedeński: uchwalenie regulaminu dyplomatycznego, akt końcowy kongresu (9.VI.). Założenie Związku Studentów (Burschenschaft) na uniwersytecie w Jenie (12.VI.). Ofensywa francuska w Belgii, bitwy: pod Ligny (16.VI.) – zwycięstwo Francji (NAPOLEON) nad armią pruską (BLÜCHER), nieudany pościg francuski (33 tys. korpus EMMANUELA DE GROUCHY) za armią pruską, pod Waterloo (18.VI.) – zwycięstwo armii brytyjsko-pruskiej (WELLINGTON, BLÜCHER) nad armią francuską (NAPOLEON, NEY). Uroczysta proklamacja Królestwa Polskiego w Warszawie (20.VI.). Ostateczna abdykacja NAPOLEONA (22.VI.) i uwięzienie jego na Wyspę Świętej Heleny przez Brytyjczyków, pobyt pod nadzorem (HUDSON LOWE) – (do 1821), LUDWIK XVIII (po raz drugi) królem Francji (do 1824) – (8.VII.), złożenie aktu końcowego kongresu wiedeńskiego w archiwum kanclerskim w Wiedniu (20.VIII.), Akt Świętego Przymierza między Rosją, Austrią i Prusami w Paryżu (10, 26.IX.), przystąpienie do aktu przez 16 większych państw (bez Turcji) – (do 1817), odmowa udziału Brytyjczyków i PIUSA VII, powrót MURATA do Neapolu, jego schwytanie i rozstrzelanie przez Austriaków (13.X.), pokój Francji z Prusami, Rosją, Wielką Brytanią i Austrią w Paryżu (powrót Francji do granic z 1790 r., odzyskanie Sabaudii i Nicei przez Sycylię, przyjęcie zasady o wieczystej neutralności Szwajcarii w zamian za zobowiązanie do ochrony najważniejszych przełęczy Alp, kontrybucja wojenna w wysokości 700 000 000 franków germinali, zwrot zagarniętych dzieł sztuki i archiwaliów) – (20.XI.), rozstrzelanie NEY'A w Paryżu (7.XII.).

Nowe organizmy polityczne w Niemczech: Wielkie Księstwo Oldenburg (do 1871), Wielkie Księstwa Meklemburg-Schwerin i Strelitz (do 1871). Nadanie liberalnej konstytucji Królestwu Polskiemu przez ALEKSANDRA I (24.XII.). Opanowanie Wyspy Wniebowstąpienia (Ascension) przez Wielką Brytanię. Ucieczka BOLÍVARA na Jamajkę, kryzys ruchu niepodległościowego w koloniach hiszpańskich. Krótka władza triumwiratu (ROVIRA, PEY, TORICES) w Nowej Granadzie, TORRES prezydentem (do 1816). Dynastia orańska w Luksemburgu (do 1890), WILHELM I wielkim księciem (do 1840). Państwo Masina (AMADU LOBBO) w Afryce Zachodniej (do 1862). SOBHUZA I królem Suazi (Ngwane) w Afryce płd. (do 1839). Wwóz przeciętnie 4420 skrzyń opium do Chin przez Brytyjczyków (do 1819). Biały terror wobec bonapartystów we Francji. Panowanie hiszpańskie w Meksyku (do 1821), egzekucja MORALES Y PAVÓNA. „Baśnie dla dzieci” braci WILHELMA i JACOBA GRIMM (I tom). Krótka władza CARLOSA DE ALVEARA i JOSÉ RONDEAU w La Placie, IGNACIO ALVÁREZ THOMAS naczelnym przywódcą państwa (do 1816). Pierwszy skok kobiety (ELIZA GARNERIN) ze spadochronem. Wpływy hr. ALEKSIEJA ARAKCZEJEWY w Rosji (do 1825). Ograniczenie emancypacji Żydów w Związku Niemieckim, wypędzenie ich z Lubeki i Bremy. Wielki książę KONSTANTY de facto namiestnikiem Królestwa Polskiego (do 1831). Utworzenie stowarzyszenia Atmija Sabha (Zgromadzenie Duchowne) w Bengalu bryt. (RAMMOHAN ROY).

	<p><i>Krótkie rządy BENJAMINA CONSTANTA DE REBEQUE we Francji, ARMAND DU PLESSIS księżę DE RICHELIEU nowym premierem (do 1818). Ludność: Rosja – 47 mln, Paryż – 500 tys. Śmierć JOHNA SINGELTONA COPLEY’A – malarza amerykańskiego, JANA POTOCKIEGO – pisarza polskiego.</i></p>
<p>1816</p>	<p><i>Opanowanie wysp Tristan da Cunha i całości dorzecza Gambii przez Wielką Brytanię. JAN VI królem Portugalii (do 1826) i Brazylii (do 1821). Utworzenie tajnego Związku Ocalenia Publicznego (NIKITA MURAWIOW, SERGIUSZ MURAWIOW-APOSTOŁ) w Sankt Petersburgu. Państwo Mfecane w Afryce płd. (do ok. 1879), ekspansja Zulusów pod przywództwem CZAKI (do 1828), zniszczenia i ruchy uciekinierów. Utworzenie banku narodowego w Norwegii i otrzymanie prawa emisji własnej waluty. Zniesienie poddaństwa chłopów w Kurlandii, Semigalii, Inflantach i Estonii (do 1819). Utrata 1,62 mln. morgów ziemi przez chłopów w Prusach w wyniku reformy (do 1859). Zakaz handlu niewolnikami w koloniach francuskich. „Restauration der Staatswissenschaft” KARLA LUDWIGA VON HALLERA (I tom). Udzielenie finansowej pomocy ruchom niepodległościowym w koloniach hiszpańskich przez Haiti (PÉTION). Kongres w Tucumán – proklamacja niepodległości Zjednoczonych Prowincji La Platy (9.VII.), krótka władza ANTONIO GONZÁLEZA BALCARCE, JUAN DE PUEYRREDÓN nowym naczelnym przywódcą (do 1819). Powstanie osadników wojskowych w Staraja Russa i Nowogrodzie Wielkim. Klęska głodu w Austrii. Nakaz znania języka czeskiego przez nauczycieli uczących w gimnazjach w Czechach. Utworzenie stanu Indiana w USA. Powstanie chłopskie w Korei. Obalenie panowania hiszpańskiego w Wenezueli, proklamowanie niepodległości Republiki Wenezueli, BOLÍVAR dyktatorem (do 1819). Antybrytyjski bunt w Rohilhandzie (Indie). Wojna Wielkiej Brytanii z Marathami w Indiach (do 1817). Powstanie Amerykańskiego Towarzystwa Kolonizacyjnego. Krótka władza JOSÉ FERNÁNDEZA MADRIDA, ROVIRY i LIBORIO MEJÍI w Nowej Granadzie, FERNANDO SERRANO nowym prezydentem (do 1818). Wprowadzenie monopolu państwowego w Egipcie na zbyt wyrobów rzemieślniczych. Pierwszy welocyped (bar. DRAIS VON SAUERBRONN). Układ brytyjsko-nepalski w Sagauli (oddanie terenów na podgórzu Himalajów i uznanie zwierzchnictwa Wielkiej Brytanii). Utworzenie Królestwa Obojga Sycylii (Neapol i Sycylia) – (8.XII.), FERDYNAND I królem (do 1825). Odmowa USA w kwestii przystąpienia do Świętego Przymierza. Rozwiązanie Izby Deputowanych we Francji (LUDWIK XVIII). Założenie Bathurst w Gambii przez Brytyjczyków. Użycie chlorku srebra do tworzenia negatywów na papierze, początki fotografii (NICÉPHORE NIPCE). MARTIN DE GARAY premierem Hiszpanii (do 1818). RAJENDRA królem Nepalu (do 1847). ABDULLAH I AL-MAHDI sułtanem Jemenu (do 1835). Klęski głodu i epidemie chorób (dżuma, dyfteryt, tyfus, ospa, cholera) w Afryce Płn. i na Bałkanach (do 1819). MANGTHATURAT królem Luang Prabang (do 1837). Uchwalenie konstytucji na Haiti. Śmierć GAWRIŁO DZIERŻAWINA – pisarza rosyjskiego, RICHARDA BRINSLEY’A SHERIDANA – pisarza</i></p>

	<p>angielskiego (Szkoła obmowy), PERA HILLESTRÖMA – malarza szwedzkiego, ADAMA FERGUSONA – filozofa i historyka szkockiego.</p>
1817	<p>Powstanie osadników wojskowych w Jezaliwetgradzie i Nikolajewie. Zniesienie niewolnictwa w Hiszpanii. Kryzys gospodarczy w Europie. Przyznanie ograniczonej autonomii Serbii przez Turcję. JAMES MONROE prezydentem USA (do 1825). III Republika w Wenezueli, władza duumwiratu. Podbój Małej Kabardy przez Rosję. Rewolucja w Brazylii skierowana przeciw arystokracji portugalskiej tzw. republika 75-dniowa. Utworzenie stanu Missisipi w USA. Opanowanie Urugwaju przez wojska portugalskie. Wyprawa La Platy na Chile, zwycięstwo w bitwie pod Chacabuco (JOSÉ DE SAN MARTÍN Y MATORRAS, BERNARDO O'HIGGINS RIQUELME) – (II.), obalenie panowania hiszpańskiego, powstanie Państwa Chile, krótka władza HILARIÓNA DE LA QUINTANY, LUISA DE LA CRUZA, O'HIGGINS najwyższym naczelnikiem (do 1823). Wielka manifestacja publiczna na Górze Wartburskiej w Turynii (18.X.), zaniepokojenie krajów niemieckich i ALEKSANDRA I – śledztwa i aresztowania. „Baśnie dla dzieci” braci GRIMM (II tom). Zwrot Gujany Francji przez Portugalie. Uzależnienie Maharasztry przez Kompanię Wschodnioindyjską. Powstanie Korpusu Górniczego w Krakowie. Pełne opanowanie terenu Senegalu przez Francję. Założenie Sydney w Australii przez Brytyjczyków. Antyangielskie powstanie chłopskie w Orissie (do 1818). Założenie Biblioteki Ossolińskich we Lwowie. Traktat senegalski między Niderlandami, Francją i Wielką Brytanią (Mauretania we francuskiej strefie wpływów). Powstanie konserwatorium w Wiedniu. Przystąpienie Szwajcarii do Świętego Przymierza. Falklandy pod kontrolą La Platy (do 1833). Asam pod kontrolą Birmy (do 1826). Powstanie uniwersytetów w Liège i Gandawie. Hegemonia Fulbe (Sułtanatu Sokoto) w Afryce Zachodniej. Powstanie Związku Przyjaciół (Panta Koina) w Warszawie (LUDWIK MAUERSBERGER). Stracenie POLIKARPY SALAVARRIETY w Bogocie przez władze hiszpańskie. NINKO cesarzem Japonii (do 1846). Utworzenie Towarzystwa Filomatów w Wilnie (ADAM MICKIEWICZ). Rosyjska podróż dookoła świata (GOŁOWNIN, OTTO KOTZEBUE) – (do 1819). Powstanie Hindu College w Kalkucie. Zamordowanie JERZEGO CZARNEGO w Serbii przez brata przyrodniego MIŁOSZA OBRENOVICIA. Uzależnienie Radżastanu przez Brytyjczyków w Indiach. Śmierć GIACOMO QUARENGHI – architekta włoskiego, PIERRE'A ALEXANDRA MONSIGNI – kompozytora francuskiego.</p>
1818	<p>Proklamacja niepodległości Chile (12.II.), bitwa pod Maipu – zwycięstwo La Platy (SAN MARTÍN) nad armiami hiszpańskimi (IV.). Zniesienie niewolnictwa w Wenezueli. Dynastia Bernadotte w Szwecji (do dzisiaj) i Norwegii (do 1905), KAROL XIV JAN królem (do 1844). Utworzenie Muzeum Narodowego w Pradze. Wymiana terytoriów między USA a Wielką Brytanią (część Kanady za część Dakoty Płn. i Minnesoty). Nadanie konstytucji Wolnemu Miastu Kraków. Pierwsze próby budowania okrętów głównie z żelaza. Kongres państw Świętego Przymierza w Aachen (Akwizgran),</p>

	<p>przyjęcie Francji do „koncertu mocarstw” i Świętego Przymierza. Konstrukcja maszyn do masowej produkcji osad do karabinów, początek wytwarzania produktów z częściami zamiennymi w USA (BLANCHARD). Zniesienie cel wewnętrznych w Prusach. GHESO królem Dahomeju (do 1858). Budowa Palacu Namiestnikowskiego w Warszawie (do 1819). JEAN PIERRE BOYER prezydentem Republiki Haiti (do 1843). Założenie uniwersytetu w Warszawie. Przywrócenie panowania hiszpańskiego w Nowej Granadzie (do 1819). Wojna brytyjsko-maracka, przyłączenie Maharasztry do posiadłości Kompanii Wschodnioindyjskiej. Powstanie tajnej organizacji Wzniosłych Mistrzów Doskonałych (Sublimi Maestri Perfetti) w Italii (BUONARROTI). Rozpad Stowarzyszenia Prawdziwych i Wiernych Synów Ojczyzny (dawnego Związku Ocalenia Publicznego) w Sankt Petersburgu, założenie Związku Dobra Publicznego (książę SERGIUSZ TRUBECKI, MURAWIOW-APOSTOŁ, PAWEŁ PESTEL, MURAWIOW, KONDRAT RYLEJEW, ALEKSANDER BESTUŻEW, MICHAŁ BESTUŻEW-RIUMIN). Odkrycie źródeł Senegalu, Gambii i Rio Grande (MOLLIEN). Utworzenie stanu Illinois w USA. 5000-krotny wzrost eksportu przędzy angielskiej do Indii (do 1836). Wojna domowa w Afganistanie (do 1826), rozpad państwa na 4 księstwa dzielnicowe: Kabul, Kandahar, Peszawar i Herat. Nieudana misja brytyjska (lord AMHERST) do Chin. ALEKSANDER SUŃU (po raz trzeci) hospodarem Wołoszczyzny (do 1821). Pierwsze fabryki państwowe w Egipcie. JOAS II cesarzem Etiopii (do 1821). Kryzys rządowy w Hiszpanii (do 1820). Podporządkowanie Multanu, Kaszmiru i Peszawaru przez Pendżab (RANGIT SINGH) – (do 1823). Nedźd w składzie Turcji (do 1824). Wyznaczenie przez rząd brytyjski nagrody w wysokości 20 000 funtów szt. dla śmiałka, który dokona odkrycia Przejścia Płn-Zach. JEAN JOSEPH PAUL AUGUSTINE mar. DESSOLLES premierem Francji (do 1819). Wyprawa brytyjska (sir JOHN ROSS) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach. (dotarcie do cieśniny Lancaster) – (do 1819). Silne trzęsienie ziemi w Meksyku (Guadalajara). Uchwalenie konstytucji w Bawarii. Śmierć MARCELLO BACCIARELLIEGO – malarza włoskiego, NIKOŁAJA NOWIKOWA – pisarza rosyjskiego, JACQUESA GONDOUINA – architekta francuskiego.</p>
<p>1819</p>	<p>Układ handlowy między Wielką Brytanią a Aszanti. „Traktat o osłuchaniu medycznym” RENÉ LAENNECA. Protektorat rosyjski nad Wielką Ordą Kazachską (do 1854). Utworzenie stanu Alabama w USA. Ostateczne zwrócenie Indii Wschodnich (Indonezji) Niderlandom przez Wielką Brytanię. Kasata organizacji cechowych w Księstwie Nassau (Niemcy). Prawo ograniczające pracę dzieci w przemyśle tekstylnym, zakaz używania ich do prac w nocy i utworzenie urzędu inspektorów pracy w Wielkiej Brytanii. Kongres państw Świętego Przymierza w Karlsbadzie. Założenie brytyjskiej faktorii handlowej w Singapurze (RAFFLES). Zamordowanie reakcyjnego dramaturga niemieckiego, AUGUSTA VON KOTZEBUE’A w Mannheim przez KARLA LUDWIGA SANDA (23.III.), utworzenie policyjnego nadzoru nad uniwersytetami</p>

	<p>w Niemczech (VIII.). Traktat amerykańsko-hiszpański (uzyskanie Florydy przez USA, potwierdzenie zrzeczenia się roszczeń do Oregonu przez Hiszpanię). Założenie uniwersytetu w Sankt Petersburgu. Antyżydowskie rozruchy w środkowych Niemczech. Proklamacja niepodległości Kolumbii (7.VIII.), „Wspaniała Kampania” BOLÍVARA, zwycięstwa pod Pantano de Vargas i Boyaca (VIII.), kres panowania hiszpańskiego. Pierwszy rejs parowca przez Atlantyk. Rozpędzenie mityngu publicznego zw. Peterloo w Saint-Petersfields k/Manchesteru przez wojska brytyjskie (11 ofiar, kilkaset rannych) – (16.VIII.). Założenie Wolnomularstwa Narodowego w Warszawie (WALERIAN ŁUKASIŃSKI). MICHAŁ SUŁU (po raz drugi) hospodarem Moldawii (do 1821). Pierwsze drogi z nawierzchnią tłuczniową. RONDEAU prezydentem La Platy (do 1820). „Six acts” w Wielkiej Brytanii (zakaz zebrań, nałożenie wysokich opłat na czasopisma). Powstanie osadników wojskowych w Czugujewie i Taganrogu. HONORIUSZ V księciem Monako (do 1841). Wyprawa rosyjska FADDIEJA BELLINGHAUSENA (opłynięcie Antarktydy) – (do 1821). Zbudowanie kanału łączącego Aleksandrię z Nilem. BAGJIDAW królem Birmy (do 1837). Wyprawy brytyjskie: sir WILLIAMA EDWARDA PARRY’EGO (do 1820) i sir JOHNA FRANKLINA (do 1822) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach. ÉLIE DECAZES księżę DE GLÜCKSBJERG premierem Francji (do 1820). Zniesienie niewolnictwa w Kolumbii (BOLÍVAR). Umowa polityczna Wielkiej Brytanii z sultanatem Atjeh na Sumatrze (uzależnienie polityki zagranicznej). Kongres w Angostura – połączenie Kolumbii i Wenezueli, powstanie Republiki Wielkiej Kolumbii (do 1830) – (19.XII.), uchwalenie konstytucji, BOLÍVAR prezydentem (do 1830), FRANCISCO DA PAULA SANTANDER wiceprezydentem kraju (do 1827), rządy JOSÉ ANTONIO PÁEZA w dep. Wenezueli (do 1830). Śmierć JOHNA JEFFERIESA – fizyka i aeronauty amerykańskiego, JAMESA WATTA – wynalazcy angielskiego.</p>
<p>1820</p>	<p>II rewolucja w Hiszpanii (do 1823), ogłoszenie powstania przez oficerów-spiskowców (RAFAELO DEL RIEGO Y NÚÑEZ) w Kadyksie (I.I.), marsz z Kadyksu na Andaluzję, AGOSTINO ARGUELLES premierem Hiszpanii (do 1822), przywrócenie konstytucji z 1812 r. (FERDYNAND VII). „Oda do młodości” MICKIEWICZA. Zamordowanie następcy tronu Francji, KAROLA FERDYNANDA księcia Berry przez robotniko-republikanina. JERZY IV królem Wielkiej Brytanii, Irlandii i Hanoweru (do 1830), nieudane unieważnienie małżeństwa z KAROLINĄ BRUNSZWICKĄ (do 1821). Powstanie węglarzy w Neapolu i na Sycylii (do 1821). Odkrycie pola magnetycznego wytwarzanego przez prąd elektryczny (HANS CHRISTIAN OERSTED). Utworzenie stanu Maine w USA. Rewolucja liberalna w Portugalii, powrót JANA VI do Lizbony, regencja syna PEDRA w Brazylii (do 1821). Założenie Malabo w Afryce Równikowej przez Brytyjczyków. „Missouri compromise” w USA (zakaz niewolnictwa w Maine, przyjęcie zasady, że na terytorium Luizjany niewolnictwo nie może się rozciągać na północ od równoleżnika 36° 30’, dozwolone niewolnictwo w Missouri).</p>

	<p><i>Układ pokojowy o ochronie handlu między Wielką Brytanią a Bahrajnem i Wybrzeżem Piratów (Adżman, Abu Zabi). Antytureckie powstanie (ALI PAŞA Z TEPELENY) w Albanii (do 1822). Pierwsza kasa chorych w Prusach. Stworzenie teorii elektromagnetyzmu przez ANDRÉ MARIE AMPÈRE’A. Napływ osadników brytyjskich do Kraju Przylądkowego (Kapsztadu). Kongres państw Świętego Przymierza w Opawie (zgoda cara ALEKSANDRA I na interwencję austriacką w Królestwie Obojga Sycylii) – (X.). Zdławienie ruchu partyzanckiego w Meksyku przez Hiszpanię tzw. plan z Iguali (sojusz Kreoli, posiadaczy ziemskich, wyższego kleru i armii). Założenie dziennika portugalskiego „Diario do Baverno”. Napływ osadników amerykańskich na Hawaje. Odkrycie wyspy Rarotonga w arch. Wysp Cooka przez Brytyjczyków. Śmierć GIA LONGA, ostra walka o władzę w Wietnamie, MINH MANG cesarzem (do 1841). TAO KUANG cesarzem Chin (do 1850). Władza w La Placie w ręku gubernatorów prowincji Buenos Aires (do 1826), krótkie rządy MANUELA SARRATESA, ILDEFONSA RAMOSA MEJÍI, FULANO MESÍI, MIGUELA SOLERA i MANUELA DORREGO, MARTÍN RODRÍGUEZ nowym prezydentem (do 1824). Obalenie panowania Hiszpanii w Ekwadorze, Państwo Guayaquil (do 1822), przemieniona władza JOSÉ JOAQUÍNA OLMEDO i GREGORIO ESCOBEDO, OLMEDO przewodniczącym junty (do 1822). Samobójstwo HENRYKA I, zjednoczenie Haiti (BOYER). Książę DE RICHELIEU premierem Francji (do 1821). Wyprawa egipska na Nubię (Sudan) – (do 1822). Spadek dochodów z kopalń srebra i złota w Meksyku o połowę. Założenie Port Elizabeth w Kraju Przylądkowym przez Brytyjczyków. Rozdźwięki na naradzie Związku Dobra Publicznego w Sankt Petersburgu. Odkrycie Wenus z Milo. 5 projektów budowy Kanału Panamskiego (VON HUMBOLDT). Represje wobec opozycji sejmowej w Królestwie Polskim. Śmierć ARTHURA YOUNGA – pisarza angielskiego, CONSTANTINA FRANÇOISA DE CHASSEBOEUF A VOLNEY’A – pisarza francuskiego.</i></p>
<p>1821</p>	<p><i>Wojna turecko-perska (do 1823). Nasilenie wojen domowych (Joruba) w zachodniej Nigerii (do 1893). Antykrólewskie powstanie w Piemontcie. Kongres państw Świętego Przymierza w Lublanie (prośba króla Obojga Sycylii, FERDYNANDA I o interwencję mocarstw w celu zaprowadzenia porządku) – (I.). Akcja austriacka w Neapolu i Piemontcie, przywrócenie status quo. Utworzenie stanu Missouri w USA. Powstanie tajnej organizacji karbonariuszy (Charbonnerie) we Francji (LA FAYETTE). METTERNICH kanclerzem Austrii (do 1848). Rozpad Związku Dobra Publicznego w Rosji na Towarzystwo Północne (MURAWIOW, TRUBECKI, BESTUŻEW, RYLEJEW) w Sankt Petersburgu i Towarzystwo Południowe (PESTEL, MURAWIOW-APOSTOŁ, BESTUŻEW-RIUMIN) w Tulczynie. Wystąpienia antyturckie na Bałkanach (ALEKSANDER YPSILANTI), obalenie rządów ALEKSANDRA SUŃU w Mołdawii (III.), SCARLAT CALLIMACHI hospodarem, obalenie władzy MICHAŁA SUŃU na Wołoszczyźnie, TUDOR VLADIMIRESCU nowym hospodarem, wybuch powstania w Grecji (bp Patras – GHERMANOS) – (25.III.), masakra chrześcijan na</i></p>

	<p>Cyprze (Nikozja) przez Turków. Obalenie panowania hiszpańskiego na Santo Domingo, Niepodległe Państwo Haiti Hiszpańskiego (do 1822), JOSÉ NÚÑEZ DE CÁCERES prezydentem (do 1822). Abdykacja WIKTORA EMANUELA I na Sardynii, KAROL FELIKS nowym królem (do 1831). Śmierć NAPOLEONA w Longwood na wyspie Św. Heleny (5.V., 17.51). Założenie Chartumu jako obozu wojskowego przez Egipcjan. Aneksja północnych sultanatów malajskich przez Syjam. Bitwa pod Carabobo – zwycięstwo Kolumbii (BOLÍVAR) nad rojalistami hiszpańskimi (24.VI.). Przekształcenie „Züricher Zeitung” w „Neue Züricher Zeitung” w Szwajcarii. Ofensywa armii La Platy (SAN MARTÍN), wyzwolenie Limy, proklamowanie niepodległości Peru (28.VII.), SAN MARTÍN protektorem (do 1822). Założenie akademii w San Salvador, uniwersytetów w Buenos Aires i Managui. Przywrócenie Brazylii statusu kolonii przez Portugalię, wzburzenie w Rio de Janeiro, włączenie Urugwaju w skład Brazylii jako autonomicznego Królestwa Cisplatańskiego (do 1823). <u>Powstanie antyhiszpańskie (AGUSTÍN DE ITURBIDE) w Meksyku, uznanie niezależności Meksyku przez Hiszpanię (24.VIII.)</u>. Pierwsza gazeta w języku bengalskim (ROY) – „Shombat-Koumundi” (Światło Wiedzy). Proklamacja niepodległości Gwatemali, Salwadoru, Hondurasu, Kostaryki i Nikaragui (15.IX.). Państwo Kostaryki (do 1823), JUAN DE CAÑAS prezydentem (do 1823). Stan Salwadoru (do 1841), krótka władza PEDRO BARIERO, JOSÉ MATÍAS DELGADO nowym prezydentem (do 1824). <u>Ogłoszenie niepodległości Meksyku (28.IX.), Cesarstwo Meksykańskie (do 1823), regencja Najwyższej Tymczasowej Junty Rządzącej (DE ITURBIDE) – (do 1822)</u>. Unia Panamy z Kolumbią (do 1840). Walki grecko-tureckie w Morei (Tripolitsa, Monemwasia). GIGAR cesarzem Etiopii (do 1826). Przekształcenie Wolnomularstwa Narodowego na Narodowe Towarzystwo Patriotyczne (ŁUKASIŃSKI) w Warszawie. Napływ osadników amerykańskich do meksykańskiego Teksasu (do 1836). Opera „Wolny strzelec” KARLA MARIII VON WEBERA. Powrót SPERAŃSKIEGO z zsyłki, prace nad kodyfikacją prawa rosyjskiego. JOSEPH hr. DE VILLÉLE premierem Francji (do 1828). Pierwsze zastosowanie gazu świetlnego do napelniania balonu, wzlot balonu z gazem świetlnym (CHARLES GREEN) w Londynie. Wyprawa brytyjska (PARRY) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach. (do 1823). Pierwszy okręt parowy we flocie brytyjskiej. Założenie tygodnika „The Guardian” w Londynie. Bitwa morska pod Chios – zwycięstwo Grecji (KONSTANTINOS CANARIS) nad Turcją. Śmierć FRANCISZKA ZABŁOCKIEGO – pisarza polskiego.</p>
<p>1822</p>	<p>Kongres w Epidauros – proklamowanie niepodległości Grecji, zniesienia niewoli, uchwalenie konstytucji (13.I.), ALEXANDROS MAVROKORDATOS przewodniczącym Zgromadzenia Narodowego (do 1827), rzezie Greków w Stambule (ponad 10 tys. ofiar) i na Chios, wypowiedzenie się opinii publicznej Europy po stronie Grecji. Kongres państw Świętego Przymierza w Weronie (wezwanie Francji do stłumienia rewolucji w Hiszpanii). Rozwiązanie wolnomularstwa w Rosji (ALEKSANDER I). Bitwa pod Pichincha – zwycięstwo</p>

	<p>Kolumbii (ANTONIO JOSÉ DE SUCRE Y DE ALCALÁ) nad armią hiszpańską (24.V.), wyzwolenie Quito (16.VI.), włączenie Ekwadoru w skład Wielkiej Kolumbii (do 1830), rządy SUCRE i JUANA JOSÉ FLORESA w departamencie Quito (do 1830). Wycofanie się SAN MARTÍNA z kampanii wyzwolenczej pod wpływem BOLÍVARA (spotkanie w Guayaquil) i jego wyjazd do Francji (VII.), junta rządząca (RUDESINDO ALVARADO, MANUEL SALAZAR Y BAQUIJANO, JOSÉ DE LA MAR) w Peru (do 1823). Ogłoszenie liberalnej konstytucji w Portugalii. ABD AR-RAHMAN sułtanem Maroka (do 1859). DE ITURBIDE jako AUGUSTYN I cesarzem Meksyku (do 1823). Zjednoczenie Niepodległego Państwa Haiti Hiszpańskiego (Santo Domingo) z Haiti (do 1844). Uchwalenie konstytucji w Chile. Wyprawa brytyjska (HUGH CLAPPERTON, DENHAM) z Trypolisu przez Saharę, Bornu, okolice jez. Czad, rzekę Niger do krajów Kano i Sokoto (do 1827). Akcja Amerykańskiego Towarzystwa Kolonizacyjnego osiedlania wyzwolonych Murzynów z południowych stanów USA w Liberii (do 1892), założenie Monrovi przez osadników. Rozszyfrowanie części inskrypcji hieroglificznych na kamieniu z Rosetty (JEAN FRANÇOIS CHAMPOLLION). GRZEGORZ DYMITR GHICA hospodarem Wołoszczyzny (do 1828). Powstanie Królewskiej Akademii Muzycznej w Londynie. JAN SANDU STURDZA hospodarem Mołdawii (do 1828). FRANCISCO MARTINEZ DE LA ROSA premierem Hiszpanii (do 1823). „Święta wojna” Afganów z Sikhami. <u>Inspekcja regenta PEDRA w Ipiranga, hasło „Wolność albo śmierć”, powstanie antyportugalskie, proklamacja niepodległości Brazylii (7.IX.), ogłoszenie Cesarstwa Brazylii (istniało do 1889) – (1.XII.), PEDRO I cesarzem (do 1831), Rio de Janeiro stolicą (do 1960).</u> Fala aresztowań działaczy opozycyjnych (ŁUKASIŃSKI) przez Rosjan w Królestwie Polskim. Powstanie ludowe „Białego Lotosu” we wsch. Chinach. Śmierć DMITRIJA LEWICKIEGO – malarza rosyjskiego.</p>
<p>1823</p>	<p>Założenie Academia Filipina w Manili. „Imnos is tin Eleftherian” (Se gnorizo apó tin kópsi) DIONISIOSA SOLOMOSA (późniejszy hymn narodowy Grecji). Budowa gmachu British Museum (SMIRKE) w Londynie (do 1847). Chrystianizacja Wysp Cooka przez Brytyjczyków. Układ pokojowy turecko-perski w Erzurum (status quo) – (III.). Utworzenie Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej (Provincias Unidas de América Central) – (do 1839), Gwatemala w składzie (do 1839), Nikaragua (do 1838), Honduras (do 1838), Kostaryka (do 1838), Salwador (do 1839), rząd tymczasowy (JUAN VILLACORTA, PEDRO MOLINA, ANTONIO RIVERA CABEZAS), rządy tymczasowe (MANUEL JOSÉ ARCE, TOMÁS O’HORAN, JOSÉ CECILIO DEL VALLE), (O’HORAN, SANTIAGO MILLA, JOSÉ FRANCISCO BARRUNDIA), (O’HORAN, MILLA, VILLACORTA) w Zjednoczonych Prowincjach (do 1825), Guatemala stolicą federacji (do 1834), krótka władza junty w Stanie Kostaryki (HERMENEGILDO BONILLA, MANUEL PERALTA, RAFAEL OSEJO), JUAN MORA FERNÁNDEZ nowym prezydentem (do 1833). Interwencja wojsk francuskich w Hiszpanii (Barcelona, Kadyks, Grenada, Kartagena, Alicante), krótkie rządy</p>

	<p><i>RIEGO Y NÚÑEZA i VICTORA SÁENZA, stłumienie rewolucji – pojmanie i stracenie RIEGO Y NÚÑEZA, odwołanie konstytucji z 1812 r. przez FERDYNANDA VII, CARLOS MARIA MARTINEZ mar. DEL CASA-IRUJO premierem (do 1824). Skroplenie chloru (MICHAEL FARADAY). Obalenie cesarza AUGUSTYNA I w Meksyku, I Republika (do 1863), rządy triumwiratu (NICOLÁS BRAVO, GUADALUPE VICTORIA, PEDRO CELESTINO NEGRETE) w Meksyku (do 1824). Powstanie Stowarzyszenia Katolickiego w Irlandii pod wodzą DANIELA O'CONNELLA). Śmierć PIUSA VII (20.VIII.).</i></p>
1823- 1829	<i>PONTYFIKAT LEONA XII.</i>
1823	<p><i>Reforma wojskowa w Egipcie. Antybrytyjska agitacja sekty wahhabitów (SAID AHMAD) w Indiach Północnych (do 1831). Obalenie dyktatury O'HIGGinsa w Chile, wojna domowa między liberałami a konserwatystami (do 1830), krótka władza AGUSTÍNA DE EYZAGUIRRE, RAMÓN FREIRE najwyższym naczelnikiem (do 1825). Wyprawa brytyjsko-fantijska (MC CARTHY) na Aszanti (do 1824). Krótka władza JOSÉ DE LA RIVY AGÜERO i SUCRE Peru, JOSÉ BERNARDO DE TAGLE mar. DE TORRE TAGLE najwyższym naczelnikiem i prezydentem (do 1824). Zniesienie handlu niewolnikami w koloniach portugalskich. „Himnusz” FERENCA KÖLCSEY'A (późniejszy hymn Węgier). Doktryna MONROE (Stany Zjednoczone nie mieszają się do spraw Europy, ale będą uważały wszelkie próby państw europejskich mieszania się w sprawy polityczne państw amerykańskich lub nabywania nowych terytoriów w Ameryce za akt wrogi w stosunku do Stanów Zjednoczonych) w USA – (2.XII.). Otrzymanie wodoszczelnej, podgumowanej tkaniny (CHARLES MACINTOSH). Opublikowanie wspomnień NAPOLEONA we Francji. Przekształcenie Towarzystwa Filomatów w Związek Patriotyczny w Wilnie, aresztowania wśród członków. Urugwaj prowincją Brazylii (do 1825). Zniesienie niewolnictwa w Chile. Powstanie ludowe „Białego Lotosu” we wsch. Chinach. Śmierć bohatera narodowego Grecji, MARKOSA BOCARISA w czasie walk pod Misolungi. Zbudowanie pierwszego na świecie mostu kolejowego (STEPHENSON). Rosyjska podróż dookoła świata (KOTZEBUE) – (do 1826). Wyprawa brytyjska (JAMES WEDDELL) do wybrzeży Antarktydy, dotarcie do 74° 15' S. Śmierć DAVIDA RICARDO – ekonomisty angielskiego, LAZARE'A NICOLASA MARGUERITE'A CARNOTA – inżyniera i matematyka francuskiego.</i></p>
1824	<p><i>Klęska wyprawy brytyjsko-fantijskiej na Aszanti, śmierć gubernatora Sierra Leone, MC CARTHY'EGO (I.). Porozumienie brytyjsko-niderlandzkie (rozgraniczenie posiadłości w Azji Płd-Wsch., przekazanie ostatnich faktorii na Półwyspie Indyjskim – Wielkiej Brytanii, prawo swobodnego handlu dla kupców brytyjskich w Indonezji poza Molukami, gwarancja niepodległości sultanatu Atjeh na Sumatrze). Uchwalenie konstytucji w Meksyku i Brazylii. Prośba Turcji o pomoc w tłumieniu buntu greckiego, akcja floty i armii egipskiej (IBRAHIM PAŞA) wobec powstańców (do 1829), bitwa morska pod Psarą – zwycięstwo Egiptu nad Grekami, okupacja</i></p>

	<p>egipska Kreta (do 1840), wojna domowa między powstańcami greckimi. Wojna brytyjsko-birmańska (do 1826). Pierwsze prywatne teatry (Berlin). Zrzeczenie się roszczeń do Oregonu przez Rosję. Założenie Niderlandzkiego Towarzystwa Handlowego. Rozwiązanie wolnomularstwa w Hiszpanii przez króla FERDYNANDA VII. Bitwa na równinach Junin – zwycięstwo Kolumbii (BOLÍVAR) nad armią hiszpańską (VIII.), BOLÍVAR dyktatorem Peru (do 1826). Sprzedaż Singapuru Wielkiej Brytanii przez Johor. Włączenie Małej Ordy Kazachskiej do Rosji. Stan Hondurasu (do 1839), DIONISIO HERRERA prezydentem (do 1827). VICTORIA prezydentem Meksyku (do 1829). Stan Gwatemali (do 1839), JUAN BARRUNDIA prezydentem (do 1827). Rządy JUANA RODRÍGUEZA i MARIANO PRADO w Salwadorze. Rządy gubernatora Buenos Aires, JUANA LAS HERASA w La Placie (do 1826). KAROL X królem Francji (do 1830). Uniezależnienie się Nedźdu od Turcji, TURKI emirem (do 1834). „Mądre mu biada” ALEKSANDRA GRIBOJEDOWA. RAMA III (CHETSADABODIN) królem Syjamu (do 1851). Założenie Teatru Małego w Moskwie. „IX Symfonia” LUDWIGA VAN BEETHOVENA. HUSAJN II bejem Tunisu (do 1835). Prawo o organizacjach robotniczych w Wielkiej Brytanii (legalizacja związków zawodowych, prawo do strajków). Bitwa pod Ayacucho (Huamanga) – zwycięstwo Kolumbii (SUCRE) nad wojskami hiszpańskimi (9.XII.), ostateczny triumf ruchu niepodległościowego w koloniach hiszpańskich w Ameryce. Krótkie rządy NARCISO DE HEREDIA hr. DE OFALII w Hiszpanii, FRANCISCO CEA BERMÚDEZ nowym premierem (do 1834). Założenie Durbanu (Portu Natal) w Kraju Przylądkowym przez Brytyjczyków. Wyprawa brytyjska (PARRY) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach. Bitwa morska pod Samos – zwycięstwo Grecji (CANARIS) nad Turcją. Rozstrzelanie byłego cesarza AUGUSTYNA I w Meksyku. Śmierć ANICETA CHARLESA GABRIELA LEMONNIERA – malarza francuskiego, GEORGE’A GORDONA BYRONA – poety angielskiego (w twierdzy greckiej Misolungi).</p>
<p>1825</p>	<p>Wprowadzenie prawa o miliardzie odszkodowania dla emigrantów i karaniu śmiercią za świętokradztwo we Francji. Oficjalne uznanie Meksyku, Wielkiej Kolumbii i La Platy przez Wielką Brytanię. Uznanie niepodległości Brazylii przez Portugalie, wycofanie się wojsk portugalskich z Brazylii. Kryzys gospodarczy we Francji, Niderlandach i Niemczech (do 1832). Założenie Teatru Wielkiego w Moskwie. Wyodrębnienie się Tasmanii z Nowej Południowej Walii. Antyniderlandzkie powstanie jawajskie pod wodzą DIPO NEGORO (do 1830). Powstanie Węgierskiej Akademii Nauk w Budapeszcie. „Chiny” bar. DE MALPIÈRE’A. Sejm w Preszburgu, powstanie stronnictwa reformatorskiego na Węgrzech (hr. ISTVAN SZÉCHENYI, LAJOS KOSSUTH). Rozporządzenie o ostrzeliwaniu obcych okrętów zbliżających się do wybrzeży Japonii. Łączenie się związków zawodowych, ograniczenie możliwości strajków w Wielkiej Brytanii. Bitwa morska pod Modonem – zwycięstwo Egiptu nad Grekami, desant armii egipskiej w Morei. Ogłoszenie niepodległości Górnego Peru – Republiki Bolivar (Boliwii) – (6.VIII.), BOLÍVAR</p>

	<p>prezydentem (do 1826). JOHN QUINCY ADAMS prezydentem USA (do 1829). Zakończenie „rewolucji rolniczej” w Wielkiej Brytanii. Wyprawa „trzydziestu trzech” – proklamacja niezależności Urugwaju od Brazylii (25.VIII.), próby o przyłączenie do La Platy (do 1828), wojna Brazylii z La Platą o Urugwaj (do 1828). Zdobywanie twierdzy Misolungi przez wojska egipskie. Budowa tunelu pod Tamizą (sir MARC ISAMBARD BRUNEL) w Londynie (do 1843). Otwarcie pierwszej linii kolejowej na świecie (Darlington-Stockton) przez STEPHENSONA. Tajemnicza śmierć ALEKSANDRA I w Taganrogu (XI.). MIKOŁAJ I carem Rosji (do 1855). Powstanie dekabrystów na Placu Senackim w Sankt Petersburgu (14.XII.) stłumione wobec niezdecydowania powstańców, nieudane powstanie pułku czernihowskiego w Kijowie (29.XII.). Powstanie Republiki Chile, FREIRE prezydentem (do 1826), INFANTE wiceprezydentem (do 1826). Stan Nikaragui (do 1838), MANUEL ANTONIO DE LA CERDA prezydentem (do 1826). Likwidacja jawności obrad Sejmu w Królestwie Polskim (naruszenie konstytucji). VILLACORTA prezydentem Salwadoru (do 1826). FRANCISZEK I królem Obojga Sycylii (do 1830), uchwalenie konstytucji. Wyprawa brytyjska (FRANKLIN) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach. (do 1826). CHALIFA emirem Bahrajnu (do 1843). Wypędzenie Europejczyków z Wietnamu. ARCE prezydentem Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej (do 1828). Śmierć CLAUDE’A HENRI DE ROUVROY DE SAINT-SIMONA – francuskiego filozofa (socjalisty utopijnego), FRANCISZKA KARPIŃSKIEGO – pisarza polskiego, JACQUESA LOUISA DAVIDA – malarza francuskiego, JOHANNA HEINRICHA FÜSSLIEGO – malarza szwajcarskiego.</p>
<p>1826</p>	<p>Określenie stosunku między napięciem prądu a jego siłą motoryczną i oporem (GEORG SIMON OHM). Kongres państw Ameryki Łacińskiej w Panamie (fiasko pomysłu zjednoczenia całej Ameryki hiszpańskiej). Bitwa pod Dodową – zwycięstwo armii brytyjskiej i plemion Fanti, Akim i Denkira nad Aszanti. Aresztowanie czołowych przywódców dekabrystów i ich stracenie (BESTUŻEW-RIUMIN, MURAWIOW-APOSTOŁ, RYLEJEW, PESTEL), ok. 100 innych osób na zesłaniu, okres reakcji w Rosji: dekret o cenzurze, utworzenie Korpusu Żandarmów, Trzeciego Oddziału Kancelarii Osobistej Jego Cesarskiej Mości (ALEKSANDER BENCKENDORFF). Protokół brytyjsko-rosyjski w Sankt Petersburgu (żądanie nadania autonomii Grecji przez Turcję), późniejsze przyłączenie się Francji. Reforma armii w Turcji na wzór pruski, ostatnie powstanie janczarów (15.VI.), krwawo stłumione (10 tys. ofiar). Uchwalenie konstytucji w Boliwii. Pokój brytyjsko-birmański (Tenasserim, Manipur, Arakan i Assam do posiadłości Kompanii Wschodnioindyjskiej). Wojna rosyjsko-perska (do 1828), ofensywa Persji na Zakaukaziu (ABBAS MIRZA) – (IX.). Pierwsza w historii fotografia (NIPCE). Konwencja rosyjsko-turecka w Akermanie (przestrzeżenie postanowień pokoju w Bukareszcie z 1812 r., potwierdzenie autonomii Mołdawii, Wołoszczyzny i Serbii) – (25.IX.). Kres dyktatury BOLÍVARA w Peru i Boliwii, SUCRE prezydentem Boliwii (do 1828), ANDRÉS DE SANTA CRUZ Y CALAHUMANA tymczasowym prezydentem Peru</p>

	<p>(do 1827). Założenie gazety „Le Figaro” we Francji. Zjednoczenie Afganistanu, dynastia Barakzajów (do 1973), DOST MOHAMMAD CHAN emirem (do 1839). Chrystianizacja na wyspach Tonga. Pierwsza czeska opera (ŠKROUP). Powstania antyturskie w Kurdystanie (do 1885). Utworzenie Królewskiej Akademii Szkoekiej w Edynburgu. Śmierć JANA VI, PEDRO I jako PIOTR IV królem Portugalii (do 1828), zastąpienie konstytucji Kartą Konstytucyjną, zrzeczenie się tronu na rzecz córki MARII, regencja MICHAŁA (do 1828), wojna domowa między zwolennikami MARII i MICHAŁA w Portugalii (do 1834), utrzymanie się władzy MARII na Azorach. Pierwsza żniwiarka mechaniczna PATRICKA BELLA. Krótkie rządy BEYDE MARJAMA III w Etiopii, GIGAR (po raz drugi) cesarzem (do 1830). MANUEL BLANCO ENCALADA i DE EYZAGUIRRE tymczasowymi prezydentami Chile (do 1827). PRADO prezydentem Salwadoru (do 1829). JUAN ARGÜELLO prezydentem Nikaragui (do 1829). BERNARDINO RIVADAVIA prezydentem La Platy (do 1827). Rosyjska podróż dookoła świata (FIODOR LÜTKE) – (do 1829). Wynalezienie kotła płomienicowego (MARC SEGUIN), zwiększenie mocy trakcji parowej. Wyprawa francuska (JULES SÉBASTIEN DUMONT D’URVILLE) na Ocean Spokojny (do 1829). Śmierć STANISŁAWA STASZICA – pisarza, filozofa i biologa polskiego, JOHANNA HEINRICHA VOSSA – pisarza niemieckiego, NIKOŁAJA KARAMZINA – pisarza i historyka rosyjskiego.</p>
<p>1827</p>	<p>Reskrypt MIKOŁAJA I zabraniający przyjmowania do gimnazjów i uniwersytetów dzieci ludności poddanej w Rosji. Rozwiązanie Gwardii Narodowej, odrzucenie prawa ograniczające wolność prasy we Francji przez Izbę Parów. Powstanie uniwersytetu w Toronto. Założenie politechniki w Sztokholmie. „Podróż zimowa” FRANZA SCHUBERTA. JOANNIS hr. CAPO D’ISTRIA (KAPODISTRIS) prezydentem Grecji (do 1831). Krótkie rządy GEORGE’A CANNINGA w Wielkiej Brytanii, FREDERICK JOHN ROBINSON GODERICH nowym premierem (do 1828). 3-krotny wzrost produkcji przemysłowej we Francji (do 1843). Zdobycie Aten przez wojska egipskie. Układ brytyjsko-francusko-rosyjski w Londynie (żądanie przerwania działań wojennych przez Turcję i Grecję) – (VII.). Konspiracyjne kółko braci KRITSKICH w Moskwie. 2,5-krotny wzrost importu brytyjskich artykułów włókienniczych do Persji (do 1834). Incydent francusko-algierski, blokada Algieru przez flotę francuską. Bitwa morska pod Navarino – zwycięstwo floty brytyjsko-francusko-rosyjskiej (sir EDWARD CODRINGTON) nad flotą turecko-egipską (20.X.), ogłoszenie „świętej wojny” przez MAHMUDA II, ofensywa rosyjska w Persji i na Zakaukaziu, zajęcie Erewania, Tabriz, Choj i Marandu (X.). Wyprawa francuska RENÉ CAILLIÉ do Timbaktu (do 1829). Krótka władza JUSTO MILLI w Hondurasie, FRANCISCO MORAZÁN nowym prezydentem (do 1828). FREIRE tymczasowym prezydentem Chile, FRANCISCO ANTONIO PINTO nowym prezydentem (do 1829). Wyprawa brytyjska (PARRY) ze Spitsbergena do bieguna płn. (do 1828), dotarcie do 82° 45’ N. JOSÉ MARÍA PÉREZ DE URDÍNINEA prezydentem (uzurpacja) Boliwii (do 1828). MARIANO AYCINENA</p>

	<p>prezydentem Gwatemali (do 1829). Dekret ograniczający prawo obszarników w Rosji do zsyłania swoich poddanych na Syberię. Dwuwładza w La Placie: VICENTE LÓPEZ PLANES prezydentem (do 1828), rządy gubernatora Buenos Aires, DORREGO (do 1828). Fernando Po pod kontrolą Wielkiej Brytanii (do 1844). Antytureckie powstanie w Albanii (do 1831). Podbój Bałkarii przez Rosję. SALAZAR Y BAQUIJANO tymczasowym prezydentem Peru, DE LA MAR nowym prezydentem (do 1829). Śmierć PIERRE'A SIMONA DE LAPLACE'A – matematyka i astronoma francuskiego, ALESSANDRO VOLTY – fizyka włoskiego, CHARLESA WILSONA PEALE'A – malarza amerykańskiego, WILLIAMA BLAKE'A – poety i malarza angielskiego (Pieśni niewinności, Pieśni doświadczenia), LUDWIGA VAN BEETHOVENA – kompozytora niemieckiego (9 symfonii, 32 sonaty fortepianowe, 16 kwartetów smyczkowych, opera Fidelio, Msza D-dur), PIETRO TAMBURINIEGO – teologa włoskiego.</p>
<p>1828</p>	<p>Pierwsza synteza związku organicznego – mocznika (FRIEDRICH WÖHLER). Powołanie Głównego Urzędu Cenzury w Rosji (MIKOŁAJ I). Traktat pokojowy rosyjsko-perski w Turkmanczaju (nałożenie kontrybucji wojennej na Persję w wysokości 20 000 000 rubli, potwierdzenie prawa Rosji do utrzymywania floty na Morzu Kaspijskim, granica wzdłuż rzeki Araks – Chanaty: Nachiczewański, Erewański i Karabachski w składzie Rosji) – (10.II.), układ handlowy rosyjsko-perski (przywileje gospodarcze i polityczne dla Rosjan przebywających w Persji). Założenie pierwszej arabskiej gazety „Wydarzenia Egipskie”. Utworzenie Elphinstone College w Bombaju. Założenie przez ROY'A Brahma Samadź (Stowarzyszenia Brahmy) w Bengalu bryt. Początek budowy linii kolejowych we Francji. Unia celna Prus z Hessen-Darmstadt. Podbój Vientiane przez Syjam. Zerwanie konwencji akermkańskiej przez Turcję, wojna rosyjsko-turecka (do 1829), ewakuacja armii tureckiej z Grecji, ofensywa rosyjska na Bałkanach (IWAN DYBICZ) i na Zakaukaziu (IWAN PASKIEWICZ). Nieudany zamach na BOLÍVARA. Założenie uniwersytetu w Helsinkach. Równouprawnienie dysydentów z anglikanami w Wielkiej Brytanii. Budowa jednego z pierwszych elektromagnesów (JOSEPH HENRY). Sąd sejmowy w Warszawie (niskie wyroki dla opozycjonistów), sprzeciw MIKOŁAJA I i wielkiego księcia KONSTANTEGO. Proklamacja niepodległości Urugwaju (4.X.), uznanie Urugwaju przez Brazylię. I wyprawa STUARTA w głąb Australii. Wyspa Man terytorium zależnym Wielkiej Brytanii. MICHAŁ królem Portugalii (do 1834), próby wprowadzenia absolutyzmu w kraju. MOSHOESHOE I królem Lesotho w Afryce pld. (do 1870). WELLINGTON premierem Wielkiej Brytanii (do 1830). JOSÉ MARIA DEL CASTILLO Y RADA wiceprezydentem Wielkiej Kolumbii (do 1829). JEAN BAPTISTE wicehr. DE MARTIGNAC premierem Francji (do 1829). MARIANO BELTRANENA prezydentem Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej. Rządy gubernatora Buenos Aires, JUANA LAVALLE'A w La Placie (do 1829). Dymisja SUCRE w Boliwii, krótka władza DE SANTA CRUZA, wiceprezydenta JOSÉ MIGUELA DE</p>

	<p><i>VELASCO FRANCO i PEDRO BLANCO SOTO, FRANCO nowym prezydentem (do 1829). Powstanie tajnego sprzysiężenia (PIOTR WYSOCKI) w Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie (15.XII.). RANAVALONA I królową Madagaskaru (do 1861). Utworzenie niewyznaniowego „University College” w Londynie. Wyprawa brytyjska (ROSS) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach. (do 1833), odkrycie Płw. Boothia oraz Wyspy Księcia Williama. Śmierć JOSÉ DE GOI Y LUCIENTESA – malarza hiszpańskiego (Rodzina Karola IV, 3 maja 1808 – rozstrzelanie powstańców madryckich, Okrucieństwa wojny), FRANZA PETERA SCHUBERTA – kompozytora niemieckiego (21 sonat fortepianowych, 600 pieśni, 15 kwartetów smyczkowych, 9 symfonii), FRANCISCO JEAN’A ANTOINE’A HOUDONA – rzeźbiarza francuskiego.</i></p>
1829	<p><i>Próba budowy kanału łączącego Atlantyk z Pacyfikiem przez Nikaraguę (zastrzeżenia Wielkiej Brytanii). „A letter from Sydney” (list z Sydney) EDWARDA GIBBONA WAKEFIELDA. ANDREW JACKSON prezydentem USA (do 1837). Pogłębienie się kryzysu gospodarczego w Wielkiej Brytanii. Zdobycie szczytu Ararat (Büyük Ağrı Dağı) w Turcji. Śmierć LEONA XII (10.II.).</i></p>
1829 - 1830	<p><i>PONTYFIKAT PIUSA VIII.</i></p>
1829	<p><i>Zabójstwo posła rosyjskiego w Persji, GRIBOJEDOWA w Teheranie (11.II.), Parowóz „Rocket” STEPHENSONA. Walka republikanów z niewolnictwem w USA. Przejście feudalów na stronę Holendrów w powstaniu jawajskim. Wprowadzenie równouprawnienia katolików w Wielkiej Brytanii (prawa obywatelskie). Utworzenie uniwersytetu w Kapsztadzie. Założenie politechnik w Kopenhadze i Göteborgu. Konferencja brytyjsko-francusko-rosyjska w Londynie (obietnica Grecji niepodległości w granicach do linii Arta-Volo z obowiązkiem płacenia Turcji rocznego trybutu) – (22.III.). Nieudany spisek koronacyjny w Warszawie (próba zamachu na MIKOŁAJA I) – (20.V.). Zniesienie niewolnictwa w Meksyku. JULES AUGUSTE księżę DE POLIGNAC premierem Francji (do 1830). Układ brytyjsko-sikhijski (granica z Kompanią Wschodnioindyjską na rzece Satledź). II wyprawa STUARTA w głąb Australii (do 1830). Krótka władza JUANA JOSÉ VIAMONTE w La Placie jako gubernatora Buenos Aires, JUAN MANUEL DE ROSAS nowym gubernatorem (do 1832). Okupacja rosyjska Mołdawii i Wołoszczyzny (do 1833), zdobycie Erzurum (PASKIEWICZ) i Edirne (Adrianopolu) przez Rosję (DYBICZ) – (19.VIII.), traktat pokojowy rosyjsko-turecki w Edirne (wolność handlu dla Rosjan i żeglugi dla wszystkich statków w cieśninach morskich Turcji, potwierdzenie autonomii Serbii, uznanie autonomii Wołoszczyzny i Mołdawii pod wojskowym protektoratem rosyjskim, przyjęcie uchwał konferencji londyńskiej w sprawie Grecji przez Turcję, uzyskanie, Adżarii wsch., Poti, płn-wsch. wybrzeża Morza Czarnego i Delt Dunaju przez Rosję) – (14.IX.). Krótka władza MORAZANA w Zjednoczonych Prowincjach Ameryki Centralnej, BARRUNDIA nowym prezydentem (do 1830). Krótka secesja Kostaryki ze Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej (FERNÁNDEZ). Krótka władza VICENTE GUERRERO i JOSÉ MARÍI BOCANEGRY w Meksyku, triumwirat (LUCAS</i></p>

	<p><i>ALAMÁN, LUIS QUINTANA, PEDRO VÉLEZ</i> – (do 1830). <i>JOSÉ CORNEJO</i> prezydentem Salwadoru (do 1830). <i>DIEGO VIGIL</i> prezydentem Hondurasu (do 1832). <i>DE SANTA CRUZ</i> dyktatorem Boliwii (do 1836). <i>DIONISIO HERRERA</i> prezydentem Nikaragui (do 1834). Krótka władza <i>ANTONIO GUTIÉRREZA DE LA FUENTE</i> jako najwyższego naczelnika Peru, <i>AGUSTÍN GAMARRA</i> prezydentem (do 1833). <i>PEDRO MOLINA</i> prezydentem Gwatemali (do 1830). Wyprawa niemiecka (<i>VON HUMBOLDT</i>) na Ural, do Dżungarii i Syberii płd-zach. Likwidacja obyczaju sati (palenia żywcem wdów na pogrzebowych stosach ich mężów) przez Brytyjczyków w Indiach. Założenie kolonii brytyjskiej – Australia Zachodnia, powstanie Perth. Nieudany bunt przeciw <i>BOLIVAROWI</i> w Kolumbii (<i>JOSÉ MARÍA CORDOBA</i>). Śmierć <i>JEAN’A LOUISA DEMARNE’A</i> – malarza belgijskiego, <i>JEAN’A BAPTISTE’A DE MONETA CHEVALIERA DE LAMARCKA</i> – biologa francuskiego, <i>JUANA IGNAZIO MOLINY</i> – biologa chilijskiego, <i>CARLA GUSTAFA LEOPOLDA</i> – pisarza i historyka szwedzkiego, <i>JOHANNA HEINRICHA WILHELMA TISCHBEINA</i> – malarza niemieckiego.</p>
<p>1830</p>	<p>Zakończenie się rewolucji przemysłowej w Wielkiej Brytanii. Zastępowanie koła łopatkowego statków – śrubą okrętową. Założenie Stowarzyszenia Kolonizacyjnego (<i>Colonization Society</i>) przez <i>GIBBONA-WAKEFIELDA</i> w Londynie. Ogłoszenie konstytucji w La Placie. Odsunięcie od sukcesji tronu hiszpańskiego, <i>KAROLA</i> na korzyść córki <i>FERDYNANDA VII, IZABELI</i>. Protokół londyński (zgoda na niepodległość Grecji Wielkiej Brytanii i państw Świętego Przymierza) – (3.II.). Budowa Walhalli (miejsca poświęconego bohaterom narodu niemieckiego) k/Ratyzbony (do 1842). Uchwalenie adresu stawiającego zasadę odpowiedzialności ministrów przed Izbą Deputowanych we Francji – rozwiązanie Izby przez <i>KAROLA X (III.)</i>. Ostateczny upadek powstania na Jawie, uwięzienie <i>NEGORO</i> przez Holendrów. Początek stosowania systemu kultur na Jawie i Sumatrze (1/3 ziemi każdego rolnika pod uprawę określonych produktów (trzcina cukrowa, kawa, herbata, tytoń, pieprz, bawełna) i sprzedaż ich państwu po z góry ustalonych cenach) przez <i>JANA VAN DER BOSCHA</i>. Dymisja <i>BOLÍVARA</i> w Wielkiej Kolumbii (IV.), rozpad państwa – ogłoszenie niepodległości Wenezueli (6.V.), <i>PÁEZ</i> prezydentem (do 1835), proklamacja niepodległości Ekwadoru (13.V.), <i>FLORES</i> prezydentem (do 1834), dwuwładza w Kolumbii: <i>JOAQUIN MOSQUERA</i> i <i>RAFAEL URDANETA</i> prezydentami kraju (do 1831), <i>DOMINGO CAICEDO</i> wiceprezydentem (do 1831). <i>JOSÉ FRUCTUOSO RIVERA</i> prezydentem Urugwaju (do 1834), uchwalenie konstytucji. <i>PIOTR II</i> władką-metropolitą Czarnogóry (do 1851). Zamordowanie <i>SUCRE</i> w Ekwadorze. <i>WILHELM IV</i> królem Wielkiej Brytanii, Irlandii i Hanoweru (do 1837). Wyprawa francuska na Algier (VI-VII.), desant armii francuskiej (<i>LOUIS DE GHAISNES BOURMONT</i>) pod Algierem (14.VI.), zdobycie miasta (5.VII.), wysiedlenie de ja, Algier francuską kolonią (do 1962). Rozwój przemysłu włókienniczego w Egipcie. Ogłoszenie 4 ordonansów KAROLA X we Francji (m.in.</p>

wprowadzenie cenzury rewolucyjnej, zmiana ordynacji wyborczej, rozwiązanie parlamentu) – (26.VII.), zamieszki w Paryżu, początek rewolucji lipcowej (27.VII.), wzięcie ratusza przez powstańców (28.VII.), wycofanie się wojska z Paryża (29.VII.) – tzw. *les trois glorieuses* (trzy dni chwały), abdykacja KAROLA X (2.VIII.), krótka władza mar. LA FAYETTE'A i ACHILLE CHARLES A VICTORA księcia DE BROGLIE, JACQUES LAFFITTE nowym premierem (do 1831), LUDWIK FILIP królem (do 1848) – (7.VIII.), liczne zamieszki i rozruchy w kraju (do 1835). Ostatnie rozruchy agrarne w Anglii (hrabstwo Kent). Demonstracje w Warszawie (VIII-XI).

Wystawienie opery „Niema z Portici” DANIELA AUBERA w Brukseli, wybuch rewolucji antyholenderskiej (25.VIII.), obrona Brukseli przed armią holenderską (23-26.IX.), prośba Niderlandów do Rosji, Prus, Austrii i Wielkiej Brytanii o pomoc w stłumieniu buntu (IX.). Powstanie w Brunszwiku (IX.). Proklamowanie niepodległości Belgii (4.X.). Zaburzenia w Niemczech (Hanower, Hesja, Saksonia) – (X.). „Kurs filozofii pozytywnej” AUGUSTE'A COMTE'A (I tom). Otwarcie obrad belgijskiego Kongresu Narodowego (10.XI.), dynastia sasko-koburska w Belgii (do dzisiaj), LEOPOLD I królem (do 1865), CHARLES ROGIER pierwszym premierem (do 1831). „Wolność wiodąca lud na barykady” EUGÈNE DELACROIX. Śmierć PIUSA VIII (30.XI.). Utworzenie Niemieckiego Związku Ludowego w Paryżu. Powstanie listopadowe w Królestwie Polskim (do 1831), wyzwolenie Warszawy (29-30.XI.), JÓZEF CHŁOPICKI dowódcą wojsk polskich (30.XI.), utworzenie Rządu Tymczasowego (3.XII.), CHŁOPICKI dyktatorem (5.XII.), utworzenie Gwardii Narodowej Warszawskiej (11.XII.). CHARLES lord GREY premierem Wielkiej Brytanii (do 1834). Rozruchy w Szwajcarii (do 1831). Koncentracja wojsk pruskich w Wielkim Księstwie Poznańskim (XII.). Obalenie rządów FRANCISZKA I w Neapolu, FERDYNAND II królem Obojga Sycylii (do 1859). Śmierć BOLÍVARA (17.XII.). JEZUS IV cesarzem Etiopii (do 1832).

Założenie uniwersytetu w La Paz. Zwycięstwo konserwatystów w Chile, krótka władza FRANCISCO RUIZA TAGLE jako tymczasowego prezydenta, JOSÉ TOMÁS OVALLE nowym tymczasowym prezydentem (do 1831). FERDYNAND I królem Węgier (do 1848). Upowszechnienie się mechanicznego krosna w Wielkiej Brytanii. Powstanie konserwatorium w Madrycie. Konferencja londyńska (Wielka Brytania, Rosja, Prusy, Francja, Austria), uznanie niepodległości Belgii (20.XII.), ogłoszenie jej wieczystej neutralności (21.XII.). MORAZÁN prezydentem Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej (do 1839). Początek rozwoju plantacji kawy w Brazylii. ANTONIO RIVERA CABEZAS prezydentem Gwatemali (do 1831). ANASTASIO BUSTAMANTE prezydentem Meksyku (do 1832). Krótka władza DAMIANA VILLACORTY w Salwadorze, CORNEJO prezydentem (do 1832). Chartum stolicą Sudanu. Otrzymanie przez Gibraltarski statusu kolonii brytyjskiej. Założenie dziennika „Aftonbladet” w Szwecji. Założenie Akmolińska w Kazachstanie przez Rosjan. Zajęcie pld. Dagestanu przez Rosję. Nauplia stolicą Grecji (do 1834). Pierwsze teatry w

	<i>Australii (Sydney). Śmierć JANA ŚNIADECKIEGO – matematyka i astronoma polskiego, BENJAMINA HENRI COSTANTA DE REBEQUE'A – pisarza i filozofa francuskiego, JEAN'A PIERRE'A NORBLINA DE LA GOURDAINE'A – malarza francuskiego, JAMESA RENNELLA – geografę angielskiego.</i>
1831-1846	<i>PONTYFIKAT GRZEGORZA XVI.</i>
1831	<i>Ukazanie się w USA, pierwszego numeru pisma „Liberator”, organu abolicjonistów (GARRISON) – (1.I.). Ogłoszenie Regulaminu organicznego dla Mołdawii i Wołoszczyzny (pierwszej liberalnej ustawy konstytucyjnej) opracowanej pod kierunkiem rosyjskiego konsula PAWŁA KISIEŁOWA. Przedstawienie zasady indukcji elektromagnetycznej (FARADAY). Układ pokojowy Wielkiej Brytanii z Aszanti (zrzeczenie się przez Aszanti zwierzchnictwa nad Denkira i Asin, zezwolenie dla kupców brytyjskich na prowadzenie handlu wewnątrz kraju). Sprowadzenie 1 mln Murzynów (niewolników) do Brazylii (do 1851). Uchwalenie liberalnej konstytucji w Szwajcarii (wprowadzenie we wszystkich kantonach zasady niemożności zmiany konstytucji bez uchwalenia jej przez zgromadzenia kantonalne wszystkich obywateli). Złożenie dyktatury przez CHŁOPICKIEGO w Polsce (18.I.), MICHAŁ RADZIWIŁŁ wódzem naczelnym (20.I.-26.II.), wielka manifestacja uliczna w Warszawie, detronizacja cara MIKOŁAJA I przez sejm (25.I.), Rząd Narodowy w Polsce (książę ADAM CZARTORYSKI, TEOFIL MORAWSKI, JOACHIM LELEWEL, STANISŁAW BARZYKOWSKI, WINCENTY NIEMOJOWSKI) – (30.I.-15.VIII.), armia rosyjska (DYBICZ) w Królestwie Polskim (5/6.II.), wojna polsko-rosyjska. Uchwalenie konstytucji w Belgii (7.II.). Rewolucje i powstania w Państwie Kościelnym, Modenie i Parmie (II.), ogłoszenie zniesienia władzy doczesnej papieża przez rząd powstańczy w Bolonii (8.II.), akcja austriacka w Italii. Bitwy: pod Stoczkiem (14.II.), Dobrem, Kaluszyńcem (17.II.), Wawrem (19.II.) – zwycięstwa wojsk polskich (JÓZEF DWERNICKI, JAN SKRZYNECKI, FRANCISZEK ŻYMIRSKI) nad Rosją, nierozstrzygnięta bitwa pod Grochowem (25.II.), SKRZYNECKI wódzem naczelnym (26.II.-11.VIII.), ofensywa armii polskiej (DWERNICKI) w Małopolsce – zwycięstwo pod Kurowem (3.III.), wzięcie Lublina i Zamościa (twierdzy), nieudana misja polska we Francji (6.III.), wybuch powstania antyrosyjskiego na Litwie (26.III.), nieudana misja polska w Wielkiej Brytanii (29.III.), ofensywa sił polskich (IGNACY PRĄDZYŃSKI) – zwycięstwa pod Wawrem i Dębem Wielkim (31.III.) nad armią rosyjską (FIODOR GEISMAR, ROSEN). Abdykacja PEDRA I w Brazylii (7.IV.), PEDRO II nowym cesarzem (do 1889). Bitwa pod Iganiem – zwycięstwo wojsk polskich (PRĄDZYŃSKI) nad Rosją (10.IV.), wyprawa polska na Wołyń, zdobycie Włodzimierza (15.IV.), zwycięstwo Rosji pod Kazimierzem Dolnym (CYPRIAN KREUTZ) – (18.IV.), zwycięstwo wojsk polskich (DWERNICKI) pod Boremlem (19.IV.), klęska powstańców litewskich pod Połgą (10-14.V.) i podolskich pod Daszowem (14.V.). Memorandum dla papieża od konferencji 6 państw (doradzenie pewnych reform) – (21.V.). Bitwa pod Ostrołęką – zwycięstwo Rosji (DYBICZ) nad wojskami polskimi</i>

(SKRZYNECKI) – (26.V.), powstanie litewskie: zwycięstwo pod Rajgrodem (29.V.), ostateczna klęska sił powstańczych w Górach Ponarskich pod Wilnem (20.VI.), powołanie pospolitego ruszenia przez Rząd Narodowy (21.VI.), manifestacja w Warszawie przeciw zdrajcom (29.VI.), śmierć DYBICZA, PASKIEWICZ naczelnym wodzem armii rosyjskiej (VII.). Przyjęcie 18 artykułów pokoju z Holandią przez kongres belgijski (9.VII.). Przekroczenie przez Rosjan (techniczna pomoc Prus) Wisły pod Osiekiem w Kujawach z zamiarem zaatakowania Warszawy od zachodu (17-18.VII.). Atak Holandii na Belgię (VIII.), usunięcie wojsk holenderskich z Belgii przez armię francuską tzw. kampania 10-dniowa. Powstanie niewolników NATA TURNERA w Wirginii (VIII.). HENRYK DEMBIŃSKI tymczasowym wodzem naczelnym (12-16.VIII.), upadek Rządu Narodowego w Warszawie (15-16.VIII.), powołanie na prezesa Rady Ministrów JANA KRUKOWIECKIEGO (17.VIII.), wiec w Londynie dla poparcia walczącej Polski (20.VIII.), MAŁACHOWSKI tymczasowym wodzem naczelnym (20.VIII.-10.IX.), zwycięstwo polskie nad Rosją pod Rogoźnicą (29.VIII.), szturm stolicy Polski przez Rosjan (PASKIEWICZ) – (6-8.IX.), kapitulacja Warszawy (8.IX.), BONAWENTURA NIEMOJOWSKI prezesem Rządu Narodowego (8-23.IX.), MACIEJ RYBIŃSKI wodzem naczelnym (10-23.IX.), marsz głównych oddziałów polskich w stronę granicy pruskiej, manifestacje w Paryżu dla poparcia sprawy polskiej przez rząd Francji (IX.), RYBIŃSKI ostatnim dyktatorem powstania (24.IX.-5.X.), internowanie armii polskiej w Prusach (5.X.), kapitulacja twierdzy Modlin (9.X.). Uchwalenie granic Belgii na konferencji mocarstw w Londynie (przyznanie jej walońskiej części Luksemburga) – (14.X.). Kapitulacja twierdzy Zamość (21.X.). Uchwalenie konstytucji w Hesji, Brunszwiku i Saksonii. Powstanie robotnicze w Lyonie (2.XI.-3.XII.). Powstanie niewolników na Jamajce, Antigui i Martynice. Zamordowanie prezydenta Grecji, KAPODISTRIASA, anarchia w kraju (do 1832), regencja AUGUSTINOSA hr. KAPODISTRIASA (do 1832). Założenie w Marsylii przez GIUSEPPE MAZZINI'EGO organizacji rewolucyjnej „Giovine Italia” (Młode Włochy). Podróż dookoła świata CHARLESA ROBERTA DARWINA na pokładzie statku „Beagle” (do 1836). Początek tzw. Wielkiej Emigracji (polscy działacze polit.). Organizacja episkopatu koreańskiego przez GRZEGORZA XVI. Spalenie pałacu arcybiskupa paryskiego. Bunt chłopskie w Rosji. Pierwszy motor elektryczny (DAL NEGRO). Powstanie Komitetu Narodowego Polskiego (LELEWEL) w Paryżu (15.XII.). Zamknięcie uniwersytetu w Wilnie. Wyprawa syryjska wojsk egipskich, włączenie Syrii, Libanu i Palestyny do Egiptu, wojna turecko-egipska (do 1833). Powstanie rzemieślników w Damaszku. Utworzenie Ministerstwa Robót Publicznych we Francji. Wkroczenie armii marokańskiej na terytorium Algieru, misja francuska – wynegocjowanie zgody Maroka na objęcie Algieru w posiadanie Francji. Konflikt La Platy z Wielką Brytanią o Falklandy i Urugwaj (do 1845). ERASME LOUIS bar. SURLET DE CHOKIER premierem Belgii. OTTO JOACHIM VON MOLTKE premierem

	<p><i>Danii (do 1842). CASIMIR PÉRIER premierem Francji (do 1832). „Los simbolos nacionales” FRANCISCO MANUELA DA SILVY (późniejszy hymn narodowy Brazylii). Założenie gazety „The Sydney Morning Herald” w Australii. Zatarg graniczny między Kolumbią a Ekwadorem (do 1840). Założenie niewyznaniowego „Kings College” w Londynie. MARIANO GÁLVEZ prezydentem Gwatemali (do 1838). Oficjalne powstanie Gujany brytyjskiej. KAROL ALBERT królem Sardynii (do 1849). Opanowanie Lakkadiwów przez Wielką Brytanię. Konspiracyjne kółko MIKOŁAJA SUNGUROWA w Moskwie. CAICEDO i JOSÉ MARÍA OBANDO tymczasowymi prezydentami Kolumbii (do 1832). FERNANDO ERRÁZURIZ ALDUNATE tymczasowym prezydentem Chile, JOAQUÍN PRIETO VIAL prezydentem (do 1841). Rozstrzelanie GUERRERO w Meksyku. Śmierć GEORGA WILHELMA FRIEDRICHA HEGLA – filozofa niemieckiego, GEORGA HERMESA – filozofa i teologa niemieckiego, GEORGA BARTHOLDA NIEBUHRA – historyka i filozofa niemieckiego, FRIEDRICHA MAXIMILIANA KLINGERA – pisarza niemieckiego (Sturm und Drang), MATHERA BROWNA – malarza amerykańskiego.</i></p>
<p>1832</p>	<p><i>Pierwsza linia kolejowa w Austrii (Budweiss-Linz). Nieudany bunt w Wandei przeciw LUDWIKOWI FILIPOWI (MARIA KAROLINA DE BERRY). Groźba secesji Karoliny Płd. z USA. Pamiętnik „Le mie prigioni” (Moje więzienia) SILVIO PELLICI’EGO. Dynastia Wittelsbachów w Grecji (do 1862), OTTON królem (do 1862). Republika Nowej Granady w Kolumbii (do 1858), SANTANDER dyktatorem (do 1837), ogłoszenie konstytucji (rozdział Kościoła od państwa). Krótka władza MELCHIORA MÚZQUIZA w Meksyku, MANUEL GÓMEZ PEDRAZA nowym prezydentem (do 1833). Krótka władza JOSÉ MÁRQUEZA w Hondurasie, FRANCISCO MILLA nowym prezydentem (do 1833). Rządy JUANA RAMÓNA GONZÁLEZA BALCARCE w La Placie jako gubernatora Buenos Aires (do 1833). Krótka władza MORAZÁNA w Salwadorze, PRADO prezydentem (do 1833). Epidemia cholery w Paryżu. Założenie konserwatorium w Brukseli. Black Hawk War (Wojna Czarnego Jastrzębia) w USA (Illinois), wyparcie Indian za Missisipi, powstanie Biura do Spraw Indian. Antyfrancuskie powstanie (ABD EL-KADER) w Algierze (do 1834). Zezwolenie na przewóz towarów po rzece Indus dla Brytyjczyków wg układu z emirami Sind. Klęska głodu w Dekanie (do 1834). Klęska głodu i epidemie cholery w Korei (do 1841). Misja francuska do Turcji. Powstanie Akademii Nauk Moralnych i Politycznych w Paryżu. Nowe powstanie w Państwie Kościelnym, akcja austriacka, francuska ekspedycja wojskowa w Ankonie (do 1838). Towarzystwo Demokratyczne Polskie (WIKTOR HELTMAN) w Paryżu (17.III.) – (do 1857). Ustalenie położenia północnego bieguna magnetycznego (JAMES ROSS). Wydanie Statutu organicznego dla Królestwa Polskiego przez MIKOŁAJA I (25.III.), koniec autonomii, zamknięcie uniwersytetu w Warszawie, PASKIEWICZ namiestnikiem (do 1856), podwyższenie taryfy celnej na eksportowane towary z Królestwa Polskiego do Rosji (zwłaszcza na sukno). Demonstracja 25-30 tys.</i></p>

	<p><i>liberalów i demokratów niemieckich w Hambach w Palatynacie Renu (pochód ze sztandarami: czarno-czerwono-złotym, białoczerwonym i czarnym, domaganie się zjednoczenia Niemiec jako państwa konstytucyjno-liberalnego, poparcie dla polskich dążeń wolnościowych (Noch ist Polen nicht verloren) – (27.V.), tzw. Vormärz w Niemczech. Uchwalenie rozszerzenia prawa wyborczego w Wielkiej Brytanii (gwarancja prawa wyborczego dla posiadaczy dużych i średnich majątków (także nieruchomości miejskich)), zwiększenie brytyjskiego elektoratu o ok. 50% (do ponad 600 tys. osób) – (4.VI.). Budowa Cytadeli Warszawskiej (więzienia politycznego) dla terroryzowanej ludności Warszawy przez Rosjan (do 1836). Powstanie Towarzystwa Literackiego Polskiego w Paryżu. Próba powstania republikańskiego w Paryżu w czasie pogrzebu gen. LAMARQUE’A (5-6.VI.). Encyklika papieska „Cum primum” (potępienie wszelkich ruchów rewolucyjnych dążących do obalenia porządku kongresu wiedeńskiego) – (9.VI.). Zakaz zebrań i mów politycznych oraz zaostrzenie cenzury w Niemczech przez sejm Związku Niemieckiego (VII.). Śmierć NAPOLEONA II w zamku Schönbrunn na gruźlicę (22.VII.). Encyklika papieska „Mirari vos” (potępienie doktryny liberalizmu ks. FÉLICITÉ ROBERTA DE LAMENNAIS) – (15.VIII.). Nieudany zamach na LUDWIKA FILIPA w Paryżu (19.XI.). Bitwy: pod Damaszkiem i Konya – zwycięstwa armii egipskiej nad Turcją (XII.), prośba sultana Turcji, MAHMUDA II o interwencję mocarstw europejskich, uzyskanie poparcia Rosji. Odebranie Antwerpii Holandii przez wojska francuskie i przekazanie jej Belgii (XII.). Rozwiązanie Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu przez policję francuską i wydalenie przywódcy, LELEWELA z Francji (XII.). ROGIER premierem Belgii (do 1834). SOULT premierem Francji (do 1834). Powstanie chłopskie (USTYM KARMALUK) na prawobrzeżnej Ukrainie (do 1835). Krótkie rządy GEBRE KRYSTOSA w Etiopii, SAHLE DYNGYL nowym cesarzem (do 1840). Włączenie Wysp Galapagos w skład Ekwadoru. Śmierć NICOLASA LEONARDA SADI CARNOTA – fizyka francuskiego, JEREMY BENTHAM’A – filozofa angielskiego (Wprowadzenie do zasad moralności i prawodawstwa), JOHANNA JEAN’A ANTOINE’A CHAPTALA – chemika francuskiego, WOLFGANGA VON GOETHE – niemieckiego poety i dramaturga (Cierpienia młodego Wertera, Faust), GEORGESA DE CUVIERA – biologa francuskiego.</i></p>
<p>1833</p>	<p><i>Desant 10-tys. korpusu rosyjskiego na azjatyckim brzegu Turcji, akcja przeciw armii egipskiej (II.). Reforma w administracji Kompanii Wschodnioindyjskiej (wprowadzenie radcy prawnego, powołanie przy gen. gubernatorze 12-osobowego organu doradczego, uchwalenie aktu parlamentarnego w Wielkiej Brytanii o możliwości zajmowania stanowisk przez Hindusów w służbie Kompanii), pozbawienie Kompanii monopolu na handel z Chinami oraz zakaz działalności handlowej w Indiach. Próby odnowienia posłania Kościoła anglikańskiego, „Ruch Oksfordzki” JOHNA HENRY’EGO NEWMANA, EDWARDA PUSEY’A i JOHNA KEBLE’A. Zniesienie niewolnictwa w koloniach brytyjskich. Wojna</i></p>

domowa w Wietnamie (do 1835). „Etiuda c-moll op.10 nr 12” tzw. rewolucyjna FRYDERYKA CHOPINA. Próby uzyskania od Syjamu korzystnych umów handlowych (USA, Wielka Brytania). Powstanie Węglarstwa Demokratycznego Powszechnego (Charbonnerie Democratique Universelle) w Paryżu (BUONARROTI). Zajęcie Falklandów przez flotę brytyjską. Uchwalenie konstytucji w Hanowerze i Chile. Utworzenie Niemieckiego Związku Celnego pod przewodnictwem Prus (22.III.). Nieudana próba wywołania antyrosyjskiego powstania w Królestwie Polskim (JÓZEF ZALIWSKI) – (III.). Powstanie kolejnego osiedla wyzwolonych Murzynów amerykańskich – Maryland w Liberii. Koniec rosyjskiej okupacji wojskowej w Mołdawii i Wołoszczyźnie. Kilkugodzinna „rewolucja niemiecka” we Frankfurcie n/Menem, uchwalenie represji przeciw liberalnej opozycji przez Sejm Rzeszy (3.IV.), tworzenie komitetów do walki z ruchami rewolucyjnymi. Założenie uniwersytetu w Zurychu. Pokój turecko-egipski w Kutayah (Palestyna, Syria i Cylicja dla Egiptu do zgonu MOHAMMADA ALI w zamian za uznanie zwierzchności Turcji) – (V.). Organizacja pierwszych misji katolickich w Oceanii przez GRZEGORZA XVI. Wojna domowa w Szwajcarii między patrycjatem a chłopstwem w kantonie Bazylei. Początki ustawodawstwa robotniczego w Wielkiej Brytanii, zakaz zatrudniania dzieci do lat 10, ograniczenie czasu pracy dzieci powyżej lat 10. Uniezależnienie się prawosławnego Kościoła w Grecji od zwierzchnictwa patriarchy w Stambule. Utworzenie Amerykańskiego Stowarzyszenia Antyniewolniczego. Konstrukcja telegrafu elektrycznego (CARL FRIEDRICH GAUSS). Badanie zjawiska elektrolizy (FARADAY). Modyfikacja konstytucji Wolnego Miasta Krakowa przez Rosję, Prusy i Austrię (likwidacja tendencji liberalnych). Tajny układ rosyjsko-turecki w Hüinkar-Iskelessi (potwierdzenie warunków dotychczasowych układów, gwarancja pomocy Turcji w wypadku napaści na nią, zgoda Turcji na opiekę Rosji nad wyznawcami religii prawosławnej, zobowiązanie Turcji do zamknięcia cieśnin Bosfor i Dardanele dla flot wojennych innych państw) – (8.VIII.). Przyłączenie do Serbii kilku powiatów spod panowania Turcji, Belgrad stolicą. Śmierć FERDYNANDA VII, IZABELA II królową Hiszpanii (do 1868), regencja MARI KRYSTYNY (do 1841), ogłoszenie królem przez opozycję przebywającego w Portugalii DON CARLOSA jako KAROLA V, wojna domowa (do 1839). Konwencja Prus, Rosji i Austrii w Münchengrätz (Mnichovo Hradište), uzgodnienie ścisłej współpracy w zwalczaniu ruchów rewolucyjnych w Europie, zwłaszcza dążeń wolnościowych na ziemiach polskich (6.IX.). JOSÉ DE GALLEGOS prezydentem Kostaryki (do 1835). JOAQUÍN RIVERA prezydentem Hondurasu (do 1834). Okres anarchii władzy w Meksyku (do 1855), przemienne rządy VALENTÍNA GÓMEZA FARÍASA i ANTONIO DE PADUI SEVERINO LÓPEZA SANTA ANNY PÉREZA DE REJÓN, FARÍAS prezydentem (do 1834). JOSÉ LUIS DE ORBEGOSO prezydentem Peru (do 1837). Rządy VIAMONTE w La Placie jako gubernatora Buenos Aires (do 1834). Powstanie kanału Ren-Rodan we Francji. Zbudowanie maszyny

	<p>do pisania dla niewidomych. JOAQUÍN SAN MARTÍN prezydentem Salwadoru (do 1834). Śmierć JAKUBA KUBICKIEGO – architekta polskiego.</p>
1834	<p>Założenie kolonii brytyjskiej – Australia Południowa. Powstanie uniwersytetów w Brukseli, Kijowie i Bernie. Lepszy model żniwiarki (CYRUS MC CORMICK). Obalenie władzy MICHAŁA w Portugalii przez wojska PEDRA I (byłego cesarza Brazylii), MARIA II DA GLORIA królową (do 1853), zniesienie klasztorów i zakonów. Ateny stolicą Grecji. Zawarcie czwórprzymierza przez Francję, Wielką Brytanię, Hiszpanię i Portugalie. Rozszerzenie praw wyborczych chłopów w Szwecji. Powstanie Wielkiego Narodowego Zjednoczenia Związku Zawodów w Wielkiej Brytanii. Antyrosyjskie powstanie plemion kaukaskich pod wodzą imama SZAMILA w Dagestanie i Czeczenii (do 1859). Usunięcie z Krakowa i Galicji Polaków nie będących stałymi mieszkańcami przez Austrię (pierwsze grupy polskiej emigracji do USA). Powstania robotnicze w Paryżu i Lyonie (IV.). Pierwsi stypendyści tureccy w Europie Zachodniej (do 1838). Prawo o ubogich w Wielkiej Brytanii (zakaz wypłacania pomocy finansowej przez gminy wiejskie tym robotnikom, którzy przebywali poza tworzonymi specjalnie domami pracy (workhouses)). DE LA ROSA premierem Hiszpanii (do 1835). ROBERT PEEL premierem Wielkiej Brytanii (do 1835). BARTHOLOMÉE THÉODORE hr. DE THEUX DE MEYLANDT premierem Belgii (do 1840). Utworzenie tajnej organizacji „Młoda Europa” w Bernie (Młode Włochy, Młoda Francja, Młode Niemcy, Młoda Polska) przez MAZZINIEGO. Epidemia cholery w środkowej Hiszpanii. Nieudana wyprawa wojsk rewolucjonistów (GIROLAMO RAMORINO) ze Szwajcarii do Sabaudii (próba wywołania powstania antykrólewskiego), protest Austrii, Prus, Rosji i Sardynii przeciw Szwajcarii, akcja francusko-brytyjska w obronie Szwajcarii – usunięcie większości emigrantów polit. z tego kraju. Kryzys rządowy we Francji, krótka władza ÉTIENNE’A MAURICE’A hr. GÉRARDA i HUGUESA BERNARDA MARETA, ÉDOUARD ADOLPHE CASIMIR MORTIER księżę DE TREVISO nowym premierem (do 1835). „Kordian” JULIUSZA SŁOWACKIEGO. „Pan Tadeusz” MICKIEWICZA. Zerwanie DE LAMENNAISA z Kościołem (socjalizm chrześcijański). „Staats-Lexikon” KARLA VENZLA VAN ROTTECKA i FRIEDRICH CHRISTOPHA DAHLMANNA. Powstanie Niemieckiego Związku Banitów (Deutscher Bund der Gächteten) w Paryżu (TEODOR SCHUSTER, JACOB VENEDEY). Ogłoszenie Algieru – posiadłością francuską przez LUDWIKA FILIPA (22.VII.). Uchwała sejmu Związku Niemieckiego o zakazie rozpowszechniania pism „Młodych Niemiec”. Powstanie chłopskie w Palestynie. Konferencja ministrów państw niemieckich w Wiedniu (zaostrezenie cenzury, zwiększenie kary za należenie do tajnych organizacji politycznych w Niemczech). Oficjalne obowiązywanie ustawy o zniesieniu niewolnictwa w koloniach brytyjskich (1.VIII.). Wydanie wspólnych przepisów liturgicznych dla luteran i kalwinistów w Prusach. Traktat pokojowy Francji z ABD EL-KADEREM (uznanie Algieru Zachodniego za wyjątkiem 3 miast nadmorskich za terytorium państwa arabskiego</p>

	<p><i>ABD EL-KADERA</i>). <i>MICHAŁ STURDZA</i> <i>hospodarem Mołdawii (do 1849)</i>. <i>2-krotny wzrost eksportu indyjskich artykułów rolnych (do 1856)</i>. <i>MOHAMMAD szachem Persji (do 1848)</i>. <i>Manifest z Tamworth (przyjęcie nazwy Partii Konserwatywnej przez torysów w Wielkiej Brytanii)</i>. <i>ALEKSANDER DYMITR GHICA hospodarem Wołoszczyzny (do 1842)</i>. <i>Obalenie rządów FLORESA w Ekwadorze, dwuwładza w kraju: JOSÉ FÉLIX VALDIVIESO i VICENTE ROCAFUERTE Y BAJERANO najwyższymi naczelnikami (do 1835)</i>. <i>Krótkie rządy MISZARI w Emiracie Nedżd, FAJSAL nowym emirem (do 1837)</i>. <i>Krótką władza JOSÉ NÚÑEZA w Nikaragui, JOSÉ ZEPEDA nowym prezydentem (do 1838)</i>. <i>Rządy MANUELA MAZY w La Placie jako gubernatora Buenos Aires (do 1835)</i>. <i>CARLOS ANAYA prezydentem Urugwaju (do 1835)</i>. <i>Krótką władza GREGORIO SALAZARA i JOAQUÍNA ESCOLÁNA w Salvadorze, DIONISIO HERRERA nowym prezydentem (do 1835)</i>. <i>PEDRO BERMÚDEZ najwyższym naczelnikiem Peru</i>. <i>HONJONG królem Korei (do 1849)</i>. <i>SANTA ANNA prezydentem Meksyku (do 1835)</i>. <i>FRANCISCO FERRERA prezydentem Hondurasu (do 1837)</i>. <i>„Kde domov můj” ŠKROUPA (późniejszy hymn narodowy Czech)</i>. <i>Założenie siedziby zakonu joannitów w Rzymie</i>. <i>Śmierć FRIEDRICHA SCHLEIERMACHERA – teologa i filozofa niemieckiego, THOMASA ROBERTA MALTHUSA – ekonomisty angielskiego</i>.</p>
<p>1835</p>	<p><i>Nieudany zamach na prezydenta USA, JACKSONA w Waszyngtonie (30.I)</i>. <i>Misja afgańska do Rosji, Persji i Wielkiej Brytanii (prośba o pomoc w walce z Sikhami)</i>. <i>60-krotny wzrost przywozu brytyjskich tkanin bawełnianych do Indii (do 1857)</i>. <i>Wojna Francji z ABD EL-KADEREM w Algierze (do 1837)</i>. <i>Bunt osadników amerykańskich w meksykańskim Teksasie, oblężenie i zdobycie Fortu Alamo przez wojska meksykańskie</i>. <i>Konstrukcja rewolweru w USA (SAMUEL COLT)</i>. <i>Import 35 445 skrzyń opium rocznie przez Chiny (do 1838)</i>, <i>wzrost dochodów Kompanii Wschodnioindyjskiej do kwoty 5 200 000 srebrnych liangów rocznie (ok. 200 tys. kg srebra)</i>. <i>Wprowadzenie waluty Kompanii Wschodnioindyjskiej w Indiach</i>. <i>Śmierć FRANCISZKA I. FERDYNAND I cesarzem Austrii i królem Czech (do 1848) – (2.III)</i>. <i>Zasada 10-godzinnego dnia pracy w Filadelfii</i>. <i>Stowarzyszenie Ludu Polskiego w Krakowie (do 1841) – (15.IV)</i>. <i>Nieudany zamach na LUDWIKA FILIPA (GIUSEPPE FIESCHI) w Paryżu (28.VII)</i>, <i>zaostrzenie polityki Francji wobec ruchów ludowych, ustawy ograniczające swobody obywatelskie</i>. <i>Uchwalenie liberalnej konstytucji w Serbii, zaostrzenie walki między konserwatystami a liberałami</i>. <i>Pierwsza narodowa szkoła bułgarska w Gabrowie</i>. <i>Powstanie w pld. Brazylii (do 1844), walka o republikę i zniesienie niewolnictwa</i>. <i>Utworzenie pierwszej wielkiej agencji prasowej na świecie – Havas (Francja)</i>. <i>Wykrycie spisku VEŁCZO ATANASOWA w Bułgarii przez Turków, lokalne starcia</i>. <i>Powstanie Polskiego Komitetu Narodowego Stanów Zjednoczonych (niesienie pomocy polskim emigrantom)</i>. <i>Ekspansja Burów (potomków holenderskich kolonistów) w głąb pld. Afryki tzw. „wielki trek” (do 1848)</i>, <i>Republika Natalu (do 1843)</i>. <i>Książę DE BROGLIE</i></p>

	<p>premierem Francji (do 1836). „Kalewala” ELIASA LÖNNROTA. WILLIAM LAMB wicehr. MELBOURNE premierem Wielkiej Brytanii (do 1841). Obalenie dynastii Karamanlich w Trypolitanii i Cyrenajce, dynastia As-Sanusich (do 1969), wprowadzenie teokracji muzułmańskiej, MOHAMMAD bejem (do 1859). Rozszerzenie praw wyborczych na wszystkich obywateli płacących podatki miejskie w Wielkiej Brytanii tzw. prawo o miastach. Wojna z Indianami na Florydzie w USA (do 1842). Odnowienie traktatu o ochronie handlu przez Wielką Brytanię, Bahrajn i Wybrzeże Piratów (Adzman i Abu Zabi). Zniesienie autonomii uniwersytetów oraz wprowadzenie wielu ograniczeń w programach wykładanych przedmiotów w Rosji. MUSTAFA bejem Tunisu (do 1837). Krótkie rządy JOSÉ MARIÍ QUEIPO DE LLANO RUÍZA DE SARAVIA hr. DE TORENO w Hiszpanii, JUAN ALVÁREZ MENDÍZÁBAL nowym premierem (do 1836). Włączenie Średniej Ordy Kazachskiej do Rosji. ALI II AL-MANSUR sułtanem Jemenu (do 1837). MEI królem Kambodży (do 1847). Krótka władza JOSÉ MARIÍ SILVY i NICOLÁSA ESPINOZY w Salvadorze, DIEGO VIGIL nowym prezydentem (do 1837). Krótka władza FLORESA w Ekwadorze, ROCAFUERTE prezydentem (do 1839). GAMARRA samozwańczym prezydentem Peru, FELIPE SANTIAGO SALAVERRY najwyższym naczelnikiem kraju (do 1836). JOSÉ MANUEL VARGAS prezydentem Wenezueli (do 1837). MIGUEL BARRAGÁN prezydentem Meksyku (do 1836). BRAULIO CARILLO prezydentem Kostaryki (do 1837). Dyktatura gubernatora Buenos Aires, DE ROSASA w La Placie (do 1852). „Gromady Ludu Polskiego” (STANISŁAW GABRIEL WORCELL) w Portsmouth i na Wyspach Normandzkich (do 1846). Założenie Melbourne w Australii przez osadników brytyjskich. MANUEL ORIBE prezydentem Urugwaju (do 1838). Śmierć KARLA WILHELMA VON HUMBOLDTA – filologa niemieckiego, RICHARDA COBBETTA – pisarza i publicysty angielskiego.</p>
<p>1836</p>	<p>Objęcie przez Związek Celny (Zollverein) – 26 państw niemieckich. Kryzys gospodarczy w Wielkiej Brytanii, Francji, Belgii i Niemczech (do 1839). Okupacja Wolnego Miasta Krakowa (w następstwie zamordowania carskiego konfidenta) przez wojska austriacko-prusko-rosyjskie (do 1841) – (17.II.). Krótkie rządy ADOLPHE THIERSA we Francji, LOUIS MATHIEU hr. DE MOLÉ nowym premierem (do 1839). Przywrócenie konstytucji 1812 r. w Hiszpanii. Proklamowanie niepodległości Teksasu (2.III.), SAMUEL HOUSTON prezydentem (do 1845). „Historia Czech” FRANTIŠKA PALACKÝ'EGO (I tom). Powstanie Londyńskiego Stowarzyszenia Robotniczego w Wielkiej Brytanii (WILLIAM LOVETT), ruch czartystów (do 1848). Powstanie gazety „Danica iliryjska” (LJUDEVIT GAJ), początek propagowania ruchu iliryjskiego, dążenie do ugruntowania ruchu narodowego Chorwatów i Serbów. Antyrosyjskie powstanie Adygejczyków (MOHAMMAD EKMIN) na Kaukazie (do 1859). Rozłam w Niemieckim Związku Banitów, utworzenie Związku Sprawiedliwych (Bund der Gerechten) o tendencjach komunistycznych (SCHUSTER). „List filozoficzny” PIOTRA CZAADAJEWA w czasopiśmie „Teleskop” (przedstawienie</p>

	<p>czarnego obrazu Rosji). Krótkie rządy FRANCISCO JAVIERA ISTÚRIZA Y MONTERO w Hiszpanii, JOSÉ MARIA CALATRAVA nowym premierem (do 1837). Modernizacja armii tureckiej (HELMUT VON MOLTKE), sprowadzanie pruskich oficerów. Laos (Vientiane) lennem Syjamu. Rozwój szkolnictwa w Bengalu bryt. (Kalkuta). Obelisk z Luksoru (dar MOHAMMADA ALI dla Francji) na Placu Zgody w Paryżu (25.X.). Nieudany zamach stanu w Strasburgu (LUDWIK NAPOLEON BONAPARTE) – (29.X.). Utworzenie stanu Arkansas w USA. Pierwszy przelot powietrzny ponad 500 km (balon „Vauxhall” napelniony gazem świetlnym, z Londynu do Weilburga w księstwie Nassau – GREEN, HOLLOND, MONCK MASON) – (7-8.XI.), najdłuższy przelot XIX wieku. Zniesienie prawa zakazującego zebrań i nakładającego wysokie opłaty na czasopisma oraz odebranie Kościołowi Anglikańskiemu aktów stanu cywilnego wszystkich nieanglikańców i oddanie ich prowadzenia urzędowi państwowym w Wielkiej Brytanii. „Wielki Manifest” TDP (4.XII.). JOSÉ JUSTO CORRO prezydentem Meksyku (do 1837). Nieudana ofensywa francuska w Algierze, odwrót spod Konstantyny. Unia Peru i Boliwii (do 1839): podział Peru na Państwo Północne i Południowe (do 1839), DE SANTA CRUZ najwyższym protektorem Konfederacji Peruwiańsko-Boliwijskiej (do 1839), protesty La Platy (DE ROSAS), wojna chilijsko-boliwijska (do 1839). ALOJZY II księciem Liechtensteinu (do 1858). Włączenie Peszawaru do ziem Sikhów, misja afgańska o pomoc do Rosji, Persji i Wielkiej Brytanii, misja rosyjska (JAN WITKIEWICZ) do Kabulu (do 1837). Założenie Adelaide w Australii przez osadników brytyjskich. Początek rywalizacji Partido Blanco i Colorado w Urugwaju. Czasopismo „Sowremiennik” w Rosji (do 1866). Wyprawa brytyjska (sir ROBERT JOHN LE MESURIER MC CLURE) do Arktyki (do 1837). 2 nieudane zamachy na króla Francji, LUDWIKA FILIPA w Paryżu. Śmierć JAMESA MILLA – filozofa i ekonomisty angielskiego, EMMANUELA JOSEPHA SIEYESA – publicysty francuskiego, ANTOINE’A LAURENTA DE JUSSIEU – botanika francuskiego, WILLIAMA GODWINA – pisarza politycznego angielskiego (Rozwiązanie o sprawiedliwości politycznej), ANTOINE’A LOUISA DESTUTTA DE TRACY’EGO – filozofa francuskiego, DZON JAK JONA – teologa koreańskiego.</p>
<p>1837</p>	<p>Układ handlowy amerykańsko-omański. Zjednoczenie Emigracji Polskiej we Francji pod przewodnictwem LELEWELA (do 1846). Pierwsza linia telegraficzna (sir WILLIAM FOTHERGILL COOKE, sir CHARLES WHEATSTONE) na świecie (Londyn-Blackwall). Powstanie ludowe (OSIO HEIHATIRO) w Japonii. Pierwsza linia kolejowa w Rosji (Carskie Siolo-Sankt Petersburg) i we Francji (Paryż-Saint Germain). Konstrukcja telegrafu elektromagnetycznego (SAMUEL MORSE). Antyrosyjskie powstanie w Kazachstanie. Bitwa pod San Sebastian – zwycięstwo karlistów nad wojskami rządowymi w Hiszpanii (III.). Zniesienie pańszczyzny chłopów w Serbii. Antybrytyjskie powstanie w Górnej Kanadzie i Quebecu „deklaracja reformatorów” – ogłoszenie niepodległości (WILLIAM LYON MACKENZIE, LOUIS JOSEPH PAPINEAU), interwencja wojsk</p>

	<p>brytyjskich. Aresztowanie i internowanie w Minden, abp. Kolonii, KLEMENSA AUGUSTA VON DROSTE-VISCHERINGA przez rząd pruski (konflikt z Kościołem). Ogłoszenie „Karty Ludu” (People’s Charter) na masowym zebraniu czartystów w Glasgow (150 tys. ludzi). Zmiana województw na gubernie w Królestwie Polskim. Zerwanie unii personalnej brytyjsko-hanowerskiej, WIKTORIA królową Wielkiej Brytanii i Irlandii (do 1901), ERNEST AUGUST II królem Hanoweru (do 1851). „Starożytności słowiańskie” PAVLA SAFÁRIKA. Reformy KISIEŁOWA w Rosji (do 1841), zwiększenie nadziałów ziemi chłopów państwowych, akcja osuszania błot i likwidacji ugorów, zakładanie na wsi szkół i szpitali, ułatwienie przesiedleń. Powstanie chłopskie w Libanie. Wyprawa perska na Herat (do 1838), nasilenie rywalizacji brytyjsko-rosyjskiej o wpływy na Środkowym Wschodzie. Kryzys polityczny w Hanowerze, zniesienie konstytucji – „oświadczenie siedmiu z Getyngi”. 9 tys. Koreańczyków-chrześcijan. Powstanie Konfederacji Powszechnej Narodu Polskiego w Galicji (10.VI.). Układ pokojowy Francji z ABD EL-KADEREM (uznanie władzy ABD EL-KADERA nad Zachodnim i Środkowym Algierem). Połączenie wszystkich osad wyzwolonych Murzynów amer. na wybrzeżu Liberii pod zarządkiem gubernatora. Plug ze stalowym lemieszem (JOHN DEERE). Powstanie stanu Michigan w USA. AHMAD I bejem Tunisu (do 1855). MARTIN VAN BUREN prezydentem USA (do 1841). THARRAWADDY królem Birmy (do 1846). CHALID emirem Nedżu (do 1841). BAHADUR SZAH II padyszachem Indii (do 1858). JUSTO JOSÉ HERRERA prezydentem Hondurasu (do 1838). Krótkie rządy BALDOMERO ESPARTERO księcia DE VITORII i EUSEBIO BARDAI w Hiszpanii, hr. DE OFALIA nowym premierem (do 1838). CARLOS SOUBLETTE prezydentem Wenezueli (do 1839). Głód w płn-zach. prowincjach Indii (kilka mln ofiar) – (do 1838). Krótka władza TIMOTEO MENÉNDEZA w Salwadorze, VIGIL prezydentem (do 1838). Krótka władza JOAQUÍNA MORY FERNÁNDEZA w Kostaryce, MANUEL AGUILAR nowym prezydentem (do 1838). BUSTAMANTE prezydentem Meksyku (do 1839). SUKSOEM królem Luang Prabang (do 1850). ABDULLAH II AN-NASIR sultanem Jemenu (do 1840). DE LA FUENTE najwyższym naczelnikiem tymczasowym Peru, DE ORBEGOSO prezydentem Państwa Płn-peruwiańskiego (do 1838), RAMÓN HERRERA prezydentem Państwa Płd-peruwiańskiego (do 1838). JOSÉ IGNACIO DE MÁRQUEZ prezydentem Nowej Granady (do 1841). Pożar Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu. Wolna Republika Oranii (Burowie) w pld. Afryce (do 1848). Zdobycie najwyższego szczytu Persji, Damawand Kuh (5604 m) przez Austriaka KOTSCHY’EGO. Wyprawa francuska (DUMONT D’URVILLE) na Ocean Spokojny (do 1840). Śmierć LUDWIGA BÖRNE – pisarza, krytyka i publicysty niemieckiego, ALEKSANDRA PUSZKINA – poety rosyjskiego (w pojedynku), CHARLESA FOURIERA – francuskiego socjalisty utopijnego, PIERRE’A LAROMIGUIÈRA – filozofa francuskiego.</p>
<p>1838</p>	<p>Wprowadzenie wojsk brytyjskich do Sindu pod pretekstem ochrony linii komunikacyjnych. Antybrytyjskie powstanie w Kolhapurze</p>

	<p>(płd. prowincji bombajskiej). Nieudana misja brytyjska (BURNES) do Afganistanu, zawarcie antybrytyjskiego trójprzymierza między Kabulem, Persją i Kandaharem, pomoc wojskowa dla Brytyjczyków od Sikhów (5 tys. korpus) w konflikcie z Afganistanem, zajęcie perskiej wyspy Kharg przez flotę brytyjską – odstąpienie armii perskiej od oblężenia Heratu. Wielka Brytania – 790 km linii kolejowych. Pierwsze faktorie handlowe Francji – Wybrzeże Kości Słoniowej (do 1842). Konwencja drezdeńska (wprowadzenie jednego systemu monetarnego w Niemczech). Brytyjsko-turecka konwencja handlowa (ograniczenie do minimum cla wwozowego i wywozowego na towary brytyjskie, brak cel wewnętrznych i wszelkich zakazów w transakcjach handlowych), odrzucenie objęcia działaniem tej konwencji terytorium Egiptu (MOHAMMAD ALI). Założenie Spółki Bazarowej w Poznaniu. Edykt cesarski w Chinach (określenie taksy opłat na najważniejsze stanowiska). Opracowanie alfabetu „kropek i kresek” (MORSE). Pierwsze zdjęcia fotograficzne tzw. dagerotypy (LOUIS JACQUES MANDÉ DAGUERRE). Pierwsza niemiecka książka komunistyczna – „Die Menschheit, wie sie ist und wie sie sein sollte” (Ludzkość, jaka jest i jaka być powinna) WILHELMA WEITLINGA. VALDIVIESO najwyższym naczelnikiem Ekwadoru. JOSÉ VALENZUELA prezydentem Gwatemali (do 1839). Secesja Nikaragui (30.IV.), Hondurasu (26.X.) i Kostaryki (14.XI.) ze Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej; Państwo Kostaryki (do 1842), CARRILLO prezydentem (do 1842); krótka władza EVARISTO ROCHY i PATRICIO RIVASA w Nikaragui, Państwo Nikaragui (do 1858), HILARIO ULLOA prezydentem (do 1839). Obalenie władzy ORIBE w Urugwaju, krótkie rządy GABRIELA PEREIRY, RIVERA prezydentem (do 1839). PIO TRISTAN prezydentem Państwa Płd-peruwiańskiego (do 1839). Krótka władza JOSÉ MARÍI GALDEANO (wiceprezydent), AGÜERO (prezydent) i BERMÚDEZA (wiceprezydent) w Państwie Płn-peruwiańskim, obalenie rządów DE ORBEGOSO, GAMARRA prezydentem-odnowicielem Peru (do 1841), FRANCISCO VIDAL najwyższym naczelnikiem. Budowa linii kolejowej Warszawa-Wiedeń (do 1848). Rozwój ruchu czartystów w Wielkiej Brytanii (O’CONNOR). Powstanie Rady do Spraw Reform w Turcji. Zerwanie stosunków dyplomatycznych z Persją przez Wielką Brytanię (XI.). Republika Transwalu w Afryce płd. (Burowie) – (do 1856). Konfiskata 20 tys. skrzyń opium brytyjskim i amerykańskim kupców przez LIN CE-SŪ (specjalny pełnomocnik cesarza) w Chinach, ogromne oburzenie w Wielkiej Brytanii (XII.). „Oliver Twist” CHARLESA DICKENSA. Amerykańska wyprawa dookoła świata (CHARLES WILKES) – (do 1842). MENÉNDEZ prezydentem Salwadoru (do 1839). Krótkie rządy BERNARDINO FERNÁNDEZA DE VELASCO księcia DE FRIASA w Hiszpanii, EVARISTO PÉREZ DE CASTRO nowym premierem (do 1840). Śmierć JĘDRZEJA ŚNIADECKIEGO – publicysty, chemika i biologa polskiego, FRÉDÉRICA CÉSARA DE LAHARPE’A – filozofa i pedagoga szwajcarskiego.</p>
<p>1839</p>	<p>Likwidacja Kościoła unickiego w Królestwie Polskim, przymusowe nawracanie unitów na prawosławie. Pierwszy statek – śrubowiec.</p>

Założenie Biblioteki Polskiej w Paryżu. Krótka władza PEREIRY w Urugwaju, RIVERA nowym prezydentem (do 1843), tzw. „Wielka wojna” z La Platą (do 1852). Utworzenie nadzoru państwowego nad szkołami, które otrzymują zasiłki od państwa w Wielkiej Brytanii. PÁEZ prezydentem Wenezueli (do 1843). Zakaz zatrudniania dzieci poniżej lat 9 w fabrykach, górnictwie i hutnictwie w Prusach (młodzież od lat 9 do 12 pracuje tylko 10 godzin na dobę, z przerwą obiadową 1,5 godz.). Powstanie w Turcji pierwszych szkół świeckich dla kształcenia urzędników. Prześladowania chrześcijan w Korei. JOAQUÍN COSIO prezydentem Nikaragui (do 1840). Krótka władza JOSÉ MARTINEZA w Hondurasie, Państwo Hondurasu (do 1865), rządy LINO MATUTE i JUANA MOLINY, JUAN ALVARADO prezydentem (do 1840). Krótka władza SANTA ANNY i BRAVO w Meksyku, BUSTAMANTE prezydentem (do 1841). Rozpad Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej, secesja Gwatemali i Salwadoru (13.IV.), krótka władza CARLOSA SALAZARA w Gwatemali, Państwo Gwatemali (do 1847), MARIANO RIVERA PAZ prezydentem (do 1844), krótka władza ANTONIO CAÑASA w Salwadorze, MORAZÁN prezydentem (do 1840). FLORES prezydentem Ekwadoru (do 1845). Wojna brytyjsko-chińska tzw. I opiumowa (do 1842), starcia flot na morzach. Dwuwładza w Nowej Granadzie: OBANDO prezydentem (do 1841). Rezygnacja księcia MIŁOSZA OBRENOVICIA z władzy w Serbii, zwycięstwo frakcji konstytucjonalistów, krótka władza MILANA, MICHAŁ nowym księciem (do 1842). Konferencja mocarstw w Londynie (przyznanie Belgii walońskiej części Luksemburga, uznanie przez Holandię niepodległości Belgii, potwierdzenie jej neutralności) – (19.IV.). Fiasko radykalnego powstania w Paryżu (Stowarzyszenie Pór Roku LOUISA AUGUSTA BLANQUI'EGO i ARMANDA BARBÈSA) – (12.V.). Rozpad unii Peru i Boliwii, wygnanie DE SANTA CRUZA z Boliwii, krótka władza JOSÉ BALLIVIÁNA SEGUROLI, FRANCO prezydentem (do 1841). I wojna brytyjsko-afgańska (do 1842), SZUDŻA-SZACH (po raz drugi) emirem Afganistanu (do 1842), zajęcie Kandaharu, Gazny i Kabulu przez armię brytyjską, wycofanie się wojsk DOST-MOHAMMADA do Turkiestanu. Wojna egipsko-turecka (do 1840), bitwa pod Nizib – zwycięstwo armii egipskiej nad Turcją, poddanie się floty tureckiej, apel Turcji o pomoc do krajów europejskich, początek mediacji mocarstw w konflikcie (27.VII.). Bunt plemion dajackich i warstw malajskich w Sarawaku, pomoc Brytyjczyków (JAMES BROOKE) dla Brunei w stłumieniu powstania, objęcie władzy nad Sarawakiem przez Wielką Brytanię. Wojna Francji z ABD EL-KADEREM w Algierze (do 1847). Okupacja Adenu przez wojska brytyjskie. Śmierć RANGIT SINGHA, wojna domowa w Państwie Sikhów (do 1845). Konwencja z Vergara (kres wojny domowej w Hiszpanii), ucieczka DON CARLOSA do Francji. ABDULMEDŻID sułtanem Turcji (do 1861). Powstanie plemienia Bhilów w prowincji bombajskiej w Indiach (do 1846). Utworzenie Komitetu LIBELTA w Poznaniu (konspiracja ogólnokrajowa na ziemiach polskich). Wyprawa brytyjska (EDWARD JOHN EYRE) w głąb Australii. Czasopismo

	<p>„Oteczestwiennyje zapiski” w Rosji (do 1884). CHRYSTIAN VIII królem Danii (do 1848). Ogłoszenie świętego dekretu (chatt-i-szerif) przed sultańskim pałacem Gülchane w Stambule (trzy reformy MUSTAFY RESZIDA PASZY: sprawiedliwy rozdział podatków, zapewnienie bezpieczeństwa czci i majątku wszystkim poddanym imperium, niezależnie od wyznania, unormowanie poboru rekruta wraz z skróceniem służby wojskowej) – (3.XI.), I etap tanzimatu w Turcji (do 1856). Nieudane powstanie górników angielskich w Newport (14 ofiar, 50 rannych) – (3.XI.). Wyprawa brytyjska (sir JAMES CLARKE ROSS) na Antarktydę (do 1843), odkrycie Ziemi Wiktorii i Lodowca Szelfowego. „Nicholas Nickleby” DICKENSA. Wyprawa francuska (RÉGIS ÉVARISTE HUC) do Mongolii, Chin i Tybetu (do 1852). MSWATI II królem Suazi (do 1865). SOULT premierem Francji (do 1840). Utworzenie Międzynarodowego Towarzystwa Antyniewolniczego dla Ochrony Praw Człowieka – Londyn. Śmierć LEONOR DE ALMEIDA DE ALORNA – pisarki portugalskiej.</p>
<p>1840</p>	<p>Odkrycie złota w Kalifornii. Dziennik „Dacia Literatura” (idea zjednoczenia ziem rumuńskich) MICHAŁA KOGÁLNICEANU (do 1848). Unia kanadyjska: połączenie dwu części Kanady – o przewadze ludności angielskiej i francuskiej, wprowadzenie rządów parlamentarnych pod zwierzchnictwem gubernatora (10.II.). Dotarcie wyprawy WILKESA do brzegów Antarktydy. Powstanie partii abolicjonistów w USA. Zawiązanie radykalnej konspiracji narodowej na Wołoszczyźnie. Sprowadzenie prochów NAPOLEONA do Francji. Utworzenie Ogólnokrajowego Stowarzyszenia Czartystów (National Charter Association) w Wielkiej Brytanii. „Qu’est-ce que la propriété?” (Co to jest własność?) PIERRE’A JOSEPHA PROUDHONA. FRYDERYK WILHELM IV królem Prus (do 1861). Strajki robotnicze w Paryżu. Kres deportacji więźniów do Nowej Południowej Walii (Australia). Antybrytyjski opór w pld. Afganistanie i Beludżystanie, wycofanie się Brytyjczyków z części zajętych ziem afgańskich, powstanie ludowe w Kuhistanie, pojmanie DOST MOHAMMADA i uwięzienie go do Indii. Powstanie robotniczej spółdzielni produkcyjnej w Paryżu (pismo „Atelier”). Pierwszy elektrodynamometr (WILHELM EDUARD WEBER). Hasło nowej organizacji pracy (JEAN JOSEPH LOUIS BLANC). Próba oderwania się Panamy od Nowej Granady, Państwo Przesmyku (do 1841), TOMÁS HERRERA naczelnikiem (do 1841). FERRERA prezydentem Hondurasu (do 1845). WILHELM II królem Holandii (do 1849). Wprowadzenie znaczków pocztowych w Wielkiej Brytanii (ROWLAND HILL). Początek brytyjskiej kolonizacji Nowej Zelandii. Nieudany zamach na WIKTORIĘ w Londynie (10.VI.). Traktat londyński (Wielka Brytania, Austria, Rosja, Prusy), obrona status quo w Turcji, ultimatum dla Egiptu (15.VII.), poparcie Francji dla Egiptu, powstanie antyegipskie w Syrii, desant brytyjsko-turecko-austriacki w Libanie, zbombardowanie Bejrutu, obalenie władzy BASZIRA II przez feudalów druzyjskich w Libanie, blokada Aleksandrii przez flotę brytyjską, wycofanie się wojsk egipskich z Syrii, traktat pokojowy egipsko-turecki (zwrot Krety, Syrii, Palestyny)</p>

	<p><i>i Cylicji – Turcji, likwidacja stoczni przez Egipt, redukcja armii z 200 tys. do 18 tys., uznanie protektoratu Turcji oraz układu handlowego brytyjsko-tureckiego z 1838 r.) – (XI.). Rządy junty w Paragwaju (do 1841). Wyprawa brytyjska (EYRE) w głąb Australii (do 1841). TOMÁS VALLADARES prezydentem Nikaragui (do 1841). MOHAMMAD IV AL-HADI sultanem Jemenu (do 1844). Blokada Kantonu przez flotę brytyjską, zajęcie przez desant brytyjski Tinghaj na wyspie Czouszan (do 1842). Krótka władza SILVY, CAÑASA i NORBERTO RAMÍREZA w Salwadorze. Krótkie rządy ANTONIO GONZÁLEZA i MODESTO CORTÁZARA w Hiszpanii, ESPARTERO premierem (do 1841). JOSEPH LEBEAU premierem Belgii (do 1841). Krótkie rządy THIERSA we Francji, SOULT premierem (do 1847). Pieśń „Wacht am Rein” w Niemczech. Zbudowanie silnika elektrycznego (GUSTAVE FROMENT). Afera damasceńska (oskarżenia Żydów o morderstwa rytualne). Zakaz zatrudniania dzieci jako kominiarczyków w Wielkiej Brytanii. Pierwsze dźwigi towarowe na świecie (Wielka Brytania, USA). Państwo Matabele w Zimbabwe (do 1897), MOSELEKATSE królem (do 1869). Założenie Moçamedes w Angoli przez Portugalczyków. Powstanie Stowarzyszenia dla Zniesienia Unii (O’CONNELL) w Irlandii. Przyjęcie nazwy Partii Liberalnej przez wigów w Wielkiej Brytanii.</i></p>
<p>1841</p>	<p><i>Opuszczenie Hiszpanii przez MARIĘ KRYSTYNĘ i udanie się jej na emigrację, regencja ESPARTERO w kraju (do 1843), sekularyzacja dóbr kościelnych i zakonnych. Ustawa o ochronie pracy dzieci we Francji (zakaz zatrudniania w fabrykach, górnictwie i hutnictwie dzieci poniżej 8 lat). Likwidacja Rady Stanu, Sądu Apelacyjnego i polskiego systemu monetarnego w Królestwie Polskim (MIKOŁAJ I), wprowadzenie rosyjskiego systemu monetarnego. Panama departamentem Nowej Granady (do 1903). Układ handlowy między Wielką Brytanią a Omanem. „Podróż do Ikarii” ÉTIENNE’A CABETA (ideal pełnego komunizmu). Bunt „kartoflane” chłopów w guberniach Rosji (nacisk administracji na wprowadzenie upraw ziemniaka). Powstanie związku zawodowego górników w Wielkiej Brytanii. Antytureckie powstania: Bułgarów na pograniczu z Serbią i Greków na Krecie. Krótkie rządy WILLIAMA HENRY’EGO HARRISONA w USA, JOHN TYLER nowym prezydentem (do 1845). Krótkie istnienie Republiki Salwadoru (JUAN LINDO), Państwo Salwadoru (do 1856), LINDO prezydentem (do 1842). Wojna domowa w Libanie (do 1842). JAN III cesarzem Etiopii (do 1842). Misja brytyjska (HARRIS) do Etiopii, zawarcie układu o przyjaźni. Zajęcie przez armię brytyjską w Chinach, okolic Kantonu, Siamen, powtórnie Tinghaj oraz Ningpo, pierwszy bunt mieszkańców w prowincji kantońskiej przeciw wojskom brytyjskim (30.V.). Konwencja londyńska (Wielka Brytania, Rosja, Francja, Austria, Prusy, Turcja) w sprawie cieśnin tureckich (międzynarodowa kontrola nad statusem cieśnin w czasie pokoju, zakaz przepływania okrętów wojennych wszystkich państw, prawo kontroli cieśnin przez Turcję w czasie wojny) – (15.VII.). Walki partyzantki afgańskiej z Brytyjczykami. GONZÁLEZ premierem Hiszpanii (do 1842). Bunt</i></p>

	<p>armii w Państwie Sikhów w Indiach, uzyskanie wypłaty żołdu w Lahaur, zorganizowanie lahaurskiego panczajatu wojskowego (komitetu), opór wobec posunięć Kompanii Wschodnioindyjskiej. Układ handlowy między Wielką Brytanią a Aszanti. 110 buntów i powstań chłopskich w Chinach (do 1849). JEAN BAPTISTE bar. VON NOTHOMB premierem Belgii (do 1843). PEEL premierem Wielkiej Brytanii (do 1846). PABLO BUITRAGO prezydentem Nikaragui (do 1843). Wznowienie brytyjsko-perskich stosunków dyplomatycznych (X.), układ handlowy (eksterytorialność dla kupców brytyjskich, zwolnienie z cel wewnętrznych, ustalenie 5% cla na towary brytyjskie wwożone do Persji). Wybuch antybrytyjskiego powstania w Afganistanie (2.XI.), wyparcie oddziałów brytyjskich z Kabulu, Kandaharu i Gazny, zamach na gubernatora BURNESA, ofensywa powstańców (do 1842). Otwarcie „Bazaru” Poznańskiego (XII.). MANUEL IGNACIO VIVANCO najwyższym naczelnikiem Peru, MANUEL MENÉNDEZ tymczasowym prezydentem kraju (do 1842). Krótka władza JAVIERA ECHEVERRÍ w Meksyku, SANTA ANNA prezydentem (do 1842). MANUEL BULNES PRIETO prezydentem Chile (do 1851). Krótka władza ROMUALDO DURÉ, triumwiratu i dyktatury MARIANO ROQUE ALONSO w Paragwaju, konsulat (ALONSO, CARLOS ANTONIO LÓPEZ) – (do 1844). Krótka władza DE SANTA CRUZA, SEBASTIÁNA AGREDEY jako tymczasowego prezydenta i AGUSTÍNA GAMARRY w Boliwii, BALLIVIÁN prezydentem (do 1847). FLORESTAN księciem Monako (do 1856). PEDRO ALCÁNTARA HERRÁN prezydentem Nowej Granady (do 1845). THIËU TRI cesarzem Wietnamu (do 1847). ABDULLAH II emirem Nedżu (do 1843). Pierwszy projekt zastosowania odrzutu do napędzania statku latającego (CHARLES GOLITHLY). „Lied der Deutschen” AUGUSTA HEINRICHA HOFFMANA VON FALLERSLEBENA (późniejszy hymn narodowy Niemiec). Śmierć JULIANA URSYNA NIEMCEWICZA – pisarza polskiego (Powrót posła, Śpiewy historyczne), FRANZA XAVERA VON BAADERA – filozofa i teologa niemieckiego, MICHAŁA LERMONTOWA – poety rosyjskiego.</p>
<p>1842</p>	<p>Francja – 570 km linii kolejowych. Konstrukcja młota parowego (JAMES NASMYTH). Umowa amerykańsko-brytyjska w sprawie wyznaczenia granicy stanu Maine. Odkrycie usypiających właściwości chloroformu oraz eteru. Wprowadzenie powszechnego obowiązku nauczania w 5-letnich szkołach publicznych w Szwecji. „Garantien der Harmonie und Freiheit” (Gwarancje harmonii i wolności) WEITLINGA. Zajęcie wysp Tahiti i Markiz w Oceanii przez Francję. Częściowe ograniczenie władzy gubernatorów w Australii. Premiera opery GIUSEPPE VERDI’EGO „Nabucco” w Mediolanie (9.III.), wzrost ducha narodowego w Italii. Edykt w kwestii obcych okrętów w Japonii (nakaz zaopatrywania w wodę oraz żywność, później żądanie opuszczenia wód japońskich). 3 nieudane zamachy na WIKTORIĘ w Londynie (29, 30.V., 2.VI.). Zajęcie przez desant brytyjski Wusungu, Czenciangu i Szanghaju, traktat pokojowy brytyjsko-chiński w Nankinie (otwarcie 5 portów chińskich – Kantonu, Szanghaju Siamenu, Fuczou i Ningpo dla</p>

	<p><i>handlu z Wielką Brytanią i pobytu brytyjskich obywateli, prawo utrzymywania w tych portach własnej floty wojennej, nałożenie na Chiny kontrybucji wojennej w wysokości 20 000 000 funtów, zobowiązanie władz chińskich do rozwiązania organizacji kupieckiej „Kohong”, otrzymanie wyspy Hongkong przez Brytyjczyków w „wieczyste władanie”, rezygnacja z autonomii celnej – cła na towary importowane nie większe niż 5% ich wartości) – (29.VIII.). Wprowadzenie armii tureckiej do Libanu, likwidacja emiratu, Liban zwykłą prowincją turecką. 1,5-krotny wzrost wwozu towarów brytyjskich do Turcji. Zamordowanie SZUDZY-SZAHA przez powstańców afgańskich, umowa brytyjsko-afgańska (wycofanie się armii brytyjskiej z Afganistanu), DOST MOHAMMAD-CHAN (po raz drugi) emirem (do 1863). Obalenie władzy Obrenowiciów w Serbii, dynastia Karadjordjeviciów (do 1858), ALEKSANDER nowym księciem (do 1858). 3,5-krotny wzrost wwozu brytyjskich tkanin bawełnianych i wełnianych do Chin (do 1845). JERZY BIBESCU hospodarem Wołoszczyzny (do 1848). SAHLE DYNGYL (po raz drugi) cesarzem Etiopii (do 1855). Zakaz pracy dzieci poniżej lat 7 i kobiet pod ziemią w Wielkiej Brytanii. ADAM WILHELM VON MOLTKE premierem Danii (do 1852). Założenie „Młodej Irlandii” (JAMES FINTON LALOR). Przemiana władza DIONISIO VILLACORTY, ESCOLÁSTICO MARÍNA i JUANA GUZMÁNA w Salvadorze. Mar. DEL RODIL premierem Hiszpanii (do 1843). BRAVO prezydentem Meksyku (do 1843). Wpływy ANTONIO BERNARDA DA COSTY Y CABRALA w Portugalii (do 1846). Wyprawa rosyjska (ALEKSANDER MIDDENDORF) na Syberię, Daleki Wschód (badania na Płw. Tajmyr i w Górach Stanowych) – (do 1845). Krótkie istnienie Republiki Kostaryki (CARRILLO), nieudana próba przywrócenia w państwie – Zjednoczonych Prowincji Ameryki Centralnej przez MORAZÁNA, jego ujęcie i rozstrzelanie, Państwo Kostaryki (do 1848), JOSÉ ALFARO prezydentem (do 1844). JUAN CRISOSTOMO TORRICO naczelnikiem narodu w Peru, VIDAL tymczasowym prezydentem (do 1843). Śmierć JEAN’A CHARLESA LEONARDA SIMONDE’A DE SISMONDI’EGO – ekonomisty i historyka szwajcarskiego, STENDHALA (MARIE HENRI BEYLE) – pisarza francuskiego (Czerwone i czarne), ELISABETH VIGÉE-LEBRUN – malarki francuskiej.</i></p>
<p>1843</p>	<p><i>Rozwój rumuńskiego ruchu narodowego w formie towarzystwa literackiego (NICOLAE BĂLCEȘCU) na Wołoszczyźnie. Pierwsza publiczna linia telegraficzna (Paddington-Slough). Rozbicie antyrosyjskiej konspiracji w Królestwie Polskim w wyniku aresztowań. Nieudane powstanie antypapieskie w Bolonii. Budowa linii kolejowej Moskwa- Sankt Petersburg (do 1851). „Del primato morale e civile degli Italiani” (O prymacie moralnym i kulturalnym Włochów) VINCENZO GIOBERTA. „Delle speranza d’Italia” (O nadziejach Włoch) CESARE BALBO. Wzrost opozycji parlamentarnej (demokratów i socjalistów) we Francji. Rewolucja na Haiti, obalenie władzy BOYERA, rządy junty (CHARLES RIVIÈRE HÉRARD, PHILIPPE GUERRIER, SEGRETTIER</i></p>

	<p><i>VOLTAIRE, IMBERT</i>), powstanie we wsch. części wyspy (<i>PEDRO SANTANA</i>) – (do 1844). Wzmocnienie się irlandzkiego ruchu narodowego. Wynalazek wrębiarki do węgla. Ucieczka regenta Hiszpanii, <i>ESPARTERO</i> do Wielkiej Brytanii, rządy osobiste <i>IZABELI II</i> w kraju (do 1868), faktyczny koniec wojny domowej, kryzys rządowy – przemienna władza <i>JOAQUÍNA MARII LOPEZA</i>, <i>ALVARO GÓMEZA BECERRY</i> i <i>SEBASTIANO OLÓZAGI</i>, <i>LUIS GONZÁLEZ BRAVO</i> nowym premierem Hiszpanii (do 1844). <i>JULES JOSEPH</i> bar. <i>D'ANETHAN</i> premierem Belgii (do 1845). Udział legionu włoskiego (<i>GIUSEPPE GARIBALDI</i>) w „Wielkiej wojnie” w Urugwaju (do 1846). Antykrólewskie powstanie w Atenach, zmuszenie <i>OTTONA</i> do odesłania wojsk bawarskich z Grecji i zgody na konstytucję. Rozwój szerokich kontaktów dyplomatycznych między Japonią a Holandią (do 1845). Opera „Okręt widmo” <i>RICHARDA WAGNERA</i>. Wynalazek maszyny do pisania (<i>CHARLES THURBER</i>). Powstanie Towarzystwa Monarchicznego 3 Maja w Paryżu (<i>CZARTORYSKI</i>), Hotel Lambert – skupiskiem prawicy polskiej emigracji (do 1870). Traktat brytyjsko-chiński w Hungmen (eksterytorialność dla obywateli brytyjskich na terytorium Chin, wprowadzenie dla nich jurysdykcji konsula i wyjęcie spod kompetencji sądów chińskich, możliwość tworzenia własnych osiedli w tzw. portach otwartych przez Brytyjczyków, uzyskanie klauzuli najwyższego uprzywilejowania przez Wielką Brytanię). Utworzenie sekty „Chwała Władcy Niebios” w Kuangsi (Chiny) przez <i>HUNG SIU-Ć'ÜANA</i>. Aneksja burskiej Republiki Natalu w pld. Afryce przez Wielką Brytanię. Wojna Wielkiej Brytanii z Sindem, włączenie Sindu do posiadłości Kompanii Wschodnioindyjskiej. Podział Libanu na 2 okręgi, rezygnacja z bezpośredniego zarządzania państwem przez Turcję (władza lokalnych gubernatorów). Spisek ks. <i>PIOTRA ŚCIEGENNEGO</i> w Królestwie Polskim (do 1844). <i>FAJSAL</i> (po raz drugi) emirem Nedżdu (do 1865). Początek kolonizacji Dahomeju przez Francję. Krótka władza <i>PEDRO ARCE</i> w Salwadorze, <i>GUZMÁN</i> prezydentem (do 1844). <i>JOAQUÍN SUÁREZ</i> prezydentem Urugwaju (do 1852). <i>VALENTIN CANALIZO</i> prezydentem Meksyku (do 1844). <i>MOHAMMAD I</i> emirem Bahrajnu (do 1868). <i>MANUEL PÉREZ</i> prezydentem Nikaragui (do 1844). Obalenie rządów <i>PÁEZA</i>, <i>SOUBLETTE</i> prezydentem Wenezueli (do 1847). Bunt szkolny w Bratysławie. <i>JUSTO FIGUEROLA</i> tymczasowym prezydentem Peru, <i>VIVANCO</i> najwyższym dyrektorem (do 1844), <i>DOMINGO NIETO</i> prezydentem Najwyższej Junty Rządu Tymczasowego (do 1844). Założenie tygodnika polityczno-gospodarczego „Economist” w Londynie. „Trittst im Morgenrot daher” <i>LEONHARDA WIDMERA</i> (późniejszy hymn narodowy Szwajcarii). Antytureckie powstanie w Albanii (do 1844).</p>
<p>1844</p>	<p>Zorganizowanie pierwszego stowarzyszenia spółdzielczego przez brytyjskich tkaczy w Rochdale. Odlączenie się prowincji wsch. od Haiti, proklamacja niepodległości Republiki Dominikańskiej (27.II.), krótka władza <i>TOMÁSA BOBADILLI</i> jako przewodniczącego głównej junty rządzącej, <i>SANTANA</i> najwyższym naczelnikiem republiki i prezydentem (do 1848). Uchwalenie liberalnej konstytucji</p>

w Grecji, zapoczątkowanie rządów parlamentarnych. Budowa linii telegraficznej Baltimore-Waszyngton (MORSE). Układ handlowy francusko-omański. Początek rozwoju szwedzkiego przemysłu zapalczanego. Nieudany zamach na FRYDERYKA WILHELMA IV w Prusach. Powstanie Towarzystwa Przyjaciół Chłopa, dążącego do równouprawnienia chłopów w Danii. Krótka władza RIVIÈRE HÉRARDA na Haiti, GUERRIER prezydentem (do 1845). Uznanie panowania brytyjskiego na Złotym Wybrzeżu (zach. Afryka) przez 7 władców niewielkich państw nadbrzeżnych. Wizyta MIKOŁAJA I w Londynie. OSKAR I królem Szwecji i Norwegii (do 1859), masowe demonstracje w Oslo żądające republiki i powszechnego prawa wyborczego oraz zerwania unii ze Szwecją. Bunt tkaczy śląskich w Prusach (4-6.VI.). Powstanie antykrólewskie w Neapolu (Cosenza). Program ILII GARAŠANINA (idea zjednoczenia wszystkich Słowian pld.) w Serbii. Początek wykorzystywania silnika elektrycznego w przemyśle do napędu maszyn. Zaostrzenie walki między radykalnymi (protestanckimi) a umiarkowanymi (katolickimi) kantonami w Szwajcarii (do 1847). Strajki robotników w Saksonii i Berlinie (VI-VIII.). Pierwsze zastosowanie pary do napędzania statku powietrznego (LE BERRIER) – (9.VI.). III wyprawa STUARTA w głąb Australii (do 1846). Traktat amerykańsko-chiński w Wangsia (przyznanie Amerykanom identycznych praw jak w układzie nankińskim i hungmeńskim) – (3.VII.). Faktyczne opanowanie całości ziem Państwa ABD EL-KADERA w Algierze przez wojska francuskie, ucieczka ABD EL-KADERA do Maroka, odmowa wydania go Francuzom przez sultana Maroka, ABD AR-RAHMANA, interwencja francuska – bitwa nad rzeką Isli – zwycięstwo Francji (BUGEAUD) nad Marokiem (VIII.), zbombardowanie Tangeru i Mogadoru przez flotę francuską, wycofanie się Francuzów wskutek ostrego sprzeciwu Wielkiej Brytanii. Fernando Po pod kontrolą Hiszpanii (do 1968). Rozbicie związku ks. ŚCIEGENNEGO w Królestwie Polskim przez Rosjan (X.). Traktat francusko-chiński (przyznanie Francuzom takich samych praw co w układzie nankińskim i hungmeńskim) – (24.X.). Wywłaszczenie 200 tys. ha ziemi w okręgu algierskim przez Francję (podobne operacje w innych częściach kraju). RAFAEL CARRERA dyktatorem Gwatemali (do 1847). RAMÓN MARÍA NARVÁEZ księżę DE VALENCIA premierem Hiszpanii (do 1846). Zakaz pracy dzieci w niektórych gałęziach przemysłu w Wielkiej Brytanii. Krótka władza SANTA ANNY, JOSÉ JOAQUÍNA HERRERY i CANALIZO w Meksyku, HERRERA prezydentem (do 1846). JOSÉ LEÓN SANDOVAL prezydentem Nikaragui (do 1847). Przemienna władza FERMÍNA PALACIOSA, JOAQUINA GUZMÁNA i FRANCISCO MALESPÍNA w Salwadorze, GUZMÁN prezydentem (do 1845). Krótka władza FRANCISCO OREAMUNO w Kostaryce, RAFAEL MOYA MURILLO nowym prezydentem (do 1845). ALI II AL-MANSUR (po raz drugi) sultanem Jemenu (do 1845). Krótka władza DOMINGO ELÍASA, MENÉNDEZA i FIGUEROLI w Peru, dwuwładza w kraju: MENÉNDEZ (do 1845), RAMÓN CASTILLA Y MARQUESADO (do 1851). LÓPEZ dyktatorem Paragwaju (do 1862). Wybuch na

	<p>amerykańskiej fregacie „Princeton” podczas wizyty prezydenta TYLERA (8 ofiar, 17 rannych). Powstanie sekty babbitów w Persji (ALI MOHAMMAD). „Opowieść wigilijna” DICKENSA. „Nad Tatrou sa blýska” JANKO MATUŠKA (późniejszy hymn narodowy Słowacji). „Du gamla, du fria” RICHARDA DYBECKA (późniejszy hymn narodowy Szwecji). Śmierć BERTELA THORVALDSENA – rzeźbiarza duńskiego, JERNEJA BARTŁOMIEJA KOPITARA – filologa słoweńskiego, JOHNA DALTONA – chemika i filozofa angielskiego (twórca nowożytnej atomistyki).</p>
<p>1845</p>	<p>Studia FARADAY’A nad rozszczepieniem światła. Koło inteligentów i studentów o ideologii rewolucyjno-demokratycznej w Sankt Petersburgu (MICHAŁ BUTASZEWICZ-PIETRASZEWSKI) – (do 1849). Uchwalenie nowej konstytucji w Hiszpanii (umocnienie centralizacji administracji i silnej pozycji dworu królewskiego). Wielki głód w Irlandii (do 1848). „Powstanie Stowarzyszenia Braci Demokratów (Fraternal Democrats) w Paryżu, skupiającego czartystów i rewolucjonistów różnych narodowości, głoszącego międzynarodową solidarność robotników. Zwycięstwa floty brytyjsko-francuskiej nad La Platą, uznanie władzy Wielkiej Brytanii nad Falklandami przez La Platę. Powstanie tkaczy we Francji (Lodève). Unia Teksasu (HOUSTON) z USA, ostry sprzeciw Meksyku. Die Lage der arbeitenden Klassen in England” (Położenie klasy robotniczej w Anglii) FRIEDRICHA ENGELSA. JAMES POLK prezydentem USA (do 1849). Ugoda syjamsko-wietnamska (wspólna opieka nad Kambodżą). Położenie pierwszego podmorskiego kabla telegraficznego (pod kanałem La Manche). Kryzys rolniczy w Europie (do 1847). Zniesienie niewolnictwa w pozostałych krajach Ameryce Łacińskiej (bez Brazylii) pod naciskiem Wielkiej Brytanii. Upoważnienie prezydenta USA przez Kongres do nawiązania stosunków handlowych z Japonią i Koreą. Antypapieskie powstanie w Rimini. Francusko-perski układ handlowy (eksterytorialność dla kupców francuskich, zwolnienie z cel wewnętrznych, ustalenie 5% cła na towary brytyjskie wwożone do Persji). SYLVAIN VAN DE WEYER premierem Belgii (do 1846). Zerwanie korespondencji z Holandią przez Japonię. Antyfrancuskie powstanie w Algierze Zachodnim (ABD EL-KADER, BU MAAZA) – (do 1847). Powstanie chłopskie w Libanie. Pierwsza opona (gumowa rura napelniona powietrzem i przyklejona do obręczy) ROBERTA THOMSONA. I wojna brytyjsko-sikhijska w Indiach (do 1846). Wynalazek lampy żarowej (STARR, KING). Klęska głodu w Hajdarabadzie. CORNELIO CHÁVEZ prezydentem Hondurasu (do 1847). JOSÉ DE GALLEGOS prezydentem Kostaryki (do 1846). Krótka władza PALACIOSA w Salwadorze, GUZMÁN prezydentem (do 1846). MOHAMMAD V AL-MUTAWAKKIL sułtanem Jemenu (do 1849). JEAN-LOUIS PIERROT prezydentem Haiti (do 1846). Obalenie władzy FLORESA w Ekwadorze przez liberalistów, krótka władza junty (OLMEDO, VICENTE RAMÓN ROCA, DIEGO NOBOA Y ARTETA) i PABLO MERINO, ROCA prezydentem (do 1849). „Sybil” BENJAMINA DISRAELI’EGO hr. BEACONSFIELD. Utworzenie stanu Floryda w USA. TOMÁS CIPRIANO MOSQUERA</p>

	<p><i>Y ARBOLEDA</i> prezydentem Nowej Granady (do 1849). Dynastia Tupou na wyspach Tonga (do dzisiaj), <i>JERZY TUPOU I</i> królem (do 1893). Założenie Turgaja w Kazachstanie przez Rosjan. Wojna domowa w państwie-mieście Lagos (do 1851). Wyprawa brytyjska (<i>FRANKLIN</i>) w poszukiwaniu Przejścia Płn-Zach.; 129 osób na statkach „Erebus” i „Terror” (do 1847). Śmierć <i>JACQUESA DOMINIQUE’A DE CASSINI’EGO</i> – geografą francuskiego, <i>NIKOLAUSA BECKERA</i> – poety niemieckiego, <i>PIERRE’A PAULA ROYERA-COLLARDA</i> – filozofa francuskiego, <i>NICOLASA THEODORE’A DE SAUSURE’A</i> – fizjologa francuskiego.</p>
1846	<p>Bitwa pod Monterrey – zwycięstwo USA nad Meksykiem (10.I.). Rabacja galicyjska (wystąpienie chłopów (JAKUB SZELA) przeciw szlachcie) – (II-IV.). Prześladowania wobec chrześcijan w Korei, demonstracja zbrojna floty Francji (do 1847). Zbudowanie linii telegraficznej między Paryżem a Lille., „Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère” (System sprzeczności gospodarczych czyli filozofia nędzy) PROUDHON. Utworzenie Demokratycznego Komitetu Odrodzenia Polski w Wielkiej Brytanii. Bitwa pod Sobraonem – zwycięstwo armii brytyjskiej nad Sikhami (II.), wkroczenie Brytyjczyków do Lahauru, zapłacenie olbrzymiej kontrybucji przez Sikhów. Nieudana próba wybuchu powstania trójzaborowego na ziemiach polskich (LUDWIK MIEROSŁAWSKI) wskutek aresztowań konspiratorów i niezdecydowania (II.). Układ chińsko-francuski (zezwoleń dla duchownych francuskich na kult i misje katolickie) – (20.II.). Manifest Rządu Narodowego w Krakowie (JAN TYSSOWSKI), proklamowanie powstania (22/23.II.), akcja austriacka – rozbić wojsk powstańczych (26.II.), kapitulacja powstańców krakowskich na granicy pruskiej (3/4.III.), wkroczenie wojsk austriacko-rosyjsko-pruskich do Krakowa (4.III.), konwencja o likwidacji autonomii Wolnego Miasta Krakowa i włączeniu do Austrii (15.IV.), Rozbić demokratycznego spisku w Wilnie. Upadek władzy DA COSTY Y CABRALA w Portugalii i jego ucieczka do Hiszpanii (V.), powstanie chłopów (do 1847). Bitwa pod Palo Alto k/Matamoros – zwycięstwo USA nad Meksykiem (8.V.), wypowiedzenie wojny Meksykowi przez USA (13.V.), wojna amerykańsko-meksykańska o Teksas (do 1848). Zniesienie ustaw zbożowych w Wielkiej Brytanii (wpływających na wysokie ceny zboża na rynku wewnętrznym) – (25.V.). Śmierć GRZEGORZA XVI (1.VI.).</p>
1846 - 1878	PONTYFIKAT PIUSA IX.
1846	<p>Powstanie tajnej organizacji Repeal w Czechach (celem: walka z absolutyzmem, wyzwolenie chłopów, utworzenie republiki demokratycznej). Blokada portów meksykańskich przez flotę amerykańską (do 1848). Rozkwit anarchizmu we Francji. Układ brytyjsko-amerykański o podziale terytorium Oregonu. Ogłoszenie przez ABDULMEDŻIDA likwidacji kontroli duchowieństwa muzułmańskiego nad szkolnictwem w Turcji (24.VI.), decyzja władz o założeniu pierwszego świeckiego uniwersytetu. Pierwsza fabryka pieców hutniczych (JEAN-BAPTISTE ANDRÉ GODIN). Zaburzenia na Jamajce (do 1854). Odstąpienie wyspy Labuan Wielkiej Brytanii</p>

	<p>przez Brunei. Wynalazek maszyny do szycia (ELIAS HOWE, ISAAC SINGER). Zwiększenie się liczby przestępstw w Berlinie (10% ludności żyje z prostytucji i rozbojów). Import 165 mln litrów zboża przez Niemiecki Związek Celny. JOHN lord RUSSELL premierem Wielkiej Brytanii (do 1852). Mar. DE MIRAFLORES i NARVÁEZ premierami Hiszpanii. Emigracja 93 tys. ludności niemieckiej do USA. Hr. DE THEUX DE MEYLANDT premierem Belgii (do 1847). Objawienie Najświętszej Marii Panny w La Salette (Sabaudia). Ogłoszenie amnestii dla przestępców politycznych przez PIUSA IX w Państwie Kościelnym (17.VII.). Wcielenie Wolnego Miasta Krakowa do Austrii (16.XI.), protesty Wielkiej Brytanii i Francji. Zamieszki antyaustriackie w Mediolanie (XII.). Bitwa pod Sao Pasqual – zwycięstwo Meksyku nad USA (6.XII.), ofensywa sił amerykańskich, bitwy: pod Valverne (12.XII.) i El Brazito k/El Paso (25.XII.) – zwycięstwa USA nad Meksykiem. Założenie Węgierskiej Partii Konserwatywnej (prohabsburska). Pierwszy silos do składowania ziarna (USA, Buffalo). Nikobary pod kontrolą Danii (do 1869). Przemienność władza EUGENIO AGUILARA i PALACIOSA w Salwadorze, AGUILAR prezydentem (do 1848). Krótka władza MARIANO PAREDESA ARRILLAGI i JOSÉ MARIANO SALASA w Meksyku, FARÍAS prezydentem (do 1847). JEAN-BAPTISTE RICHÉ prezydentem Haiti (do 1847). PAGAN królem Birmy (do 1853). ALFARO prezydentem Kostaryki (do 1847). KOMEI cesarzem Japonii (do 1867). Utworzenie stanu Iowa w USA. Uzależnienie Kaszmiru przez Brytyjczyków w Indiach. Bunt chorasański (SOLAR) w Persji (do 1850). Założenie Fortu Aleksandrowskij n/Morzem Kaspijskim w Kazachstanie przez Rosjan. Bractwo Cyryla i Metodego w Kijowie (TARAS SZEWCZENKO) – (do 1847).</p>
<p>1847</p>	<p>Kryzys przemysłowy w Europie. Import 250 mln litrów zboża przez Niemiecki Związek Celny. Emigracja 100 tys. ludności niemieckiej do USA. Wspólne obrady delegatów sejmów stanowych w Prusach. Powstanie Konfederacji Irlandzkiej (WILLIAM SMITH O'BRIEN) – (I.). Bitwy: pod San Gabriel (8.I.) i pod Sacramento k/Chihuahua (22.II.) – zwycięstwo USA nad Meksykiem. Misja brytyjska (lord GILBERT MINTO) do monarchów Italii. Utworzenie „Młodych Węgier” (SÁNDOR PETÖFI, MÓR JÓKAI). Rewolucja kartoflana w Berlinie (21-24.IV.). Bitwa pod Buena Vista – zwycięstwo USA nad Meksykiem (23.IV.). Rzeź Mulatów na Haiti (IV.). Powstanie Węgierskiej Partii Opozycyjnej (LAJOS KOSSUTH, FERENC DEÁK). Pierwsze zastosowanie chloroformu w chirurgii (JAMES SIMPSON). Zasada zachowania energii HERMANNA LUDWIGA FERDINANDA VON HELMHOLTZA. Żądanie rozwiązania się Sonderbundu (związku 7 kantonów katolickich) i usunięcia jezuitów przez pozostałe kantony Szwajcarii (V.). Nieudany zamach na królową Hiszpanii, IZABELĘ II w Madrycie (V.). Kodeks Kar Głównych i Poprawczych dla Królestwa Polskiego, pełna unifikacja z kodeksem Rosji (MIKOŁAJ I) – (12-24.VII.). GUILLAUME GUIZOT premierem Francji (do 1848). Początek kampanii bankietowej we Francji (masowe zebrania opozycji) – (19.VII.). Proklamacja niepodległości Liberii (26.VII.), ROBERT JENKINS</p>

prezydentem (do 1856), uchwalenie konstytucji. Przyjęcie 10,5-godzinnego dnia pracy jako maksimum dla kobiet i młodzieży w przemyśle tekstylnym w Wielkiej Brytanii. Założenie Związku Komunistów (dawny Związek Sprawiedliwych) w Londynie. Proces 254 polskich działaczy niepodległościowych w Berlinie tzw. proces moabicki (8 wyroków śmierci) – (2.VIII.-2.XII.). Konkordat między Państwem Kościelnym a Rosją (3.VIII.). Rozruchy w Messynie, Neapolu i Mediolanie (1-9.IX.). Postulat utworzenia parlamentu ogólnoniemieckiego na zebraniu lewicowych liberałów badeńskich w Offenburgu (GUSTAV VON STRUVE, FRIEDRICH HECKER) – (12.IX.). Epidemia cholery w Belgii, Rosji, Wielkiej Brytanii i Francji (do 1851). Desant amerykański w Vera Cruz, zajęcie stolicy Meksyku – Ciudad de México przez wojska USA (IX.). Powstanie antyfeudalne w Bengalu bryt. Założenie Towarzystwa Demokratycznego w Belgii (X.). Zjazd liberałów z pld-zach. i pld. Niemiec w Hoppenheim k/Darmstadt (10.X.). Pojmanie ABD EL-KADERA przez Francuzów i jego kapitulacja (23.X.), wywiezienie go do Francji, zamieszki w Algierze (do 1849). rządowy w Hiszpanii, krótkie władza JUANA PEDRO SÁNCHEZA-PLEITESA księcia DE SOTOMAYORA, JOAQUÍNA FRANCISCO PACHECO Y GUTIÉRREZA CALDERONA i FLORENCIO GARCII GOYENY, NARVÁEZ premierem (do 1849). Ostra zima w Europie (do 1848). Kryzys Wprowadzenie znaczków pocztowych w USA. Rozgromienie związku Sonderbund w wojnie domowej w Szwajcarii (XI.), noty protestacyjne Austrii, Prus i Rosji. Zjazd Związku Komunistów w Londynie: ogłoszenie statutu, praca nad programem (ENGELS, KARL HEINRICH MARX) – (XI-XII.). FAUSTIN ROBESPIERRE NAPOLEON SOULOUQUE prezydentem Haiti (do 1849). DUANG królem Kambodży (do 1860). Założenie gazety „Il Risorgimento” (Odrodzenie) w Turynie (CAMILLO BENSO DI CAVOUR) – (XII.), propagowanie walki o liberalną konstytucję oraz o zjednoczenie i niepodległość ziem Włoch. TU DÚC cesarzem Wietnamu (do 1883). Utworzenie Republiki Gwatemali, CARRERA dyktatorem (do 1848). Przemienne rządy SANTA ANNY, PEDRO MARÍ ANAYA i MANUELA PEÑA Y PEÑA w Meksyku, ANAYA prezydentem (do 1848). SURENDRA królem Nepalu (do 1881). JOSÉ CASTRO MADRIZ prezydentem Kostaryki (do 1848). JOSÉ GUERRERO prezydentem Nikaragui (do 1848). EUSEBIO GUILARTE prezydentem Boliwii (do 1848). ROGIER premierem Belgii (do 1852). JUAN DE LINDO ZELAYA prezydentem Hondurasu (do 1852). Ogłoszenie się prorokiem przez przywódcę sekty babilońskich w Persji, ALI MOHAMMADA, rola księgi „Bejan” – aresztowanie go przez władze perskie. JOSÉ TADEO MONAGAS prezydentem Wenezueli (do 1851). Zaginięcie wyprawy FRANKLINA w Arktyce kanadyjskiej. Powieści sióstr BRONTĚ, ANNE (Agnes Grey), EMILY (Wichrowe wzgórze), CHARLOTTE (Dziwne losy Jane Eyre). Śmierć SAMUELA BOGUMIŁA LINDE – filologa polskiego, JOSEFA JUNGMANNA – filologa, historyka literatury i poety czeskiego, FELIXA MENDELSSOHN-BARTHOLDY’EGO – kompozytora niemieckiego (Marsz weselny).

1848 - 1849	<u>WIOSNA LUDÓW W EUROPIE.</u>
1848	<p>Wielka Brytania – 8000 km linii kolejowych. Ostatni rok blokady wybrzeża La Platy przez flotę brytyjsko-francuską (obrona Urugwaju). Wprowadzenie znaczków pocztowych w Rosji. II wojna brytyjsko-sikhijska w Indiach (do 1849). Wynalezienie zapalek fosforowych. Klęska głodu w Hol. Indiach Wsch. (do 1850).</p> <p>Powstanie Tajnego Komitetu do poprawiania utworów w Rosji (DYMITR BUTURLIN) z inicjatywy MIKOŁAJA I. Aneksja Wolnej Republiki Oranii przez Wielką Brytanię, wycofanie się Burów do Transwalu. JAMES ANDREW BROWN RAMSAY mar. DALHOUSI generalnym gubernatorem Indii (do 1856). Ofensywa sił francuskich w Algierze (okręg Konstantyny). Pierwszy statek powietrzny cięższy od powietrza, które sobą wypiera, z napędem mechanicznym (JOHN STRINGFELLOW). Ludność: Aleksandria – 60 tys. Bunty chłopskie w Chinach. Państwo EL-HADJ OMARA w Afryce Zach. (do 1891), propagowanie idei „świętej wojny z niewiernymi”. <u>Wiosna Ludów w Europie: zamieszki w Wenecji (2-4.I.), powstanie antykrólewskie na Sycylii w Palermo (12.I.), bunty antyaustriackie w Mediolanie, wydanie „Manifest der Kommunistischen Partei” (Manifestu partii komunistycznej) MARXA i ENGELSA w Londynie (II.), Pokój amerykańsko-meksykański w Guadaloupe Hidalgo (zatrzymanie Teksasu przez USA oraz uzyskanie Arizony, Kalifornii, Nevady, Nowego Meksyku, Utah, Kolorado i Wyoming, granica na rzece Rio Grande) – (2.II.). Sejm Dolnej Austrii (żądanie reform), sejm węgierski w Preszburgu (żądanie konstytucji) – (3.II.), wyrażenie zgody na konstytucję w Sardynii przez KAROLA ALBERTA (II.), uchwalenie konstytucji w Neapolu (10.II.), parlament w Badenii: złożenie wniosku o powołaniu przedstawicielstwa narodowego (BASSERMANN) – (12.II.), powołanie rządu w Sardynii (CESARE DE VINADIO BALBO) – (16.II.), uchwalenie konstytucji w Toskanii i Lukce (17.II.), stan wyjątkowy w Lombardii i Wenecji (JOSEF WENZEL hr. RADEZKY) – (22.II.), wprowadzenie zakazu odbywania się bankietów opozycji we Francji (GUIZOT), rewolucja lutowa – manifestacje antyrządowe w Paryżu (22.II.), walki manifestantów z wojskiem (52 ofiary, 74 rannych) – (23.II.), krótka władza MATHIEU, THIERSA i JACQUESA CHARLESA DUPONTA DE L’EURE (II.), abdykacja LUDWIKA FILIPA we Francji (24.II.), Rząd Tymczasowy (ALPHONSE DE LAMARTINE, MARTIN ALBERT, ALEXANDRE LEDRU-ROLLIN, BLANQUI, BLANC, GARNIER-PAGÉS, DOMINIQUE FRANÇOIS JEAN ARAGO, FRANÇOIS RASPAIL), skrócenie dnia pracy do 10 godzin w Paryżu i 11 na prowincji, zniesienie kary śmierci, likwidacja niewolnictwa w koloniach francuskich, proklamacja II Republiki we Francji (25.II.) – (do 1852), utworzenie warsztatów narodowych przez rząd w celu zatrudnienia bezrobotnych, demonstracja polska w Paryżu (26.II.), rozruchy antyfeudalne w Nassau, Wirtembergii, Brunszwiku, Hessen-Darmstadt, Badenii, Oldenburgu, Hanowerze, Weimarze, Bawarii, Nadrenii, Brandenburgii, Westfalii, Saksonii, na Pomorzu, Meklemburgii, Śląsku, w Czechach i Austrii (27.II.-15.III.), przyjęcie zasady powszechnego głosowania do parlamentu</u></p>

Francji (prawo głosu dla mężczyzn powyżej 21 roku życia, bierne prawo wyborcze po ukończeniu 25 lat) – (2.III.), wniesienie wniosku o petycję do cesarza Austrii przez KOSSUTHA (nadanie konstytucji Węgrom) – (3.III.), ogłoszenie „Statutu fundamentalnego królestwa” w Sardynii (4.III.), zjazd w Heidelbergu 51 liberalistów z Badenii, Hesji, Nassau, Wirtembergii, Bawarii, Austrii i Prus (inicjatywa zwołania ogólnoniemieckiego parlamentu, powołanie komisji złożonej z 7 członków, przygotowanie projektu) – (5.III.), „Manifest do Europy” DE LAMARTINE’A (zapewnienie mocarstw o nieeksportowaniu rewolucji) – (5.III.), otwarcie warsztatów w Paryżu (6.III.), mobilizacja armii rosyjskiej (MIKOŁAJ I), publiczne żądanie zwołania sejmu czeskiego i zniesienia cenzury (Repeal) – (8.III.), petycja do cesarza Austrii przez Czechów w Pradze (sejm, zniesienie pańszczyzny wolność słowa, organizacji i zebrań) – (11.III.), język węgierski ponownie językiem narodowym na Węgrzech (III.), przedłożenie Radzie Związku Niemieckiego projektu utworzenia parlamentu (12.III.), oddzielenie się Neuchâtel od Prus (III.), petycja studencka w Wiedniu do cesarza (III.), uchwalenie ustaw konstytucyjnych przez węgierski sejm w Preszburgu – (III.), masowe demonstracje w Norwegii (III.), nieudana próba powstania demokratów i socjalistów w Belgii – zmniejszenie cenzusu wyborczego (III.), manifestacje ludowe w Danii (III.), I rewolucja wiedeńska (13-15.III.), ustąpienie kanclerza METTERNICHA, obietnica nadania konstytucji przez FERDYNANDA I, premierem Austrii FRANZ ANTON hr. VON KOLOWRATH (III-IV.), wpływ w kraju ALFREDA CANDIDUSA FERDINANDA księcia VON WINDISCHGRÄTZA (do 1849), fala rozruchów w Budapeszcie (15.III.), manifestacja robotnicza w Paryżu przeciw gwardii narodowej (17.III.), zniesienie ciężarów feudalnych na Węgrzech (17.III.), bunt w Wenecji (17.III.) i Krakowie (17.III.), utworzenie Komitetu Narodowego w Krakowie (18.III.), rozruchy we Lwowie (18.III.) i Berlinie (18.III.), antyaustriacka rewolta w Mediolanie (LUCIANO MANARA) – (18-22.III.), bunty w Sztokholmie (18-21.III.), odezwa FRYDERYKA WILHELMA IV: zniesienie cenzury prasy w Prusach, obietnica nadania liberalnej konstytucji i reform, ogłoszenie zwołania sejmu, powstanie gwardii narodowej (19.III.), demonstracje propolskie w Berlinie – wypuszczenie więźniów moabickich (20.III.), rozruchy w Poznaniu, powstanie Komitetu Narodowego (20.III.), starcia w Parmie i Modenie (20.III.), ogłoszenie republiki w Wenecji (22.III.), wypowiedzenie wojny Austrii przez Sardynię i Toskanię (23.III.), początek reorganizacji Wielkiego Księstwa Poznańskiego (23.III.), powołanie dla Szlezwika-Holsztyna tymczasowego rządu niemieckiego (24.III.), wysłanie przez Prusy korpusu ekspedycyjnego dla ochrony niemieckich obywateli w tych księstwach przed Danią, petycja Chorwatów (JOSIP hr. JELAČIĆ) do cesarza Austrii, żądanie utworzenia osobnej armii chorwackiej – (25.III.), ogłoszenie powstania Królestwa Dalmatyńsko-Chorwacko-Slawońskiego przez sobór chorwacki (26.III.), JELAČIĆ banem (do 1849), powołanie gwardii ruchomej przez Rząd Tymczasowy we Francji (26.III.),

manifest antyrewolucyjny MIKOŁAJA I w Rosji (26.III.), upadek parlamentu (NARVÁEZ) w Hiszpanii, powstanie ludowe w Madrycie (26.III.), fiasko rewolucji w Jassach (Mołdawia) – (27.III.), wymarsz emigrantów polskich z Francji do Galicji, Krakowa i Poznańskiego (28.III.), patent cesarski w Czechach (ogłoszenie prawa chłopów do wykupu pańszczyzny i pozostałych ciężarów feudalnych) – (28.III.), sprawa legionu polskiego w Rzymie (MICKIEWICZ) – (29.III.), obrady przedparlamentu niemieckiego we Frankfurcie n/Menem (30.III.-3.IV.), etap reform w Prusach (zatwierdzenie wolności prasy, zebrań, stowarzyszeń i wyznania oraz podkreślenie roli liberałów w sprawie uchwalania budżetu) – (2.IV.), stan oblężenia w Poznańskim (5.IV.), przybycie MAZZINI'EGO do Mediolanu (7.IV.), ratyfikacja konstytucji węgierskiej przez FERDYNANDA I (7.IV.), wypowiedzenie wojny Austrii przez Neapol i Sycylię (7.IV.), obietnica nadania konstytucji Czechom przez FERDYNANDA I (8.IV.), walki sardyńsko-austriackie (Goito, Valeggio) – (8-9.IV.), fiasko manifestacji czartystów w Londynie (10.IV.), LAJÓS hr. BATHÁNY premierem Węgier (11.IV.-IX.), ugoda polsko-pruska w Poznańskim (redukcja polskich sił zbrojnych) – (11.IV.), wybuch lewicowego powstania w Badenii (HECKER, STRUVE) – (12.IV.), ogłoszenie niezależności Sycylii od Neapolu (13.IV.), powstanie Rady Narodowej we Lwowie (13.IV.), podział Poznańskiego na część polską i niemiecką (14.IV.), manifestacja za utworzeniem organizacji pracy w Paryżu (16.IV.), porażki powstańców badeńskich pod Dessenbach i Kandern w walce z armią hesko-wirtemberską – upadek powstania (20.IV.), święto braterstwa w Paryżu (20.IV.), wybory do Konstytuanty we Francji (uprawnionych do głosowania 9 mln, frekwencja wyborcza – 84%, w parlamencie ok. 500 umiarkowanych zwolenników istniejącego porządku, 200 orleanistów, 100 legitymistów i 100 lewicowców) – (23.IV.), zamieszki w Rouen, upadek Rządu Tymczasowego, utworzenie 5-osobowej Komisji Wykonawczej (m.in. LEDRU-ROLLIN, DE LAMARTINE), nowy podział Poznańskiego, walki polsko-pruskie – wybuch powstania wielkopolskiego (25.IV.), ogłoszenie nowej konstytucji w Austrii (26.IV.), wybuch powstania w Krakowie – bombardowanie miasta i jego kapitulacja przed wojskami austriackimi, likwidacja Komitetu Narodowego (26-29.IV.), odwrót PIUSA IX z wojny przeciw Austrii, ogłoszenie manifestu pokojowego i antyrewolucyjnego (29.IV.), bitwa pod Miłosławiem – zwycięstwo oddziałów polskich (MIEROSŁAWSKI) nad Prusami (30.IV.), zajęcie Szlezwiku-Holsztynu przez armię pruską (IV.) i wkroczenie wojsk do Jutlandii (V.), protesty Wielkiej Brytanii, bitwa pod Sokołowem – zwycięstwo wojsk polskich (MIEROSŁAWSKI) nad Prusami (2.V.), żądania swobody rozwoju narodowego Serbów w składzie monarchii habsburskiej (JOSIP RAJAČIĆ) – (V.), bunt przeciw okrojonej konstytucji w Wiedniu (2.V.), powołanie rządu PILLERSDORFFA w Austrii (3.V.), pacyfikacja Wielkiego Księstwa Poznańskiego przez Prusy (4.V.), zebranie się konstytuanty w Paryżu (4.V.), walki sardyńsko-austriackie (Werona) – (6.V.), powstanie ludowe w Madrycie (7.V.), kapitulacja powstańców wielkopolskich

w Bardo (9.V.), II rewolucja wiedeńska, starcia studentów i robotników z wojskiem (15.V.), manifestacja propolska w Paryżu, nieudana próba zamachu stanu przez lewicę, stłumienie powstania robotniczego (EUGÈNE LOUIS CAVAIGNAC) w mieście (15.V.), nieudane powstanie w Neapolu (15.V.), ucieczka austriackiego dworu cesarskiego z Wiednia do Innsbrucku (17.V.), początek obrad plenarnych ogólnoniemieckiego parlamentu we Frankfurcie n/Menem (18.V.), założenie gazety „Neue Rheinische Zeitung” w Kolonii (MARX), otwarcie obrad pruskiego Zgromadzenia Narodowego w Berlinie (22.V.), rozruchy w Wiedniu – utworzenie Komitetu Bezpieczeństwa Publicznego (26.V.), powołanie Rządu Tymczasowego w Pradze (29.V.), walki sardyńsko-austriackie (Goito, Curtatone) – (29-30.V.), obwołanie KAROLA ALBERTA królem Włoch (30.V.), I Kongres Słowiański w Pradze (2-12.VI.), kontrofensywa wojsk austriackich (RADETZKY) w Italii (VI.), utworzenie Rządu Tymczasowego w Bukareszcie (11.VI.), nieudane powstanie w Pradze, bombardowanie miasta przez wojska austriackie (WINDISCHGRÄTZ), rozpad zjazdu słowiańskiego (12-17.VI.), Austria: wybory do parlamentu (VI.), powstanie serbskie w Wojwodinie (12.VI.), starcia w Berlinie (zdobycie arsenału przez powstańców) – (15.VI.), rozwiązywanie warsztatów narodowych w Paryżu, tzw. akt banicji (robotnicy od 18 do 25 roku życia mogą wstąpić do wojska lub będą skreśleni z listy ludzi bezrobotnych, wszyscy inni mają być odesłani na prowincję przy pracach nad osuszaniem bagien i budowy dróg i mostów lub w razie odmowy również skreśleni z listy) – (21.VI.), wybuch powstania robotniczego w mieście, walki na barykadach (7300 zabitych i rannych), pacyfikacja Paryża wojskami rządowymi, aresztowania 25 tys. podejrzanych (22-26.VI.), CAVAIGNAC dyktatorem (VI-XII.), zdobycie Peschierzy przez wojska sardyńskie (VI.), wkroczenie wojsk tureckich na Wołoszczyznę (VII.), ogłoszenie detronizacji dynastii Burbonów na Sycylii (21.VII.), debata polska na forum parlamentu frankfurckiego (24-28.VII.), zwycięstwo armii Austrii (RADETZKY) w bitwie pod Custozą z wojskami sardyńskimi (KAROL ALBERT) – (27.VII.), zaburzenia w Świdnicy (31.VII.), próba powstania Młodej Irlandii w Munsterze (VIII.), wkroczenie Austriaków do Mediolanu (6.VIII.), nowy rząd państwa niemieckiego (książę KAROL VON LEINING) – (9.VIII.), przekroczenie granicy sardyńskiej przez armię austriacką (9.VIII.), zawieszenie broni między Austrią a Sycylią (status quo) – (VIII.), powrót dworu cesarskiego do Wiednia (12.VIII.), dyktatura DANIELE MANINA w Wenecji (do 1849), manifestacje robotnicze w Wiedniu (21.VIII.), zawieszenie broni między Związkiem Niemieckim a Danią (rządy nad Szlezwikiem-Holsztynem w ręku komisji prusko-duńskiej) – (26.VIII.), ostateczne złamanie ruchu czartystów w Wielkiej Brytanii (IX.), kryzys w stosunkach węgiersko-austriackich (4.IX.), ratyfikacja przez cesarza FERDYNANDA I zniesienia praw feudalnych za odszkodowaniem właścicieli ziemskich w Austrii (7.IX.), bombardowanie Messyny przez siły neapolitańskie (8.IX.), ofensywa chorwacka (JELACIĆ) na Węgrzech (11.IX.), dyktatura KOSSUTHA w Budapeszcie

(12-22.IX.). Uchwalenie nowej konstytucji w Szwajcarii (państwo związkowe) – (12.IX.). Powstanie babilonów w Persji (do 1849).
Reformy PELLEGRINO ROSSIEGO – Rzym (16.IX.-15.XI.),
powstanie we Frankfurcie n/Menem (18.IX.), bitwa pod Pakozd –
zwycięstwo armii węgierskiej nad Chorwatami (20.IX.), drugie
powstanie w Badenii (21.IX.), demonstracje robotnicze w Wiedniu
(21-23.IX.), powołanie 6-osobowego Komitetu Obrony Narodowej
na Węgrzech (KOSSUTH) – (22.IX.), stłumienie rewolucji w
Bukareszcie przez wojska turecko-rosyjskie (IX.), odmowa rozmów
z Austrią przez parlament węgierski, wybuch antywęgierskiego
powstania w Siedmiogrodzie (25.IX.), zamordowanie komisarza
cesarskiego, hr. FRANZA LAMBERGA w Budapeszcie (28.IX.),
manifest cesarski o rozwiązaniu parlamentu węgierskiego (3.X.),
III rewolucja wiedeńska (6.X.-1.XI.), ucieczka austriackiego dworu
cesarskiego do Olomuńca (Olomouc) – (X.), bitwa pod Ozora –
zwycięstwo armii węgierskiej nad Chorwatami (7.X.), umowa z
Węgrami w sprawie legionu polskiego (20.X.), całkowite otoczenie
Wiednia przez wojska rządowe (WINDISCHGRÄTZ) – (21.X.), walki
o Wiedeń (26-31.X.), odparcie odsieczy węgierskiej pod Schwechat
przez Chorwatów (30.X.), pacyfikacja Wiednia siłami rządowymi –
krwawy terror (31.X.), rewolucja galicyjska we Lwowie (1-2.XI.),
uchwalenie konstytucji we Francji (4-letnia kadencja prezydenta
wybieranego plebiscytem, jednoizbowy parlament) – (4.XI.),
przeniesienie obrad parlamentu pruskiego do Brandenburga (9.XI.),
ogłoszenie stanu oblężenia w Berlinie (10.XI.), wejście w życie
nowej konstytucji francuskiej (12.XI.), zasztyletowanie ministra
ROSSI'EGO w Rzymie (15.XI.), wybuch powstania w mieście
(16.XI.), przeniesienie obrad parlamentu Austrii do Kromieryża
(22.XI.), ucieczka papieża PIUSA IX z Rzymu do Gaety (Neapol) –
(24.XI.), księżę FELIX SCHWARZENBERG premierem Austrii
(do 1852) – (27.XI.), zrzeczenie się tronu przez FERDYNANDA I
w Austrii, FRANCISZEK JÓZEF I cesarzem Austrii, królem Czech
i Węgier (do 1916) – (2.XII.), ofensywa austriacka na Węgrzech –
przeniesienie obrad sejmku węgierskiego do Debreczyna (3.XII.),
apel PIUSA IX o przywrócenie porządku w Państwie Kościelnym do
państw europejskich (4.XII.), rozwiązanie parlamentu pruskiego –
nadanie konstytucji (równość wobec prawa, wolność prasy,
stowarzyszeń, nauczania i wyznań, odpowiedzialność ministrów
przed 2-izbowym parlamentem) – (5.XII.), pierwsze wybory
prezydenckie we Francji (BONAPARTE – 5,57 mln głosów,
CAVAIGNAC – 1,4 mln, LEDRU-ROLLIN – 400 tys., RASPAIL –
40 tys., DE LAMARTINE – 18 tys.) – (10.XII), BONAPARTE
prezydentem Francji (do 1852), operacja oddziałów węgierskich
(JÓZEF BEM) w Siedmiogrodzie (18.XII.), zniesienie zobowiązań
służebnych chłopów na Śląsku (20.XII.), zdobycie Cluj (Kolozsváru)
przez armię węgierską (25.XII.), ogłoszenie podstawowych praw
narodu niemieckiego we Frankfurcie (28.XII.), bitwa pod Mor –
zwycięstwo armii austriackiej nad Węgrami (30.XII.). Przybycie
oficjalnych osiedleńców do Nowej Zelandii. Śmierć MOHAMMADA
ALI. Krótkie rządy IBRAHIMA w Egipcie, ABBAS I HILMI nowym

	<p><i>namiestnikiem (do 1854). NASIR AD-DIN szachem Persji (do 1896). Krótkie rządy SCHIMMELPENNICKA w Holandii, DE KEMPENAR nowym premierem (do 1849). Utworzenie stanu Wisconsin w USA. FRYDERYK VII królem Danii (do 1863). Powstanie republikanów w Brazylii (Pernambuco) – (do 1849). Odkrycie złota w Kalifornii. Krótka władza FRANCO w Boliwii, MANUEL ISIDORO BELZÚ nowym prezydentem (do 1855). MANUEL JIMÉNEZ prezydentem Dominikany (do 1849). Krótka władza JUANA MARTÍNEZA w Gwatemali, BERNARDO ESCOBAR nowym prezydentem (do 1849). NORBERTO RAMÍREZ prezydentem Nikaragui (do 1851). Krótka władza PEÑA w Meksyku, HERRERA prezydentem (do 1851). Powstanie Republiki Kostaryki, CASTRO MADRIZ prezydentem (do 1849). Krótka władza TOMÁSA MEDINY i FÉLIXA QUIROZA w Salwadorze, DOROTEO VASCONCELOS nowym prezydentem (do 1850). Podział Algieru na 3 departamenty przez Francuzów. Podróż GUSTAVE’A FLAUBERTA i MAXIME’A DU CAMPA wokół Morza Śródziemnego (do 1851). Badania chemiczne procesów trawienia przez CLAUDE’A BERNARDA. Przyłączenie Konkanu (okolic Bombaju) do posiadłości Kompanii Wschodnioindyjskiej. Wyprawa brytyjska (MC CLURE) do Arktyki (do 1849). „Maamme” FREDRIKA PACIUSA (późniejszy hymn narodowy Finlandii). Wyprawa brytyjska (JAMES ROSS) na poszukiwanie FRANKLINA do Arktyki kanadyjskiej (do 1849). Śmierć JOHANNA JOSEPHA VON GÖRRESA – filozofa, historyka i publicysty niemieckiego, WISSARIONA BIELIŃSKIEGO – filozofa i pisarza rosyjskiego, GEORGE’A STEPHENSONA – wynalazcy angielskiego, BERNARDO BOLZANO – filozofa i matematyka niemieckiego, JÖNSA JACOBA BERZELIUSA – chemika, mineraloga i lekarza szwedzkiego.</i></p>
<p>1849</p>	<p><i>„Fratelli d’Italia” GOFFREDO MAMELI’EGO (późniejszy hymn narodowy Włoch). Wprowadzenie znaczków pocztowych we Francji. Pierwsze miejsce Wielkiej Brytanii w handlu zagranicznym Egiptu. Aneksja Państwa Sikhów (Pendżabu) przez Wielką Brytanię. Początek produkcji zbrojnego betonu (JOSEPH MONIER). Podbój algierskiej Sahary przez wojska francuskie. Nieudana próba opanowania Jemenu przez Turcję. Układ handlowy między Wielką Brytanią a Etiopią (misja agenta PLOWDENA). Wzrost inflacji w Chinach. Wyprawa do Afryki DAVIDA LIVINGSTONE’A (do 1856), odkrycie jez. Ngami. <u>Początek obrad parlamentu austriackiego w Kromieryżu (1.I.), zniesienie sądownictwa szlacheckiego we wsiach Prus (2.I.), bitwa pod Koszycami – zwycięstwo armii węgierskiej nad Austrią (4.I.), ofensywa austriacka – zwycięstwo pod Budapesztem (5.I.) i zajęcie miasta (5-6.I.), wybory do Konstytuanty w Rzymie (15.I.), bitwy: pod Galfalwą (17.I.) – zwycięstwo Węgier nad Austrią, pod Sybinem (21.I.) – zwycięstwo Austrii nad Węgrami, pod Szolnokiem – zwycięstwo Węgier nad Austrią, zatrzymanie ofensywy austriackiej, dekret KAROLA ALBERTA, sprawa legionu polskiego w Sardynii (22.I.), interwencja wojsk rosyjskich w Siedmiogrodzie (1.II.), bitwy: pod przełęczą Braniską (5.II.) i Piskami (9.II.) – zwycięstwa Węgier nad Austrią, pewne ograniczenie wolności</u></i></p>

ekonomicznej właścicieli fabryk w Prusach (9.II.), zniesienie władzy doczesnej papieża w Rzymie, przekształcenie Państwa Kościelnego w Republikę Rzymską (9.II.), prośba PIUSA IX o pomoc do Austrii, Francji, Hiszpanii i Królestwa Obojga Sycylii, ucieczka wielkiego księcia LEOPOLDA II z Toskanii do Gaety, powstanie Rządu Tymczasowego, proklamacja Republiki Florenckiej (18.II.), nowy parlament w Prusach (26.II.), wielki strajk blacharzy w Wielkiej Brytanii, bitwa pod Kapolną – triumf Austrii (WINDISCHGRÄTZ) nad Węgrami (HENRYK DEMBIŃSKI) – (26-27.II.), ogłoszenie konstytucji w Austrii (FRANCISZEK JÓZEF I) – (4.III.), manifest ołomuniecki (włączenie Węgier do ziem Austrii) – (4.III.), kres zawieszenia broni austriacko-sardyńskiego (12.III.), zniesienie ciężarów feudalnych na wsi pruskiej (14.III.), zwycięstwo Węgier (BEM) pod Sybinem, wzięcie twierdzy (15.III.), założenie „La Tribune des Peuples” (Trybuna Ludów) w Paryżu (MICKIEWICZ) – (19.III.), zdobycie Braşov przez armię węgierską (BEM), wyparcie Austriaków i Rosjan z Siedmiogrodu (20.III.), bitwa pod Novarą – zwycięstwo Austrii nad Sycylią (RAMORINO), abdykacja KAROLA ALBERTA, WIKTOR EMANUEL II królem Sardynii (do 1861) – (23.III.), nieudane powstanie w Brescii – masakra mieszkańców przez oddziały austriackie (JULIUS VON HAYNAU), zawieszenie broni austriacko-sardyńskie (26.III.), wybranie FRYDERYKA WILHELMA IV cesarzem Niemców i uchwalenie niemieckiej konstytucji przez parlament frankfurcki (28.III.), rządy triumwiratu (CARLO ARMELLINI, AURELIO SAFFI, MAZZINI) w Rzymie (29.III.-30.VI.), etap kontrofensywy węgierskiej nad Dunajem (III.), bitwy: pod Hatvan (2.IV.), Tapobicske (4.IV.), Isaşeg, Vác, Gödöllő (6-7.IV.) zwycięstwa Węgier (ARTUR GÖRGEY) nad Austrią, odmowa przyjęcia korony cesarskiej przez króla Prus (pod naciskiem Rosji) – (3.IV.), odrzucenie konstytucji przez Bawarię, Saksonię, Prusy, Austrię i Hanower – odwołanie posłów tych państw z Frankfurthu (IV.), klęska armii powstańców sycylijskich (MIEROSŁAWSKI) w bitwie pod Katanią z Neapolem (5.IV.), zajęcie Modeny i Parmy przez wojska austriackie (IV.), kontrrewolucja we Toskanii (11.IV.), detronizacja Habsburgów na sejmie w Debreczynie (14.IV.), bitwa pod Nagyszaló – zwycięstwo Węgier nad Austrią (19.IV.), wkroczenie niemieckich wojsk związkowych do Szlezwiку (20.IV.), proklamacja niepodległości Węgier (IV.), desant oddziałów francuskich (NICOLAS CHARLES VICTOR OUDINOT) na terytorium Państwa Kościelnego (20.IV.), wkroczenie sił węgierskich do Budapesztu (24.IV.), bitwa pod Komarnem – zwycięstwo Węgier nad Austrią (26.IV.), rozwiązanie drugiej izby parlamentu pruskiego (27.IV.), zwrócenie się Austrii (SCHWARZENBERG) o pomoc w tłumieniu rewolty węgierskiej do Rosji (V.). Konwencja rosyjsko-turecka (zniesienie na Wołoszczyźnie i w Mołdawii wyboru gospodarów oraz wybieralnych zgromadzeń narodowych, mianowanie gospodarów przez sultana w układzie z rządem rosyjskim) – (V.). Powstanie w Palatynacie (2.V.), Badenii (2.V.-VII.) i Dreźnie (3-5.V.) i Elberfeldzie (9.V.) podjęcie walki powstańczej w obronie parlamentu frankfurckiego, utworzenie

Komitetu Obrony w Badenii, deklaracja MIKOŁAJA I o udzieleniu pomocy Austrii przeciw Węgrom i „polskim buntownikom” (9.V.), wybory do Zgromadzenia Prawodawczego we Francji (przewaga monarchistów i katolików) – (13.V.), ostatni numer „Neue Rheinische Zeitung” (V.), pełna likwidacja oporu powstańców na Sycylii przez wojska neapolitańskie (15.V.), interwencja pruska w Badenii (V-VII.), bitwa pod Velletri – zwycięstwo armii rzymskiej nad Neapolem; nieudany zamach na WIKTORIĘ w Londynie (19.V.). Spotkanie władców Rosji i Austrii w Warszawie (21.V.), przymierze prusko-sasko-hanowerskie (26.V.), rozwiązanie się Konstytuanty we Francji (26.V.), nowe prawo wyborcze w Prusach (trójklasowe) – (30.V.), legion polski w Badenii (VI.), oblężenie Rzymu przez Francuzów (4.VI.), uchwalenie konstytucji w Danii (5.VI.), kadłubowy niemiecki parlament w Stuttgarcie (6-18.VI.), stłumienie powstania w Palatynacie przez Prusy (11-18.VI.), bitwy: pod Fehertemplom (12.VI.) i Csorna (13.VI.) – zwycięstwa Węgier nad Austrią, wystąpienie republikanów przeciw rządowi BONAPARTEGO w Paryżu (13.VI.), rozpędzenie parlamentu stuttgartarckiego przez wojska pruskie (18.VI.), bitwa pod Waghäusel – zwycięstwo Prus nad powstańcami badeńskimi (MIEROSŁAWSKI) – (21.VI.), zdobycie Karlsruhe przez Prusaków (25.VI.), klęska Węgrów pod Bystrzycą w walce z armią rosyjską (27-28.VI.), klęska powstańców badeńskich nad rzeką Murg (27-28.VI.), początek oblężenia twierdzy Rastatt przez armię pruską, nowy triumwirat w Rzymie (30.VI.-3.VII.), zwycięstwo armii węgierskiej pod Komarnem z Austrią (2.VII.), armia francuska w Rzymie (OUDINOT), likwidacja Republiki Rzymskiej (3.VII.), zawieszenie broni między Prusami a Danią (10.VII.), zwycięstwo wojsk austriackich pod Komarnem (11.VII.), ponowne wybory parlamentarne w Prusach (17-27.VII.), zdobycie Budapesztu przez armię austriacką (19.VII.), zajęcie Nagyszeben przez Rosjan (21.VII.), wypad armii węgierskiej (BEM) do Mołdawii (23-28.VII.), poddanie się twierdzy Rastatt w Badenii, kres powstania (23.VII.), restytucja porządku przez wojska austriackie w Italii (VII.), klęska armii węgierskiej (BEM) w bitwie pod Segesvárem (Sighișoara) w walce z Rosją (31.VII.), odwrót Węgrów, ofensywa austriacka – zdobycie Szegedynu (5.VIII.), pokój w Mediolanie między Austrią a Sycylią (zapłata wysokiej kontrybucji przez Sycylię) – (6.VIII.), klęska pod Nagyszeben (6.VIII.), odwrót armii z Siedmiogrodu, bitwy: pod Temesvárem (Timișoara) – zwycięstwo Austrii (HAYNAU) nad Węgrami (9.VIII.), pod Debreczynem – zwycięstwo Rosji (PASKIEWICZ) nad armią węgierską (12.VIII.), kapitulacja wojsk węgierskich (GÖRGEY) pod Világos (13.VIII.), koniec dyktatury KOSSUTHA, emigracja głównych dowódców węgierskich do Turcji (VIII.), kapitulacja Wenecji (MANIN) przed armią austriacką (28.VIII.), koniec Wiosny Ludów w Europie. Zniesienie aktów nawigacyjnych w Wielkiej Brytanii. WILHELM III królem Holandii (do 1890). Nieudany zamach na FERDYNANDA II w Neapolu (IX.). Ostatni numer „La Tribune des Peuples” (X.). ALI II AL-MANSUR (po raz trzeci) sultanem Jemenu (do 1850). MARIANO PAREDES prezydentem

	<p>Gwatemali (do 1851). JAN RUDOLF THORBECKE premierem Holandii (do 1853). JUAN RAFAEL MORA PORRAS prezydentem Kostaryki (do 1859). Cesarstwo Haiti (do 1859), FAUSTYN I (SOULOUCHE) cesarzem (do 1859). GRZEGORZ ALEKSANDER GHICA hospodarem Moldawii (do 1853). CHOLCHONG królem Korei (do 1863). ZACHARY TAYLOR prezydentem USA (do 1850). ALPHONSE HENRI hr. D'HAUTPOUL premierem Francji (do 1851). BARBU ȘTIRBEI hospodarem Wołoszczyzny (do 1853). JOSÉ HILARIO LÓPEZ prezydentem Nowej Granady (do 1853). BUENAVENTURA BÁEZ prezydentem Dominikany (do 1853). Krótkie rządy hr. DE CLEONARDA w Hiszpanii, NARVÁEZ premierem (do 1851). MANUEL DE ASCÁZUBI Y MATHEU prezydentem Ekwadoru (do 1850). Śmierć FRYDERYKA FRANCISZKA CHOPINA – kompozytora polskiego (55 mazurków, 13 polonezów, 19 nokturnów, 24 preludia), MAXA SCHNECKENBURGERA – poety niemieckiego, SANDORA PETÖFI'EGO – poety węgierskiego.</p>
<p>1850</p>	<p>Ludność: Europa – 266 mln, Azja – 749 mln, Afryka – 95 mln, Ameryka Płn. i Płd. – 59 mln. Początki rafinacji ropy naftowej. Długość linii kolejowych: Francja – 3083 km, Wielka Brytania – 10 653 km, Niemcy – 6044 km. Okres ożywienia gospodarczego w Europie i USA (do 1857). Zmiana konstytucji w Prusach (31.I.). Układ amerykańsko-brytyjski w Waszyngtonie zw. traktatem CLAYTONA-BULWERA (żadna ze stron nie rości sobie pretensji do wyłącznego panowania nad ewentualnym kanałem lub jakimkolwiek krajem Ameryki Centralnej poprzez zakup, kolonizację czy też fortyfikowanie obszarów). Wyprawa niemiecka HEINRICHA BARTHA do Sudanu Zachodniego (do 1856) dotarcie do jez. Czad, Kano i Timbaktu. Zakaz handlu niewolnikami w Brazylii. Układ o przyjaźni między Etiopią a Wielką Brytanią. Koncentracja sił sekty SIU-ĆÜANA w prowincji Kuangsi w Chinach. Odkupienie przez Brytyjczyków duńskich fortów na Żłotym Wybrzeżu za 10 000 funtów szt. 6 klęsk głodu w Indiach (do 1875). Powstanie rzemieślników i chłopów w Aleppo (Syria). 10-krotny wzrost eksportu bawełny egipskiej (do 1876). Hegemonia Dahomeju w Afryce Zachodniej. Powiększenie znaczenia organów prawodawczych w Australii. Uchwalenie konstytucji w Gwatemali. Prawo agrarne w Prusach (zniesienie niektórych powinności chłopów wobec junkrów) – (2.III.). Utworzenie pierwszej spółdzielni robotniczej w Niemczech (FRANZ HERMANN SCHULZE-DELITZSCH). Prawo zakładania średnich i wyższych szkół prywatnych, wprowadzenia biskupów do rad uniwersyteckich, nadzoru duchowieństwa nad wszystkimi szkołami, upoważnienia biskupów do mianowania nauczycieli zakonników we Francji (15.III.). Prawa SICCARDI'EGO w Sardynii (ograniczenie liczby świąt kościelnych, zniesienie niezależności kleru od sądów świeckich i prawa azylu oraz ograniczenie możliwości darowizn materialnych na rzecz Kościoła). Zagarnięcie brazylijskich statków niewolniczych przez flotę brytyjską w imię wyższości prawa moralnego nad prawem międzynarodowym. Przywrócenie stałej organizacji kościelnej w Wielkiej Brytanii przez PIUSA IX. Zerwanie</p>

	<p>układu z Prusami z 1849 r. przez Danię. Założenie uniwersytetu w Sydney. Nowy kompromis w sprawie niewolnictwa w USA (HENRY CLAY), utrzymanie surowego prawa o zbiegłych niewolnikach, Kalifornia stanem wolnym od niewolnictwa, zakaz handlu niewolnikami w północnych stanach USA. Ogłoszenie zwołania sejmiku federacji w sprawie Szlezwiku-Holsztyna we Frankfurcie n/Menem przez Austrię (19.IV.). Uchwalenie konstytucji dla unii państw pñ. niemieckich w Erfurcie (V.). Powstanie babitów w Persji (MOHAMMAD ZENJAN) – (V-XII.). Prawo o udziale w wyborach we Francji (wprowadzenie określonych wymagañ od wyborców) – (31.V.). Kolejne powstanie babitów w Persji (Fars) – (VI.). Nieudany zamach na WIKTORIĘ w Londynie (27.VI.). Rozstrzelanie przywódcy babitów, ALI MOHAMMADA w Tabrizie (VII.). Nagła śmierć TAYLORA (9.VII.). MILLARD FILLMORE prezydentem USA (do 1853). Pierwsze statki-laboratoria. Protokół londyñski (Austria, Francja, Wielka Brytania, Szwecja, Rosja), gwarancja granic Danii (2.VIII.), mobilizacja armii pruskiej (XI.), ultimatum Austrii dla Prus (25.XI.), poparcie Rosji dla Austrii, zrzeczenie się unii i pójście na ustępstwa w kwestii Szlezwiku-Holsztyna i Hesji przez Prusy na konferencji w Ołomuñcu (29.XI.). Ostateczne zastąpienie podtlenku azotu eterem i chloroformem w chirurgii. CHANTHARAT królem Luang Prabang (do 1870). SIEN FÊNG cesarzem Chin (do 1861). Powstanie stanu Kalifornia w USA. ABBAS II AL-MUAJJAD sultanem Jemenu. Krótka władza RAMÓNA RODRÍGUEZA i MIGUELA SANTÍNA w Salwadorze, VASCONCELOS prezydentem (do 1851). NOBOA prezydentem Ekwadoru (do 1851). „Wspomnienia z podróży do Tatarii, Tybetu i Chin w latach 1844, 1845, 1846” ks. ÉVARISTE’A HUCA. Rozwiązanie Kompanii Nowozelandzkiej. „David Copperfield” DICKENSA. Wyprawa brytyjska (JOHN ROSS) na poszukiwanie FRANKLINA do Arktyki kanadyjskiej (do 1851). Założenie Nikolajewska n/Amurem przez Rosjan. Budownictwo: używanie stalowych kolumn do wzmocnienia fasad domów. Początki komunikacji miejskiej w miastach amerykańskich. Decyzja sultana Turcji, ABDULMEDŹIDA o powierzeniu miejsc świętych w Palestynie opiece duchownych katolickich, protesty Rosji. Założenie fabryki konserw (HENRY HEINZ) w USA. Opanowanie przez Hiszpanię sultanatu Sulu na Filipinach. Wyprawa brytyjska (MC CLURE) do Arktyki (do 1854). Śmierć LOUISA JOSEPHA GAY-LUSSACA – chemika i fizyka francuskiego (prawo rozszerzalności gazów), HONORÉ DE BALZACA – pisarza francuskiego (Eugenia Grandet, Ojciec Goriot), WILLIAMA WOODSWORTHA – poety angielskiego.</p>
<p>1851</p>	<p>Proklamacja powstania ludowego w Chinach w celu założenia Niebiañskiego Pañstwa Wielkiego Pokoju (SIU-ĆÜAN) – Cintien (11.I.), powstanie tajpingów (do 1864). Początek masowej produkcji maszyny do szycia (SINGER). Konkordat hiszpañsko-papieski. Zaprzestanie deportacji przestępców do kolonii australijskich. Zajęcie pñ. części Urugwaju przez Brazylię. Utworzenie Komitetu do Spraw Nauki w Stambule. Założenie kolonii brytyjskiej – Victoria w Australii, ruch kolonistów (do 1855). Reformy administracyjne w</p>

	<p><i>Persji, walka z korupcją, zmiana systemu wojskowego i finansowego (MIRZA TAKI-CHAN). Rozwój drukarstwa w Turcji (wydrukowanie 200 książek do 1860). Wojna Holandii z osadnikami chińskimi na Borneo Zach. (do 1854). Zbombardowanie Lagos przez flotę brytyjską i opanowanie państwa-miasta. Położenie podwodnego kabla elektrycznego przez kanał La Manche między Dover (Wielka Brytania) a Calais (Francja). Rewolta antyfrancuska (BU BAGHLA) w Kabylii (Algier). Powstanie Krajowej Federacji Mechaników w Birmingham. JUAN BRAVO-MURILLO premierem Hiszpanii (do 1852). Pucz wojskowy JOÃO CARLOS DE OLIVEIRA DACRU SALDANHA w Portugalii, dyktatura (do 1856), wprowadzenie reform ustrojowych. 4-krotny wzrost eksportu brytyjskich towarów (do 1881). LÉON FAUCHER premierem Francji (do 1854). Księstwo Czarnogóry (do 1910), DANIŁO II księciem (do 1860). Konferencja książąt niemieckich w Dreźnie (przywrócenie Związku Niemieckiego) – (V.). Otwarcie pierwszej Wystawy Światowej w Londynie (I.V.). GHALIB AL-HADI sultanem Jemenu (do 1857). Upadek władzy wielkiego wezyra MIRZA TAKI-CHANA w Persji i jego zamordowanie, anulowanie reform. RAMA IV (MONGKUT) królem Syjamu (do 1868). Żądanie rewizji konstytucji francuskiej przez BONAPARTEGO (sprawa przedłużenia kadencji prezydenta), sprzeciw parlamentu (VII.). Zdobyte przez tajpingów Jün-an w płn. części Kuangsi, utworzenie rządu (JANG SIU-C'ING), kryzys polityczny w Chinach (do 1911). „Podróż na Wschód” GÉRARDA DE NERVALA. Zamach stanu we Francji (BONAPARTE) – (2/3.XII.), wprowadzenie prawa zmiany konstytucji przez prezydenta (20-21.XII.). Patent sylwestrowy FRANCISZKA JÓZEFA I w Austrii (zniesienie konstytucji z 1849 r.) – (31.XII.). Odkrycie rzeki Zambezi w Afryce płd. (LIVINGSTONE). Rosja – 1000 km linii kolejowych. JOSÉ MARÍA URBINA dyktatorem Ekwadoru (do 1856). JOSÉ RUFINO ECHENIQUE prezydentem Peru (do 1855). MANUEL MONTT TORRES dyktatorem Chile (do 1861). JOSÉ GREGORIO MONAGAS prezydentem Wenezueli (do 1855). MARIANO ARISTA prezydentem Meksyku (do 1853). Dyktatura CARRERY w Gwatemali (do 1854). LAUREANO PINEDA prezydentem Nikaragui (do 1853). Przemienność władza FRANCISCO DUEÑASA i QUIROZA w Salwadorze, DUEÑAS prezydentem (do 1854). Ludność: Londyn – 2,4 mln. Budowa hal paryskich BALTARDA (do 1857). Założenie Czyty przez Rosjan. Odkrycie złota w Australii (Victoria), napływ imigrantów. „Moby Dick czyli biały wieloryb” HERMANA MELVILLE’A. Śmierć HANSA CHRISTIANA OERSTEDA – fizyka duńskiego, JAMESA FENIMORE’A COOPERA – pisarza i publicysty amerykańskiego, VRAZA STANKO – poety i filologa słoweńskiego.</i></p>
<p>1852</p>	<p><i>Zastosowanie wrębiarek tarczowych do wydobywania węgla. Zniesienie niewolnictwa w Ekwadorze. Uchwalenie nowej konstytucji we Francji (dominująca rola prezydenta w państwie – 10-letnia kadencja) – (14.I.). Nieudany zamach na królową Hiszpanii, IZABEŁĘ II w Madrycie (ksiądz MARTIN MERINO) – (II.). Antyaustriackie powstanie w Mantui. Przywileje dla białych</i></p>

	<p><i>mieszkańców Nowej Zelandii. Wojna brytyjsko-birmańska, Rangun i Pegu dla Brytyjczyków, Birma państwem śródlądowym. Odebranie koloniom francuskim prawa wybierania deputowanych do parlamentu. Utworzenie Najwyższego Urzędu Policyjnego (Oberste Polizeibehörde) w Austrii. HENRI DE BROUCKÈRE premierem Belgii (do 1855). DI CAVOUR premierem Sardynii (do 1861). Protokół londyński (Austria, Francja, Wielka Brytania, Szwecja, Rosja i Prusy), uznanie istniejącego w Danii prawa do dziedziczenia tronu w linii żeńskiej jako obowiązującego także w Szlezwiaku-Holsztynie (8.V.). CHRISTIAN ALBERT BLUHME premierem Danii (do 1853). Krótkie rządy EDWARDA GEOFFREY’A SMITHA STANLEY’A lorda DERBY’EGO w Wielkiej Brytanii, GEORGE HAMILTON ABERDEEN hr. GORDON nowym premierem (do 1855). Bitwa pod Monte Caseros – zwycięstwo powstańców (JUSTO JOSÉ DE URQUIZA) nad siłami rządowymi La Platy, obalenie dyktatury DE ROSASA i jego ucieczka do Wielkiej Brytanii, Konfederacja Argentyńska w La Placie (do 1862), DE URQUIZA najwyższym naczelnikiem tymczasowym La Platy (do 1854). ALEXANDER VON BACH premierem Austrii (do 1859). Hr. DE ALCOY premierem Hiszpanii (do 1853). Ekspedycja amerykańska do Japonii (do 1853). Nieudany zamach na szacha Persji, NASIRA AD-DINA w Teheranie, masowe aresztowania i egzekucje babitów w kraju (VIII.). Powstanie antyfrancuskie w oazie Laghuat (Algier). Zezwolenie na tworzenie towarzystw ubezpieczeń społecznych we Francji. Wielka przebudowa Paryża (GEORGES EUGÈNE bar. HAUSSMANN) – (do 1856). Pierwszy wzlot sterowca (HENRI GIFFARD) z napędem mechanicznym(sterowiec napędzany parą) – (24.IX.). Nasilenie walk wewnętrznych w Etiopii (do 1855). „Chata wuja Toma” HARRIET BEECHER-STOWE. Uznanie burskiej Republiki Transwalu przez Wielką Brytanię. Likwidacja komitetu kolońskiego przez władze pruskie (X-XI.). Kres Związku Komunistów w Londynie (17.XI.). Założenie banku Crédit mobilier we Francji (ÉMILE i ISAAC PÉREIRE). Wynalazek lampy naftowej (IGNACY ŁUKASIEWICZ). Krótka władza BERNARDA BERRO w Urugwaju, dwuwładza w kraju, JUAN GIRÓ i JUAN LAVALLEJA prezydentami (do 1853). II Cesarstwo we Francji (do 1870), NAPOLEON III BONAPARTE cesarzem (do 1870) – (21.XI.). FRANCISCO GÓMEZ prezydentem Hondurasu (do 1853). Brytyjska wyprawa badawcza (sir CLEMENT ROBERT MARKHAM) do Peru i w Andy (do 1854). Powstawanie wielkich magazynów w Paryżu (do 1870). Śmierć FRANTIŠKA LADISLAVA ČELAKOVSKY’EGO – poety i filologa czeskiego, VINCENZO GIOBERTI’EGO – filozofa i historyka włoskiego, NICOLAE BĂLCESCU – pisarza i historyka rumuńskiego.</i></p>
<p>1853 - 1856</p>	<p><u>WOJNA KRYMSKA.</u></p>
<p>1853</p>	<p><i>Zdobycie Wuhan przez tajpingów w Chinach (I.). Zajęcie Nowej Kaledonii przez Francję. Wynalezienie strzykawki do zastrzyków podskórnych. Upowszechnienie się maszyn żniwnych na świecie. Powstanie ludowe w Mediolanie i Turynie. Pierwsza linia kolejowa w Indiach. „Manual du speculateur a la bourse” (Podręcznik</i></p>

grającego na giełdzie) PROUDHON. Związek Małych Mieczów i Czerwonych Monet w płd-wsch. Chinach (do 1855). Nieudany zamach na cesarza Austrii, FRANCISZKA JÓZEFA I w Wiedniu (Węgier JANOS LEBÉNYI) – (II.). Ultimatum Rosji dla Turcji (żądanie powierzenia carowi opieki nad wszystkimi prawosławnymi poddanymi Turcji, przyznanie prawa opieki nad świętymi miejscami w Palestynie duchownym prawosławnym) – (II.), odrzucenie ultimatum. Opanowanie płn. Sachalinu przez Rosję. Klęska głodu w Hajdarabadzie i prowincji bombajskiej (do 1854). Prowincja Buenos Aires niezależna od Argentyny (do 1859). FRANKLIN PIERCE prezydentem USA (do 1857). Przyłączenie Satary, Nagpuru, Dżansi i Beraru do posiadłości Kompanii Wschodnioindyjskiej w Indiach. Zdobycie szturmem stolicy Chin – Nankinu przez armię tajpingów (19.III.), zmiana nazwy miasta na Tiencing, „System rolny Dynastii Niebiańskiej” (równy podział ziemi między obywateli, uregulowanie organizacji całego życia w państwie tajpingów na zasadzie gminy wojskowej, zasady organizacji armii, zakaz handlu opium), misje brytyjskie, francuskie i amerykańskie do stolicy tajpingów (do 1854). Wyprawa zachodnia sił tajpingów, wyzwolenie części prowincji Anhuej, Ciangsi i Hupei spod władzy mandżurskiej, nasilenie walk z feudalami tzw. armia hunajska, nieudana wyprawa północna, fiasko zdobycia Pekinu przez powstańców. Ograniczenie pracy dzieci w zakładach przemysłowych w krajach niemieckich (15.V.). Okupacja rosyjska Mołdawii i Wołoszczyzny (do 1854) – (VI.), poparcie brytyjsko-francuskie dla Turcji. DONKER CURTIUS premierem Holandii (do 1856). Wpłynięcie eskadry adm. MATTHEW CALBRAITHA PERRY’EGO do zatoki Uruga, w pobliżu Edo – propozycja nawiązania kontaktów między USA a Japonią (8.VII.). LUDWIG GERHARD bar. DE GEER AF FINSPÅNG premierem Szwecji (do 1870). Wyprawa rosyjska (PUTIATIN) do Japonii (VIII.). Powstanie chłopskie w płd-wsch. Chinach (do 1855), zdobycie Szanghaju przez powstańców (7.IX.). Wypowiedzenie wojny Turcji przez Rosję (X.), bitwa morską k/Synopy – zwycięstwo floty rosyjskiej (PAWEŁ NACHIMOW) nad Turcją (30.XI.). Linia Sachsen-Coburg-Gotha w Portugalii (do 1910), PIOTR V królem (do 1861). Wystawa światowa w Nowym Jorku (m.in. prezentacja windy do przewozu pasażerów ELISHY OTISA). MINDON królem Birmy (do 1878). Krótkie rządy FRANCISCO DE LERSUNDI Y ORMAECHEI w Hiszpanii, hr. SAN LUIZ nowym premierem (do 1854). FRUTO CHAMORRO prezydentem Nikaragui (do 1855). Uchwalenie konstytucji w Argentynie. Dwuwładza w Urugwaju: VENANCIO FLORES i RIVERA prezydentami (do 1854). OBANDO prezydentem Nowej Granady (do 1854). ANDREAS SANDØE ØRSTED premierem Danii (do 1854). JOSÉ TRINIDAD CABANAS prezydentem Hondurasu (do 1855). SANTANA prezydentem Dominikany (do 1856). Krótka władza JUANA BAUTISTY CEBALLOSA i MANUELA MARIÍ LOMBARDINI’EGO w Meksyku, SANTA ANNA prezydentem (do 1855). Wielki pożar w Nowym Jorku. Zakupienie obszaru na południe od rzeki Gila z miastem

	<p>Tucson przez USA od Meksyku. Powstanie chłopskie ruchu Nien (CZANG LUO-SING) w chińskich prowincjach: Szantung, Honan, Anhuei i Kiangsu (do 1868). Założenie Aleksandrowska na wyspie Sachalin przez Rosjan. Śmierć DOMINIQUE'A FRANÇOISA JEAN'A ARAGO – fizyka, matematyka i astronom francuskiego, ANTOINE'A FRÉDÉRICA OZANAMA – filozofa francuskiego.</p>
<p>1854</p>	<p>Udoskonalenie silnika parowego przez JOHNA ELDERA. Austria – 416 km linii kolejowych. Propozycja USA dotycząca sprzedaży Kuby przez Hiszpanię. Sekularyzacja majątków kleru anglikańskiego i zniesienie przywilejów wielkich właścicieli ziemskich w Kanadzie. <u>Żądania wycofania wojsk rosyjskich z Mołdawii i Wołoszczyzny przez Francję i Wielką Brytanię (II.)</u>. Pierwsza sesja parlamentu Kraju Przylądkowego. Podbój pld. Borneo przez Holandię (do 1860). Uzyskanie autonomii przez Jamajkę. Koncesja brytyjska na budowę pierwszej linii kolejowej w Egipcie między Aleksandrią, Suezem a Kairem. Wpłynięcie eskadry amerykańskiej (PERRY) do zatoki Uraga blisko Edo (II.), desant 500 żołnierzy amerykańskich na wybrzeżu Japonii (8.III.), nacisk USA na ukończenie rokowań, układ z Japonią w Kanagawie (Jokohamie), otwarcie dla USA portów Simoda i Hakodate (31.III.). <u>Wypowiedzenie wojny Rosji przez Francję i Wielką Brytanię (31.III.), a także przez Sycylię</u>. Zamach na księcia Parmy, KAROLA III. Rewolucja liberalna w Hiszpanii (do 1856), pucz wojska LEOPOLDO O'DÓNNELA Y JORRISA hr. DE LUCENY, krótkie rządy księcia DE RIVASA w kraju, ESPARTERO premierem (do 1856). Antyfrancuskie powstania w Algierze: oaza Tuggurt, Kabylia (BU BAGHLA) – (do 1857). Podbój Kaarty w Afryce Zachodniej przez Państwo EL HADJ-OMARA. Prahistoria telefonu (CHARLES BOURSEUL). Żądania Francji, Wielkiej Brytanii i USA w sprawie rewizji traktatów z lat 1842-1844 wobec Chin (domaganie się prawa handlu bez ograniczeń na całym terytorium Chin, otwarcia poselstw i oficjalnego zezwolenia na handel opium), odrzucenie żądań mocarstw przez Chiny. Nieudana próba zdobycia Pekinu przez tajpingów. <u>Krach desantu brytyjsko-francuskiego k/Warny wskutek epidemii cholery, desant francusko-brytyjski na Krymie (IX.), walki pod Almq (8.IX.), początek oblężenia Sewastopola (I.X.), wycofanie się oddziałów rosyjskich z Mołdawii i Wołoszczyzny pod naciskiem Austrii – mobilizacja armii austriackiej, protest Prus</u>. Układ handlowy brytyjsko-japoński (warunki analogiczne jak w traktacie z USA) – (X.). Pożyczka Turcji w bankach brytyjskich i francuskich. <u>Walki brytyjsko-francusko-rosyjskie pod Inkermanem (5.XI.)</u>. SAID PAŞA namiestnikiem Egiptu (do 1863). GRZEGORZ ALEKSANDER GHICA (po raz drugi) hospodarem Mołdawii (do 1856). BARBU ŞTIRBEI (po raz drugi) hospodarem Wołoszczyzny (do 1856). Uzyskanie zezwolenia na budowę Kanału Sueskiego (łączącego Morze Śródziemne z Morzem Czerwonym, krótsza droga do Indii) przez FERDINANDA MARIE DE LESSEPSA od Egiptu (30.XI.). Ogłoszenie dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Maryi przez PIUSA IX (8.XII.). DE URQUIZA prezydentem Argentyny (do 1860). Układ brytyjsko-afgański (zgoda Wielkiej Brytanii na podbój przez</p>

	<p><i>Afganistan Kandaharu i Heratu w zamian za zrzeczenie się praw do Peszawaru i nie ingerowanie w wewnętrzne sprawy Indii). Kryzys polityczny w Peru: dwuwładza (do 1855), krótkie rządy ELÍASA, dyktatura CASTILLI (do 1862). CARRERA dożywotnim prezydentem w Gwatemali (do 1865). FLORES prezydentem Urugwaju (do 1855). PETER GEORG BANG premierem Danii (do 1856). Wycofanie się wojsk brytyjskich z Oranii, Republika Oranii (Burowie) w Afryce płd. (do 1900). Krótka władza VICENTE GÓMEZA, JOSÉ MARÍI SAN MARTÍNA i MARIANO HERNÁNDEZA w Salwadorze, SAN MARTÍN prezydentem (do 1856). Założenie Alma-Aty przez Rosjan. Krótka władza HERRÁNA, JOSÉ MARÍI MELO i TOMÁSA HERRERY w Nowej Granadzie, JOSÉ DE OBALDÍA prezydentem tymczasowym (do 1855). Włączenie Wielkiej Ordy Kazachskiej do Rosji. Powstanie narodowe Pantajów w chińskiej prowincji Jünnanie (do 1873), przybranie imienia SULEJMANA i tytułu sultana przez przywódcę TU WEN-SIU, utworzenie państwa islamskiego ze stolicą w Tali. Powstanie narodowe Miaosów (CZANG SIU-MEJ) w chińskiej prowincji Kueiczou (do 1872). Śmierć SILVIO PELLICI'EGO – pisarza włoskiego, KARLA FRIEDRICH A EICHHORNA – prawnika i ekonomisty niemieckiego, GEORGA SIMONA OHMA – fizyka niemieckiego FÉLICITÉ'A ROBERTA DE LAMENNAISA – filozofa i publicysty francuskiego, FRIEDRICH A WILHELMA JOSEPHA SCHELLINGA – filozofa niemieckiego, AUGUSTA BORSIGA – przemysłowca niemieckiego.</i></p>
<p>1855</p>	<p><i>Aneksja Kandaharu i Turkiestanu przez Afganistan. Układ handlowy rosyjsko-japoński w Simodzie (otwarcie Simody, Hakodate i Nagasaki dla okrętów rosyjskich) – (7.II.). Zjednoczenie Etiopii, TEODOR II cesarzem (do 1868) – (7.II.). HENRY JOHN TEMPLE wicehr. PALMERSTON premierem Wielkiej Brytanii (do 1858). Reforma welocypedu (PIERRE MICHAUX). Upadek powstania ludowego w Szanghaju (II.). Powstanie plemienia Santalów na południu Biharu w Indiach (do 1857). Wystawa światowa w Paryżu. PIERRE JACQUES FRANÇOIS DE DECKER premierem Belgii (do 1857). Budowa tunelu pod Alpami w Mont-Cenis (do 1870). EUGÈNE ROUHER premierem Francji (do 1859). Bunt feudalny (NYGUSJE) w Etiopii (prowincja Tigre) – (do 1861). Konkordat austriacko-papieski. <u>Śmierć MIKOŁAJA I (1.III.).</u> ALEKSANDER II carem Rosji (do 1881). Wyprawa etiopska na Galla, bitwa pod Lagadorem – zwycięstwo Etiopii nad Galla, zdobycie stolicy – Mekdeli i przeniesienie tam stolicy Etiopii przez TEODORA II. Dotarcie wyprawy LIVINGSTONE'A do Wodospadów Wiktorii w Afryce. JORGE CÓRDOVA prezydentem Boliwii (do 1857). MOHAMMAD II bejem Tunisu (do 1859). Przepłynięcie Oceanu Atlantyckiego przez pierwszy wykonany ze stali parowiec (9,5 dnia). <u>Nieudany desant brytyjsko-francuski na Wyspach Alandzkich, klęska sił połączonej floty w bitwie morskiej pod Bomarsund, rozwój opieki pielęgniarstwa nad rannymi żołnierzami brytyjskimi (FLORENCE NIGHTINGALE), ofensywa sprzymierzonych na Krymie, zdobycie Sewastopola (JEAN JACQUES PÉLISSIER AIMABLE) – (15.IX.), opanowanie twierdzy Kars przez armię rosyjską (MIKOŁAJ</u></i></p>

	<p><u>MURAWIEW) – (XI.)</u>. TADEO MONAGAS prezydentem Wenezueli (do 1858). Rządy SANTIAGO BUESO i FRANCISCO AGUILARA w Hondurasie. Dwuwładza w Nikaragui (do 1856), ESTRADA i RIVAS prezydentami. Obalenie dyktatury SANTA ANNY w Meksyku, krótka władza MARTÍNA CARRERY, RÓMULO DÍAZA DE LA VEGI i JUANA NEPOMUCENO ALVAREZA, IGNACIO COMONFORT nowym prezydentem (do 1858), okres reform w kraju. Założenie dziennika „Daily Telegraph” w Londynie. MANUEL MARÍA MALLARINO tymczasowym prezydentem Nowej Granady (do 1857). Aneksja pld. Kuryli przez Japonię. Samorząd wewnętrzny dla Australii. Krótka władza LUISA LAMASA w Urugwaju, MANUEL BASILIO BUSTAMENTE prezydentem (do 1856). Założenie Pretorii przez Burów. Powszechna Kompania Morska we Francji (bracia PÉREIRE). Powstanie linii telegraficznej Kalkuta-Agra-Attok-Bombaj-Madras. Brytyjski tygodnik „The Guardian” dziennikiem. Nieudany zamach na NAPOLEONA III w Paryżu (włoski anarchista). Śmierć SÖRENA AABY’EGO KIERKEGAARDA – filozofa i pisarza duńskiego (prekursor egzystencjalizmu), ADAMA MICKIEWICZA – poety polskiego (Pan Tadeusz, Dziady, Konrad Wallenrod).</p>
<p>1856</p>	<p>Wynalezienie ulepszonej metody wytwarzania stali z surówki żelaznej (sir HENRY BESSEMER). <u>Zgoda Rosji na zawarcie pokoju (1.II.)</u>. Ogłoszenie fermanu sułtana (chatt-i-humajun) w Stambule (potwierdzenie postanowień chatt-i-szerifu z 1839 r. o gwarancji bezpieczeństwa życia, majątku i czci wszystkich poddanych i ich równości wobec prawa, niezależnie od wyznania i narodowości, reformy ALI PASZY i FAUDA PASZY: proklamacja dopuszczenia niemuzułmanów do urzędów i służby wojskowej, równość w wymiarze podatków, kres systemu dzierżawy podatków, poprawa komunikacji, utworzenie systemu kredytowo-bankowego, wprowadzenie budżetu państwowego) – (18.II.), II okres tanzimatu w Turcji (do 1870). Utworzenie pierwszego banku w Turcji – Bank Otomański. Rozszerzenie stosunków handlowych między Japonią a USA. Wojna brytyjsko-chińska tzw. II opiumowa (do 1858), bombardowanie Kantonu przez flotę brytyjską, desant armii na wybrzeżu Kuangtung. <u>Traktat paryski (Wielka Brytania, Francja, Austria, Sardynia, Turcja, Rosja i Prusy), zrzeczenie się przez Rosję zdobyczy terytorialnych na Kaukazie (zwrot Karsu – Turcji), część pld. Besarabii w składzie Mołdawii, delta Dunaju z powrotem do Turcji, zwrot Rosji – Sewastopolu i innych miast krymskich przez sprzymierzonych, zrzeczenie się protektoratu nad Mołdawią i Wołoszczyzną przez Rosję na rzecz mocarstw zachodnich, umiędzynarodowienie żeglugi po Morzu Czarnym, neutralizacja Morza Czarnego – zakaz utrzymywania floty wojennej, fortyfikacji baz i utrzymywania stoczni przez Rosję, kontrola nad świętymi miejscami w Palestynie i opieka nad chrześcijańską ludnością Turcji przez wszystkie mocarstwa) – (30.III.), porozumienie francusko-brytyjsko-austriackie (gwarancja integralności i niezależności Turcji w granicach uznanych przez traktat paryski). Indie – 600 km linii kolejowych. Śmierć SAIDA II WIELKIEGO w Omanie, SUWAJNI</u></p>

	<p>sultanem (do 1865), wyodrębnienie się Zanzibaru od Omanu, dynastia Bu Saidi (do 1964), MADŻID sultanem (do 1870). Przyłączenie Audhu do posiadłości Kompanii Wschodnioindyjskiej, całe Indie w granicach geograficznych pod kontrolą Wielkiej Brytanii. Nieudane powstanie antykrólewskie w Neapolu, próba zamachu na FERDYNANDA II. Prawa LERDO w Meksyku (zakaz posiadania dóbr ziemskich przez Kościół). Rozłam w organizacji tajpingów w Chinach (likwidacja opozycji) – (IX.). Krótkie rządy O'DÓNNELA w Hiszpanii, NARVÁEZ premierem (do 1857). ALEKSANDER DYMITR GHICA (po raz drugi) hospodarem Wołoszczyzny (do 1858). Oblężenie i zdobycie Heratu przez wojska perskie, wojna brytyjsko-perska (do 1857) – (I.XI.), zajęcie wyspy Kharg (4.XII.) i portu Bandar Buszehr (10.XII.) przez desant brytyjski. Traktat handlowy brytyjsko-marokański (wolność handlu, obalenie większości monopoli, zwolnienie obywateli brytyjskich od podatków, przyznanie prawa do nabywania ziemi na terytorium Maroka, własna jurysdykcja) – (XII.). VAN DER BÜRGGEN premierem Holandii (do 1858). FRANCISCO ROBLES prezydentem Ekwadoru (do 1859). Okres dwuwładzy w Nikaragui, WILLIAM WALKER prezydentem (do 1857), TOMÁS MARTÍNEZ prezydentem (do 1858). VIVANCO samowładczym prezydentem (do 1858), okres dwuwładzy w Peru (CASTILLA). TEODOR BALŞ hospodarem Mołdawii (do 1857). ANDERS premierem Danii (do 1857). SANTOS GUARDIOLA prezydentem Hondurasu (do 1862). Obalenie rządów RAFAELA CAMPO, krótkotrwałe istnienie Republiki Salwadoru (DUEÑAS), Państwo Salwadoru (do 1864), CAMPO prezydentem (do 1858). KAROL III księciem Monako (do 1889). STEPHEN ALLEN-BENSON prezydentem Liberii (do 1864). Krótka władza MANUELA DE REGLI MOTY w Dominikanie, BÁEZ prezydentem (do 1858). Krótka władza JOSÉ MARÍI PLA w Urugwaju, PEREIRA prezydentem (do 1860). „L’Ancien Régime et la Révolution” CHARLES A HENRI ALEXISA GLÉRELA DE TOCQUEVILLE’A. Książę MICHAŁ GORCZAKOW namiestnikiem Królestwa Polskiego (do 1861). Wyprawa rosyjska (PIOTR SIEMIONOW) do Tianszanu, Ałatau, Dżungarii, Tarbagataju i Altaju (do 1857). Zajęcie wysp Perim i Kuria Muria na Morzu Arabskim przez flotę brytyjską. Utworzenie przez Burów w Transwalu Republiki Południowoafrykańskiej (istniała do 1900), uchwalenie konstytucji, MARTHINUS WESSEL PRETORIUS prezydentem (do 1871). Regularne kursy parowców na trasie Wielka Brytania-Sydney. Zniesienie niewolnictwa w Peru. Śmierć LJUDOVITA ŠTURA – filologa słowackiego, HEINRICHA HEINE – poety niemieckiego (Księga pieśni), KARELA HAVLIČKA-BOROVSKY’EGO – poety i publicysty czeskiego, PIOTRA CZAADAJEWA – filozofa rosyjskiego, ROBERTA ALEXANDRA SCHUMANNA – kompozytora niemieckiego (4 symfonie).</p>
<p>1857</p>	<p>I światowy kryzys gospodarczy (do ok.1860). Powołanie Tajnego Komitetu (Głównego Komitetu do Spraw Włościańskich) w Rosji przez ALEKSANDRA II. Zajęcie Wysp Kokosowych przez Wielką Brytanię. Uchwalenie nowej konstytucji w Meksyku (wprowadzenie</p>

rozdziału Kościoła od państwa), oburzenie wśród kleru i części katolików. Agitacja antybrytyjska MAULAWI AHMADULLI w Audhu (święta wojna), osadzenie go w więzieniu w Faizabadzie (I.). Wojna domowa w Wenezueli (do 1870). Utworzenie uniwersytetów w Bombaju, Madrasie i Kalkucie. Powstanie ludowe przeciw Holendrom na pld-wsch. Borneo (do 1860). Zabiegi dyplomatyczne przywódcy feudalów w Tigre (Etiopia), NYGUSJEGO w walce z TEODOREM II, kontakty z Francją (propozycja oddania portu Zula i wyspy Dissey w zamian za poparcie), misja u papieża, NYGUSJE królem Tigre (do 1861), przejście na katolicyzm, wyprawa wojenna na Gonder. Zdobycie portu Muhammery i Ahwazu przez desant brytyjski (IV.), traktat pokojowy brytyjsko-perski w Paryżu (wycofanie się wojsk perskich z Heratu i Afganistanu, wyrzeczenie się pretensji terytorialnych wobec tych dwóch państw, uznanie ich niepodległości, wycofanie się armii brytyjskiej z Persji, wszelkie sprawy mediacyjne w sporach między Persją a Heratem oraz Afganistanem dla Wielkiej Brytanii) – (4.IV.). Nieudany zamach na NAPOLEONA III w Paryżu (3 Włochów) – (IV.). Przesilenia w rządzie tajpingów w Chinach, odsunięcie SZY TA-K'AJA od władzy. Wyprawa tukulerska EL HADJ-OMARA przeciw państwom Khasso i Galam nad środk. Senegalem, oblężenie Medyny (IV-VI.). Wojna francusko-chińska (do 1858), zbombardowanie i zajęcie Kantonu przez wojska francusko-brytyjskie. Antykrólewskie powstanie w Livorno (Królestwo Obojga Sycylii). Ujęcie samowładczego prezydenta Nikaragui, WALKERA przez Brytyjczyków. JAMES BUCHANAN prezydentem USA (do 1861). Bunt trzech pułków hinduskich w Miracie k/Delhi – powstanie sipajów w Indiach (do 1859) – (10.V.), zdobycie Delhi przez armię sipajów – zmuszenie szacha BAHADURA do podpisania wezwania do walki przeciw Brytyjczykom (11.V.), podbój terytorium od Delhi do Patny przez sipajów (V-VI.), rząd HAKIMA AHSANULLI, naczelne dowództwo sipajów w ręku MIRZY MOGOŁA, porażka powstańców pod Delhi z armią brytyjską – oblężenie miasta (VI-IX.), powstanie w Kanpurze (NANA SAHIB, TANTIA TOPI) – (4.VI.), koncentracja armii brytyjskiej (CANNING, NEILL), marsz na Benares, wybuch buntu w Allahabadzie (ALI LAKAJAT) – (6/7-11.VI.), w księstwie Dżansi (LAKSZMI BAI) – (VI.), Audhu (AHMADULLA) – (7.VI.), Lakhnau (rząd CHAZRAT MAHAL) – (20.VI.), Odstąpienie wojsk EL HADJ-OMARA od oblężenia Medyny pod naporem Francuzów (VI.), podporządkowanie przez Francję Galam i Khasso, zajęcie Dakaru przez Francuzów i ich wyprawa na państwo Kajor w Senegalu. Pacyfikacja Kabylji (Algier) przez armię francuską (VII.). Układ handlowy japońsko-amerykański (otwarcie dla handlu z USA ośmiu portów (m. in. Nagasaki, Kanagawa, Kōbe)) – (17.VII.). Napięcie francusko-tureckie (sprawa Wołoszczyzny i Mołdawii) – (VII.). Zdobycie Kanpuru przez wojska brytyjskie (HAVELOCK), wycofanie się sipajów do Audhu (VII.), wyparcie sipajów z Biharu (VII.), antybrytyjskie powstanie w Rohilchandzie (KUNWAR SINGH) – (VIII.), szturm Delhi i zajęcie miasta przez armię brytyjską (19.IX.), ujęcie szacha BAHADURA przez Brytyjczyków, zaciekle walki w

	<p>środkowych Indiach, zwycięstwo armii sipajów (TOPI) nad siłami brytyjskimi (WINDHAM) pod Kanpurem, klęska ofensywy armii brytyjskiej w Lakhnau (IX.). Opowiedzenie się zgromadzeń narodowych (diwanów) Mołdawii i Wołoszczyzny za unię (IX.). Spotkanie NAPOLEONA III z ALEKSANDREM II w Stuttgarcie (IX.). Przybycie ponad 2 mln imigrantów do Argentyny (do 1900). Krótkie rządy ALI II AL-MANSURA (po raz czwarty) w Jemenie, wojna domowa (do 1872). MIKOŁAJ CONACHI-VOGORIDE hospodarem Mołdawii. ROGIER premierem Belgii (do 1867). FRANCISCO ARMERO Y PEÑARANDA mar. DE NERVIÓN premierem Hiszpanii (do 1858). CARL CHRISTIAN HALL premierem Danii (do 1859). Wyprawa brytyjska (JOHN SPEKE, RICHARD BURTON) do krainy wielkich jezior w Afryce (do 1859). MARIANO OSPINA RODRÍGUEZ prezydentem Nowej Granady (do 1858). JOSÉ MARÍA LINARES LIZARAZU prezydentem Boliwii (do 1861). Założenie przez ALEKSANDRA HERCENA czasopisma „Kołokoł” (Dzwon) w Londynie. Wprowadzenie zakazu handlu niewolnikami w Egipcie. Zawiązanie się Związku Trojnickiego w Kijowie (tajna organizacja studencka). Powstanie chłopskie w Hiszpanii. Początek wydobywania ropy naftowej w Płoestii. Neuchâtel w składzie Szwajcarii. (Wołoszczyzna). Wyprawy francuskie (HENRI DUVEYRIER) do zach. Sahary (do 1876). „Madame Bovary” GUSTAVE FLAUBERTA. Katastrofa amerykańskiego statku “Central America” u wybrzeży Karoliny Płd. (423 ofiary). Śmierć ASTOLPHE’A DE CUSTINE’A – pisarza francuskiego (Listy z Rosji), AUGUSTE’A COMTE’A – filozofa, socjologa i pisarza politycznego francuskiego (Kurs filozofii pozytywnej), JOSEPHA VON EICHENDORFFA – poety niemieckiego.</p>
<p>1858</p>	<p>Pierwsza fotografia lotnicza (FELIX NADAR) – balon na uwięzi (Paryż). Opanowanie Andamanów przez Wielką Brytanię. Nieudany zamach na NAPOLEONA III w Paryżu (FELICE ORSINI) – (14.I.). Podbój Kraju Amurskiego i Ussuryjskiego przez Rosję (do 1860). Zajęcie Swanetii przez Rosję, wysiedlanie górali kaukaskich na Syberię (do 1864). Korzystne prawa dla towarzystw akcyjnych i powstawanie pierwszych rad międzywzrostkowych w wielkich ośrodkach przemysłowych Wielkiej Brytanii. Powstanie antytureckie w Bośni i Hercegowinie (do 1861). Ofensywa brytyjska (COLLIN CAMPBELL) na Audhu (23.II.), opanowanie Lakhnau po zażartych walkach i dużych stratach przez Brytyjczyków (III.), odwrót księżnej Audhu i AHMADULLI do Rohilchandu, szturm Dżansi przez oddziały brytyjskie (ROSE) – (III-IV.), porażka armii sipajów (TOPI) pod Dżansi (IV.), wyprawy wojsk sipajów w Indiach środkowych – zdobycie twierdzy Gwalior. Dotarcie wyprawy SPEKE’A i BURTONA do jezior Wiktorii i Tanganika, odkrycie źródeł Nilu (SPEKE). Konferencja mocarstw w Paryżu (sprawa Wołoszczyzny i Mołdawii) – (V.). Pojawienie się pancerników we flocie francuskiej. Wojna domowa w Meksyku między liberałami a konserwatystami (do 1862), okres dwuwładzy w kraju: BENITO JUÁREZ GARCÍA prezydentem Meksyku (lib.) – (do 1872), krótka władza MARÍI FÉLIXA ZULOAGI, MANUEL ROBLES PEZUELA</p>

prezydentem (kons.) – (do 1859). Zamordowanie AHMADULLI (5.VI.), zduszenie powstania w Rohilchandzie przez armię brytyjską, bitwa pod Gwaliozem – zwycięstwo Brytyjczyków (ROSE) nad sipajami (TOPI), śmierć BAI w walce (18.VI.), ucieczka księżnej Audhu do Nepalu, likwidacja mniejszych ognisk powstańczych przez Brytyjczyków, skazanie BAHADURA na wygnanie do Birmy przez władze brytyjskie w Indiach. Zdobywanie twierdzy Taku i Tiencin przez wojska francusko-brytyjskie w Chinach, traktaty tiencińskie między Francją, Wielką Brytanią a Chinami (utrzymywanie w stolicy Chin, Pekinie swoich stałych misji przez Wielką Brytanię i Francję, podróżowanie i handlowanie bez przeszkód dla obywateli tych państw po terytorium chińskim, otwarcie nowych portów Chin do handlu zagranicznego, obniżenie cel, zalegalizowanie handlu opium, wysoka kontrybucja dla mocarstw zachodnich) – (VI.). Podróż ALEXANDRA DUMASA przez Rosję (do 1859). Układ handlowy amerykańsko-chiński (otwarcie 7 portów chińskich dla handlu z USA wraz z placówkami konsularnymi, możliwość dzierżawienia tam ziemi i budynków, uzyskanie prawa zawijania do portów chińskich dla remontu, uzupełniania żywności i paliwa przez okręty amerykańskie, przywilej utrzymywania stałego przedstawicielstwa w Pekinie).

Traktat ajguński między Rosją a Chinami (uznanie Kraju Amurskiego i Ussuryjskiego za własność Rosji, zakaz żeglugi na Amurze, Sungari i Ussuri dla innych państw), układ handlowy (prawo handlu dla kupców rosyjskich w portach otwartych, prawo konsularnej jurysdykcji, stałe przedstawicielstwo w Pekinie). Układ handlowy między USA a Japonią (prawo eksterytorialności dla kupców amerykańskich, możliwość pośrednictwa USA w sporze Japonii z państwami europejskimi, uprawnienie dla Japonii w dziedzinie zakupu broni i zapraszania doradców wojskowych, przyrzeczenie Japonii do udzielania zezwoleń na osiedlanie się w Edo i Osace, rezygnacja Japonii z autonomii celnej – obniżenie cła importowego) – (29.VII.). Podobne układy handlowe Japonii z Wielką Brytanią, Francją i Holandią. Tajna konferencja NAPOLEONA III i DI CAVOURA w Plombières (poparcie Sardynii w starciu z Austrią) – (VII.). Przyjęcie instruktorów wojskowych w Japonii w celu reorganizacji armii (JI NAOSUKE). Bunt chłopski (TANUS SZACHIN) w Libanie. Abdykacja króla Prus, FRYDERYKA WILHELMA IV (7.X.), regencja WILHELMA (do 1861). Krótkie antybrytyjskie powstanie feudalistów w Audhu. Manifest WIKTORII (likwidacja Kompanii Wschodnioindyjskiej, proklamacja przejścia Indii pod administrację korony brytyjskiej, władza w ręku wicekróla (gubernatora generalnego) – (I.XI.). Krótka władza STEFANA CATARGIU, ANASTAZEGO PANU, BAZYLEGO STURDZY i JANA CANTACUZINO w Mołdawii. JAN FILIPESCU hospodarem Wołoszczyzny (do 1859). GLE-GLE królem Dahomeju (do 1889). JAN II DOBRY księciem Liechtensteinu (do 1929). Założenie Chabarowska przez Rosjan. Detronizacja ALEKSANDRA w Serbii (pod naciskiem Rosji), dynastia Obrenowiciów (do 1903), MIŁOSZ (po raz drugi) księciem (do 1860). Krótkie rządy ISTÚRIZA w Hiszpanii, O'DÓNNEEL premierem (do 1863). ROCHÜSEN

	<p>premierem Holandii (do 1860). Przemienna władza LORENZO ZEPEDY, MIGUELA SANTINA DEL CASTILLO i GERARDA BARRIOSA w Salvadorze, SANTÍN prezydentem (do 1859). Utworzenie Republiki Nikaragui, MARTÍNEZ prezydentem (do 1867). Konfederacja Granadyjska (do 1861), RODRÍGUEZ prezydentem (do 1861). JULIÁN CASTRO prezydentem Wenezueli (do 1859). Lord DERBY premierem Wielkiej Brytanii (do 1859). Wojna francusko-wietnamska (do 1862), atak floty francuskiej (RIGAULT DE GEROUILLY) wraz z posiłkami hiszpańskimi na port Da-nang, ofensywa na Hue. JOSÉ DESIDERIO VALDVERDE prezydentem Dominikany (do 1859). Zniesienie stanu wojennego w Królestwie Polskim, złagodzenie cenzury. Wyprawa brytyjska STUARTA przez Australię (Adelaide-Darwin) – (do 1862). Założenie Błagowieszczeńska przez Rosjan. Powstanie tajnej irlandzkiej organizacji republikańskiej w Paryżu – Fenianie (O'DONOVAN). Utworzenie stanu Minnesota w USA. Objawienie Najświętszej Maryi Panny w Lourdes (Francja). Wyprawy szwedzkie (NILS ADOLF NORDENSKIÖLD) na Spitsbergen (do 1873). Pożar Crystal Palace w Nowym Jorku. Wyprawa LIVINGSTONE'A wzdłuż dolnego brzegu Zambezi w Afryce płd. (do 1864). Śmierć ROBERTA OWENA – pisarza angielskiego (pionier spółdzielczości).</p>
<p>1859</p>	<p>Wicehr. PALMERSTON premierem Wielkiej Brytanii (do 1865). Budowa Kanału Sueskiego w Egipcie (do 1869). Nowe prawa LERDO w Meksyku (całkowita konfiskata własności kościelnej (z wyjątkiem świątyń), zamknięcie klasztorów, wprowadzenie ślubów cywilnych). KAROL XV królem Szwecji i Norwegii (do 1872). Sojusz francusko-sardyński (I). Nieudana próba wywołania powstania antybrytyjskiego w Maharasztrze (TOPI), partyzantka w płn. Indiach. Tajny układ francusko-rosyjski w Sankt Petersburgu (uzyskanie neutralności Rosji przez Francję w sporze z Austrią w zamian za poparcie stanowiska Rosji w sprawie likwidacji neutralności Morza Czarnego) – (3.III.). Ujęcie TOPIEGO przez Brytyjczyków (7.IV.). Ultimatum Austrii dla Sardynii (12.IV.), odrzucenie go przez Sycylię – wojna austriacko-sardyńska. Powstania w państwach środk. Italii – ucieczka LEOPOLDA II, wygnanie władców Parmy i Modeny. Stracenie TOPIEGO (18.IV.), faktyczny koniec powstania sipajów w Indiach. Nieudana wyprawa armii EL HADJ-OMARA na francuski fort Matam nad rzeką Senegal (IV.). Opowiedzenie się Francji po stronie Sardynii, odezwa NAPOLEONA III do Włochów (3.V.), walki francusko-sardyńsko-austriackie (Montebello, Palestro, Vercello), bitwa pod Magentą – zwycięstwo armii francusko-sardyńskiej (NAPOLEON III, WIKTOR EMANUEL II) nad Austrią (4.VI.). Ekskomunika PIUSA IX na wszystkich inicjatorów powstania na terytorium Państwa Kościelnego (17.VI.). bitwy: pod San Marino – zwycięstwo Sardynii (WIKTOR EMANUEL II) nad Austrią (LUDWIG VON BENEDEK) – (24.VI.), pod Solferino – zwycięstwo armii francusko-sardyńskiej nad wojskami austriackimi (24.VI.), zawieszenie broni między Francją, Sycylią i Austrią (6.VII.), spotkanie dwóch cesarzy: NAPOLEONA III z FRANCISZKIEM JÓZEFEM I w Villafranca</p>

(11.VII.), ugoda francusko-sardyńsko-austriacka w Villafranca (zrzeczenie się Lombardii przez Austrię na rzecz Francji status quo w środk. Italii) – (12.VII.), przekazanie Lombardii – Sardynii przez Francję. Wznowienie działań wojennych Francji i Wielkiej Brytanii przeciw Chinom – III wojna opiumowa (do 1860). Bitwa pod Cepeda – zwycięstwo Argentyny (DE URQUIZA) nad separatystami z Buenos Aires, likwidacja secesji. Uchwalenie przez rządy powstańcze Toskanii, Emilii-Romanii, Parmy i Modeny połączenia z Sardynią. Zajęcie Czeczenii i płn. Dagestanu przez Rosję, ujęcie wodza SZAMILA. Pokój francusko-sardyńsko-austriacki w Zurychu (sprawa usuniętych władców środkowej Italii do rozstrzygnięcia przez kongres pokojowy, potwierdzenie ugody z Villafranca) – (10.XI.). Obalenie FAUSTYNA I na Haiti, likwidacja cesarstwa, przywrócenie republiki, FABRE-NICOLAS GEFFRARD prezydentem (do 1867). FRANCISZEK II królem Obojga Sycylii (do 1860). MOHAMMAD IV sultanem Maroka (do 1873). Wojna hiszpańsko-marokańska zw. tetuańską (do 1860), desant hiszpański w Ceucie (22.XI.). Żądania zniesienia urzędu namiestnika królewskiego w Norwegii (demonstracje w Oslo). Wprowadzenie wolności ekonomicznej w Austrii (XII.). MOHAMMAD AL-MAHDI bejem Trypolitanii i Cyrenajki (do 1902). MOHAMMAD III AS-SADIH bejem Tunisu (do 1882). ALEKSANDER JAN CUZA hospodarem Mołdawii i Wołoszczyzny (do 1861). Przedstawienie „Nowego traktatu rządu wspomagającego” HUNG ŻEN-KANA (tajpingowie), program ograniczonych reform (poparcie inicjatywy tworzenia prywatnych banków, towarzystw handlowych, budowa dróg i linii kolejowych, rozwój żeglugi, organizacja urzędów pocztowych, umocnienie i centralizacja władzy państwowej, prawo wnoszenia skarg do urzędu przez ludność, zakaz istnienia organizacji społecznych, powstawanie sołectw i straży chłopskiej). ROTTWITT premierem Danii (do 1860). SABAH II emirem Kuwejtu (do 1866). Dochody Wielkiej Brytanii w Indiach – 361 000 000 rupii. Utworzenie stanu Oregon w USA. „Zur Kritik der politischen Ökonomie” (Krytyka ekonomii politycznej) MARXA. „The Origin of Species” (O pochodzeniu gatunków) DARWINA. Zadłużenie Turcji – 2 500 000 000 franków. „Kaukaz” DUMASA. SANTANA prezydentem Dominikany (do 1861). Krótka władza GABRIELA GARCÍI MORENO, GUILLERMO FRANCO jako najwyższego naczelnika i FRANCISCO FLORESA w Ekwadorze, rządy triumwiratu (MORENO, PACÍFICO CHIRIBOGA, JERÓNIMO CARRIÓN) – (do 1861). PEDRO GUAL prezydentem Wenezueli. Krótka władza GUZMÁNA i JOSÉ MARÍI PERALTY w Salwadorze, BARRIOS prezydentem (do 1860). Krótka władza ZULOAGI w Meksyku, MIGUEL MIRAMÓN prezydentem (kons.) – (do 1860). Włączenie płn-zach. obszaru Amazonii do Brazylii. JOSÉ MARÍA MONTEALEGRE prezydentem Kostaryki (do 1863). Powstanie indygotowe w Bengalu Wsch. (do 1862). Odkrycie złóż ropy naftowej w Pensylwanii. Bunt plemion Beni Snassen w Algierze Zachodnim. Założenie kolonii brytyjskiej – Queensland w Australii. PRETORIUS pierwszym prezydentem Oranii w Afryce Płd. (do 1863). Śmierć

	<p>THOMASA BABINGTONA bar. MACAULAYA – historyka i pisarza angielskiego (<i>Dzieje Anglii</i>), CHARLESA HENRI ALEXISA GLÉRELA DE TOCQUEVILLE’A – historyka francuskiego (<i>O demokracji w Ameryce</i>).</p>
<p>1860</p>	<p><i>Okres prosperity w gospodarce światowej (do 1873). Wyprawa brytyjska (SPEKE, JAMES GRANT) w głąb Afryki (do 1863). Wyprawa brytyjska (WILLIAM JOHN WILLS, ROBERT O’HARA BURKE) z południa na północ Australii (do 1861). Dotarcie wyprawy STUARTA do środka Australii. Oblężenie Francuzów w Sajgonie przez armię wietnamską (do 1861). Zajęcie Tetuanu przez armię hiszpańską w Maroku (6.II.). Założenie Władystoku przez Rosjan. Wydanie władzom Hondurasu byłego prezydenta Nikaragui, WALKERA przez Brytyjczyków i jego stracenie. Patent cesarski w Austrii (reformacja Reichsratu) – (5.III.). MICHAŁ (po raz drugi) księciem Serbii (do 1868). Przyłączenie się Emilii Romanii, Parmy Modeny i Toskanii do Królestwa Sardynii (Piemontu) – (III.). Ekskomunika PIUSA IX na wszystkich sprawców „grabieży” Państwa Kościelnego (26.III.). Włączenie Wybrzeża Moskitów do Nikaragui. ANTON VON SCHMERLING ministrem stanu Austrii (do 1865). Przyłączenie Sabaudii i Nicei do Francji (ekwiwalent od Sardynii za pomoc w walce z Austrią) – (15.IV.), niesnaski wśród ludności sardyńskiej. Wprowadzenie swobody ekonomicznej w księstwie Nassau. MIKOŁAJ I księciem Czarnogóry (do 1910). 12 buntów chłopskich w Japonii. Układ handlowy (tzw. COBDENA) francusko-brytyjski (obniżenie celów towarów z importu). Utworzenie rad międzyzwiązkowych robotników w Edynburgu, Glasgow, Sheffield i Liverpoolu. Wyprawa „tysiąca” (la spedizione del mille) GARIBALDIEGO, wylądowanie w Marsala (płn-zach. Sycylia) – (11.V.), zwycięstwo powstańców nad armią neapolitańską pod Calatafimi (15.V.), walki pod Milazzo. Pokój hiszpańsko-marokański (poszerzenie enklaw hiszpańskich w Maroku, obciążenie Maroka kontrybucją wojenną w wysokości 105 000 000 franków, powrót misji zakonnych do Maroka) – (V.). Ofensywa armii francusko-brytyjskiej w płn. Chinach (VI.). Wyprawa wschodnia tajpingów, zdobycie Czangczou, Suzou i Ciasing, walki pod Szanghajem z wojskami chińskimi i oddziałami francusko-brytyjsko-amerykańskimi (VI.). Opanowanie portu Zula i wyspy Dissey u wybrzeży Etiopii przez flotę francuską. Płd-wsch. Borneo włączone do Holenderskich Indii Wschodnich. Wojna domowa w Libanie, masakra chrześcijan w Damaszku, wprowadzenie wojsk francuskich do Libanu i Syrii. Powstanie giełdy pracy w Londynie. Manifestacje narodowe Polaków w Warszawie (VI-XI.). Nowy kataster ziemski w Indiach bryt. (do 1880). Wylądowanie wyprawy GARIBALDIEGO w Kalabrii (8.VIII.). Ostre potępienie swobody ekonomicznej na masowym zebraniu przedstawicieli rzemieślników pruskich w Berlinie (VIII.). Zajęcie Tiencinu przez armię francusko-brytyjską (25.VIII.). Wkroczenie powstańców do Neapolu (7.IX.), wyprawa sardyńska na płd. Italii, zwycięstwo nad armią papieską pod Castelfidardo, zajęcie Umbrii i Marchii. Rozbicie oddziałów chińskich na moście Paliciao pod Pekinem przez wojska francusko-</i></p>

brytyjskie (21.IX.), grabież i spalenie letniej rezydencji cesarza w Juanmjuan, zajęcie Pekinu. Krytyka zasady nieinterwencji przez PIUSA IX (28.IX.). Bitwa nad rzeką Volturno – zwycięstwo armii powstańczej nad Neapolem (1.X.), ucieczka króla Neapolu, FRANCISZKA II do twierdzy Gaeta, wkroczenie armii sardyńskiej na teren Królestwa Obojga Sycylii. Dyplom październikowy w Austrii (kolejne reformy państwowe) – (20.X.). HALL premierem Danii (do 1863). Zjazd ALEKSANDRA II, FRANCISZKA JÓZEFA I i regenta WILHELMA w Warszawie (25-27.X.). Traktat pokojowy Chin z Francją i Wielką Brytanią w Pekinie (obciążenie Chin kontrybucją wojenną w kwocie 16 700 000 liangów, Tiencin portem otwartym, pld. cypel Płw. Ciulung dla Wielkiej Brytanii, prawo wywozu kulisów dla mocarstw (legalizacja handlu niewolnikami). Spotkanie WIKTORA EMANUELA II z GARIBALDIM w Kampanii (Teano) – (26.X.). Wyprawa EL HADJ-OMARA na Segu (do 1861), podporządkowanie państwa Masina. Proces łączenia się Neapolu, Sycylii, Umbrii i Marchii z Królestwem Sardynii (Piemontu) – (X-XI.). Układ rosyjsko-chiński w Pekinie (uznanie Kraju Ussuryjskiego za własność Rosji) – (XI.). Secesja Karoliny Płd. od USA (20.XII.). NORODOM królem Kambodży (do 1904). VAN HALL premierem Holandii (do 1861). Przyznanie tytułu księcia Tetuanu premierowi O'DÓNNELOWI w Hiszpanii. Utworzenie organu do spraw cudzoziemców w Pekinie (książe KUNG). Wojna domowa w Nowej Granadzie (do 1861), Stany Zjednoczone Nowej Granady (do 1861), MOSQUERA naczelnikiem i najwyższym przywódcą wojennym (do 1861). Krótka władza MANUELA PAVÓNA w Meksyku, ZULOAGA prezydentem (kons.) – (do 1862). MANUEL FELIPE TOVAR prezydentem Wenezueli (do 1861). PERALTA prezydentem Salwadoru (do 1861). BERRO prezydentem Urugwaju (do 1864). SANTIAGO DERQUI prezydentem Argentyny (do 1862). „Podróż z Paryża do Astrachania” DUMASA. Ludność: USA – 31 mln (4 mln ludności murzyńskiej), Australia – 1 mln. Rozwój ruchu młodoosmanów (IBRAHIM ŞINASI, NAMIK KEMAL, ALI SUAVI, ZIYA PAŞA) w Turcji. Długość linii kolejowych: USA – 50 000 km, Wielka Brytania – 16 692 km, Indie Bryt. – 1300 km. Rozwój przemysłowy: Rosja – 300 tys. t wydobycia węgla, 200 tys. t wydobycia rud żelaza. Założenie uniwersytetu w Jassach. Stosowanie maszyn rotacyjnych w drukarstwie. Odrodzenie się francuskiego parlamentaryzmu. 3-krotny wzrost wartości towarów wywożonych towarów z Indii do Wielkiej Brytanii (do 1890). Alliance Israélite Universelle w Paryżu (związek obrony interesów żydowskich). Pierwszy dalekomorski rejs Japończyków (wyprawa „Kanrin Maru” do San Francisco). Pierwsi robotnicy-hindusi w Kraju Przylądkowym (tania siła robocza). Ogłoszenie konstytucji w Peru. Założenie dziennika „Christiana Adresseblad” (Aftenposten) w Norwegii. Brytyjska wyprawa badawcza (MARKHAM) do Peru (do 1862). Śmierć FERDINANDA CHRISTIANA BAURA – filozofa i teologa niemieckiego, ERNSTA MORITZA ARNDTA – poety niemieckiego.

1861-1865

WOJNA SECESYJNA W USA.

1861

ABRAHAM LINCOLN prezydentem USA (do 1865). Wprowadzenie swobody ekonomicznej w Saksonii. Bitwa pod Sagamo – zwycięstwo oddziałów etiopskich (TEODOR II) nad siłami NYGUSJEGO, zjednoczenie kraju (I.). Upadek twierdzy Gaety, ucieczka króla Neapolu, FRANCISZKA II do Rzymu (13.II.), pierwszy parlament ogólnowłoski w Turynie – ogłoszenie WIKTORA EMANUELA II królem Włoch (18.II.). Ustawa o uwłaszczeniu chłopów w Rosji (20 aktów prawnych, odniesienie do chłopów prywatnych zamieszkujących tereny Rosji europejskiej (bez Królestwa Polskiego), wolność osobista, prawo wykupu zagród na mocy ustawy, wykup nadziału uzależniony od dziedzica, należność za wykupioną ziemię (20% pokrywa dany chłop, 80% państwo), spłacenie pożyczki od państwa wraz z procentami w ciągu 49 lat przez chłopów) – (19.II.). Patent cesarski w Austrii (nowa konstytucja – dwuizbowa Rada Państwa), oburzenie na Węgrzech i w krajach słowiańskich (26.II.). Manifestacje narodowe Polaków w Warszawie (II.). Udana próba przesyłania mowy ludzkiej na odległość (JOHANN PHILIPP REIS), początki telefonu. Utworzenie rady międzyzwiązkowej w Londynie. Powrót Dominikany pod panowanie Hiszpanii (do 1865). Uroczysta koronacja w Turynie – WIKTOR EMANUEL II królem Włoch (do 1878) – (17.III.). Konfederacja Stanów Ameryki Płn. (Karolina Płd., Karolina Płn., Wirginia, Missisipi, Teksas, Luizjana, Floryda, Alabama, Arkansas, Georgia, Tennessee) – (do 1865), JEFFERSON DAVIS prezydentem (do 1865). Krach finansowy w Meksyku, zawieszenie spłat długów zagranicznych przez prezydenta JUÁREZA, wystąpienie Hiszpanii, Francji i Wielkiej Brytanii z żądaniem odszkodowania za straty materialne swoich obywateli. Reformy sądownictwa w Indiach Bryt. (likwidacja sądów Kompanii Wschodnioindyjskiej, utrzymanie sądów koronnych, utworzenie sądów II instancji), reorganizacja wojska (zwiększenie roli pułków i jednostek, szybszy awans Hindusów) – (do 1864). „India Council Act” w Wielkiej Brytanii (określenie ogólnego administrowania Indiami, powołanie przy wicekrólu i gubernatorach prowincji doradcze rady ustawodawcze (z Hindusami w składzie). Podbój Segu przez Państwo Tukulerów, przekazanie władzy synowi AHMADU przez EL HADJ-OMARA nad państwem tukulerskim w Afryce Zachodniej, bunty w Kaarcie, Segu i Masinie. Ogłoszenie Lagos kolonią brytyjską, początek kolonizacji Nigerii. Wojna Ekwadoru z Kolumbią i Peru (do 1865). Masakra uczestników pochodu na placu Zamkowym w Warszawie (kilkaset ofiar) – (8.IV.). Założenie nowoczesnego arsenału w Ancingu (Chiny). Ofensywa tajpingów w prow. Hupei w Chinach. Otwarcie konsulatu rosyjskiego w Mongolii. Zbombardowanie Fortu Sumter (12-14.IV.) przez wojska konfederackie i zmuszenie do kapitulacji (14.IV.), wojna domowa (secesyjna) w USA (do 1865). Bunty chłopskie w Królestwie Polskim (V.). Śmierć DI CAVOURA (6.VI.). Wycofanie się armii francuskiej z Libanu i Syrii (VI.), porozumienie (Rosja, Francja, Prusy, Wielka Brytania, Austria, Turcja) w sprawie statusu Libanu (autonomiczny okręg administrowany przez gubernatora-chrześcijanina). Bitwa nad rzeką Bull Run w Wirginii –

	<p><u>zwycięstwo armii Konfederacji (ROBERT EDWARD LEE) nad wojskami Unii (21.VII.).</u> Ogłoszenie stanu wojennego w Królestwie Polskim (14.X.), ALEKSANDER LÜDERS namiestnikiem (do 1862). WILHELM I królem Prus (do 1871). Wykryształowanie się polskich obozów politycznych tzw. czerwonych (Komitet Ruchu, radykalni) i białych (Dyrekcja, umiarkowani) – (X-XII.). ABDŪLAZIZ sultanem Turcji (do 1876). Zamach stanu w Chinach, regencja KUNGA (do 1862) – (XI.). <u>Groźba wybuchu wojny między USA a Wielką Brytanią (sprawa statku „Trent”) – (XI-XII.).</u> Układ handlowy hiszpańsko-marokański (20.XI.). Wyzwolenie znacznej części prowincji Kiangsu i Czeciang przez tajpingów (XII.). Połączenie Mołdawii i Wołoszczyzny (23.XII.), Księstwo Rumunii (do 1881), ALEKSANDER JAN I CUZA księciem (do 1866). Hiszpańska ekspedycja zbrojna do Meksyku (XII.). LUDWIK I FILIP MARIA królem Portugalii (do 1889). Obalenie władzy RODRÍGUEZA w Nowej Granadzie, krótka władza JUANA JOSÉ NIETO jako naczelnika, Stany Zjednoczone Kolumbii (do 1886), MOSQUERA dyktatorem (do 1863). RADAMA II królem Madagaskaru (do 1863). FREDERIK STANG premierem Norwegii (do 1880). JULIUS PHILIPP JACOB ADRIAN hr. VAN ZUGLEN VAN NIJEVELT premierem Holandii (do 1862). JOSÉ JOAQUÍN PÉREZ dyktatorem Chile (do 1871). BARRIOS prezydentem Salwadoru (do 1863). MORENO prezydentem Ekwadoru (do 1865). Krótka władza triumwiratu (JOSÉ MARÍA DE ACHÁ, RUPERTO FERNÁNDEZ, MANUEL ANTONIO SÁNCHEZ) w Boliwii, DE ACHÁ prezydentem (do 1864). Krótka władza GUALA w Wenezueli, PÁEZ prezydentem (do 1863). Przekształcenie Powszechnej Kompanii Morskiej w Powszechną Kompanię Transatlantycką (CGT) we Francji (bracia PÉREIRE). Powstanie chłopskie w Hiszpanii (tzw. republika biednych w Valladolid). Założenie stanu Kansas w USA. Żegluga na Tygrysie, Eufracie i Szatt el-Arab w ręku brytyjskiego towarzystwa żeglugowego. Misja syjamska we Francji. Ugoda parlamentarna w Wielkiej Brytanii (nie dopuszczanie spraw irlandzkich na forum) – (do 1869). <u>Turyń stolicą Włoch (do 1865).</u> Pierwszy parowy młot Kruppa – „Fritz”. Nieudana próba połączenia Peru z Boliwią (CASTILLA). Wyprawa brytyjska (sir SAMUEL WHITE BAKER) do Sudanu i płn. Etiopii (do 1865). Śmierć NIKOŁAJA TARASA SZEWCZENKI – poety i malarza ukraińskiego, FRIEDRICHA JULIUSA STAHLA – filozofa niemieckiego, VÁCLAVA HANKI – filologa czeskiego, NIKOŁAJA DOBROLUBOWA – publicysty rosyjskiego, PAVLA JOSEFA ŠAFAŘIKA – historyka i filologa czeskiego, MIGUELA LERDO DE TEJADA – ekonomisty meksykańskiego.</p>
<p>1862</p>	<p>Zniesienie niewolnictwa w koloniach holenderskich (prócz Hol. Indii Wsch.). Francusko-brytyjska ekspedycja zbrojna do Meksyku (I.), zdobycie Veracruz, ugoda w Soledad (powstrzymanie się Wielkiej Brytanii i Hiszpanii od dalszej akcji przeciw Meksykowi). Wprowadzanie swobody ekonomicznej w Bawarii (do 1868). <u>Zdobycie Fortu Henry i Donelson w Tennessee przez wojska Unii (ULYSSES SIMPSON GRANT) – (6-16.II.), ofensywa marynarki</u></p>

wojennej Unii (DAVID FARRAGUT) u wsch. wybrzeży Konfederacji
i w Zatoce Meksykańskiej, starcie dwóch okrętów pancernych –
„Monitor” (Unia) i „Merrimack” (Konfederacja) – (8-9.III.),
przełom w rozwoju marynarki wojennej świata, bitwy: pod
Kernstown w Wirginii – zwycięstwo wojsk Konfederacji (LEE) –
(23.III.), pod Shiloh w Tennessee – zwycięstwo Unii (GRANT),
śmierć dowódcy wojsk Konfederacji, ALBERTA SIDNEYA
JOHNSTONA (6-7.IV.), zdobycie Fortu St. Philo, Nowego Orleanu
(24.IV.), Norfolk w Wirginii (9.V.) przez flotę Unii. Traktat
 handlowy między Francją a niemieckim Związkiem Celnym
 (największe uprzywilejowanie wzajemne). Ostatnia bitwa o jedność
 Argentyny (Pavón). Wystawa światowa w Londynie. Uznanie
 Królestwa Włoch przez Rosję w zamian za niepopieranie polskiego
 ruchu niepodległościowego. 14 rządów w Rumunii (do 1870). „Les
 Misérables” (Nędznicy) VICTORA MARIE HUGO. FRANCISCO
 SOLANO LÓPEZ dyktatorem Paragwaju (do 1870). Zawiązanie
 tajnej organizacji rewolucyjnej „Ziemia i Wola” w Sankt Petersburg
 (NIKOŁAJ SIERNO-SOŁOWIEWICZ). Incydent japońsko-brytyjski,
 wypłacenie odszkodowania przez Japonię i zamknięcie dostępu do
 portów dla cudzoziemców. Nasilenie walk tajpingów z wojskami
 rządowymi i francusko-brytyjsko-amerykańskimi w prowincjach
 Kiangsu i Czechiang. Nowoczesne arsenały w Szanghaju i Suczou.
 Powstanie mahometan w płn-zach. Chinach (do 1878). Zawarcie
 4 konwencji brytyjsko-perskich o budowie na jej terytorium linii
 telegraficznych (do 1874). Usunięcie francuskiego konsula z Etiopii.
 Powstanie ludowe w Omanie (do 1871). Ugoda francusko-brytyjska
 (uznanie niezależności Zanzibaru i Omanu). Pierwsza pożyczka
 zagraniczna Egiptu. 21 wielkich powstań chłopskich w Korei. Kupno
 portu Obock w Somalii przez Francuzów. Podbój Masiny przez
 wojska EL HADJ-OMARA w Afryce Zachodniej. Zbombardowanie
 Belgradu przez Turków, protesty mocarstw zachodnich, wycofanie
 się garnizonów tureckich z Serbii. Otwarcie pierwszej japońskiej
 ambasady (Paryż). Wprowadzenie powszechnego obowiązku służby
wojskowej w Stanach Skonfederowanych, zdobycie przez Unię
(GRANT) Corinth w Missisipi (30.V.), zwycięstwo Unii w bitwie
pod Fortem St. Pillow w Tennessee (5.VI.), zdobycie Memphis
(6.VI.), bitwa siedmiodniowa pod Richmond (26.VI.-2.VII.) –
zwycięstwo oddziałów Konfederacji (THOMAS JACKSON, LEE,
JOSEPH JOHNSTON) nad siłami Unii (GEORGE MC CLENNAN).
 Traktat pokojowy francusko-wietnamski (zgoda na szerzenie wiary
 katolickiej, odstąpienie Francji 3 prowincji południowych: My-tho,
 Bien-hoa i Sajgonu, obciążenie Wietnamu kontrybucją wojenną w
 wysokości 4 000 000 piasstrów, udostępnienie niektórych portów
 dla francuskiego handlu, otworzenie portów francuskich dla handlu
 z Wietnamem) – (VI.). Zdobycie i włączenie Heratu do Afganistanu
 (VII.). Szturm i zdobycie Meksyku przez armię francuską (ELIE
 FRÉDÉRIC FOREY) – (10.VII.). Utworzenie Komitetu Centralnego
 Narodowego w Warszawie (obóz „czerwonych”) przez m. in.
 AGATONA GILLERA i JAROSŁAWA DĄBROWSKIEGO (VII.).
 T’UNG CZY (MU TSUNG) cesarzem Chin (do 1875), regencja

	<p>matki T'ZU SI (do 1873). Sekwestr dóbr klasztornych w Rumunii. Wielki książę KONSTANTY namiestnikiem Królestwa Polskiego (do 1863). Nieudana próba zdobycia Rzymu przez wyprawę GARIBALDIEGO (VIII.). Założenie uniwersytetu w Belgradzie. <u>Zwycięstwo armii Konfederacji (LEE, JACKSON) nad rzeką Bull Run (29-30.VIII.).</u> Utworzenie Niemieckiej Unii Rzemieślników w Weimarze (15.IX.). <u>Zwycięstwo Unii (MC CLENNAN) w bitwie nad potokiem Antietam (17.IX.), powstrzymanie ofensywy armii Konfederatów, układ amerykańsko-brytyjski w sprawie współpracy w ściganiu statków niewolniczych, ogłoszenie proklamacji emancypacyjnej przez LINCOLNA (zakaz niewolnictwa na całym terytorium USA w przypadku nie wrócenia „zbuntowanych stanów” do Unii) – (22.IX.).</u> Rewolucja wojskowa w Atenach, abdykacja OTTONA I (X.), linia Schleswig-Sonderburg-Glücksburg w Grecji (do 1923), JERZY I królem (do 1913). <u>Zwycięstwo wojsk Unii (BUELL) pod Perryville w Kentucky (8.X.).</u> OTTO EDUARD LEOPOLD VON BISMARCK-SCHÖNHAUSEN premierem Prus (do 1871) – (8.X.). <u>Krach ofensywy Unii (BURNSIDE) na Richmond, klęska pod Fredericksburgiem (13.XII.), 20 tys. ofiar po stronie Unii.</u> Powstanie Ormian w Turcji. Krótka władza VICTORIANO CASTELLANOSA i FRANCISCO MONTESA w Hondurasie, JOSÉ MARÍA MEDINA prezydentem (do 1865). MIGUEL SAN ROMÁN prezydentem Peru (do 1863). Utworzenie Republiki Argentynskiej, BARTOLOMÉ MITRE dyktatorem (do 1868). THORBECKE premierem Holandii (do 1866). JACOB STÄMPFLI prezydentem Szwajcarii. Ustawa o nadziałach ziemi w USA (przyznanie każdemu dorosłemu mężczyźnie prawa do 160 akrów ziemi na tzw. Dzikim Zachodzie, warunek: 5 lat użytkowania danych gruntów). Budowa gmachu opery w Paryżu (CHARLES GARNIER) – (do 1875). Początek regularnej żeglugi morskiej między Indiami bryt. a portami Zatoki Perskiej. Powstania ludowe w Turcji (Bośnia i Armenia). Wojna czarnogórsko-turecka. Śmierć BAHADURA SZAHA II, ostatniego padyszacha Indii na wygnaniu w Birmie (Rangun). Śmierć LUDWIGA UHLANDA – poety niemieckiego, HENRY'EGO THOMASA BUCKLE – historyka i socjologa angielskiego (Historia cywilizacji w Anglii).</p>
<p>1863</p>	<p><u>Dekret LINCOLNA o zniesieniu niewolnictwa na całym terytorium Stanów Zjednoczonych (1.I.), nierozstrzygnięte starcie pod Murfreesboro w Tennessee między wojskami Unii (WILLIAM ROSECRANS) i Konfederacji (BRAXTON BRAGG).</u> Wprowadzenie przymusowego naboru do armii caratu w Warszawie (14-15.I.), Manifest Tymczasowego Rządu Narodowego – powstanie styczniowe w Królestwie Polskim (do 1864), dekrety powstańcze o uwłaszczeniu chłopów i nadania ziemi bezrolnym (22-23.I.), konwencja ALVENSLEBENA między Prusami a Rosją (wzajemna pomoc w przeciwdziałaniu powstaniu polskiemu) – (8.II.), klęska powstańcza pod Miechowem (17.II.), rozbicie wojsk dyktatora powstania MIEROSŁAWSKIEGO przez Rosjan na Kujawach (19-21.II.) i jego ucieczka za granicę, początek powstania na Litwie (III.), dyktatura powstańcza MARIANA LANGIEWICZA (10-19.III.), włączenie się</p>

stronnictwa „białych” do powstania (12.III.), zwycięstwo nad siłami rosyjskimi pod Grochowiskami (18.III.), przejście oddziału LANGIEWICZA przez granicę austriacką – internowanie (19.III.), manifest cara ALEKSANDRA II o amnestii dla powstańców, którzy złożą broń w ciągu miesiąca (13.IV.), noty protestacyjne Francji i Wielkiej Brytanii w Sankt Petersburgu (żądanie lepszych swobód w Królestwie Polskim) – (17.IV.), nota protestacyjna Austrii (złożona pod naciskiem Francji) – (19.IV.), podobne wystąpienia Włoch, Hiszpanii, Portugalii, Danii, Szwecji i Turcji. Bitwa pod Chancellorsville (3.V.) – zwycięstwo armii Konfederacji nad Unią (JOSEPH HOOKER), śmierć JACKSONA (Konfed.). Przekształcenie Tymczasowego Rządu Narodowego w Rząd Narodowy (10.V.), stłumienie powstania w Płockim przez Rosjan (V.). Bitwy: pod Baton Rouge w Luizjanie i Jackson w Missisipi – zwycięstwa Unii (GRANT) nad Konfederacją (JOHNSTON) – (14.V.). Utworzenie Powszechnego Niemieckiego Związku Robotniczego (Allgemeine Deutsche Arbeiterverein), inicjatywa FERDINANDA LASSALLE (23.V.). Korzystne prawo dla towarzystw akcyjnych we Francji. Wcielenie Szlezewiku do Danii. Rozpoczęcie budowy okrętów o konstrukcji stalowej. Ostrzelanie cudzoziemskich okrętów z dział fortu Simonoseki w Japonii (V.), ostry sprzeciw mocarstw. Krótkie powstanie na Ukrainie (V.), rząd „czerwonych prawników” w Królestwie Polskim (V-VI.). „6 punktów” (nota francusko-brytyjsko-austriacka w sprawie swobód dla Królestwa Polskiego) – (11.VI.), fiasko wyprawy powstańczej z Galicji na Wołyń (VI.), władza dla KAROLA MAJEWSKIEGO (stronictwo białych) w Rządzie Narodowym (VI-IX.). Wprowadzenie surowej cenzury prasy w Prusach (VI.). Utworzenie stanu Wirginia Zach. w USA. Bitwy: pod Winchester – zwycięstwo armii Konfederacji (LEE) – (13-14.VI.), pod Gettysburgiem w Pensylwanii (1-3.VII.) – zwycięstwo Unii (GEORGE MEADE), pod Vicksburgiem w Missisipi (4.VII.) – triumf wojsk Unii (GRANT) nad obleżoną armią Konfederacji (JOHN PEMBERTON). Zwycięska dla powstańców polskich pod wodzą MICHAŁA KRUKA-HEYDENREICHA bitwa pod Żyrzynem (8.VII.). Zwycięstwo Unii (GRANT) pod Port Hudson w Luizjanie (9.VII.), wprowadzenie obowiązku powszechnej służby wojskowej przez rząd Unii, manifestacje i rozruchy w Nowym Jorku (ok. 1000 ofiar) – (13-15.VII.). Odrzucenie przez Rosję międzynarodowych not w sprawie polskiej (14.VII.), wiec propolski w Londynie (pomysł utworzenia międzynarodowego stowarzyszenia robotników) – (22.VII.). Zniesienie pracy przymusowej przy budowie Kanału Sueskiego w Egipcie, protest Towarzystwa Budowy Kanału Sueskiego przeciw nowym warunkom koncesji, zobowiązanie Egiptu do zapłacenia kary w łącznej wysokości 38 000 000 franków. Bunt w Państwie EL HADJ OMARA w Afryce Zachodniej (Kaminandru, Sansanding). Zdobycie Knoxville w Tennessee przez armię Unii (2.VIII.), zwycięstwo Konfederacji (BRAGG) w bitwie pod Chickamauga w Georgii (19-20.VIII.). Porażki wojsk powstańczych pod Fajstławicami (24.VIII.) i Kruszyną (29.VIII.). Bombardowanie Kagosimy przez flotę brytyjską wskutek antycudzoziemskich

	<p>manifestacji w Japonii) – (VIII.). Wpływy „czerwonych” w Rządzie Narodowym (IX-X.), TEODOR hr. BERG namiestnikiem Królestwa Polskiego (do 1874), akcje terrorystyczne powstańców przeciw przedstawicielom władz rosyjskich (np. nieudany zamach na BERGA w Warszawie), objęcie dyktatury powstania przez ROMUALDA TRAUGUTTA (17.X.). Propozycja zwołania kongresu europejskiego w sprawie polskiej (NAPOLEON III), sprzeciw mocarstw (XI.). <u>Zwycięskie bitwy Unii (GRANT) pod Lookout Mt. (24.XI.) oraz Chattanooga (25.XI.) w Georgii, proklamacja amnestii i odbudowy LINCOLNA (8.XII.)</u>. Dekret TRAUGUTTA o reorganizacji sił zbrojnych powstańców w regularne jednostki (15.XII.). Stopniowa pacyfikacja powstania tajpingów w Chinach. Wojna Wielkiej Brytanii z Aszanti (do 1874), zwycięska dla wojsk Aszanti bitwa pod Asikumq. Linia Sonderburg-Glücksburg w Danii (do dzisiaj), CHRYSTIAN IX królem (do 1906), DETLEF GOTTHARD MONRAD premierem (do 1864). Metro w Londynie. Protektorat francuski nad Kambodżą (do 1953). Krótkie rządy AUGUSTE ADOLPHE MARIE BILLAULTA we Francji, ROUHER premierem (do 1869). SZER ALI-CHAN emirem Afganistanu (do 1866). Uchwalenie konstytucji na Madagaskarze, RAYNILAYARIVONA premierem (do 1896), RASOHERINA królem (do 1868). KOJONG królem Korei (do 1907), regencja LI HA YNGA (do 1874). Powstanie antyhiszpańskie w Dominikanie (do 1865), JOSÉ ANTONIO SALCEDO prezydentem (do 1864). Mar. DE MIRAFLORES premierem Hiszpanii (do 1864). DUEÑAS prezydentem Salwadoru (do 1864). JESÚS JIMÉNEZ ZAMORA prezydentem Kostaryki (do 1866). JUAN CHRISÓSTOMO FALCÓN prezydentem Wenezueli (do 1864). Wojna domowa w Afganistanie (do 1868). Krótka władza PEDRO DIEZA CANSECO w Peru, JUAN ANTONIO PEZET nowym prezydentem (do 1865). ISMAIL namiestnikiem Egiptu (do 1879). Krótka władza junty (SANTOS GUTIÉRREZ, MOSQUERA, LÓPEZ, EUSTORGIO SALGAR, FROILÁN LAGARCHA) w Kolumbii, MOSQUERA prezydentem (do 1864). Władza regencyjna (JUAN NEPOMUCENO ALMONTE, JOSÉ MARIANO SALAS, PELAGIO LABASTIDA DÁVALOS) w Meksyku (do 1864). Wywłaszczenie 2 mln ha ziemi w Algierze. Ustawy o szkolnictwie wyższym (przywrócenie autonomii uniwersytetom, powołanie Wyższych Kursów Żeńskich) i chłopach apanażowych w Rosji. Brytyjska wyprawa badawcza (MARKHAM) do Indii. Śmierć EUGÈNE DELACROIX – malarza francuskiego, GIOACCHINA GIUSEPPE BELLI’EGO – poety włoskiego, ALFREDA DE VIGNY – pisarza francuskiego.</p>
<p>1864</p>	<p>Uchwalenie liberalnej konstytucji w Grecji. Wojna Paragwaju z Argentyną, Brazylią i Urugwajem zw. paragwajską (do 1870). Podbój Turkiestanu Zach. przez Rosję (do 1880). Aneksja Adyge (Czerkiesji) przez Rosję, zakończenie podboju Kaukazu. Konsekracja biskupia pierwszego czarnego Afrykanina. Przekazanie przez Wielką Brytanię Wysp Jońskich – Grecji. „Manifest sześćdziesięciu” w gazecie „L’Opinion Nationale” (uwidocznienie ciężkich warunków społecznych francuskich robotników, żądanie równego prawa wyborczego, wolności prasy, zebrań i rozdziału Kościoła od</p>

państwa oraz obowiązkowego i darmowego nauczania na stopniu elementarnym przez HENRI LOUISA TOLAINA) – (17.II.). Zwycięstwo Unii pod Olustee na Florydzie (20.II.). Załamanie się walk powstańczych (JÓZEF HAUKE-BOSAK) w Królestwie Polskim, klęska pod Opatowem (21.II.), porozumienie rosyjsko-austriacko-pruskie w sprawie polskiej (ogłoszenie stanu oblężenia i zakazu pomocy powstańcom przez Austrię) – (II.), ukaz carski o uwłaszczeniu chłopów w Królestwie Polskim (2.III.). Wojna Prus i Austrii z Danią, zajęcie Szlezwika przez armię prusko-austriacką, zwycięstwo pod Dybbøl, walki na Morzu Północnym (Helgoland, Sylt), ofensywa prusko-austriacka w Jutlandii (Kolding, Fredericia). Walki wojsk rządu z tajpingami w Chinach, odzyskanie prowincji Kiangsu i Czeciang. Uchwalenie ustawy dającej robotnikom możliwość zrzeszania się i organizacji strajków we Francji (IV.). Aresztowanie TRAUGUTTA przez władze rosyjskie (10-11.IV.). Napięcie między Wielką Brytanią a Etiopią (agitacja antycesarska). Zamach stanu w Rumunii, ogłoszenie statutu o organizacji państwa (CUZA) – (V.). Nierozstrzygnięte bitwy między Konfederacją (LEE) a Unią (GRANT) pod Wilderness (5-6.V.) i Spotsylwanią (8-12.V.) w Wirginii. Samobójstwo przywódcy tajpingów w Nankinie, SIU-Ć'ÜANA (1.VI.). Triumf sił Konfederacji pod Cold Harbor w Wirginii (3.VI.), nierozstrzygnięta bitwa pod Petersburgiem (15-18.VI.), Konfederacji (JUBAL EARLY) pod Waszyngtonem (VII.). Kres powstania tajpingów w Chinach wtargnięcie sił rządowych do Nankinu, rzeź 100 tys. ludzi (19-20.VII.). 15 tys. szkół świeckich (2,5 tys. szkół dla niemuzułmanów) w Turcji. Niszczący marsz wojsk Unii (WILLIAM TECUMSEH SHERMAN) przez Georgię, Karolinę Płd. i Płn. (do 1865), zwycięstwo pod Kenesan Mt (27.VII.), zdobycie Atlanty – stolicy Georgii (1.VIII.). Stracenie TRAUGUTTA i innych przedstawicieli Rządu Narodowego przez Rosjan w Warszawie (5.VIII.). Konwencja w sprawie polepszenia losu rannych żołnierzy w Genewie, założenie Międzynarodowego Czerwonego Krzyża (JEAN HENRI DUNANT, GUSTAVE MOYNIER) – (22.VIII.). Ostrzelanie Simonoseki w Japonii przez flotę USA, Wielkiej Brytanii, Holandii i Francji, porozumienie (obniżenie cel importowanych do 5%, wprowadzenie na terytorium Japonii oddziałów wojskowych przez Francję i Wielką Brytanię dla ochrony swych przedstawicieli). Założenie Międzynarodowego Stowarzyszenia Robotników w Londynie – I Międzynarodówka (do 1876) – (28.IX.). Śmierć EL HADJ-OMARA w walce z buntem Fulbe w Afryce Zachodniej. Encyklika papieska „Quanta cura” i tzw. „Syllabus” (katalog głównych błędów XIX w.). Konwencja włosko-francuska (wycofanie oddziałów francuskich z Rzymu w zamian za zobowiązanie Włoch do nieatakowania posiadłości papieskich i przeniesienia stolicy z Turynu do Florencji) – (IX.). Antyfrancuskie powstanie plemion Uled Sidi Szejch w Algierze. Reforma agrarna w Rumunii. Manifest inauguracyjny I Międzynarodówki (5.X.). Próba przywrócenia panowania hiszpańskiego w Ameryce Płd., kryzys finansowy między Hiszpanią a Peru, zajęcie części wyspy Chincha przez flotę hiszpańską, protesty USA i Chile, blokada wybrzeża Chile. Pokój

	<p>między Austrią, Prusami a Danią w Wiedniu (utrata Szlezewiku-Holsztyna przez Danię) – (20.X.). Reforma ziemska (ziemstwa – organami samorządu terytorialnego) i sędziowska (4-stopniowy system instytucji sądów: sądy pokoju, powiatowe, okręgowe i Senat, jawność przewodów sądowych, niezawisłość sędziów, prawo oskarżonych do obrony) w Rosji. Konferencja delegatów Dolnej i Górnej Kanady w Quebec (Kanada – Konfederacji autonomicznych prowincji) – (X.). <u>Bitwy: pod Nashville (15-16.XI.) i pod Franklin w Tennessee (30.XI.) – zwycięstwa wojsk Unii (GEORGE THOMAS) nad Konfederacją (JOHN HOOD), zdobycie Savannah przez Unię (SHERMAN) – (21.XII.)</u>. Cesarstwo Meksykańskie (do 1867), MAKSYMILIAN I FERDYNAND JÓZEF HABSBUURG cesarzem (do 1867). ANASTASIO CRUZ AGUIRRE prezydentem Urugwaju (do 1865). Utworzenie Stanów Zjednoczonych Wenezueli, FALCÓN prezydentem (do 1868). Utworzenie Republiki Salwadoru, DUEÑAS prezydentem (do 1871). MANUEL MURILLO TORO prezydentem Kolumbii (do 1866). MARIANO MELGAREJO prezydentem Boliwii (do 1871). Krótkie rządy LORENZO ARRAZOLI i ALEJANDRO MONA w Hiszpanii, NARVÁEZ premierem (do 1865). GASPAR POLANCO prezydentem Dominikany (do 1865). BLUHME premierem Danii (do 1865). Utworzenie stanu Nevada w USA. Założenie dwumiesięcznika „Magazynu o wychowaniu i rekreacji” (JULES HETZEL) we Francji. Zakaz posiadania ziemi osobom politycznie podejrzanym i nabywania nowych majątków przez Polaków na Litwie, zakaz używania języka polskiego na ziemiach litewsko-ruskich. Założenie uniwersytetu w Bukareszcie. „Ja, vi elsker dette landet” RIKARDA NORDRAAKA (późniejszy hymn narodowy Norwegii). Początki antysemityzmu polskiego. Powstanie ludowe w Kokandzie (do 1866). „Wyprawa do wnętrza ziemi” JULESA VERNE’A. Śmierć CZHO DZE U – filozofa koreańskiego, FERDINANDA LASALLE’A – socjalisty niemieckiego.</p>
<p>1865</p>	<p><u>Zdobycie Fortu Fisher w Karolinie Płn. przez flotę Unii (15.I.), wejście aktu abolicji (zniesienia niewolnictwa) do konstytucji USA tj. 13 poprawki (Thirteenth amendment), przegłosowanie w Izbie Reprezentantów (31.I.), zdobycie Columbii, stolicy Karoliny Płd. przez Unię (SHERMAN) – (17.II.), ofensywa w Karolinie Płn. – zdobycie Fayetteville (12.III.) i Goldsboro (23.III.), zajęcie stolicy Konfederacji, Richmond przez wojska Unii (GRANT) – (3.IV.), poddanie się Armii Północnej Konfederacji (LEE) w Appomattox w Wirginii (9.IV.), zajęcie Raleigh przez Unię (SHERMAN) – (11.IV.), zdobycie Mobile na Florydzie przez flotę Unii (12.IV.), zamach na LINCOLNA w Teatrze Forda w Waszyngtonie (JOHN WILKES BOOTH) – (14.IV.), ANDREW JOHNSON prezydentem USA (do 1869), akt kapitulacji armii Konfederacji (JOHNSTON) w Bennetts House (18.IV.), ogólna kapitulacja Konfederatów (26.IV.).</u></p> <p>Przeniesienie bazy pruskiej floty wojennej z Gdańska do Kilonii (IV.). Wojna domowa w Etiopii (do 1868), wyparcie cesarskich wojsk z prowincji Szeua (MENELIK), Lasty (GOBEZJE) i Tigre (BEZBYZ KASSA). Wyprawa tukulerska (AHMADU, syn EL HADJ-OMARA) na Bambarów w Afryce Zachodniej. Spisek antysułtański</p>

(KEMAL) w Turcji (do 1867). Wizyta NAPOLEONA III w Algierze. Otwarcie 3 portów japońskich dla handlu zagranicznego pod nakazem Wielkiej Brytanii (Niigata, Osaka i Hiogo). Rozszerzenie się powstania mahometan w Chinach na prowincje Kansu i Cinghai. Florencja stolicą Włoch (do 1871) – (VI.). Uruchomienie fabryki zbrojeniowej i stoczni okrętowej w Szanghaju (LI HUNG-CZANG). Zwycięstwa wojsk ruchu Nien w Kiangsu i Szantungu nad Chinami. Zdobycie Taszkientu przez Rosjan. Utworzenie Centralnego Towarzystwa Misyjnego w Sankt Petersburgu. Żądanie wycofania wojsk francuskich z Meksyku przez USA. Ugoda prusko-austriacka w Gastein (objęcie przez Prusy zarządu nad Szlezwikem, Austrii nad Holsztynem) – (VIII.). Ustawa o cenzurze w Rosji (złagodzenie dotychczasowych przepisów). Antyhiszpańska koalicja Chile, Boliwii, Ekwadoru i Peru, walki na morzu między flotą chilijską a hiszpańską. Spotkanie BISMARCKA z NAPOLEONEM III w Biarritz (zapewnienie przez Prusy neutralności Francji w wojnie z Austrią) – (X.). Faktyczna niepodległość Dominikany, wycofanie się wojsk Hiszpanii z wyspy, krótka władza BENIGNO FILOMENO DE ROJASA jako przewodniczącego Głównej Junty Rządzącej oraz PEDRO ANTONIO PIMENTELA i JOSÉ MARÍI CABRALA, BÁEZ prezydentem (do 1866). Lord RUSSELL premierem Wielkiej Brytanii (do 1866). SALIM II sultanem Omanu (do 1868). CHRISTIAN EMIL hr. KRAG-JUEL-VIND-FRIJS VON FRIJSENBORG premierem Danii (do 1870). LEOPOLD II królem Belgii (do 1909). Przemiana władza MARIANO IGNACIO PRADO i CANSECO w Peru, PRADO prezydentem (do 1868). Utworzenie Republiki Hondurasu, MEDINA prezydentem (do 1869). Krótka władza TOMÁSA VILLALBY w Urugwaju, FLORES prezydentem (do 1868). LUDRONGA królem Suazi (do 1874). O'DÓNNEl premierem Hiszpanii (do 1866). Pierwsza konferencja Międzynarodówki w Londynie. Krótka władza FRANCISCO SALAZARA w Ekwadorze, CARRIÓN prezydentem (do 1867). Krótka władza PEDRO AYCINENY w Gwatemali, VICENTE CERNA prezydentem (do 1871). ABDULLAH III emirem Nedźdu (do 1871). Użycie kwasu karbolowego do zapewnienia aseptyki ran operacyjnych (JOSEPH bar. LISTER). Zniesienie odrębnej Komisji Spraw Wewnętrznych w Królestwie Polskim przez Rosjan. „Alicja w krainie czarów” LEWISA CARROLLA. Koncesje francuskie na wywłaszczenie 125 tys. ha ziemi w Algierze. Badania jeziora Bajkał przez polskich geologów na zesłaniu, BENEDYKTA DYBOWSKIEGO i WIKTORA GODLEWSKIEGO (do 1879). Misja brytyjska do Nedźdu, podpisanie umowy (zgoda emira do nie udzielania pomocy powstańcom w Omanie, gwarancja daniny od Omanu dla Nedźdu). Tajna organizacja terrorystyczna Ku-Klux-Klan w stanie Tennessee (walka z równouprawnieniem Murzynów) – (do 1876). Pierwsze czeki bankowe. Założenie misji chrześcijańskiej i społecznej w Londynie przez WILLIAMA BOOTHA. Reforma w drukarniach: zastępowanie papieru z materiału – papierem z celulozy. Ograniczenie prawa dziedziczenia majątków w rodzinach polskich na Litwie i zakaz przekazywania ziemi Polakom w drodze darowizn lub sprzedaży. Organizacja żeglugi między Bagdadem,

	<p><i>Baszra a portami Zatoki Perskiej, Indii Bryt. i od 1869 r. Europy przez Brytyjczyków, linia telegraficzna między Irakiem a Indiami Bryt. Wyprawa francuska (ALFRED GRANDIDIER) w głąb Madagaskaru (do 1870). Budowa kolei transkontynentalnej w USA (do 1893). Szereg wojen indiańskich w USA (do 1890). „Podróż na Księżyc” VERNE’A. RICHARD hr. BELCREDI premierem Austrii (do 1867). Brytyjska wyprawa badawcza (MARKHAM) do Indii (do 1866). Bunt w Boliwii przeciw dyktaturze prezydenta MELGAREJO, zastrzelenie przywódcy opozycji, byłego prezydenta BELZÚ. Utworzenie Międzynarodowej Unii Telegraficznej w Genewie. Śmierć RICHARDA COBDENA – ekonomisty angielskiego (rzecznik wolnego handlu), JOSEPHA BENJAMINA BUCHEZA – filozofa francuskiego (teoria socjalizmu chrześcijańskiego), PHILIPPE’A PIERRE’A JOSEPHA PROUDHONA – pisarza francuskiego.</i></p>
<p>1866</p>	<p><i>Powstanie antytureckie na Krecie. Upowszechnienie się telegrafu na świecie. Ucieczka ALEKSANDRA JANA I CUZY z Rumunii (II.), dynastia Hohenzollern-Sigmaringen (do 1947), KAROL I księciem (do 1881), ogłoszenie nowej konstytucji, ustawa o „umowach rolnych”. Dekret o chłopach państwowych w Rosji, zakończenie procesu uwalniania ludności chłopskiej od poddaństwa. 43 bunty chłopskie w Japonii (do 1867). Ofensywa ruchu Nien w Chinach, wtargnięcie do prowincji Szansi. Lord DERBY premierem Wielkiej Brytanii (do 1868). Prześladowania ludności chrześcijańskiej w Korei, ostry sprzeciw USA i Francji. Zbudowanie nowoczesnej stoczni w Fuczou (Chiny). Przymierze prusko-włoskie w Berlinie (8.IV.). Zwołanie parlamentu holsztyńskiego przez Austrię – wkroczenie armii pruskiej do Holsztyna, wojna austriacko-pruska, walki w Czechach (Münchegrätz, Trutnov, Nachov). Misja etiopska do Wielkiej Brytanii (V.). Kryzys gospodarczy w USA (V.). Propozycja utworzenia Związku Północno-Niemieckiego (Norddeutscher Bund) przez BISMARCKA (19 państw pld-niemieckich (na północ od rzeki Men) + Prusy) – (VI.). Zjazd w Mannheim (unia pld-niemieckich związków robotniczych z Niemiecką Partią Ludową) – (10.VI.). Zajęcie Hanoweru przez oddziały pruskie (EDWIN HANS KARL VON MANTEUFFEL) – (VI.), walki we Włoszech, bitwa pod Custozą – zwycięstwo Austrii (ALBRECHT HABSBURG) nad Włochami (24.VI.), armia pruska na linii Menu (VII.), zwycięstwo Prus (HELMUT KARL BERNHARDT VON MOLTKE) nad Austrią w bitwie pod Sadovą w Czechach (3.VII.), bitwa morska pod Lissą na Adriatyku – triumf Austrii (WILHELM VON TEGETTHOFF) nad flotą Włoch (20.VII.), preliminaria pokojowe prusko-austriackie w Nikolsburgu (Mikulovie) – (26.VII.). Umowa wojskowa między Prusami a państwami pld-niemieckimi (VIII.). Incydent amerykańsko-koreański (śmierć załogi okrętu USA wskutek dopuszczania się przez nich rozbojów). Zjazd przywódców politycznych Słowian w Wiedniu (AGENOR GOŁUCHOWSKI, PALACKÝ, JOSIP JURIJ STROSSMAYER, FRANTIŠEK LADISLAV RIEGER), część uczestników za programem federalistycznym (VIII.). Pokój austriacko-pruski w Pradze (zgoda Austrii na rozwiązanie</i></p>

	<p>Związku Niemieckiego i nową organizację Niemiec bez swego udziału, zrzeczenie się przez Austrię praw do Szlezwika i Holsztynu oraz zapłata przez nią kontrybucji wojennej w wysokości 40 000 000 talarów pruskich) – (23.VIII.). Idea wyprawy wojennej Wielkiej Brytanii do Etiopii (IX.). Akces Hesji, Hanoweru, Nassau i Frankfurtu do Prus (IX.). Zalegalizowanie przez parlament pruski niezgodnego z konstytucją pobierania podatków i opłat przez rząd bez uchwalenia budżetu (IX.). I kongres Międzynarodówki w Genewie (zatwierdzenie statutu, konieczność walki politycznej proletariatu, o przywróceniu niepodległości Polsce, żądania 8-godzinnego dnia pracy, zrównania praw mężczyzn i kobiet, a także zniesienia utrzymywania stałych wojsk) – (3-8.IX.). Nieudana akcja francuska w Korei (zdobycie twierdz Konghuado na wysepce opodal Korei i Czongżok w górach, odwrót wskutek ofensywy oddziałów koreańskich (JANG HON SU), spalenie i złupienie Konghuado). Pokój austriacko-włoski w Wiedniu (otrzymanie Wenecji przez Włochy) – (3.X.). Utworzenie w Prusach partii narodowo-liberalnej (Nationalliberale) – (X.). Lojalistyczny adres konserwatystów galicyjskich do FRANCISZKA JÓZEFA I (10.XII.). Krótkie rządy ISAAKA DIGNUSA FRANSENA VAN DER PLETTE w Holandii, hr. VAN ZUGLEN premierem (do 1868). Krótka władza triumwiratu (FEDÉRICO DE JESÚS GARCÍA, GREGORIO LUPERÓN, PIMENTEL) w Dominikanie, CABRAL prezydentem (do 1868). NARVÁEZ premierem Hiszpanii (do 1868). MOHAMMAD AFDAL emirem Afganistanu (do 1867). MOSQUERA dyktatorem Kolumbii (do 1867). CASTRO MADRIZ prezydentem Kostaryki (do 1868). ABDULLAH II emirem Kuwejtu (do 1892). Przybycie brytyjskiej ekipy specjalistów do Massawy (Etiopia). Zawieszenie broni między Hiszpanią a Peru, Chile, Boliwią i Ekwadorem. Likwidacja Sekretariatu Stanu ds. Królestwa Polskiego w Sankt Petersburgu (a także Rady Stanu i odrębnego budżetu). Nieudany zamach na ALEKSANDRA II w Rosji (DYMITR KARAKOZOW). Zjednoczenie Emigracji Polskiej (DĄBROWSKI) w Paryżu (do 1871). Wyprawa LIVINGSTONE’A do Afryki wsch. (badania źródeł Nilu) – (do 1873). Powstanie zesłańców polskich nad jez. Bajkał. Tajny sojusz wojskowy między Wirtembergią a Bawarią. Przybycie pokonanych oddziałów tajpingów (Czarne, Białe, Czerwone i Żółte Flagi) do Wietnamu (prowincje Lao Cai, Tuyen-quang, Lao-bang). Zajęcie wyspy Malden w Oceanii przez Wielką Brytanię. Komory na Oceanie Indyjskim kolonią Francji (do 1975). Uznanie Księstwa Liechtenstein za suwerenne państwo. Udana operacja położenia podwodnego kabla transatlantyckiego. Śmierć MASSIMA TAPARELLI’EGO D’AZEGLIO – pisarza włoskiego, GREGORA JOHANNA MENDLA – genetyka czeskiego (Badania nad mieszańcami roślin).</p>
<p>1867</p>	<p>Wynalezienie dynamitu (ALFRED BERNHARD NOBEL). Odkrycie złóż diamentów w Afryce płd. Wystawa światowa w Paryżu. Ulepszenie metody wytapiania stali w piecach płomiennych (KARL WILHELM SIEMENS). Wynalezienie silnika gazowego (NIKOLAUS AUGUST OTTO). Druga reforma wyborcza w Wielkiej Brytanii</p>

(rozszerzenie prawa wyborczego na szerokie koła średniego i drobnego stanu mieszczańskiego). Opuszczenie Meksyku przez ostatnie oddziały francuskie (II.). Przywrócenie konstytucji z 1848 r. na Węgrzech, mianowanie przez cesarza Austrii – nowego rządu węgierskiego (GYULA hr. ANDRÁSSY) – (II.). „British North America Act” (Kanada państwem federacyjnym o statusie dominium) – (29.III.), JOHN MC DONALD pierwszym premierem (do 1873). Układ między Rosją a USA w Waszyngtonie (sprzedaż terytorium Alaski i Aleutów – USA za 7 200 000 dolarów) – (30.III.). Uchwalenie ugody z Austrią przez parlament Węgier (3.IV.). Nowy projekt konstytucji w Prusach (17.IV.). II Zjazd Słowiański w Moskwie (idea panslawizmu) – (V.). Traktat Londyński (potwierdzenie suwerenności Państwa Luksemburg) – (11.V.). Połączenie Cesarstwa Austrii i Królestwa Węgier unią personalną i realną (oddzielne: ustrój wewnętrzny, parlament, rząd; wspólne: sprawy polityki zagranicznej, wojska i skarbu(finansów)), początek Monarchii Austriacko-Węgierskiej (istniała do 1918) – (12.VI.). Ujęcie i rozstrzelanie cesarza Meksyku, MAKSYMILIANA przez republikanów w Queretaro (19.VI.), II Republika – JUÁREZ ponownie prezydentem kraju (do 1872). Ogłoszenie konstytucji w Prusach (utworzenie państwa związkowego – Związku Północnoniemieckim (do 1870), Prusy z głosem decydującym, władza prawodawcza należy do Bundesratu (rady związkowej) i Reichstagu (parlamentu), władza wykonawcza dla kanclerza (prezydentem Związku – król Prus) – (1.VII.). Umowa handlowa i celna Prus z Hessen- Darmstadt, Badenią, Wirtembergią i Bawarią (8.VII.). II kongres Międzynarodówki w Lozannie (2-8.IX.). Upadek spisku młodoosmańskiego w Turcji. „Kapitał“ (I tom) MARXA. Przyłączenie terytorium Acre i Mato Grosso do Brazylii. Strajki robotnicze w Paryżu, Amiens, Marsylii i Roubaix. Kochinchina w Wietnamie pod protektoratem francuskim (do 1949). Sprzedaż przez Holandię fortów na tzw. Złotym Wybrzeżu – Wielkiej Brytanii (m.in. Elmina). Zniesienie Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Królestwie Polskim przez Rosjan. Zabiegi brytyjskie o poparcie przez zbuntowanych feudalów etiopskich w walce z TEODOREM II, wojna brytyjsko-etiopska (do 1868). MUTSUHITO cesarzem Japonii (do 1912), pismo do szoguna żądające zwrotu władzy cesarzowi) – (X.). Oderwanie się Turkiestanu od Chin: 3 muzułmańskie chanaty – taranczyński ze stolicą w Kuldży, Dżetiszehr ze stolicą w Kaszgarze i dungański ze stolicą w Urumczy (do 1878). Nowa konstytucja w Austrii (autonomia dla krajów koronnych) – (21.XII.). Hr. FRIEDRICH FERDINAND VON BEUST premierem Austrii (do 1871). Powstanie antyangielskie w Irlandii. MOHAMMAD AZAM emirem Afganistanu (do 1868). Dwuwładza w Peru: CANSECO prezydentem (do 1868). SYLVAIN SALNAVE prezydentem Haiti (do 1869). Krótka władza PEDRO JOSÉ ARTETY w Ekwadorze, JAVIER ESPINOZA nowym prezydentem (do 1869). Krótka władza JOAQUÍNA RIASCOSA w Kolumbii, SANTOS ACOSTA nowym prezydentem (do 1868). FERNANDO GUZMÁN prezydentem Nikaragui (do 1871). Wyprawa rosyjska

	<p>(NIKOLAJ PRZEWALSKI) do Kraju Ussuryjskiego (do 1869). Uchwalenie nowych ustaw korzystnych dla spółek akcyjnych we Francji. „Tenure of Office Act” w USA (zakaz usuwania członka gabinetu bez zgody Senatu przez prezydenta), pierwsze złamanie tejże ustawy (JOHNSON). Opanowanie Wysp Midway (na Pacyfiku) przez USA. Utworzenie stanu Nebraska w USA. Tolerancja dla związków zawodowych we Francji. Ostatni transport więźniów do Australii. Zajęcie wyspy Wrangla na Morzu Arktycznym przez Rosję. Nieudany zamach na cara Rosji, ALEKSANDRA II w Paryżu (ANTONI BEREZOWSKI). Pierwszy hamulec kolejowy na sprężone powietrze (GEORGE WESTINGHOUSE). Brytyjska wyprawa badawcza (MARKHAM) do Etiopii. Początki węgierskiego antysemityzmu. Śmierć JEAN’A AUGUSTE’A DOMINIQUE’A INGRESA – malarza francuskiego, CHARLESA PIERRE’A BAUDELAIRE’A – poety francuskiego (Les fleurs du mal), MICHAELA FARADAY’A – fizyka i chemika angielskiego.</p>
<p>1868</p>	<p>Bitwy pod Fusimi i Toba w Japonii – zwycięstwa wojsk cesarskich nad szogunem (3.I.). Szturm Mekdeli – stolicy Etiopii i jej zajęcie przez desant brytyjski, samobójstwo TEODORA II (I.), GOBEZJE jako TEKLE GIJORGIS II nowym cesarzem Etiopii (do 1872). Drugie złamanie ustawy z 1867 r. przez prezydenta USA (21.II.), wszczęcie przez Senat procedury oskarżającej prezydenta o zdradę stanu tzw. impeachment (24.II.), proces przeciw ANDREW JOHNSON’OWI (za „winny” – 35, przeciw – 19), brak 1 głosu do usunięcia z urzędu (13.III.). Francuska kontrola finansowa nad Tunisem. Ofensywa ruchu Nien w Chinach, atak na Tiencin. Klęska głodu w Algierze (do 1870). 185 powstań chłopskich w Japonii (do 1878). Koniec władzy szoguna w Japonii, okres Meiji (do 1912) z bezpośrednią władzą cesarską (V.), wprowadzenie w kraju kalendarza gregoriańskiego, rozwój przemysłu – tworzenie tzw. wzorcowych przedsiębiorstw (do 1880). Wprowadzanie swobody ekonomicznej w Prusach (do 1869). Rewolucja w Hiszpanii, ucieczka IZABELI II do Francji i jej abdykacja, krótkie rządy BRAVO i JOSÉ GUTIERREZA DE LA CONCHY, rządy regencyjne FRANCISCO SERRANO Y DOMINGUEZA księcia DE LA TORRE (do 1869). Koniec ostrej cenzury na Filipinach, zezwolenie na zgromadzenia, ograniczenie roli zakonów. Antyhiszpańskie powstanie na Kubie tzw. wojna 10-letnia (do 1878). Wycofanie się armii brytyjskiej z Etiopii (VI.), wojna domowa między TEKLE GIJORGISEM II, KASSĄ i MENELIKIEM (do 1872). Krótkie rządy BENJAMINA DISRAELIEGO lorda BEACONSFIELDA w Wielkiej Brytanii, WILLIAM EWART GLADSTONE nowym premierem (do 1874). Strajk górników w Charleroi. Ogłoszenie dekretu o ustroju państwa (pierwsza konstytucja japońska). Antyniemieckie manifestacje Czechów w Pradze w 500-lecie urodzin HUSA (VII.). III kongres Międzynarodówki w Brukseli (6-19.IX.). RAMA V (CHULALONGKORN) królem Syjamu (do 1910). MILAN (po raz drugi) księciem Serbii (do 1882). ALI emirem Bahrajnu (do 1869). Protektorat brytyjski nad Basuto (Lesotho) – (do 1966). SZER ALI-CHAN (po raz drugi) emirem Afganistanu (do 1879), reformy</p>

	<p>podatkowe, wojskowe, wzmocnienie władzy centralnej, organizacja łączności pocztowej, naprawy dróg i budowy fabryk broni. Dynastia Sanidów w Katarze (do dzisiaj), MOHAMMAD emirem (do 1878). AZZAN sułtanem Omanu (do 1871). Założenie Międzynarodowego Przymierza Demokracji Socjalistycznej w Genewie (MICHAŁ BAKUNIN). RANAVALONA II królową Madagaskaru (do 1883). HUBERT FRÈRE-ORBAN premierem Belgii (do 1870). Objęcie Chanatu Buchary protektoratem Rosji (do 1920). FOCK premierem Holandii (do 1871). Projekt rozszerzenia autonomii Galicji w Austrii. Wprowadzenie języka rosyjskiego w szkołach i urzędach Królestwa Polskiego, zamknięcie Szkoły Głównej i przekształcenie jej w uniwersytet rosyjski (do 1869). Rozpad Haiti – trójwładza (do 1869), NISSAGE SAGET prezydentem części płn., MICHEL DOMINGUE prezydentem części pld. Rozbicie ruchu Nien w Chinach (X.). JOSÉ BALTA prezydentem Peru (do 1872). SANTOS GUTIÉRREZ prezydentem Kolumbii (do 1870). Krajowa centrala ogólnozwiązkowa (Trade Union Congress) w Londynie. Zwycięstwo wojsk cesarskich nad oddziałami stronników szoguna na wyspie Honsiu (X.). BÁEZ prezydentem Dominikany (do 1873). Upadek paragwajskiej twierdzy Humaitá i zdobycie Asuncion przez wojska Argentyny, Brazylii i Urugwaju (XII.). Krótka władza TADEO MONAGASA w Wenezueli, JOSÉ MONAGAS nowym prezydentem (do 1870). Krótka władza PEDRO VARELI w Urugwaju, LORENZO BATTLE nowym prezydentem (do 1872). Ugoda węgiersko-chorwacka (przyznanie Chorwatom ograniczonej autonomii w ramach Królestwa Węgier). 14 poprawka do konstytucji USA (utorowanie drogi do praw wyborczych dla ludności murzyńskiej). DOMINGO FAUSTINO SARMIENTO prezydentem Argentyny (do 1874). ZAMORA prezydentem Kostaryki (do 1870). Utworzenie Towarzystwa Narodowo-Demokratycznego w Galicji (FRANCISZEK SMOLKA). Ustawa organiczna o oświacie w Turcji (szkolnictwo podstawowe powszechne, obowiązkowe i bezpłatne). Deklaracja sejmu czeskiego (domaganie się utworzenia własnego państwa w ramach Austro-Węgier), odrzucenie postulatu przez Węgry. Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 5 mln t wytopu żelaza, 100 tys. t wytopu stali, 103 mln t wydobywania węgla. „Dzieci kapitana Granta” VERNE’A. Trzęsienie ziemi w Peru (Arequipa).</p>
<p>1869</p>	<p>Uchwalenie konstytucji w Serbii. Konferencja mocarstw w Paryżu (pozostawienie Krety – Turcji pod warunkiem uzyskania przez nią autonomii). GRANT prezydentem USA (do 1877). Powstanie arabskich plemion w Iraku przeciw polityce podatkowej Turcji (MIDHAT PAŞA). BAKER gubernatorem Sudanu Równikowego (z nadania namiestnika Egiptu, ISMAILA) – (do 1871), podbój obszaru Unioro nad górnym Nilem. Rządy regencyjne JUANA PRIMA Y PRATSA hr. VON REUSS mar. DE LOS CASTILLEJOS w Hiszpanii (do 1870), uchwalenie nowej konstytucji (wprowadzenie monarchii konstytucyjnej i swobody wyznania). Wojna Ekwadoru z Kolumbią i Peru (do 1875). Rozbicie sił wiernych szogunowi na wyspie Hokkaido przez armię cesarską. 48 powstań chłopskich w Japonii. Porozumienie brytyjsko-rosyjskie (uznanie rzeki Amu-darii</p>

za granicę między Afganistanem a Rosją). MORENO prezydentem Ekwadoru (do 1875), uchwalenie konstytucji (przyznanie praw politycznych tylko katolikom, poddanie szkolnictwa klerowi katolickiemu, wprowadzenie cenzury nad prasą i widowiskami). Epidemia cholery we Francji. Krótkie rządy MOHAMMADA II w Bahrajnie, ISA I nowym emirem (do 1923). Strajk górników w Charleroi (IV.). Zjazd delegatów związków robotniczych południowoniemieckich i saskich w Eisenach, utworzenie pierwszej partii robotniczej pod nazwą Sozialdemokratische Arbeiterpartei przez WILHELMA LIEBKNECHTA i AUGUSTA BEBELA (7-9.VIII.). Odkrycie periodycznego układu pierwiastków (DYMITR MENDELEJEW). Przeprowadzenie w Irlandii rozdziału Kościoła Anglikańskiego od państwa. IV kongres Międzynarodówki w Bazylei (apel do robotników do tworzenia związków zawodowych i łączenia ich w organizacje ogólnopństwowe, wypowiedzenie się przeciw uciskowi carskiemu w Polsce i brytyjskiemu w Irlandii, potępienie wyzysku kolonialnego ludów kolorowych) – (6-11.IX.). Uroczyste otwarcie Kanału Sueskiego (16.XI.), wystawienie opery „Aida” VERDI’EGO w Kairze (17.XI.). Sobór Watykański I (do 1870), ponowne sprecyzowanie głównych zasad religii katolickiej, potępienie ateizmu, racjonalizmu i materializmu, definicja prymatu władzy papieża oraz jego nieomyślności w nauczaniu wiary i obyczajów (XII.). FRANCISCO CRUZ prezydentem Hondurasu (do 1870). Zjednoczenie Haiti, SAGET prezydentem (do 1874). JEAN LOUIS VICTOR ADOLPHE DE FORCARDE DE LA ROQUETTE premierem Francji. Ofensywa armii Brazylii, Argentyny i Urugwaju na terytorium Paragwaju, rządy triumwiratu (CIRILO ANTONIO RÍVAROLA, CARLOS LOIZAGA, JOSÉ DÍAZ DE BEDOYA) w Paragwaju (do 1870). Nabycie okręgu Assab w Afryce Wschodniej (Genueńskie Towarzystwo Żeglugowe). CARLOS MANUEL DE CÉSPEDES Y CASTILLO powstańczym prezydentem Kuby (do 1873). Zniesienie Komisji Skarbu w Królestwie Polskim przez Rosjan. Formalne rozwiązanie przez Kongres USA organizacji Ku-Klux-Klan. Wysłanie amerykańskiego korespondenta prasowego HENRY’EGO MORTONA STANLEY’A do Afryki Środkowej z zadaniem odnalezienia zaginionego podróżnika LIVINGSTONE’A. Wyprawa austriacko-niemiecka (JULIUS VON PAYER, KARL KOLDEWEY) do wsch. wybrzeży Grenlandii (do 1870). Założenie przez Rosjan Krasnowodzka nad Morzem Kaspijskim. Wyprawa niemiecka (GUSTAV NACHTIGAL) z Trypolisu przez Tibesti, jez. Czad, Dar Fur i Kordofan wzdłuż Nilu do Kairu (do 1875). Założenie kółka narodnickiego (MIKOŁAJ CZAJKOWSKI, MAREK NATANSON) w Sankt Petersburgu. Opanowanie Nikobarów przez Wielką Brytanię. LOBENGULA królem Matabele (do 1893). Założenie dziennika „Dagbladet” w Norwegii. Powstanie osadników (LOUIS RIEL) w zach. Kanadzie w prowincji Manitoba (do 1870). Śmierć JOHANNA FRIEDRICH A OVERBECKA – malarza i grafika niemieckiego, ALPHONSE’A MARIE LOUISA PRATA DE LAMARTINE’A – poety i historyka francuskiego, HECTORA BERLIOZA – kompozytora francuskiego (Symfonia fantastyczna,

	<i>Trojanie, Potępienie Fausta).</i>
1870 - 1871	<u>WOJNA FRANCUSKO-PRUSKA.</u>
1870	<p>Produkcja przemysłowa: Wielka Brytania – 32%, USA – 23%, inne państwa – 18%, Niemcy (ogólnie) – 13%, Francja – 10%, Rosja – 4%. Długość linii kolejowych: na świecie – 210 000 km, Europa – 105 000 km, Ameryka Płn. i Płd. – 93 000 km, Azja – 8000 km, Afryka – 2000 km, Australia i Oceania – 2000 km, Wielka Brytania – 24 859 km, Niemcy (ogólnie) – 19 579 km. Uchwalenie zakazu samowolnych eksmisji i odszkodowania dla dzierżawców za meliorację gruntów w Irlandii. Kryzys gospodarczy w Peru. Śmierć w walce prezydenta Paragwaju, LÓPEZA – okupacja argentyńsko-brazylijsko-urugwajska tego kraju (do 1876). Państwo Mirambo w Tanganice (Afryka Wsch.) – (do 1884). RÍVAROLA prezydentem Paragwaju (do 1871). Początek budowy pierwszych linii kolejowych w Turcji. Początek zajmowania oaz marokańskich przy granicy z Algierem przez Francuzów. Pierwsze rozmowy na temat utworzenia konkurencyjnego państwa federacyjnego między Bawarią oraz Wirtembergią (II.). Plebiscyt we Francji za utrzymaniem cesarstwa: 7,5 mln – „tak”, 1,5 mln – „nie”, wzrost pozycji NAPOLEONA III.</p> <p><u>Sprawa sukcesji w Hiszpanii (kandydatury oficera pruskiego, LEOPOLDA HOHENZOLLERNA-SIGMARINGENA oraz AMADEUSZA). Zjazd w Ems na temat wspólnego postępowania w sprawie polskiej (BISMARCK, WILHELM I, ALEKSANDER II) neutralność Rosji w konflikcie Prus z Francją (1-4.VI.). Sprzeciw Francji wobec kandydatury pruskiej na tron hiszpański, interwencja ambasadora Francji, VINCENTA BENEDETTI'EGO w Ems u WILHELMA I, wycofanie kandydatury LEOPOLDA, żądanie ambasadora Francji o wydaniu deklaracji przez Prusy o aprobacie zrzeczenia się kandydatury i nie wysuwania jej w przyszłości – brak zgody WILHELMA I na drugie żądanie, wysłanie depechy przez króla Prus do BISMARCKA, świadome sfalszowanie korespondencji przez kanclerza i jej opublikowanie we Francji tzw. depecha emska – oburzenie francuskiej opinii publicznej (13.VII.). Uchwalenie I Konstytucji „Pastor aeternus” o Kościele Chrystusowym w Rzymie (określenie zasad prymatu papieża i zakresu nieomylności osobistej biskupa rzymskiego) – (18.VII.), fala sprzeciwu – odejście od Kościoła starokatolików. <u>Wypowiedzenie wojny Prusom przez Francję (19.VII.), ofensywa pruska w Lotaryngii i Alzacji (Weissenburg, Forbach, Mars-la-Tour), odwrót wojsk francuskich (MARIE EDMÉ PATRICE MAURICE DE MAC-MAHON), oblężenie Strasbourga przez armię pruską (VON MOLTKE) – (9.VIII.). Umowa między Belgią, Prusami i Wielką Brytanią (o niepodległości i neutralności Belgii) – (11.VIII.). Zwycięstwa Prus nad Francją w bitwach pod Gravelotte i Saint Privat (18.VIII.), oblężenie 170-tys. sił francuskich (ACHILLE FRANÇOIS BAZAINE) w twierdzy Metz, nieudana odsiecz francuska (MAC-MAHON, NAPOLEON III), bitwa pod Beaumont – triumf armii pruskiej nad Francją (30.VIII.), zamknięcie armii francuskiej w twierdzy Sedan i kapitulacja (2.IX.), w niewoli NAPOLEON III, MAC-MAHON i 39 generałów, krótkie rządy ÉMILE OLLIVIERA i CHARLESA MARIE</u></u></p>

GUILLAUME COUSINA-MONTAUBANA we Francji, powstanie robotników i drobnomieszczaństwa w Paryżu, detronizacja NAPOLEONA III i jego dynastii przez LEONA GAMBETTE, III Republika (do 1940), Rząd Obrony Narodowej (JULES GABRIEL CLAUDE FAVRE, GAMBETTA, HENRI DE ROCHEFORT LUÇAY, LOUIS JULES TROCHU) – (4.IX.), okrążenie Paryża przez armię pruską (18.IX.), nieudany atak Francuzów na pozycje pruskie pod miastem (19.IX.), manifestacje w Algierze – powstanie Algierskiego Stowarzyszenia Republikańskiego (IX.). Wycofanie się wojsk francuskich z Rzymu, zajęcie miasta przez oddziały włoskie – zakończenie zjednoczenia Włoch (20.IX.), ogłoszenie się przez PIUSA IX „więźniem Watykanu”. Wypowiedzenie klauzuli o neutralności Morza Czarnego przez Rosję (ALEKSANDER GORCZAKOW) – (X.), odzyskanie prawa fortyfikacji wybrzeży i utrzymania floty wojennej. Wydostanie się GAMBETTY balonem z oblężonego Paryża (6.X.), organizacja armii ochotników: Lyony i Loary (CHARLES BOURBAKI, ANTOINE CHANZY), kapitulacja armii francuskiej w twierdzy Metz (27.X.), przerzucenie części armii pruskiej do walki z armiami ochotniczymi, rewolucja republikańców w Algierze (28.X.). Ekskomunika PIUSA IX na wszystkich sprawców i uczestników zaboru Rzymu (1.XI.). Tworzenie komitetów obrony w Algierze, władza komisarza nadzwyczajnego VUILLERMOZA (8-11.XI.), likwidacja zamieszek w kraju przez oddziały rządowe (XI-XII.). Ustawa cukrowa (swobodne organizowanie plantacji i likwidacja systemu upraw przymusowych) i agrarna (organizacja wielkich plantacji prywatnych) w Hol. Indiach Wsch. 31 powstań chłopskich w Japonii. Upadek przemysłu włókienniczego w Egipcie. UN KHAM królem Luang Prabang (do 1891). AMADEUSZ królem Hiszpanii (do 1873). LETSIE I królem Lesotho (do 1891). Układ sumatrzański między Holandią a Wielką Brytanią (objęcie obywateli brytyjskich takimi samymi prawami co Holendrów na terytorium Hol. Indii Wsch.). BARGASZ sultanem Zanzibaru (do 1888). Krótka władza BRUNO CARRANZY RAMÍREZA w Kostaryce, TOMÁS GUARDIA GUTIÉRREZ nowym prezydentem (do 1876). SALGAR prezydentem Kolumbii (do 1872). Zamordowanie regenta Hiszpanii, PRIMA Y PRATSA. Bar. D’ANETHAN premierem Belgii (do 1871). Krótka władza MARCELINO MEJÍA i CRESCENCINO GÓMEZA w Hondurasie, MEDINA prezydentem (do 1872). LUDWIG hr. VON HOLSTEIN- HOLSTEINBORG premierem Danii (do 1874). ANTONIO GUZMÁN BLANCO prezydentem Wenezueli (do 1877). AXEL GUSTAF ADLERCREUTZ premierem Szwecji (do 1874).

Strajk robotników w Sankt Petersburgu. 4 wyprawy rosyjskie (PRZEWALSKI) na tereny Mongolii, Chin i Tybetu (do 1885), m.in. odkrycie dzikiego konia i wielbłąda. Rozwój przemysłowy: Rosja – 700 tys. t wydobywania węgla, 750 tys. t wydobywania rud żelaza, USA – 1,6 mln t wytopu żelaza, 69 tys. t wytopu stali, 29,5 mln t wydobywania węgla. Pierwsze zastosowanie statku powietrznego w komunikacji (66 balonów przewozi ludzi i przesyłki pocztowe z oblężonego Paryża do 1871). Rozwój nacjonalizmu indyjskiego, powstanie Związku Prostychn Ludzi Puny (Maharasztra). Powołanie instytucji

	<p>samorządowej w miastach tzw. dумы miejskiej (prawa wyborcze dla wszystkich właścicieli nieruchomości bez względu na wartość) w Rosji. Wprowadzenie zasady mycia przed operacją rąk mydłem, w przegotowanej wodzie, oraz używania licznych narzędzi, by uniknąć dotykania ran rękami (JULES PÉAN). 1 mln worków produkcji kawy w Brazylii. Krótkie rządy OTTO HAUSNERA i ALFREDA POTOCKIEGO w Austrii, KARL SIEGMUND HOHENWARTH nowym premierem (do 1871). Wynalezienie armatek miotających harpuny. Reforma oświatowa w Wielkiej Brytanii (otwarcie szkół publicznych dla dzieci od 5 do 13 lat). Karabin odtylcowy PHILO REMINGTONA. Przyłączenie części Paragwaju do Brazylii. Nasilenie rusyfikacji w Królestwie Polskim. Wystąpienie robotnicze w Pittsburghu. Wycofanie się wojsk brytyjskich z Australii. Otwarcie Muzeum Narodowego Polskiego na zamku Rapperswil w Szwajcarii (WŁADYSŁAW PLATER). Wyprawa szwedzka (NORDENSKIÖLD) na Grenlandię. 6 karteli i syndykatów w Niemczech. Ludność: USA – 39,8 mln. „20 000 mil podmorskiej żeglugi” VERNE’A. Utworzenie egzarchatu bułgarskiego (wylączenie spod jurysdykcji patriarchatu w Stambule, koniec hellenizacji Bułgarów). Wyprawa rosyjska (NIKOLAJ MIKŁUCHO-MAKŁAJ) na Nową Gwineę, Filipiny, do Indonezji, na Płw. Malajski, do zach. Mikronezji, płn. Melanezji oraz wsch. Australii (do 1886). Śmierć ALEXANDRA DUMASA (ojca) – pisarza francuskiego (Trzej muszkieterowie, Hrabia Monte Christo, Dama Kameliowa), CHARLESA DICKENSA – pisarza angielskiego (Wielkie nadzieje, Pustkowie).</p>
<p>1871</p>	<p>Początki modernizacji Japonii (wprowadzenie systemu pocztowego, pierwsza gazeta codzienna, zniesienie restrykcji i prześladowań wobec chrześcijaństwa). Wyprawy polskich geografów (zesłanie) ALEKSANDRA PIOTRA CZEKANOWSKIEGO do płn-wsch. Syberii i dorzecza Amuru (do 1875) i JANA CZERSKIEGO do Syberii Wsch. (do 1883). Rzym stolicą zjednoczonych Włoch. Zrzeczenie się przez Hiszpanię wszelkich pretensji do Peru. Chanat taranczyński pod kontrolą Rosji (do 1881). Uzyskanie przez Wielką Brytanię pakietu kontrolnego akcji Kanalu Sueskiego. Przybycie 2,8 mln imigrantów do USA (do 1880). <u>Przyłączenie się Bawarii, Wirtembergii, Hesji-Darmstadt i Badenii do Związku Północnoniemieckiego – koniec zjednoczenia Niemiec, Cesarstwo Niemieckie (do 1918) zw. także II Rzeszą, koronacja WILHELMA I na cesarza Niemiec (do 1888) w Sali Lustrzanej w Wersalu (18.I.). Klęska armii Lyonu (BOURBAKI) w walce z armią pruską i przejście części sił do Szwajcarii (18.I.), walki w Paryżu (I.), dymisja premiera Rządu Obrony Narodowej, TROCHU (22.I.), przeniesienie obrad rządu francuskiego do Bordeaux, początek rokowań pokojowych, podpisanie preliminarii pokojowych francusko-pruskich (BISSMARCK) w Wersalu (oddanie Niemcom – Alzacji (oprócz twierdzy Belfort) oraz 1/3 Lotaryngii, zapłacenie kontrybucji wojennej 5 000 000 000 franków w złocie, utrzymanie pruskiej armii okupacyjnej do czasu zapłacenia kwoty) – (26.I.), zawieszenie broni francusko-pruskie (kapitulacja Paryża, przeprowadzenie w okresie 3 tygodni wyborów do Zgromadzenia Narodowego, przekazanie sprzętu i fortów w Paryżu</u></p>

pod kontrolę Niemców, rozbrojenie armii Paryża z wyjątkiem jednej dywizji dla utrzymania porządku, złożenie broni przez Gwardię Narodową, zapłacenie 200 000 000 franków kontrybucji przez mieszkańców miasta w okresie do 2 tygodni) – (28.I.), nowa fala oburzenia w Paryżu – odmówienie rozbrojenia się przez Gwardię Narodową (I.), zwycięstwo monarchistów w wyborach do Zgromadzenia Narodowego (450 mandatów na 750), potępienie starć paryskich (8.II.), THIERS premierem (do 1873) – (17.II.), zatwierdzenie preliminarzów pokojowych francusko-pruskich przez Zgromadzenie Narodowe (28.II.), zmiana miejsca obrad z Bordeaux do Wersalu (11.III.), wybuch powstania antyfrancuskiego w Kabilii (MOHAMMAD MOKRANI) – (14.III.), fiasko odebrania armat Gwardii Narodowej przez THIERSA, rewolucja ludowa w Paryżu – wybranie władzy Komitetu Centralnego (18.III.), krótkotrwałe istnienie komun w Narbonne, Saint Etienne Tuluzy, Lyonie, Le Creusot i Marsylii (III.), wybory do Komuny Paryża – zwycięstwo rewolucyjnych radykałów (26.III.), uroczyste proklamowanie Komuny Paryskiej jako najwyższej władzy rewolucyjnej w mieście (DABROWSKI, LOUIS CHARLES DELESCLUZE, WALERY ANTONI WRÓBLEWSKI, GUSTAVE PAUL CLUSERET, LOUIS EUGÈNE VARLIN, GUSTAVE FLOURENS, RAOUL GEORGES ADOLPHE RIGAULT, BENOIT MALON, EDOUARD VAILLANT) – (28.III.), wzmacnianie się wojsk rządowych (wersalskich) – (III.), uruchomienie wszystkich warsztatów pracy i urzędów w Paryżu (30.III.), pierwsze dekrety: zakaz wywozu żywności z Paryża, wstrzymanie licytacji przedmiotów zastawionych w lombardach, a nie wykupionych, ograniczenie biurokracji (wybieralność urzędników, zrównanie płac na poziomie robotniczej) – (III.), dekrety o wprowadzeniu zasady rozdziału Kościoła od państwa i bezpłatnej nauce (2.IV.), wprowadzenie emerytur dla inwalidów (4.IV.), zawieszenie postępowań sądowych z tytułu niespłaconych długów, postawienie członków rządu w Wersalu w stan oskarżenia – zdrajcy narodu (IV.), oblężenie Paryża przez wojska wersalskie i niemieckie (IV.), rozszerzenie się antyfrancuskiego buntu na cały Algier Wschodni (przyłączenie się bractwa Rahmanija) – (8.IV.), rozpędzenie Zarządu Miejskiego i Gwardii Narodowej (zajętych przez drobnomieszczan francuskich) w Algierze (GUEYDON), walka z arabskim powstaniem narodowym (do 1872). Konstytucja Niemiec (olbrzymie pełnomocnictwa dla cesarza (podlega armia, prawo odwoływania kanclerza, reprezentacja Rzeszy wobec innych państw, zawieranie traktatów, zawieranie pokojów, wypowiedanie wojen) i kanclerza, ograniczenie władzy Reichstagu (prawo debatowania i uchwalania – każda decyzja zatwierdzona przez Bundesrat), objęcie prawem wyborczych mężczyzn w wieku 25 lat) – (16.IV.). Powstanie Manifestu Komuny Paryskiej (krytyka polityki rządu w Wersalu) – (19.IV.), kolejne dekrety społeczne (zamknięcie prywatnych biur pośrednictwa pracy, zakaz pobierania przez notariuszy opłat od klientów i wyznaczenie im pensji państwowych, nowe lokale mieszkalne dla rodzin bez dachu nad głową) – (IV.). Strajk robotniczy w Warszawie (29-30.IV.). Powołanie Komitetu Ocalenia

Publicznego w Paryżu przez Komunę (I.V.), pogorszenie się sytuacji w mieście wskutek ofensywy wojsk wersalskich (m.in. zajęcie przedmieścia Paryża – Neuilly), brak żywności – ceny maksymalne na chleb, śmierć dowódcy buntu Arabów i Berberów w Algierze – MOKRANIEGO (V.), AHMAD BU MEZRAG nowym przywódcą (do 1872), pokój francusko-niemiecki we Frankfurcie n/Menem (uznanie warunków preliminarium pokojowych z Wersalu za obowiązujące) – (10.V.), DĄBROWSKI dowódcą wojsk Komuny (10-23.V.), BISMARCK kanclerzem Niemiec (do 1890) – (12.V.). Ofensywa wojsk rządowych z Wersalu na Paryż (21.V.), śmierć DĄBROWSKIEGO na szanłcach (23.V.), ostatni numer „Dziennika Urzędowego” Komuny (24.V.), terror z obu stron (masakry komunardów przez armię rządową (na cmentarzu Père-Lachaise 27.V.) – egzekucje jeńców przez komunardów m.in. abp. Paryża, DARBOY), upadek ostatniego punktu oporu komunardów, fortu Vincennes (29.V.), działalność sądów wyrokujących w sprawach ruchu rewolucyjnego we Francji (do 1876), masowe wyroki śmierci (17 tys.) i zesłania do Gujany Fr. i na Nową Kaledonię (13 tys.), zwiększenie francuskiej armii okupacyjnej w Algierze do 85 tys., porażka bractwa Rahmanija w Algierze (VII.), THIERS prezydentem Francji (do 1873) – (VIII.). Kulturkampf w Niemczech (walka polityczna BISMARCKA przeciw opozycji katolickiej w kraju (partia Centrum), zahamowanie wpływów papieża, zachowanie „czystości” kultury niemieckiej, wydalenie jezuitów) – (do 1878). Nieudana próba narzucenia protektoratu brytyjskiego Katarowi, wyprawa turecka na Katar, Al-Hasę i Kuwejt (MIDHAT PAŞA), uzależnienie Kataru (do 1914) i Kuwejtu (do 1899). Nieudana wyprawa włoska na Tunis (wycofanie się pod naciskiem Francji i Wielkiej Brytanii). Koncesje na budowę linii kolejowych w Tunisie dla 7 zagranicznych towarzystw (do 1881). Zjazd przedstawicieli państw Fanti w Mankessim (Afryka Zach.), powołanie federacji plemion do walki z Aszanti. Odnalezienie LIVINGSTONE’A przez STANLEY’A na wsch. wybrzeżu jez. Tanganika w Udżidzi (10.XI). Nieudana ekspedycja amerykańska do Korei. Łączność telegraficzna między Szanghajem a Europą i Ameryką Płn. Rozwój przemysłowy: Niemcy – 1,5 mln t wytopu żelaza, 251 tys. t wytopu stali, 37,9 mln t wydobywania węgla. Wyprawy STANLEY’A w głąb Afryki (do 1889). THORBECKE premierem Holandii (do 1872). Krótkie rządy SAUDA II w Nedździe, ABDULLAH III (po raz drugi) emirem (do 1873). TURKI sultanem Omanu (do 1888). JULES MALOU premierem Belgii (do 1878). Krótkie rządy SERRANO Y DOMINGUEZA i DON MANUELA RUÍZA ZARRILLI w Hiszpanii, JOSÉ MELCAMPO Y MONGE mar. DE SAN RAFAEL hr. DE JOLÓ nowym premierem (do 1872). SALVADOR JOVELLANOS prezydentem Paragwaju (do 1874). FEDERICO ERRÁZURIZ ZAÑARTU prezydentem Chile (do 1876). VICENTE QUADRA prezydentem Nikaragui (do 1875). SANTIAGO GONZÁLEZ prezydentem Salwadoru (do 1872). MIGUEL GARCÍA GRANADOS prezydentem Gwatemali (do 1873). Pierwszy lot modelu samolotu o napędzie gumowym (ALPHONSE PENAUD). „Po drugiej stronie lustra” CARROLLA. AGUSTÍN MORALES

	<p><i>HERNÁNDEZ</i> prezydentem Boliwii (do 1872). Zalegalizowanie działalności Krajowej Centrali Ogólnozwiązkowej w Wielkiej Brytanii. „Wojna domowa we Francji” <i>MARXA. CHARLES GEORGE GORDON</i> gubernatorem Sudanu Równikowego (z nadania namiestnika Egiptu) – (do 1877). <i>ADOLF AUERSPERG</i> premierem Austrii (do 1879). Uchwalenie pełnego prawa do strajku dla robotników w Niemczech. 5,7 mln baryłek wydobycia ropy naftowej w USA. „O pochodzeniu człowieka” <i>DARWINA</i>. Początki francuskiego antysemityzmu. 10 mln owiec na Wyspie Południowej (Nowa Zelandia). Konferencja mocarstw w Londynie (uchylenie niektórych postanowień traktatu paryskiego z 1856 r., przyznanie Rosji i Turcji prawa utrzymywania nieograniczonej ilości okrętów wojennych na Morzu Czarnym). Regencja <i>IZABELI</i> w Brazylii (do 1872). Powstanie Międzynarodowej Ligi Pokoju i Wolności we Francji. Antywęgierskie powstanie w Chorwacji (<i>EUGEN KVATERNIK</i>). Śmierć sir <i>JOHN’A FREDERICA WILLIAMA HERSCHELA</i> – astronoma, fizyka i chemika angielskiego, <i>JACOBA VENEDEY’A</i> – pisarza niemieckiego, <i>DANIELA FRANÇOISA ESPRITA AUBERA</i> – kompozytora francuskiego.</p>
<p>1872</p>	<p>Antyhiszpańskie powstanie na Filipinach (prowincja Cavite), nieudany atak na Manilę (I.), zaostrzenie represji. Założenie 75 prywatnych przedsiębiorstw w Chinach (do 1894), utworzenie wielkiego towarzystwa żeglugowego (<i>LI HUNG-CZANG</i>). Rozwój przemysłowy: Francja – 1,2 mln t wytopu żelaza, 130 tys. t wytopu stali, 15,8 mln t wydobycia węgla. Likwidacja powstania Arabów i Berberów w Algierze, terror (liczne egzekucje) i zesłania na Nową Kaledonię, zapłata przez zbuntowane plemiona 63 000 000 franków kontrybucji, wywłaszczenie ich z 500 tys. ha ziemi. Stłumienie powstania Miaosów w Chinach (1 mln ofiar). Bunt górnicze w Japonii (Takasima). Jemen w składzie Turcji (do 1918). Reformy w Japonii: likwidacja udzielnych księstw feudalnych (wykupienie ich przez państwo za ponad 200 000 000 jenów), zastąpienie ich prefekturami, zakończenie procesu jednoczenia kraju, reforma rolna (wprowadzenie zasady prywatnej własności ziemi, usankcjonowanie procesu wywłaszczania chłopów z ziemi, zniesienie zakazu kupna i sprzedaży ziemi) – (do 1873), wprowadzenie powszechnego obowiązku służby wojskowej, zniesienie przywilejów stanowych, zmniejszenie liczby stanów do trzech (arystokracja, szlachta, lud). Rokowania rosyjsko-japońskie (odstąpienie pld. Sachalinu przez Japonię w zamian za neutralność i przepuszczenie oddziałów japońskich do północnej Korei), odrzucenie propozycji przez Rosję. Ustawa o Mukabale (rekompensacji) w Egipcie (właściciele ziemscy wpłacający podatek gruntowy za 6 lat z góry – zwolnieni po wsze czasy z połowy podatku), uzyskanie przez państwo 15 000 000 funtów szt. Triumf wojsk <i>KASSY</i> nad <i>TEKLE GIJORGISEM II</i> w Etiopii, <i>KASSA</i> jako <i>JAN IV</i> nowym cesarzem (do 1889). Powstanie chłopskie w Bengalu bryt. (do 1873). <i>DE FRIS</i> premierem Holandii (do 1874). Zaostrzenie polityki germanizacyjnej na byłych ziemiach polskich w Niemczech. Kryzys rządowy w Hiszpanii, krótkie rządy <i>MATEO SAGASTY PRAXEDESA</i>, <i>JUANA BAUTISTY TOPETE</i></p>

	<p>Y CARBALLI i SERRANO Y DOMINGUEZA, RUIZ ZORRILLA premierem (do 1873), wojna domowa w kraju (nieudana próba wprowadzenia na tron przez karlistów CARLOSA MŁODSZEGO jako KAROLA VII) – (do 1876). Rozpoczęcie produkcji drutu kolczastego (JOSEPH GILDDEN). Zamknięcie targu niewolników w Zanzibarze (pod naciskiem Wielkiej Brytanii). Zjazd 3 cesarzy (WILHELM I, ALEKSANDER II, FRANCISZEK JÓZEF I) w Berlinie (IX.). Śmierć MAZZINIEGO. TOMÁS FRÍAS AMATELLER prezydentem Boliwii (do 1873). SEBASTIÁN LERDO DE TEJADA prezydentem Meksyku (do 1876). V kongres Międzynarodówki w Hadze. OSKAR II królem Szwecji (do 1907) i Norwegii (do 1905). Krótka władza MANUELA MÉNDEZA w Salwadorze, GONZÁLEZ prezydentem (do 1876). TOMÁS GOMENSORO prezydentem Urugwaju (do 1873). MURILLO prezydentem Kolumbii (do 1874). Pierwsze zastosowanie silnika spalinowego do napędzania statku powietrznego (wzlot sterowca PAULA HAENLEINA). CÉLEO ARIAS prezydentem Hondurasu (do 1874). Strajk robotniczy w Łodzi. Wyprawa polarna (PAYER, JOSEPH WEYPRECHT) za koło podbiegunowe płn. (do 1874). 50 fontann w Paryżu (sir RICHARD WALLACE). Powstanie sikhów (RAM SINGH) w Pendżabie. Krótka władza TOMÁSA GUTIÉRREZA jako dyktatora i MANUELA HERENCII ZEVALLOSA w Peru, MANUEL PARDO nowym prezydentem (pierwszy cywil na tym stanowisku) – (do 1876). Aneksja wysp Riukiu przez Japonię. Założenie kółka narodnickiego (ALEKSANDER DOŁGUSZYN) w Moskwie. Rotterdam – głównym portem Europy (otwarcie nowej drogi wodnej). Wprowadzenie obowiązku służby wojskowej we Francji. Rosyjskie tłumaczenie „Kapitału” MARXA. Linia telegraficzna między Adelaide a Port Darwin (z pld. na płn. Australii). Strajk robotników pod Narwą (Rosja). Przyjęcie zasady tajności głosowania w Wielkiej Brytanii (Ballot Act). Anulowanie brytyjskiej koncesji na prawo eksploatacji zasobów surowcowych Persji (przyznanej na 70 lat) wskutek protestów Rosji i społecznego oburzenia. Aktywizacja ruchu młodoosmanów w Turcji (KEMAL), pismo „Ibret” (do 1873). Pierwszy park narodowy na świecie (Yellowstone, USA). Wyprawa czeska (EMIL HOLUB) w dorzecze Zambezi (do 1875). Założenie Narodowego Związku Pracowników Rolnych w Wielkiej Brytanii. Brytyjska wyprawa oceanograficzna (sir GEORG STRONGE NARES) na okręcie „Challenger” (do 1874). Hamulec samoczynny WESTINGHOUSE’A, założenie przedsiębiorstwa z normalizacją wyrobów. JENKINS prezydentem Liberii (do 1876). Śmierć STANISŁAWA MONIUSZKI – kompozytora polskiego (Halka, Straszny dwór), NIKOLAIA FREDERIKA SEVERINA GRUNDTVIGA – teologa, pedagoga i poety duńskiego, MORITZA HARTMANNA – pisarza niemieckiego, LUDWIGA ANDREASA FEUERBACHA – filozofa niemieckiego, SAMUELA FINLEY’A BREESEA MORSE’A – wynalazcy amerykańskiego, FRANZA GRILLPARZERA – pisarza austriackiego.</p>
<p>1873</p>	<p>Założenie uniwersytetu w Zagrzebiu. Objęcie Chanatu Chiwy protektoratem Rosji (do 1920). Odkrycie Ziemi Franciszka Józefa</p>

na Morzu Arktycznym (archipelagu wysp) przez ekspedycję PAYERA, kontrola Rosji nad tym obszarem. II światowy kryzys gospodarczy. Krach giełdy w Wiedniu. Austria: reforma wyborcza (wprowadzenie bezpośrednich wyborów do parlamentu) – (3.IV.). Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 6,6 mln t wytopu żelaza, 600 tys. t wytopu stali, 127 mln t wydobycia węgla. ALEXANDER MACKENZIE premierem Kanady (do 1878). Ruch chłopski (KANGLIYA) w Maharasztrze (do 1880). „Zwierciadło zamindara” MIR MASHRAFA HUSSEINA. Umowa brytyjsko-rosyjska (uznanie Afganistanu za strefę wpływów Wielkiej Brytanii). Nieurodzaj w Turcji (do 1874), spustoszenie wielu okręgów w Azji Mniejszej. Rewolucja republikańska w Hiszpanii, abdykacja AMADEUSZA, I Republika (do 1874), krótka władza ESTANISLAO FIGUERASA Y MORAGASA, FRANCISCO PÍ Y MARGALLA i NICOLASA SALMERÓN Y ALONSO, EMILIO CASTELAR Y RIPOLL następnym prezydentem (do 1874). Klęska głodu w Bengalu Bryt. i Biharze (do 1874). Ustawa agrarna w Algierze (grunty będące własnością rodów i gmin podlegają przymusowemu podziałowi), wywłaszczenie 400 tys. ha ziemi (do końca lat 70-tych XIX w.). Stłumienie powstania Pantajów w Chinach (Jünnan). Wielki bunt chłopski (300 tys. armia) w Japonii (prefektura Fukuoka). Osobiste rządy T’UNG CZY (MU TSUNGA) w Chinach (do 1875). MACMAHON prezydentem (do 1879) i premierem Francji (do 1874). Zerwanie stosunków dyplomatycznych z Niemcami przez papieża PIUSA IX (sprawa wygnania jezuitów i nagonki antykatolickiej w Niemczech). Nieudane przekształcenie sultanatu Atjeh na Sumatrze w amerykański protektorat (układ w Singapurze), wojna Holandii z Atjeh (do 1904), holenderski desant na wyspie i zdobycie stolicy sultanatu. Zawarcie sojuszu trzech cesarzy przez Niemcy, Rosję i Austro-Węgry w Wiedniu (22.X.). SAUD II (po raz drugi) emirem Nedźdu (do 1875). HASAN I sultanem Maroka (do 1894). JUSTO RUFINO BARRIOS prezydentem Gwatemali (do 1885). IGNACIO MARÍA GONZÁLEZ prezydentem Dominikany (do 1876). ADOLFO BALLIVIÁN COLL prezydentem Boliwii (do 1874). JOSÉ ELLAURI prezydentem Urugwaju (do 1875). SALVADOR DE CISNEROS BETANCOURT powstańczym prezydentem Kuby (do 1875). Spłacenie ostatniej raty kontrybucji wojennej dla Niemiec przez Francję. Wyprawa brytyjska (PETER EGERTON WARBURTON) przez zach. Australię (od Alice Springs poprzez Wielką Pustynię Piaszczystą do zach. wybrzeży kontynentu) – (do 1874). „W 80 dni dookoła świata” VERNE’A. Represje wobec ruchu młodoosmanów w Turcji. Układy handlowe Wielkiej Brytanii z Omanem i tzw. Omanem Traktatowym (Wybrzeżem Piratów). Początki niemieckiego antysemityzmu (w Rzeszy i Austrii). Wzrost obrotów handlowych Wielkiej Brytanii z Indiami o 60% (do 1883). Wyprawa brytyjska (VERNEY LOVETT CAMERON) przez jez. Tanganika do Bengueli (do 1875). Śmierć ALESSANDRO MANZONI’EGO – pisarza włoskiego (Narzeczeni), JUSTUSA VON LIEBIGA – chemika niemieckiego, FRANCESCO DOMENICO GUERRAZZI’EGO – pisarza włoskiego, DAVIDA LIVINGSTONE’A – misjonarza,

	geografa i podróżnika szkockiego.
1874	<p>Zerwanie konkordatu przez Austrię. Przyłączenie terenów sultanatu Atjeh do Hol. Indii Wsch., walka partyzancka (TEUKU UMAR) z Holendrami (do 1904). Uruchomienie produkcji maszyn do pisania w USA (REMINGTON). Wyspy Fidżi kolonią Wielkiej Brytanii (do 1970). DISRAELI premierem Wielkiej Brytanii (do 1880). Uchwalenie przez Reichstag w Niemczech kredytów na 7-letni okres zbrojeń (20.IV.). Traktat francusko-wietnamski (ingerencja Francji w politykę zagraniczną tego kraju w zamian za pomoc militarną w razie zagrożenia, prawo żeglugi dla cudzoziemców na Rzece Czerwonej oraz handlu w Hanoi i portach płn. Wietnamu, prawo utworzenia francuskich konsulatów), układ handlowy (uzyskanie przywilejów dla francuskich kupców). Rozruchy antybrytyjskie w Indiach Zachodnich (Baroda). Zniesienie części cel wewnętrznych w Turcji. Nieudana próba zajęcia Tajwanu przez Japonię (IV.). Bezwrotna pożyczka wewnętrzna w Egipcie (uzyskanie 5 000 000 funtów szt.). Szturm stolicy Aszanti – Kumasi przez wojska brytyjsko-fantijskie i jej zajęcie, traktat pokojowy (zrzeczenie się władzy zwierzchniej nad Fanti przez Aszanti, zapłacenie kontrybucji wojennej w kwocie 50 000 uncji złota, zezwolenie dla Brytyjczyków na prowadzenie handlu w prowincjach położonych w głębi lądu), Złote Wybrzeże kolonią Wielkiej Brytanii (do 1957). Utworzenie Irlandzkiej Partii Narodowej. Wyprawa STANLEY’A w dorzecze Konga (do 1877). Rokowania rosyjsko-japońskie w sprawie pld. Sachalinu (do 1875). Usunięcie regenta LI HA YNGA w Korei, osobiste rządy KOJONGA (do 1907), wzrost wpływów japońskich w kraju. Brytyjska Ustawa Fabryczna (9-godzinny dzień pracy, minimalny wiek zatrudnionych – 9 lat). Krótkie rządy prezydenta Hiszpanii, SERRANO Y DOMINGUEZA, restauracja monarchii – ALFONS XII królem (do 1902), kryzys rządowy – krótkie rządy JUANA DE ZABALI Y DE LA PUENTE DE PAREDESA DE NAVA i SAGASTY, DON ANTONIO CÁNOVAS DEL CASTILLO nowym premierem (do 1875). Pierwsze żądania home rule’u (autonomii dla Irlandii) w Wielkiej Brytanii przez grupę deputowanych irlandzkich (CHARLES STEWART PARNELL). Obszar kolonii brytyjskich – 22,5 mln km², 252 mln mieszkańców. Reforma wojskowa w Rosji (powszechna służba wojskowa dla mężczyzn w wieku 21 lat, termin służby 6 lat dla służby lądowej, 7 lat dla marynarki). Zniesienie przez Rosjan urzędu namiestnika w Królestwie Polskim (władza należy do generała-gubernatora). PONCIANO LEIVA prezydentem Hondurasu (do 1876). CHRISTIAN ANDREAS FONNESBECH premierem Danii (do 1875). ERNEST LOUIS OCTAVE COURTOT DE CISSEY premierem Francji (do 1875). EDUARD CARLESON premierem Szwecji (do 1875). JAN HOEMSKERK premierem Holandii (do 1877). DOMINGUE prezydentem Haiti (do 1876). SANTIAGO PÉREZ prezydentem Kolumbii (do 1876). MBANDZENI królem Suazi (do 1889). FRÍAS AMATELLER prezydentem Boliwii (do 1876). Nieudane „wędrowki w lud” grup narodnickich w Rosji, nieufność chłopów, liczne aresztowania przez policję. NICOLÁS AVELLANEDA prezydentem Argentyny (do 1880). Podbój pld.</p>

	<p><i>Sudanu przez Egipt. Zaburzenia w Peru, NICOLÁS DE PIÉROLA tymczasowym najwyższym naczelnikiem. JUAN BAUTISTA GILL prezydentem Paragwaju (do 1877). Obszar winnic francuskich – 2,4 mln ha, zbiory – 83 mln hl. Zakaz zatrudniania dzieci poniżej 12 lat we Francji i ustawa o obowiązkowym nauczaniu. „Tajemnicza wyspa” VERNE’A. Włączenie części Paragwaju do Argentyny. Powstanie Powszechnego Związku Pocztowego na mocy konwencji w Bernie. Śmierć DAVIDA FRIEDRICH STRAUSSA – teologa i filozofa niemieckiego, JOHANNA PHILIPPA REISA – fizyka niemieckiego, AUGUSTA HEINRICH HOFFMANA VON FALLERSLEBENA – poety niemieckiego.</i></p>
<p>1875</p>	<p><i>Język afrikaans językiem pisanym. Udoskonalenie metody ekstrakcji fosforu z żelaza przez SIDNEY’A GILCHRISTA i THOMASA (wykorzystanie niskoprocentowych rud tego metalu). Podniesienie minimalnego wieku zatrudnionych w Wielkiej Brytanii do 10 lat. Zabójstwo brytyjskiego urzędnika konsularnego MARGARY’EGO na granicy chińsko-birmańskiej, ostry protest brytyjski do władz chińskich. Uchwalenie konstytucji we Francji (szereg uprawnień dla prezydenta wybieranego przez Zgromadzenie Narodowe na 7 lat, prawo prezydenta do rozwiązania w każdej chwili Izby Deputowanych pod warunkiem uzyskania zgody Senatu, prezydent na czele sił zbrojnych, zawieranie układów wojskowych bez żadnego zobowiązania do powiadamiania Zgromadzenia Narodowego, mianowanie urzędników cywilnych i wojskowych, podpisywanie traktatów handlowych i pokojowych – wymaganie zatwierdzenia przez Senat (300 senatorów, w tym 75 dożywotnio) oraz Izbę Deputowanych (powszechne, bezpośrednie, tajne i równe wybory co 4 lata), rząd zatwierdzany przez parlament i przed nim odpowiedzialny) – (24-25.II.), kobiety, wojskowi w służbie czynnej, a także osoby mieszkające krócej niż 6 miesięcy w danej miejscowości i ludność kolonii pozbawieni praw wyborczych. Pierwsza gazeta w Afganistanie. Zaostrzenie stosunków francusko-niemieckich (IV-V.). Porozumienie rosyjsko-japońskie o wymianie terytoriów (płn. Kuryle dla Japonii w zamian za płd. Sachalin dla Rosji). Incydent zbrojny koreańsko-japoński k/wyspy Kanghuado. JAKOB BRONNUM SCAVENIUS ESTRUP premierem Danii (do 1894). Zjazd zjednoczeniowy Powszechnego Niemieckiego Związku Robotników i Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej w Gotha (utworzenie Socjalistycznej Partii Robotniczej Niemiec – LIEBKNECHT, BEBEL) – (22-27.V.). Wzrost zadłużenia Turcji wobec europejskich banków, klęski głodu w płd-wsch. Azji Mniejszej, Anatolii oraz epidemia cholery w Syrii i Libanie, ogłoszenie częściowej niewypłacalności przez rząd turecki, zmniejszenie do połowy spłaty długów zagranicznych, gwałtowny spadek kursu waluty tureckiej, wybuch powstania podatkowego (narodowego) w Bośni i Hercegowinie (VII.), wielki kryzys wschodni w Europie (do 1878). Nabycia akcji Kanalu Sueskiego (45% całego kapitału akcyjnego) od Egiptu przez Wielką Brytanię (DISRAELI) za 4 000 000 funtów szt. (XI.). Powstanie Socjalistycznej Partii Portugalii. 18 klęsk głodu w Indiach Bryt. (26 mln ofiar) – (do 1900). KUANG ŚU cesarzem</i></p>

	<p><i>Chin (do 1908), regencja T'ZU SI (do 1889). LOUIS JOSEPH BUFFET premierem Francji (do 1876). Krótkie rządy JOAQUÍNA JOVELLARA w Hiszpanii, CÁNOVAS DEL CASTILLO premierem (do 1878). ABD AR-RAHMAN emirem Nedźdu (do 1876). Bar. DE GEER AF FINSPÅNG premierem Szwecji (do 1880). PEDRO JOAQUÍN CHAMORRO prezydentem Nikaragui (do 1879). JUAN BAUTISTA SPOTORNO powstańczym prezydentem Kuby (do 1876). VARELA prezydentem Urugwaju (do 1876). Trzy nieudane wyprawy egipskie na Etiopię. Założenie Banku Indochińskiego przez Francję w pld. Wietnamie. Krótka władza FRANCISCO JAVIERA LEÓNA i MANUELA ASCÁZUBI w Ekwadorze, ANTONIO BORRERO Y CORTAZÁR nowym prezydentem (do 1876). Pełne prawo do strajku dla robotników brytyjskich. Samorząd wewnętrzny dla Nowej Zelandii. Otwarcie szkoły wojennej we Francji. Zaraza we francuskich winnicach (mszyca filoksera) – (do 1889). Pierwsze organizacje robotnicze w Rosji: tzw. moskwickie – Wszechrosyjska Organizacja Socjalno-Rewolucyjna, Związek Robotników Południowej Rosji w Odessie. Ludność: Nowa Zelandia – 300 tys. Wyprawa szwedzka (NORDENSKIÖLD) drogą morską do ujścia Jeniseju. Silne trzęsienie ziemi w Meksyku (Guadalajara). Wyprawa brytyjska (NARES) do bieguna północnego (do 1876). Zawarcie tzw. konwencji metrycznej, powstanie Międzynarodowego Biura Miar i Wag. Brytyjska wyprawa badawcza (MARKHAM) na Grenlandię. Utworzenie Międzynarodowej Federacji Abolicjonistów w Londynie. Śmierć sir CHARLESA WHEATSTONE'A – fizyka angielskiego, JEAN'A FRANCOISA MILLETA – malarza i grafika francuskiego, EDGARA QUINETA – pisarza i filozofa francuskiego, KAROLA LIBELTA – filozofa, krytyka i publicysty polskiego, JEAN'A BAPTISTE'A CARPEAUX – rzeźbiarza, malarza i rytownika francuskiego, CHARLESA LEYELLA – geologa angielskiego, HENRY'EGO WILLIAMA PICKERSGILLA – malarza angielskiego.</i></p>
<p>1876</p>	<p><i>Powstanie wielkiego koncernu metalurgicznego w Longwy (Francja). Memorandum mocarstw europejskich do Turcji (żądanie przerwania operacji karnych i dokonania reform w Bośni i Hercegowinie) – (I.). Układ handlowy między Koreą a Japonią na wyspie Kanghuado (otwarcie dla handlu z Japonią 3 portów: Pusanu, Inczhonu i Wonsanu, prawo swobodnej działalności handlowej i przemysłowej, żeglugi, penetrowania wybrzeża i wód terytorialnych Korei, eksterytorialność obywateli japońskich w Korei (podlegających pod jurysdykcję własnych konsulów), prawo wwozu japońskich towarów bez cła, uzyskanie swobody obiegu przez japońskie banknoty) – (26.II.). Powstanie Socjaldemokratycznej Partii Danii. Pierwszy czterokołowy pojazd z silnikiem spalinowym (PANHARD). Nowa organizacja ruchu narodnickiego w Rosji – Ziemia i Wola (NATANSON, GIEORGIJ PLECHANOW, ANDRZEJ ŻELABOW). Opatentowanie telefonu (ALEXANDER GRAHAM BELL). Objęcie Chanatu Kokandy protektoratem Rosji (do 1920). LYTTON wicekrólem Indii (do 1880). Pierwsza linia kolejowa w Chinach. Zajęcie wysp Bonin, Volcano i Marcus przez Japonię na Oceanie Spokojnym. Bankructwo Egiptu, powołanie Komisji Długu</i></p>

*Kedywskiego (Francja, Włochy, Austro-Węgry), 94 000 000 funtów szt. zadłużenia kraju. Konwencja handlowa między Chinami a Wielką Brytanią (prawo prowadzenia handlu przez Brytyjczyków w Jünnanie i otrzymanie wielkiej kontrybucji, wyjęcie cudzoziemców spod sądownictwa Chin, udostępnienie 4 nowych portów na wybrzeżu i 6 portów tranzytowych na rzece Jangcy). Utworzenie Partii Robotniczej USA. Założenie Stowarzyszenia Indyjskiego w Kalkucie. Wyprawa rosyjska (GRIGORIJ POTANIN) do płn-zach. Mongolii i Tuwunii (do 1877). Antytureckie powstanie (CHRISTO BOTEW) w Bułgarii (IV.), walki z Turkami pod Peszterą, Wracą, Paniagiuriszte i Tyrnowem. Koronacja WIKTORII na cesarżową Indii (I.V.). Dekret ISMAILA w Egipcie o scaleniu wszystkich zadłużeń w jeden dług ogólny (splacony w ciągu 65 lat – roczne oprocentowanie 7%) – (V.), rewizja dekretu scaleniowego przez komisję brytyjsko-francuską (podział długu na 4 części o różnym oprocentowaniu i gwarancjach). Burzliwe demonstracje w Stambule, detronizacja sułtana ABDÜLAZIZA (29/30.V.), MURAD V nowym sułtanem Turcji (V-VIII.). Uchwalenie konstytucji w Hiszpanii (22.VI.). Przystąpienie Serbii i Czarnogóry do wojny z Turcją (30.VI.), walki pod Djunis i Niksić. ABDULLAH III (po raz trzeci) emirem Nedźdu (do 1887). Rozwiązanie I Międzynarodówki na zjeździe w Filadelfii (15.VII.). LORENZO LATORRE prezydentem Urugwaju (do 1878). Abdykacja MURADA V (rozstrój nerwowy) w Turcji (31.VIII.), ABDÜLHAMID II sułtanem (do 1909), groźba ingerencji mocarstw (żądanie Rosji zawarcia rozejmu z Serbią przez Turcję). Krótkie rządy JULESA DUFAURE'A we Francji, JULES SIMON nowym premierem (do 1877). Krótka władza ANDRÉSA VALLE w Salwadorze, RAFAEL ZALDÍVAR nowym prezydentem (do 1885). TOMÁS ESTRADA PALMA powstańczym prezydentem Kuby (do 1877). Międzynarodowa Konferencja Geograficzna na temat Afryki w Brukseli (pod egidą LEOPOLDA II), powołanie Międzynarodowego Towarzystwa Afrykańskiego (IX.). AQUILEO PARRA prezydentem Kolumbii (do 1878). Utworzenie Belgijskiego Komitetu Narodowego (propaganda na rzecz kolonizacji basenu Konga przez Belgów) – (XI.). BOISROND-CANAL prezydentem Haiti (do 1879). Obrady kongresu robotniczego w Paryżu (2-11.X.). IGNACIO DE VEINTIMILLA prezydentem Ekwadoru (do 1883).
 Ogłoszenie konstytucji w Turcji (utworzenie dwuizbowego parlamentu, wolność osobista i równość wobec prawa wszystkich poddanych bez różnicy wyznania, gwarancja nietykalności domu, bezpieczeństwa i majątku, zakaz pracy pańszczyźnianej, kar i konfiskat, swoboda handlu, przemysłu i rolnictwa, proporcjonalny podział podatków, wolność prasy, jawność sądów, ogromne upoważnienia sułtana (nie odpowiedzialny przed parlamentem, zawiera układy, mianuje i odwołuje ministrów, zatwierdza ustawy parlamentu, zachowanie funkcji kalifa), opracowana przez MIDHATA PASZĘ i KEMALA (23.XII.). Krótka władza ANICETO ESQUIVELA SÁENZA w Kostaryce, VICENTO HERRERA ZELEDÓN nowym prezydentem (do 1877). Zaburzenia w Peru, MARIANO IGNACIO PRADO prezydentem (do 1879), krótka*

	<p>władza DE PIÉROLI jako tymczasowego najwyższego naczelnika. ANÍBAL PINTO GARMENDIA prezydentem Chile (do 1881). Krótka władza ULISESA FRANCISCO ESPAILLATA i GONZÁLEZA w Dominikanie, BÁEZ prezydentem (do 1878). HILARIÓN DAZA GROSOLE prezydentem Boliwii (do 1879). Odkrycie mikrobów przez LOUISA PASTEUR. Opanowanie Beludżystanu w Indiach i Wysp Kokosowych (na Oceanie Indyjskim) przez Wielką Brytanię. Aneksja Turkiestanu przez Rosję. Utworzenie stanu Kolorado w USA. Zwycięstwo Indian (SZALONY KOŃ) nad armią federalną USA (CUSTER) pod Little Big Horn. Krótka władza PORFIRIO DÍAZA DE LA CRUZA w Meksyku, JUAN MÉNDEZ nowym prezydentem (do 1877). Zahamowanie tzw. bandytyzmu społecznego w Meksyku. Wyprawa szwedzka (NORDENSKIÖLD) drogą morską do ujścia Jeniseju. Regencja IZABELI w Brazylii (do 1877). Opór Apaczów (GERONIMO) wobec armii amerykańskiej (do 1886). „Przygody Tomka Sawyera” MARKA TWAINA. Wyprawa francuska (JULES NICOLAS CREVAUX) po Ameryce Płd. (rzeki Gujany, dopływy Amazonki, Orinoko, tereny Gran Chaco) – (do 1882). Wyprawa rosyjska (MICHAŁ PIEWCOW) do Dżungarii, Mongolii i Chin (do 1879). Założenie dziennika „Corriere della Sera” we Włoszech. Wystąpienie robotnicze w Sankt Petersburgu na Placu Kazańskim (PLECHANOW). Dotarcie statkiem „Alert” (brytyjska ekspedycja NARESA) do 82° 25’ N, saniami do 83° 20’ N. Śmierć MICHAŁA BAKUNINA – rosyjskiego działacza rewolucyjnego (teoria anarchizmu), GIUSEPPE FERRARI’EGO – filozofa włoskiego, FRANTIŠKA PALACKY’EGO – historyka czeskiego.</p>
<p>1877</p>	<p>Specjalna audiencja książąt indyjskich u wicekróla (I.I.), ogłoszenie WIKTORII cesarzową Indii. Zawieszenie obrad konferencji mocarstw w Stambule (II.), aresztowanie MIDHATA PASZY i jego wydalenie z kraju, pierwsza sesja parlamentu tureckiego (III.). Strajki robotnicze w Chicago, Baltimore i Nagpurze. Udzielenie koncesji na wydobycie ropy naftowej dla Brytyjczyków w Egipcie + wykorzystanie starożytnych grobowców jako magazynów nawozów sztucznych. GORDON generalnym gubernatorem Sudanu (z nadania namiestnika Egiptu) – (do 1879), powstania w Bahr el-Ghazal i Dar Fur (do 1879). Aneksja Republiki Południowoafrykańskiej (Transwalu) przez Brytyjczyków w Afryce pld. (12.IV.). Klęska głodu w Egipcie. Dotarcie pierwszego transportu mrożonego mięsa z Ameryki do Europy. Zniesienie niewolnictwa w Egipcie. Pierwsza centrala telefoniczna (Connecticut, USA). Odrzucenie protokołu londyńskiego (zalecenie przyznania autonomii Bośni z Hercegowiną i Bułgarii) przez Turcję, wypowiedzenie wojny Turcji przez Rosję (24.IV.), opowiedzenie się po stronie Rosji – powstańców bułgarskich, Rumunii, Serbii i Czarnogóry, ofensywa sił rosyjskich na Kaukazie (Kars, Erzurum) i na Bałkanach – walki o przeł. Szypka, Plewen i Szejnową w Bułgarii, proklamowanie niepodległości Rumunii (21.V.). Przekształcenie Partii Robotniczej USA w Socjaldemokratyczną Partię Robotniczą. Ostateczny podbój Państwa Kajor w Senegalu przez Francję. Wojna satsumska w Japonii, ostatni bunt konserwatywnych kręgów samurajskich</p>

	<p>(TAKAMORI SAIGŌ), stłumienie (IX.). Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Gandawie (9-16.IX.). Wprowadzenie obowiązku nauczania dzieci w wieku od 6 do 9 lat we Włoszech. „Podróż dwojga dzieci dookoła Francji” BRUNO. Opatentowanie fonografu (THOMAS ALVA EDISON). JOHANNES KAPPEYNE VAN DE COPPOLLO premierem Holandii (do 1879). MARCO AURELIO SOTO prezydentem Hondurasu (do 1883). Krótkie rządy ALBERTA księcia DE BROGLIE i CAJETANA DE GRIMAUDETA DE LA ROCHEBOUETA we Francji, DUFAURE premierem (do 1879). RUTHERFORD BIRCHARD HAYES prezydentem USA (do 1881). DÍAZ dyktatorem Meksyku (do 1880). FRANCISCO LINARES ALCÁNTARA prezydentem Wenezueli (do 1878). „Proces 193” (członków organizacji narodnickiej) w Rosji (28 oskarżonych na katorgę od 3 do 10 lat, 18 – zesłanie na Syberię, 18 – zesłanie do kresowych guberni Rosji europejskiej, ponad 30 – mniejsze kary, reszta niewinna) – (do 1878). Dwuwładza w Peru (DE PIÉROLA). HIGINIO URIARTE prezydentem Urugwaju (do 1878). VICENTE GARCÍA GONZÁLEZ powstańczym prezydentem Kuby (do 1878). Trzęsienie ziemi w Peru (Arequipa). Wyprawa portugalska (ALEXANDRE ALBERTO DA ROCHA DE SERPA PINTO) z Angoli (Benguela) do Durbanu w płd. Afryce (do 1879). GUARDIA GUTIÉRREZ prezydentem Kostaryki (do 1881). Śmierć JEAN’A DESIRE’A GUSTAVE’A COURBETA – malarza francuskiego, URBANA JEAN’A JOSEPHA LE VERRIERA – matematyka i astronoma francuskiego.</p>
1878	<p>Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 6,4 mln t wytopu żelaza, 1 mln t wytopu stali, 133 mln t wydobywania węgla. Wprowadzenie elektrycznych lamp żarowych. Wyrażenie wotum nieufności dla wielkiego wezyra i członków jego gabinetu przez parlament turecki (II.), zawieszenie obrad parlamentu na czas nieokreślony przez sultana. Śmierć PIUSA IX (7.II.).</p>
XIX-XX WIEK 1878 - 1903	<p>PONTYFIKAT LEONA XIII.</p>
1878	<p><u>Zajęcie Adrianopolu (Edirne) przez wojska rosyjskie, marsz na Stambuł, flota brytyjska na Morzu Marmara, koncentracja armii Austro-Węgier w strefie przy granicy z Rosją, rozejm rosyjsko-turecki w San Stefano (otrzymanie przez Rosję części Besarabii, Karsu, Ardahanu, Bajazetu i Batumi na Kaukazie, olbrzymia kontrybucja wojenna dla Rosji, uznanie przez Turcję niepodległości Serbii, Czarnogóry i Rumunii, utworzenie niepodległej Bułgarii składającej się z Rumelii, Bułgarii właściwej i części Macedonii z dostępem do Morza Egejskiego) – (3.III.), odmowa uznania traktatu przez mocarstwa zachodnie: Wielką Brytanię, Francję, Niemcy, Włochy i Austro-Węgry. Stłumienie powstania mahometańskiego w płn-zach. Chinach, likwidacja chanatów Dżeti-szehr i dunganckiego, emigracja Dunganów do Azji Środkowej. „Hatikwa” NAFTALI HERZ IMBERA (późniejszy hymn narodowy Izraela). „Advance Australia Fair” PETERA DODDSA MC CORMICKA (późniejszy hymn narodowy Australii). Podniesienie podatku od soli i</u></p>

wprowadzenie opłat patentowych kupców i przedsiębiorców w prowincji bombajskiej Indii Bryt., wystąpienia antybrytyjskie (Surat). Ok. 800 nowych przedsiębiorstw przemysłowych w Japonii (do 1885). Reformy przemysłowe w Chinach (powołanie zarządu kopalń węgla). Utworzenie międzynarodowej komisji do zbadania finansów Egiptu (LESSEPS, RIVERS WILSON), przekazanie prywatnych posiadłości ISMAILA (namiestnika kraju) bankowi Rothschilda jako gwarancji nowej pożyczki i przyznanie egipskiemu władcy funduszy na własne potrzeby (IV.). Odmowa uznania brytyjskich żądań (rozwiązanie armii zuluskiej, narzucenie władzy rezydenta) przez króla Zulusów – KECZWAJO, wojna brytyjsko-zuluska w Afryce pld. (do 1882). Konwencja turecko-brytyjska o przejęciu Cypru przez Wielką Brytanię (4.VI.). Rewizja postanowień układu z San Stefano – kongres mocarstw w Berlinie (podział Bułgarii na 2 części: Rumelię Wschodnią jako autonomiczną prowincję w składzie Turcji i Księstwo Bułgarii jako lenno Turcji, obcięcie nabytków Rosji na Kaukazie do Karsu, Ardahanu i Batumi, uznanie aneksji pld. Besarabii przez Rosję, potwierdzenie uznania niepodległości Serbii, Czarnogóry i Rumunii i akceptacja ich nabytków (Niš, Leskovac i Pirot dla Serbii, Dobrudża dla Rumunii, Podgorica, Ulcinj, Bar i Niksić dla Czarnogóry), wypłacenie wielkiej kontrybucji Rosji i zobowiązanie do dokonania reform w okręgach zamieszkałych przez ludność ormiańską przez Turcję, upoważnienie Austro-Węgier do okupacji Bośni z Hercegowiną i Sandzaku Nowopazarskiego, potwierdzenie przejęcia Cypru przez Wielką Brytanię, akceptacja dla francuskiej strefy wpływów w Tunisie) – (13.VI.-13.VII.). Antyfrancuski bunt ludności tubylczej (Kanaków) na Nowej Kaledonii. Kongres robotniczy w Paryżu (przedstawienie programu działania francuskiego ruchu robotniczego – PAUL LAFARGUE, JULES GUESDE). Powstanie „europejskiego gabinetu” w Egipcie (teki: min. finansów dla WILSONA, min. robót publicznych – dla przedstawiciela Francji, wiceministrem – przedstawiciel Włoch, generalnym kontrolerem – przedstawiciel Austro-Węgier) – (VIII.), ukształtowanie się opozycji egipskiej tzw. watanistów (MOHAMMAD ABDU, ADIB ISHAK, ABDULLAH NEDIM). Częściowa amnestia dla komunardów we Francji (obejmująca tylko osoby deportowane, nie skazane na pobyt w koloniach karnych). Utworzenie Socjaldemokratycznej Partii Czech. Ustawy wyjątkowe w Niemczech przeciw socjalistom (BISMARCK) – (19.X.), nawiązanie stosunków dyplomatycznych z papieżem, złagodzenie ustaw antykościelnych – koniec Kulturkampf. HUBERT I królem Włoch (do 1900). Misja rosyjska (STOLETOW) do Afganistanu, projekt przymierza rosyjsko-afgańskiego (odmowa ratyfikacji go przez rząd Rosji wskutek postanowień kongresu berlińskiego), kryzys stosunków brytyjsko-afgańskich (odesłanie poselstwa brytyjskiego CHAMBERLAINA), wybuch II wojny między Afganistanem a Wielką Brytanią (21.XI.) – (trwała do 1880), ofensywa sił brytyjskich w Afganistanie (do 1879). Przybranie nazwy Armii Zbawienia przez misję chrześcijańską w Londynie (BOOTH). Powstanie Północnego Związku Robotników

	<p>Rosyjskich w Sankt Petersburgu (WIKTOR OBNORSKI, STEFAN CHAŁTURIN). Akcje terrorystyczne (członkowie Ziemi i Woli) w Rosji (do 1879). THIBAW królem Birmy (do 1885). FRÈRE-ORBAN premierem Belgii (do 1884). CÁNDIDO BAREIRO prezydentem Paragwaju (do 1880). FRANCISCO VIDAL prezydentem Urugwaju (do 1879). MC DONALD premierem Kanady (do 1891). Trójwładza w Wenezueli: JOSÉ VARELA, JACINTO GUTIÉRREZ i GREGORIO CEDEÑO prezydentami (do 1879). Krótka władza MANUELA DE JESÚSA CALVARA ODOARDO na Kubie, panowanie hiszpańskie na wyspie (do 1895). JULIÁN TRUJILLO prezydentem Kolumbii (do 1880). Krótka władza GONZÁLEZA w Dominikanie, CESÁREO GUILLERMO prezydentem (do 1879). Wynalezienie mikrofonu. KASIM emirem Kataru (do 1913). Pierwsza agitacja antysemicka w Niemczech (STÖCKER). Wyprawa szwedzka (NORDENSKIÖLD), przebycie Przejścia Płn-Zach. (do 1879). Rozporządzenie władz brytyjskich w Indiach o zakazie używania broni palnej przez Hindusów. Wprowadzenie ustawy prasowej w Indiach Bryt. (cenzura prewencyjna wszystkich wydawnictw ukazujących się w językach hindi). Objęcie zatoki Walvis Bay w Namibii (Afryka Płd-Zach.) w posiadanie przez Wielką Brytanię. ADELARDO LÓPEZ DE AYALA premierem Hiszpanii (do 1879). Powstanie tajnego stowarzyszenia arabskiego w Libanie. Utworzenie Międzynarodowej Federacji Geodetów. Amerykańska wyprawa badawcza (FRYDERYK SCHWATKA) na Wyspę Króla Williama w Kanadzie (do 1880), ustalenie ostatnich szczegółów zaginionej wyprawy FRANKLINA. Zamordowanie byłego prezydenta Peru, PARDO. Śmierć KARLA GUTZKOWA – pisarza niemieckiego, JULIUSA ROBERTA VON MAYERA – lekarza i fizyka niemieckiego, NICOLAE GOLESCU – poety rumuńskiego, WILHELMA ZIMMERMANNNA – historyka niemieckiego, JOSEPHA HENRY’EGO – fizyka amerykańskiego.</p>
<p>1879</p>	<p>Nieudane wprowadzenie dekretu o zwolnieniu 2500 oficerów z armii w Egipcie, bunt żołnierzy (II.), kryzys rządowy – dymisja premiera NUBARA PAŞY, ogłoszenie dekretu anulującego ustawę o Mukabale z 1872 r. i tzw. pożyczkę wewnętrzną z 1874 r. (III.), oprostowanie kolejnej decyzji rządu – zdymisjonowanie „gabinetu europejskiego” przez namiestnika ISMAILA, powstanie rządu narodowego (SZERIF PAŞA), ultimatum Wielkiej Brytanii i Francji (przy poparciu Rosji, Niemiec, Włoch i Austro-Węgier) dla Egiptu, decyzja sułtana Turcji, ABDŪLHAMIDA II o detronizacji ISMAILA, TAWFIK nowym namiestnikiem (do 1892), rozwiązanie rządu narodowego, a także przywrócenie europejskim ministrom ich stanowisk. Wyprawa rosyjska (POTANIN) do płn-zach. Mongolii i Tuwinii (do 1880). Antyfrancuskie powstanie koczowników w górach Aures w Algierze. Rolne i przemysłowe cła osłonowe w Niemczech (zakaz wwozu rosyjskiego bydła, nałożenie cła na zboże). Nasilenie antybrytyjskich ruchów chłopskich (DHARAKOND CHENDRIYA, WASUDEW BALWANT PHADKE, AMMAL REDDI) w Maharasztrze (do 1880). Badania Płw. Kamczatka przez polskich geologów na zestraniu, DYBOWSKIEGO i GODLEWSKIEGO (do 1883). Wiersze „Do młodzieży filipińskiej” JOSÉ RIZALA. Klęska Zulusów w walce</p>

z Brytyjczykami w Afryce płd. (Roker's Drift), zwycięstwo wojsk zuluskich (CETEWAJO) pod Islandlawną. Ogłoszenie całkowitej upadłości finansowej Turcji. Wyprawa STANLEY'A (z ramienia Belgijskiego Komitetu Narodowego) w dorzecze Konga (do 1884), 450 układów o protektoracie z wodzami plemion. Przekazanie władzy w Afganistanie przez SZER ALI-CHANA na rzecz syna MOHAMMADA JAKUBA, zdobycie Kandaharu przez wojska brytyjskie, układ afgańsko-brytyjski w Gandamaku (polityka zagraniczna Afganistanu podlega kontroli rządu Indii Bryt., prawo zarządzania okręgami Sibi, Piszyn i Kuram oraz kontrola nad przełęczami góorskimi dla Brytyjczyków, działalność emira podlega kontroli rezydenta brytyjskiego), oburzenie feudałów – walka partyzancka (do 1880), powstanie w Kabulu, ofensywa brytyjska – zdobycie Bala Hisar oraz wkroczenie do Kabulu, zdetronizowanie MOHAMMADA JAKUBA i jego zesłanie do Indii Bryt. przez Brytyjczyków. Zniesienie cła na importowane do Indii Bryt. tkanin bawełnianych z Wielkiej Brytanii. Przeniesienie siedziby rządu francuskiego z Wersalu do Paryża. „Marsylianka” hymnem narodowym Francji. Powstanie Socjalistycznej Partii Robotniczej Hiszpanii. Założenie Socjalistycznej Partii Belgii. Wojna Chile z Peru i Boliwią tzw. wojna o saletrę (do 1884). ABD AR-RAHMAN CHAN emirem Afganistanu (do 1901), reformy (monopolizacja handlu, wprowadzenie jednolitego systemu monetarnego, budowa mennicy, bezprocentowe pożyczki ze skarbu państwa unifikacja systemu miar i wag), centralizacja państwa traktat „Umocnienie wiary” (wyższość interesów państwowych nad religijnymi). Rozpad organizacji Ziemia i Wola na zjeździe w Lipiecku k/Woroneża (utworzenie Woli Ludu przez zwolenników terroru (ŻELABOW) i tzw. Czarnego Podziału przez zwolenników dotychczasowych metod działania (PLECHANOW)) – (27.VIII.). Ludność: Paryż – ok. 2 mln. Dymisja MAC-MAHONA we Francji, JULES FRANÇOIS PAUL GRÉVY prezydentem (do 1887). Podpisanie tajnego układu pomiędzy Niemcami a Austro-Węgrami tzw. Dwuprzymierze (7.X.). Kongres robotniczy w Marsylii – powstanie Francuskiej Partii Robotniczej (20-21.X.). Powstanie Ligi Ziemskiej w Irlandii (MICHAEL DAVITT), ruch bojkotu i ustawicznej odmowy płacenia podatków (X.). Wprowadzenie cywilnej administracji w Algierze. EDUARD TAAFFE premierem Austrii (do 1893). ALEKSANDER I BATTENBERG księciem Bułgarii (do 1886). Krótkie rządy WILLIAMA HENRY WADDINGTONA we Francji, CHARLES DE SAULCES DE FREYCINET nowym premierem (do 1880). VAN LINDEN VAN SANDENBURG premierem Holandii (do 1883). Założenie Muzeum Narodowego w Krakowie. DE PIÉROLA najwyższym naczelnikiem i prezydentem Peru (do 1881). Krótkie rządy ARSENIO MARTINEZA-CAMPOSA w Hiszpanii, CÁNOVAS DEL CASTILLO premierem (do 1881). LOUIS-FÉLICITÉ LYSIUS SALOMON prezydentem Haiti (do 1888). JACINTO DE CASTRO prezydentem Dominikany (do 1880). Krótka władza junty (DONATO VÁSQUEZ, PRUDENCIO CARVAJAL, VLADISLAO SILVA) w Boliwii, ELIODORO CAMACHO nowym przewodniczącym junty

	<p>(do 1880). JOAQUÍN ZAVALA prezydentem Nikaragui (do 1883). GUZMÁN BLANCO prezydentem Wenezueli (do 1884). LATORRE prezydentem Urugwaju (do 1880). Wyprawa amerykańska (GEORGE WASHINGTON DE LONG) na biegun półn. (do 1881). Pierwsza linia kolei elektrycznej (WERNER VON SIEMENS). Założenie sieci telefonicznej w Paryżu. Wynalezienie pierwszego tworzywa sztucznego (celuloide). Wywóz 94,9% całego zbioru bawełny egipskiej do Wielkiej Brytanii (do 1884). Roszczenia Portugalii do ujścia rzeki Kongo (do 1885). Reforma wojskowa w Persji. 14 karteli i syndykatów w Niemczech. Antytureckie powstanie w Albanii (do 1881). Śmierć HONORE'A DAUMIERA – malarza francuskiego, sir WILLIAMA FOTHERGILLA COOKE'A – wynalazcy angielskiego.</p>
<p>1880</p>	<p>Długość linii kolejowych: na świecie – 372 000 km, Europa – 169 000 km, Ameryka Płn. i Płd. – 175 000 km, Azja – 16 000 km, Afryka – 5000 km, Australia i Oceania – 8000 km, Wielka Brytania – 28 692 km, Niemcy – 34 000 km. Produkcja przemysłowa: Wielka Brytania – 28%, USA – 28%, inne państwa – 19%, Niemcy – 13%, Francja – 9%, Rosja – 3%. Nieudany zamach na ALEKSANDRA II w Sankt Petersburgu (5.II.). „Pinocchio” CARLO COLLODI'EGO w prasie włoskiej (do 1883). Lokata kapitału francuskiego za granicą – 15 000 000 000 franków. Dekrety (FERRY) o wydaleniu jezuitów z Francji i likwidacji szkół kongregacji bez autoryzacji (29.III.). Ogłoszenie drugiej amnestii dla komunardów we Francji (tylko osoby deportowane). Wprowadzenie obowiązku szkolnego w Wielkiej Brytanii. Pierwszy transport morski australijskiej mrożonej baraniny w Europie (Londyn). Wprowadzenie prawa o wolności druku i zebrań oraz o świeżości wychowania we Francji (do 1881). Odkrycie roznoszenia malarii przez komary. Wyprawy francuskie (PIERRE SAVORGNAN DE BRAZZA) do dorzecza Kongo i Ubangi-Szari (do 1892), zajęcie rozległych obszarów na prawym brzegu Konga dla Francji, założenie Francuskiej Kompanii Afryki Równikowej. Rocznica zdobycia Bastylli po raz pierwszy świętem państwowym we Francji (14.VII.). Kongres Francuskiej Partii Robotniczej w Le Havre (zatwierdzenie programu partii). Powstanie Powszechnej Partii Robotniczej Węgier. Zniesienie niewolnictwa na Kubie. Konferencja międzynarodowa (Hiszpania, Francja, Niemcy, Austro-Węgry, Wielka Brytania, USA, Szwecja, Belgia, Dania, Norwegia, Holandia, Włochy, Portugalia) w Madrycie w sprawie Maroka (gwarancja suwerenności i niezależności tego państwa, przyznanie Europejczykom prawa do posiadania w Maroku ziemi, zniesienie zasady największego uprzywilejowania dla każdego z krajów). Utrata przez Ekwador części prowincji półn. i płd. na rzecz Kolumbii i Peru. „O' Canada” CALIXA LAVALLEE'A (późniejszy hymn narodowy Kanady). Reforma napędu roweru (HARRY LAWSON). JULES FERRY premierem Francji (do 1881). Plan finansowy WILSONA w Egipcie (zniesienie ustawy o Mukabale z 1872 r., wprowadzenie dodatkowego podatku gruntowego), utworzenie Komisji Likwidacyjnej (ustalenie wysokości długu egipskiego na 98 000 000 funtów szt., 60% dochodów państwa</p>

	<p>na zaspokojenie roszczeń wierzycieli), oburzenie we wszystkich warstwach społecznych kraju (m.in. petycja żołnierzy (AHMAD ARABI)). Zajęcie głównej bazy powstańców – Gazny w Afganistanie przez siły brytyjskie, bunt antybrytyjskie w Kabulu i Kandaharze, układ afgańsko-brytyjski (uznanie ABD AR-RAHMANA CHANA emirem, uzyskanie pomocy finansowej i wojskowej przez emira, zrezygnowanie z utrzymywania rezydenta, oddziałów wojskowych oraz ingerencji w wewnętrzne sprawy państwa przez Wielką Brytanię, ograniczenie niezależności Afganistanu (polityka zagraniczna), uznanie anektowania szeregu terytoriów afgańskich przez Brytyjczyków i kontroli brytyjskiej nad przełęczami górskimi) – (22.VI.). Nieudane oderwanie prowincji Kandahar od Afganistanu, zwycięstwo wojsk afgańskich (AJUB-CHAN) nad armią brytyjską w bitwie pod Majwandem. Antybrytyjskie powstanie Burów w Transwalu (do 1884) – (11.XI.). Wyprawa niemiecka (WISSMANN) z Angoli przez Kongo i Tanganikę do Zanzibaru (do 1887). 226 układów o protektoracie francuskim nad Afrykanami (do 1890). Lampa żarowa EDISONA. ARVID hr. POSSE premierem Szwecji (do 1883). CHRISTIAN AUGUST SELMER premierem Norwegii (do 1884). GLADSTONE premierem Wielkiej Brytanii (do 1885). Pozwolenie na stacjonowanie armii chińskiej w pogranicznych okęgach wietnamskich (pomoc w likwidacji band Żółtych oraz Czerwonych Flag). Osadzenie w lodach statku „Jeannette” (wyprawa DE LONGA) na Morzu Czukockim. Protektorat brytyjski nad Bahrajnem (do 1971). Otwarcie Nowej Szkoły Angielskiej w Punie (Indie Bryt.). Dekret (CAMILLE SÉE) o tworzeniu liceów dla dziewcząt i żeńskiej szkoły wyższej we Francji (21.XII.). Nieudany spisak antybrytyjski w Kolhapurze (Maharasztra). Gabon kolonią Francji (do 1960). Krótka władza GREGORIO LUPERONA w Dominikanie, ks. FERNANDO ARTURO DE MERIÑO nowym prezydentem (do 1882). VIDAL prezydentem Urugwaju (do 1882). BERNARDINO CABALLERO prezydentem Paragwaju (do 1886). NARCISO CAMPERO LEYES prezydentem Boliwii (do 1884). MANUEL GONZÁLEZ prezydentem Meksyku (do 1884). JULIO ROCA prezydentem Argentyny (do 1886). Zniesienie ustawy prasowej w Indiach Bryt. RAFAEL NÚÑEZ prezydentem Kolumbii (do 1882). Wprowadzenie obowiązkowej gimnastyki we francuskich szkołach. Zajęcie Wysp Towarzystwa w Oceanii przez Francję. Ludność: Nowy Jork – 2,8 mln. Rozwój przemysłowy: USA – 3,8 mln t wytopu żelaza, 1,2 mln t wytopu stali, 63,8 mln t wydobywania węgla, 3,4 mln t wydobywania ropy naftowej. Śmierć ARNOLDA RUGE – publicysty niemieckiego, JACQUESA OFFENBACHA – kompozytora francuskiego.</p>
<p>1881</p>	<p>Rozwój przemysłowy: Niemcy – 2,9 mln t wytopu żelaza, 846 tys. t wytopu stali, 61,6 mln t wydobywania węgla, Francja – 1,8 mln t wytopu żelaza, 430 tys. t wytopu stali, 19,7 mln t wydobywania węgla. Zakaz pracy dzieci do lat 7 w Indiach Bryt. Kolejna petycja (ARABI) do rządu Egiptu i nieudana próba aresztowania jego przez władze (I.), utworzenie sił opozycyjnych: Partii Narodowej (ŞERIF PAŞA, MOHAMMAD SULTAN PAŞA) i Partii Ojczyzny (ARABI).</p>

Podwójny zamach na cara ALEKSANDRA II w Sankt Petersburgu (MIKOŁAJ RYSAKOW, IGNACY HRYNIEWIECKI) – (1.III.). ALEKSANDER III carem Rosji (do 1894). Pierwsza linia kolejowa w płn. Chinach. Manifest „O niewzruszoności samowładztwa” w Rosji (29.IV.). Antyfrancuskie powstanie plemion Uled Sidi-Szejjch w Algierze Zach. Opanowanie przez wojska rządowe Kandaharu i Heratu w Afganistanie (ABD AR-RAHMAN CHAN), walki z AJUB-CHANEM, wycofanie się armii brytyjskiej z kraju. Utworzenie Zarządu Otomańskiego Długu Państwowego w Turcji. Zwycięstwo Burów nad armią brytyjską pod Majuba Hill, układ brytyjsko-burski (przyznanie Transwalowi – autonomii). Reformy na Madagaskarze (powołanie 10 ministerstw, ograniczenie pańszczyzny i handlu żywym towarem, wzmocnienie armii, tworzenie przedsiębiorstw przemysłowych). Królestwo Rumunii (do 1947), KAROL I królem (do 1914). Zniesienie kary chłosty w brytyjskiej armii i marynarce. Podbój Araukanii przez Chile. Odkrycie złóż złota w Zimbabwie. Zajęcie Tesalii przez Grecję. Aneksja Patagonii przez Argentynę. Utworzenie partii socjalistycznej – Federacja Demokratyczna w Wielkiej Brytanii (8.VI.). Wtargnięcie wojsk francuskich na terytorium Tunisu, układ w Bardo – protektorat Francji nad tym krajem (18.VI.) – (do 1956), powstanie arabskie (VI-X.). Reskrypt cesarski w Japonii o zwołaniu parlamentu w ciągu 10 lat, powstanie Partii Liberalnej (Jiyuto), pierwsze związki zawodowe (głównie związek drukarzy SAKUMY). Założenie Aszchabadu przez Rosjan w Turkmenistanie. GAMBETTA premierem Francji (do 1882). Układ między Niemcami, Austro-Węgrami a Rosją (zasada neutralności: Rosji w wypadku wojny Niemiec z Francją, Niemiec i Austro-Węgier w wypadku konfliktu Rosji z Wielką Brytanią czy Turcją, prawo do aneksji terytorium Bośni i Hercegowiny dla Austro-Węgier). Prawo handlu bez cła w Mongolii dla kupców rosyjskich. Zamach na nowo wybranego prezydenta USA, JAMESA ABRAMA GARFIELDA na dworcu kolejowym w Washington (CHARLES GUITEAU) – (2.VII.). Zatonięcie statku „Jeannette” (ekspedycja DE LONGA) na Morzu Arktycznym (13.VII.), zaginięcie załogi. Dekret w Rosji „O środkach ochrony porządku państwowego i ładu społecznego” (14.VIII.). Początek antybrytyjskiego powstania w Sudanie (trwało do 1898), ogłoszenie się MAHDIM (zbawicielem) przez MOHAMMADA AHMADA, rozbięcie ekspedycji karnej przez powstańców na wyspie na Nilu, wyprawa mahdystów na Kordofan. Nieudana próba wysłania zbuntowanych pułków egipskich do Aleksandrii i Damietty przez rząd, rewolta armii (ARABI), marsz na pałac namiestnika, dokonanie przewrotu – przyjęcie żądań wojska przez TAWFIKA (dymisja rządu, wprowadzenie konstytucji, zwołanie obrad parlamentu, zapowiedź zwiększenia armii (IX.). Krótka władza FRANCISCO GARCÍI CALDERÓNA w Peru, LIZARDO MONTERO tymczasowym prezydentem (do 1883). Amerykańska Federacja Pracy SAMUELA GOMPERSA (17.IX.). Śmierć prezydenta USA, GARFIELDA w wyniku ran pozamachowych (18.IX.). CHESTER ALAN ARTHUR nowym prezydentem USA (do 1885). Dekret o likwidacji czasowego zobowiązania i przymusowym wykupie

	<p><i>nadziałów przez byłych chłopów prywatnych w Rosji (28.XII.). SAGASTA premierem Hiszpanii (do 1883). Agitacja polityczna Marathów (BAL GANGHADAR TILAK) w Indiach Bryt. za pomocą prasy „Lew” (w języku marackim) i „Maharatta” (w języku angielskim). Pogromy antyżydowskie w Rosji. PRITHWI królem Nepalu (do 1911). DOMINGO SANTA MARÍA prezydentem Chile (do 1886). SALVADOR LARA ZAMORA prezydentem Kostaryki (do 1882). Początek budowy Kanału Panamskiego (LESSEPS). Nasilenie imigracji (5,2 mln) do USA (do 1890). Opanowanie Wysp Tuamotu w Oceanii przez Francję. Założenie Leopoldville w Kongu przez Belgów. Ustawy o szkolnictwie (FERRY) we Francji (świecki system nauczania, bezpłatna i obowiązkowa szkoła do lat 13, utworzenie przedszkoli) – (do 1882) oraz zniesienie wszystkich ograniczeń dotyczących plakatów politycznych, wprowadzenie liberalnego rynku prasowego, ogłoszenie wolności zgromadzeń. Zajęcie chanatu kuldżynskiego przez Chiny. Deficyt budżetowy: Turcja – 8-10 000 000 funtów tur. I Międzynarodowa Wystawa Urządzeń Elektrycznych w Paryżu. Utworzenie Węgierskiej Agencji Prasowej (Magyar Távirati Iroda). Śmierć MATHIASA JACOBA SCHLEIDENA – botanika francuskiego, THOMASA CARLYLE’A – filozofa i historyka francuskiego, GUSTAVE’A FLAUBERTA – pisarza francuskiego (Trzy opowieści), LOUISA AUGUSTE’A BLANQUI – francuskiego działacza społecznego (komunizm utopijny).</i></p>
<p>1882</p>	<p><i>Ostrzeżenie Francji i Wielkiej Brytanii dla Egiptu (sprawa uchwalenia budżetu przez parlament – złamanie dekretu o wprowadzeniu zagranicznej kontroli nad finansami kraju) – (20.I.), kryzys rządowy w Egipcie (II.), MAHMUD SAMI premierem (II-VI.), ogłoszenie Ustawy Organicznej (zrzucenie brytyjsko-francuskiej kontroli nad polityką finansową państwa, szereg innych projektów reform). Królestwo Serbii (do 1918), MILAN królem (do 1889) – (6.III.). 25 strajków robotniczych w prowincjach Indii Bryt. (bombajska i madraska). Rozwój przemysłu włókienniczego w Chinach (budowa wielkiej fabryki w Szanghaju). Tramwaje konne w Tokio. Zniesienie cła w Indiach Bryt. na pozostałe towary z metropolii (pierwsze tkaniny bawełniane). Aneksja okręgu Assab nad Morzem Czerwonym przez Włochy. Francuska ekspedycja wojskowa w Wietnamie (do 1883), wysadzenie desantu i zajęcie Hanoi (IV.). Utworzenie Partii Reform (Kaisiuto) w Japonii. Reforma w rolnictwie rosyjskim (likwidacja podatku pogłównego i utworzenie Banku Włociańskiego) – (18.V.). Tajny układ wojskowy między Austro-Węgrami Niemcami, a Włochami (Trójprzymierze) – (20.V.). Powstanie Włoskiej Partii Robotniczej. Kryzys przemysłowy w Wielkiej Brytanii (do 1887). Zjednoczenie francuskich posiadłości w Afryce Równikowej (Kongo Francuskie). Układ handlowy między USA a Koreą (prawo wolnego handlu w 3 portach: Pusan, Inczhon i Wonsan, prawo nabywania ziemi i innej własności, zakładanie przedsiębiorstw przemysłowych) – (22.V.), oburzenie w kraju – powstanie ludowe (KIM CZAN SON) w Seulu (m.in. podpalenie budynku poselstwa japońskiego), ostra nota protestacyjna Japonii.</i></p>

Partia „Proletariat” na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego. MÁXIMO SANTOS prezydentem Urugwaju (do 1886). Pierwszy statek-chłodnia. ALI III bejem Tunisu (do 1902). Pojawienie się floty brytyjsko-francuskiej pod Aleksandrią – ultimatum dla Egiptu (żądanie dymisji rządu i usunięcia ARABIEGO z kraju), przyjęcie żądań przez namiestnika (V.), odmowa wykonania rozkazu władcy przez policję i garnizon kairski, ustąpienie namiestnika TAWFIKA z wcześniejszych postaw wskutek demonstracji i zgromadzeń (anulowanie zgody na żądania mocarstw), fiasko zażegnania kryzysu egipskiego przez Turcję, petycja (10-tys. podpisów) pod detronizację TAWFIKA, zajścia między chrześcijanami a muzułmanami w Aleksandrii (VI.), nowy rząd w Egipcie (z ARABIM w składzie) – (17.VI.), konferencja mocarstw europejskich w sprawie Egiptu w Stambule (wysłanie przez Turcję wojsk do Egiptu na 3 miesiące w celu utrzymania porządku) – (23.VI.), ultimatum brytyjskie w sprawie zakazu budowy lub odbudowy fortyfikacji Aleksandrii (VII.), 10-godzinne bombardowanie miasta przez flotę brytyjską (11.VII.), desant żołnierzy (13.VII.) i zajęcie Aleksandrii (15.VII.), ucieczka TAWFIKA do Aleksandrii, Rada Nadzwyczajna w Kairze (ogłoszenie detronizacji TAWFIKA, powołanie ARABIEGO na stanowisko wodza naczelnego i ministra spraw wojskowych), zakończenie obrad konferencji stambulskiej (VIII.). „Tymczasowe zasady o prasie” (zaostrenie cenzury, zakaz pisania na pewne tematy) w Rosji (27.VIII.). Układ japońsko-koreański w Inczhonie (obciążenie Korei kontrybucją, ukaranie przywódców buntu, zezwolenie na obecność w stolicy kraju wojsk japońskich) – (30.VIII.). Układ handlowy między Chinami a Koreą (swoboda wolnego handlu dla chińskich kupców w Korei). Odparcie ataku wojsk brytyjskich pod Aleksandrią przez Egipcjan, desant sił brytyjskich w Port Saidzie i Ismailii – zajęcie Suezu, bitwa pod Kairem – zwycięstwo Wielkiej Brytanii nad siłami powstańców (13.IX.), okres represji w kraju (zesłanie ARABIEGO na Cejlon), nałożenie kontrybucji wojennej w wysokości 9 000 000 funtów szt., okupacja brytyjska Egiptu (do 1914), lord CROMER rezydentem generalnym (do 1907). Rozłam między marksistami a posybilistami we Francji na zjeździe w Saint Etienne, utworzenie Federacji Robotników Socjalistów (posybiliści). Krótka władza GUARDII GUTIÉRREZA w Kostaryce, PABLO FERNÁNDEZ OREAMUNO nowym prezydentem (do 1885). Krótka władza FRANCISCO JAVIERA ZALDÚI i CLIMACO CALDERÓNA jako tymczasowego prezydenta w Kolumbii, JOSÉ EUSEBIO OTÁLORA nowym tymczasowym prezydentem (do 1884). Krótkie rządy DE FREYCINETA we Francji, CHARLES THÉODORE EUGÈNE DECLERC nowym premierem (do 1883). ULISES HEUREAUX dyktatorem Dominikany (do 1884). Wykrycie zarazka gruźlicy (ROBERT KOCH). Ucieczka rosyjskich Żydów na zachód przez Niemcy do USA i do Palestyny. Powołanie instytucji inspektorów fabrycznych w Rosji (kontrola warunków pracy), zakaz zatrudniania dzieci na nocnej zmianie. Wynalazek „strzelby fotograficznej” ETIENNE JULESA MAREY’A (fotograficzna rejestracja fazy ruchu zwierząt i człowieka). Wprowadzenie kontroli imigracji w USA

	<p>(zakaz przyjęcia ludności chińskiej). Niemiecka wyprawa badawcza (ALFRED HETTNER) do Ameryki Płd. (do 1884). Utworzenie trustu naftowego (JOHN ROCKEFELLER) w USA (Standard Oil Trust). Ustawa o uprawnieniu rad miejskich do wyboru mera we Francji. Śmierć CHARLESA ROBERTA DARWINA – biologa angielskiego, BRUNO BAUERA – filozofa niemieckiego, FRIEDRICH WÖHLERA – chemika niemieckiego (pierwsza synteza związku organicznego – mocznika), JERZEGO DANILICIA – językoznawcy serbskiego.</p>
<p>1883</p>	<p>Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 8,5 mln t wytopu żelaza, 2 mln t wytopu stali, 164 mln t wydobywania węgla. Opanowanie Dar Fur i Kordofanu przez siły mahdystów w Sudanie (II.). Traktaty handlowe Korei z Wielką Brytanią, Niemcami, Włochami, Rosją i Francją (do 1884). Śmierć MARXA (14.III.). Misja brytyjska (LUMSDEN) do Afganistanu, nieudana wyprawa afgańska na Pamir (pod kontrolą Rosji), starcia graniczne Afganów z oddziałami rosyjskimi nad rz. Kuzką. Zakup rozległych obszarów na wybrzeżu Afryki Płd-Zach. przez Niemców (LÜDERITZ). Dotarcie wojsk francuskich do górnego biegu Nigru – założenie Bamako, początek walk z państwami Afryki Zachodniej (SAMORI TURE, AHMADU). Założenie Brytyjskiej Kompanii Afryki Płd. (CECIL RHODES). Odmowa przyjęcia protektoratu francuskiego przez Madagaskar, wojna z Francją (do 1885), bombardowanie wybrzeża przez flotę francuską. Powstanie rosyjskiej organizacji robotniczej na emigracji w Genewie – Wyzwolenie Pracy (PLECHANOW). Wprowadzenie ubezpieczeń społecznych w Niemczech (BISMARCK). Skroplenie tlenu i azotu (KAROL OLSZEWSKI, ZYGMUNT WRÓBLEWSKI). Konwencja o podporządkowaniu polityki wewnętrznej Tunisu – Francji (VI.). Pierwszy sztuczny jedwab. Turbina parowa CHARLESA PARSONA. Układ handlowy między Austro-Węgrami a Serbią, okres uzależnienia Serbii od Austro-Węgier (do 1903). Ostrzelanie portu i wybrzeża w pobliżu Hue przez flotę francuską (VIII.), krótkie rządy DUC DÚCA w Wietnamie, rządy regencyjne NGUYENA VAN TOUNGA, TON THAT THUYETA i NGUYENA TRUNG HIEPA – osadzenie na tronie HIÊP HOÁ, zawarcie układu wietnamsko-francuskiego (objęcie protektoratem Francji Annamu i Tonkinu (do 1945)) – (25.VIII.), KIÊN PHÚC cesarzem Wietnamu (do 1884). Erupcja wulkanu Krakatau (40 tys. ofiar) na wyspie między Sumatrą a Jawą (27.VIII.), obiegnięcie przez falę tsunami połowy kuli ziemskiej. RANAVALONA III królową Madagaskaru (do 1896). „Wyspa skarbów” ROBERTA LOUISA BALFOURA STEVENSONA. Krótkie rządy ARMANDA FALLIÉRES we Francji, FERRY premierem (do 1885). Rozbicie 10-tys. korpusu sił brytyjsko-egipskich (HICKS) przez mahdystów w Sudanie (XI.). JOSÉ DE POSADA HERRERA premierem Hiszpanii (do 1884). THYSELIUS premierem Szwecji (do 1884). HEEMSKERK premierem Holandii (do 1888). Krótka władza junty w Ekwadorze, JOSÉ MARÍA PLÁCIDO CAAMAÑO prezydentem (do 1888). MIGUEL IGLESIAS prezydentem Peru (do 1885). ADÁN CÁRDENAS prezydentem Nikaragui (do 1887). Powstanie nowych partii robotniczych w Rosji</p>

	<p><i>(Partia Rosyjskich Socjaldemokratów, Stowarzyszenie Robotników Petersburskich, Towarzystwo Socjaldemokratyczne). Odkrycie fal elektromagnetycznych przez HEINRICHA HERTZA o prędkości równej prędkości światła. LUIS BOGRÁN prezydentem Hondurasu (do 1891). Założenie Coquihatville i Stanleyville w Kongu przez Belgów. Pierwsze próby stworzenia ogólnoindyjskiej organizacji narodowej (do 1884). Wyprawa szwedzka (NORDENSKIÖLD) na Grenlandię. Pierwsze zastosowanie energii elektrycznej do napędzania statku powietrznego, wlot sterowca braci GASTONA i ALBERTA TISSANDIERA. Zajęcie okręgu Tulemów przez Etiopię. Ukończenie Mostu Brooklyńskiego w Nowym Jorku. „Ogniem i mieczem” HENRYKA SIENKIEWICZA. Założenie wędrowniej trupy cyrkowej „Buffalo Bill Wild West Show” (WILLIAM FREDERIC CODY) w USA. Pokój Chile z Peru w Ancón (uzyskanie przez Chile złóż saletry w prowincji Tarapacá). Wyprawa czeska (HOLUB) z Kraju Przylądkowego do Konga. Amerykańska wyprawa badawcza (SCHWATKA) na Alaskę. Wyprawa francuska (CHARLES EUGÉNE DE FOUCAULD) po Saharze (do 1884). PAULUS KRÜGER prezydentem Burskiej Republiki Transwalu (do 1900). Założenie poczty i telegrafu w Syjamie. Śmierć sir WILLIAMA SIEMENSA – fizyka angielskiego, RICHARDA WAGNERA – kompozytora niemieckiego (Pierścień Nibelunga), EDOUARDA MANETA – malarza i grafika francuskiego.</i></p>
<p>1884</p>	<p><i>Aneksja Sultanatu Obock w Somali przez Francję, zajęcie okręgów Tadzura, Dullul, Sukti, Sagallo, Ambado oraz wysp Musa i Bab (do 1888). Wzrost długu państwowego Holandii do 85 000 000 guldenów. Układ brytyjsko-burski (uznanie niepodległości Republiki Południowoafrykańskiej (Transwalu), kontrola Wielkiej Brytanii nad polityką zagraniczną tego państwa). Rio de Oro (Sahara Zach.) – (do 1975) w Maroku kolonią Hiszpanii. Płn. Somali z Berberą kolonią Wielkiej Brytanii (do 1960). Karabin maszynowy HIRAMA MAXIMA. Zajęcie pld-wsch. części Nowej Gwinei przez Wielką Brytanię. Pearl Harbor na Hawajach bazą amerykańskiej floty wojennej na Pacyfiku. GORDON generalnym gubernatorem Sudanu (do 1885), nieudane próby stłumienia buntu mahdystów. Ruch minken undo (na rzecz praw ludu) w Japonii. Misja brytyjska (HEWETT) do Etiopii, podpisanie porozumienia o pomocy wojsk etiopskich w tłumieniu sił mahdystów w Sudanie i uratowaniu fortów brytyjskich we wsch. Sudanie. Powstanie Niemieckiego Towarzystwa Kolonizacyjnego, zawarcie 12 układów o protektoracie z sultanem i wodzami plemion Tanganiki (KARL PETERS). Kamerun i Togo (do 1920) koloniami Niemiec, delimitacja granic francusko-brytyjsko-niemieckich w Afryce Zachodniej. Uznanie suwerenności Międzynarodowego Towarzystwa Afrykańskiego (Belgijskiego Komitetu Narodowego) w Kongu przez USA. Założenie portu Lüderitz w Afryce Pld-Zach. przez Niemców, Afryka Pld-Zach kolonią Niemiec (do 1919), uznanie tego terytorium przez Wielką Brytanię, układy o protektoracie Niemiec nad plemionami Hererów i Hotentotów. Powstanie Federacji Socjaldemokratycznej w Wielkiej Brytanii (HENRY HYNDMAN, ELEONOR AVELING). Utworzenie</i></p>

Włoskiej Partii Rewolucyjno-Socjalistycznej. CÁNOVAS DEL CASTILLO premierem Hiszpanii (do 1885). Tymczasowa konwencja o przyjaźni i dobrym sąsiedztwie Francji i Chin w Tiencinie (kres stacjonowania oddziałów chińskich w płn. Wietnamie, uznanie traktatów francusko-wietnamskich przez Chiny w zamian za uznanie południowych granic Chin za stałe) – (11.V.). Układ francusko-wietnamski (potwierdzenie protektoratu francuskiego z 1883 r., zburzenie fortyfikacji wietnamskich nad rzeką Hue, nadzór Francuzów nad komorami celnymi oraz linią telegraficzną między Sajgonem a Hanoi, osobne sądownictwo dla cudzoziemców, prawo stacjonowania na terytorium Annamu sił francuskich, rezydent generalny w Hue) – (6.VI.). Pierwszy lot statku powietrznego w tzw. obwodzie zamkniętym (sterowiec RENARDA i KREBSA) – (9.VIII.). Zniszczenie cynowej pieczęci nadesłanej z Chin (symbol zwierzchności nad Wietnamem), protest Chin wobec poczynań Francuzów (17.VIII.), zbombardowanie pld. wybrzeża chińskiego przez flotę francuską (m.in. reda Fuczou – likwidacja pld. floty chińskiej), wojna chińsko-francuska (do 1885) zw. tonkińska, ofensywa wietnamsko-chińska w Tonkinie (zwycięstwo pod Lang Son). Ustawa o ograniczeniu autonomii uniwersytetów w Rosji i wzroście opłaty za naukę a także o obowiązku organizowania nauki dla młodych robotników (23.VIII.). Zjazd 3 cesarzy (WILHELM I, ALEKSANDER III, FRANCISZEK JÓZEF I) w Skierniewicach (15-17.IX.). MADANI władcą Segu (do 1891), dzięki przekazaniu władzy przez AHMADU (panowanie w Nioro). Opanowanie przez mahdystów dużej części Sudanu, rozbicie ekspedycji brytyjskiej (GORDON) pod Chartumem. Pokój Chile z Boliwią w Valparaíso (uzyskanie przez Chile złóż saletry na pustyni Atacama). III reforma brytyjskiego prawa wyborczego (rozszerzenie prawa na wiejskich pracowników najemnych). Nieudany zamach stanu w Korei stronnictwa projapońskiego (KIM OK KIUN), szybkie obalenie władzy spiskowców przy pomocy wojsk chińskich i powstania ludowego w Seulu. Konferencja międzynarodowa w Berlinie w sprawie Konga (XI.) – (do 1885). Krótkie rządy CHRISTIANA HOMANNA SCHWEIGAARDA w Norwegii, JOHANN SVERDRUP nowym premierem (do 1889). OSKAR ROBERT THEMPTANDER premierem Szwecji (do 1888). GREGORIO PACHECO prezydentem Boliwii (do 1888). DÍAZ dyktatorem Meksyku (do 1911). NÚÑEZ prezydentem Kolumbii (do 1886). Krótkie rządy MALOU w Belgii, AUGUSTE BEENAERT nowym premierem (do 1894). FRANCISCO GREGORIO BILLINI prezydentem Dominikany (do 1885). JOAQUÍN CRESPO TORRES prezydentem Wenezueli (do 1886). HÀM NGHI cesarzem Wietnamu (do 1885). Prawo zrzeszania się robotników w trwałe związki zawodowe we Francji (zniesienie prawa LE CHAPELIERA o zakazie strajków). Wyprawa rosyjska (POTANIN) do płn. Chin, wsch. Tybetu i środk. Mongolii (do 1886). Arch. Wysp Bismarcka (m.in. Nowa Brytania) w Oceanii kolonią Niemiec (do 1920). Pierwszy masowy wiec włóknarzy hinduskich w Bombaju (LOKHANDE). Zajęcie wsch. Turkmenistanu przez Rosję, założenie Merw. Przywrócenie rozwodów we Francji i reforma

	<p>szkolnictwa wyższego (LOUIS LIARD). „Potop” SIENKIEWICZA. Oficjalne powstanie Gwinei franc. Wyprawa rosyjska (GRIGORIJ GRUM-GRZYMAJŁO) do Pamiru i Kaszgarii (do 1887). Fabian Society w Wielkiej Brytanii (GEORGE BERNARD SHAW). Wystawa światowa w Nowym Orleanie. Śmierć BEDŘICHA SMETANY – kompozytora czeskiego (Moja ojczyzna), HEINRICHA LAUBE – pisarza i dramaturga niemieckiego, JEAN’A BAPTISTE’A ANDRE DUMASA – chemika francuskiego.</p>
<p>1885</p>	<p>Zdobycie Chartumu przez siły mahdystów (26.I.), śmierć w walce gubernatora GORDONA, Państwo Mahdystów w Sudanie (do 1898), ABDULLAH na czele państwa po śmierci MAHDIEGO. Zakończenie konferencji berlińskiej (uznanie suwerenności tzw. Niezależnego Państwa Kongo z królem belgijskim LEOPOLDEM II jako władcą, wolność żeglugi i handlu, zniesienie handlu niewolnikami i niewolnictwa w Afryce, ustalenie zasad przeprowadzania aneksji w Afryce, rozgraniczenie posiadłości mocarstw kolonialnych na tym kontynencie) – (II.). Protektorat brytyjski nad Beczuaną (III.). Wzrost obrotów Chin za granicą (ze 153 000 000 do 315 000 000 liangów) – (do 1895). Układ między Madagaskarem a Francją (przyjęcie przez ten kraj protektoratu francuskiego nad polityką zagraniczną, oddanie zatoki Diego Suarez i zapłacenie kontrybucji). Porozumienie afgańsko-rosyjskie w sprawie granic. Przekazanie portu Massawa w Erytrei Włochom przez Wielką Brytanię. Uznanie zwierzchnictwa Niemiec nad całym terytorium Zanzibaru przez sultana BARGASZA (do 1890), Niemiecka Afryka Wsch. (Tanganika) koloniami Niemiec (do 1919). Nowe prawa gruntowe we francuskim Tunisie (dyskryminacja dotychczasowych właścicieli). Rozszerzenie posiadłości portugalskich w Mozambiku na tereny w kierunku płn-zach. Brytyjska Afryka Wsch. (Kenia) kolonią Wielkiej Brytanii (do 1963). Reskrypt carski w Rosji (IV.), utworzenie Banku Szlacheckiego. Układ chińsko-francuski w Tiencinie (uznanie protektoratu Francji nad Wietnamem i wszystkich porozumień wietnamsko-francuskich w przyszłości, koniec stacjonowania wojsk chińskich z Tonkinu, wycofanie się armii francuskiej z płd. wybrzeża Chin, Tajwanu i wysp Peskadorów) – (9.VI.), krótkie powstanie antyfrancuskie w Hue (HÁM NGHI) – (4/5.VII.) i Sajgonie (NGUYEN VAN BUONG), walka partyzancka w górach (do 1888). Szczepionka przeciw wściekliwości (PASTEUR) – (6.VII.). DÔNG KHÁNH cesarzem Wietnamu (do 1889). Wyspy Marshalla w Oceanii kolonią Niemiec (do 1920). Układ chińsko-japoński w Tiencinie (jednoczesne wycofanie wojsk z Korei, nie wysyłanie instruktorów wojskowych, obustronne prawo ingerowania w wewnętrzne sprawy Korei w przypadku poważniejszych zaburzeń). Bunt chłopskie w Korei (Jodzu, Wondzu). Porozumienie między Hiszpanią a Wielką Brytanią (uznanie roszczeń brytyjskich do Borneo Płn. (Sarawaku)). Zatarg graniczny między Salwadorem a Gwatemalą. GROVER CLEVELAND prezydentem USA (do 1889). Beczuana kolonią Wielkiej Brytanii (do 1966) – (IX.). Otwarcie Hongkong-Shanghai Bank. Powstanie Belgijskiej Partii Robotniczej. Proces organizowania belgijskiej administracji kolonialnej w Kongu</p>

	<p>(do 1908). Zaostrzenie stosunków sudańsko-etiopskich (do 1889). Włączenie Rumelii Wsch. w skład Bułgarii, ostry sprzeciw Serbii – wojna serbsko-bułgarska (do 1886), walki pod Pirot i Śliwnicą. Otwarcie pierwszej transkanadyjskiej linii kolejowej z Montrealu do Kolumbii Brytyjskiej. Skonstruowanie samochodu spalinowego (GOTTLIEB DAIMLER, KARL FRIEDRICH BENZ). Zajęcie doliny rzeki Piandż w Pamirze przez Rosję, kryzys w stosunkach z Wielką Brytanią (do 1886). Rosja – 26 024 km linii kolejowych. SAGASTA premierem Hiszpanii (do 1890). BERNARDO SOTO ALFARO prezydentem Kostaryki (do 1889). EUGÈNE HENRI BRISON premierem Francji. ANTONIO ARENAS tymczasowym prezydentem Peru (do 1886). ROBERT ARTHUR TALBOT GASCOYNE CECIL mar. OF SALISBURY premierem Wielkiej Brytanii (do 1886). Krótka władza ANGELA GUIROLI, FERNANDO FIGUEROI i JOSÉ ROSALESA w Salwadorze, FRANCISCO MENÉNDEZ nowym prezydentem (do 1890). Powstanie Indyjskiego Kongresu Narodowego (20.XII.). ALEJANDRO SINIBALDI prezydentem Gwatemali (do 1886). ALEJANDRO WOSS Y GILL prezydentem Dominikany (do 1887). Strajk robotniczy k/Moskwy. Dylizans parowy AMADEO BOLÉE. 90 karteli i syndykatów w Niemczech. Protektorat Syjamu nad Laosem (do 1893). Zakaz pracy kobiet i młodzieży na nocnych zmianach w Rosji. „Przygody Hucka Finna” TWAINA. Założenie dziennika belgijskiego „Het Laatste Nieuws” w języku flamandzkim. Powstanie osadników (RIEL) z Saskatchewan w Kanadzie. Śmierć VICTORA MARIE HUGO – poety i dramaturga francuskiego.</p>
<p>1886</p>	<p>Birma kolonią Wielkiej Brytanii (do 1948) – (I.I.). Pokój Francji z Państwem SAMORIEGO w Afryce Zach. (status quo). Odkrycie złóż złota w Transwalu, założenie Johannesburga przez Burów. Uzyskanie przez Portugalię ziem przy ujściu Konga, założenie Kabindy. Protektorat brytyjski nad Bhutanem (do 1949). Dekret o najmie na roboty rolne i ustalenie wysokości kar pieniężnych nakładanych na robotników popełniających wykroczenia przy pracy w Rosji. Rozszerzenie posiadłości portugalskich w Angoli w kierunku wschodnim. Powstanie ludowe w Omanie. Wzrost liczby fabryk włókienniczych w Indiach Bryt. z 95 do 197 (do 1905). Podwojenie obrotów handlowych japońsko-koreańskich (do 1894). Objęcie pld. Nigerii protektoratem brytyjskim. Porozumienie brytyjsko-włoskie (prawo Włoch do okupacji całego wybrzeża Erytrei od Raratu na północy do Raheity na południu), Erytrea kolonią Włoch (do 1941). Oddalenie przez parlament brytyjski ustawy o autonomii Irlandii. Wojna celna między Francją a Włochami (do 1898). Utworzenie Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej (w celu wykupywania ziemi z rąk Polaków w Poznańskim). Masowe strajki i demonstracje w Chicago (Zakon Rycerzy Pracy) w sprawie ustanowienia 8-godzinnego dnia pracy (I.V.). „Boulangeryzm” we Francji (atmosfera nastrojów wojennych tzw. rewanżyzm w stosunku do Niemiec) – (do 1889). Powstanie Narodowej Unii Związków Zawodowych we Francji. Krótkie rządy DE FREYCINETA we Francji, RENÉ GOBLET nowym premierem (do 1887). „Kopalnie</p>

	<p><i>króla Salomona” sir HENRY’EGO RIDERA HAGGARDA. GUZMÁN BLANCO prezydentem Wenezueli (do 1887). MANUEL LISANDRO BARILLAS prezydentem Gwatemali (do 1892). JOSÉ MANUEL BALMACEDA prezydentem Chile (do 1891). Utworzenie Republiki Kolumbii, NÚÑEZ prezydentem (do 1894). PATRICIO ESCOBAR prezydentem Paragwaju (do 1890). Uregulowanie granic w Niemieckiej Afryce Wschodniej, pozostawienie Zanzibarowi – wysp Zanzibar i Pemba oraz rejonów przybrzeżnych od Dar es-Salaam do Mombasy. Pokój serbsko-bułgarski w Bukareszcie (status quo, wyznaczenie granicy bułgarsko-tureckiej (Rumelii Wsch.)). MIGUEL JUÁREZ CELMAN prezydentem Argentyny (do 1890). ANDRÉS AVELINO CÁCERES prezydentem Peru (do 1890). Regencja IZABELI w Brazylii (do 1889). Zajęcie wyspy Sokotry na Oceanie Indyjskim przez Wielką Brytanię. Statua Wolności AUGUSTE BARTHOLDIEGO w zatoce nowojorskiej (dar Francji dla USA). Odejście unionistów (JOSEPH CHAMBERLAIN) z partii liberalów w Wielkiej Brytanii, krótkie rządy GLADSTONE’A, mar. SALISBURY premierem (do 1892). Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych. Napływ 57 tys. nowych mieszkańców rocznie do São Paulo (do 1935). MARIA KRYSZYNA AUSTRIACKA regentką Hiszpanii (do 1902). Rozwój przemysłowy: Japonia – 1,3 mln t wydobywania węgla. Amerykańska wyprawa badawcza (SCHWATKA) na Alaskę. Krótka władza VIDALA i SANTOSA w Urugwaju, MÁXIMO TAJES nowym prezydentem (do 1890). Wyprawa brytyjska (sir FRANCIS EDWARD YOUNGHUSBAND) z Pekinu przez pustynię Gobi, góry Altaj, Kaszgarę, Karakorum do Kaszmiru (do 1891). Obalenie władzy ALEKSANDRA I w Bułgarii przez prorosyjskich oficerów oraz zmuszenie go do abdykacji. Śmierć FERENCA LISZTA – kompozytora węgierskiego (12 poematów symfonicznych, symfonie Dantejska i Faustowska, oratorium „Chrystus”), LEOPOLDA VON RANKE – historyka niemieckiego.</i></p>
<p>1887</p>	<p><i>Nieudana próba rozszerzenia posiadłości Włoch w Erytrei, porażka armii włoskiej w starciu z siłami etiopskimi pod Dogalą (I.). Połączenie głównych prowincji Wietnamu: Kochinchiny, Annamu i Tonkinu oraz Kambodży w Unię Indochińską pod protektoratem Francji. Porozumienie afgańsko-rosyjskie (ustalenie granicy od rzeki Heri-rud do Amu-darii). Powstanie Greków na Cyprze i uzyskanie przez nich autonomii. Czterokołowy pojazd DAIMLERA. Aneksja Zululandu przez Brytyjczyków i włączenie tego terytorium do kolonii Natal w Afryce pld. Zajęcie okręgów Harer i Dżimma przez Etiopię. Groźba wojny w Europie, kryzys stosunków francusko-niemieckich (IV.). Umowa między Wielką Brytanią, Niemcami, Austro-Węgrami i Włochami (przeciwstawienie się francuskim roszczeniom do Trypolitanii i Cyrenajki). Podpisanie w Berlinie tzw. niemiecko-rosyjskiego traktatu reasekuracyjnego (zasada wzajemnej neutralności w przypadku konfliktu z trzecim państwem za wyjątkiem wojny rosyjsko-austriackiej i niemiecko-francuskiej) – (18.VI.). Ofensywa mahdystów w Etiopii, zajęcie Gonderu, spustoszenie prowincji Dembija. Porozumienie między</i></p>

	<p><i>Wielką Brytanią, Austro-Węgrami, Włochami, Hiszpanią i Niemcami (skierowana przeciw francuskim zakusom na Maroko). Nieudany zamach na ALEKSANDRA III w Sankt Petersburgu. Pokój Francji z Państwem AHMADU w Afryce Zach (status quo). Okólnik o nie dopuszczaniu do nauki w szkołach średnich ludzi z niższych stanów w Rosji. Grupa narodników „Samouprawlenije” w Genewie (do 1889). Powstanie Norweskiej Partii Robotniczej. Liga Polska w Szwajcarii (do 1894). Związek Młodzieży Polskiej „Zet” na ziemiach polskich 3 zaborów (do 1894). Oficjalne utworzenie Konga franc. Ogłoszenie protektoratu brytyjskiego nad wyspą Kermadec k/Nowej Zelandii. Dynastia Sachsen-Coburg-Gotha w Bułgarii (do 1944), FERDYNAND I księciem (do 1908). MARIE FRANÇOIS SADI CARNOT prezydentem Francji (do 1894). Krótkie rządy MAURICE ROUVIERA we Francji, PIERRE EMANUEL FIRARD nowym premierem (do 1888). ABD AR-RAHMAN (po raz drugi) emirem Nedźdu (do 1891). Protektorat brytyjski nad Malediwami (do 1965). Odnowienie trójprzymierza między Austro-Węgrami, Niemcami i Włochami. EVARISTO CARAZO prezydentem Nikaragui (do 1889). HEUREAUX dyktatorem Dominikany (do 1889). Zaostrzenie stosunków rosyjsko-niemieckich, podniesienie przez Niemcy ceł na zboże i wydanie zakazu przyjmowania przez Bank Rzeszy rosyjskich papierów wartościowych, ustawa zabraniająca posiadania ziemi przez cudzoziemców w guberniach zachodnich Rosji. Zniesienie nauki języka polskiego w szkołach ludowych w zaborze pruskim. Ustawa w sprawie Indian w USA (rozwiązanie plemion jako jednostek prawnych i rozdzielenie ich ziem między poszczególne osoby). Wyprawa francuska (LOUIS GUSTAVE BINGER) w celu zbadania zakola rzeki Niger (do 1888). Imigracja 830 tys. ludzi do Brazylii (do 1900). Założenie Addis Abeby w Etiopii. Pojazd trójkołowy na parę (LÉON SERPOLLET). „Pan Wołodyjowski” SIENKIEWICZA. Zakaz prowadzenia lombardów w Niemczech i przygotowania wojenne przeciw Rosji. Śmierć CONSTANTINA PECQUERA – ekonomisty francuskiego, GUSTAWA ROBERTA KIRCHHOFFA – fizyka niemieckiego, ALFREDA KRUPPA – przemysłowca niemieckiego.</i></p>
<p>1888</p>	<p><i>Wynalazek opony pneumatycznej (JOHN BOYD DUNLOP), reforma roweru (zastosowanie opon). Otrzymanie przez Bank Niemiecki koncesji na budowę pierwszego odcinka kolei bagdadzkiej w Turcji. Wyprawa norweska (OTTO SVERDRUP, FRIDTJÖF NANSEN) na Grenlandię. Rozbicie sił mahdystów w Etiopii przez wojska etiopskie (JAN IV). 15,3% przedsiębiorstw posługujących się napędem mechanicznym w Japonii. Strajk górników japońskich w Takasima. Założenie Banku Rolnego w Turcji. Śmierć WILHELMA I. Krótkie rządy (99 dni) FRYDERYKA III w Niemczech, WILHELM II nowym cesarzem (do 1918). Zniesienie niewolnictwa w Brazylii (13.V.). Dżibuti (Somali Fr.) kolonią Francji (do 1977). 500 000 000 franków pożyczki Francji dla Rosji. Założenie Stowarzyszenia Hiszpańsko-Filipińskiego w Madrycie (MORAYTA, MARCELO DEL PILAR). Pożyczka narodowa Kompanii Kanału Panamskiego we Francji (do 1889). Koncesja rosyjska (LIANOZOW) na połów</i></p>

	<p>ryb na perskim akwenie Morza Kaspijskiego i brytyjska (LYNCH) na organizację żeglugi po jedynej żeglownej perskiej rzece Karun. Misja włoska (PIETRO ANTONELLI) do etiopskiego pretendenta do władzy, MENELIKA (pomoc militarna, nieudane zabiegi o wznowienie walki z JANEM IV). Antyniemieckie powstanie (BUSZIRI) w Tanganice. Wprowadzenie ubezpieczeń na wypadek choroby i emerytur w Niemczech. Zajęcie Niue, Wysp Cooka, Fanning w Oceanii i Wyspy Bożego Narodzenia na Oceanie Indyjskim przez Wielką Brytanię. CHALIFA I sułtanem Zanzibaru (do 1890). Nauru kolonią Niemiec (do 1920). Włączenie Sarawaku i Borneo Płn. do posiadłości brytyjskich na Malajach, protektorat nad Brunei (do 1984). Opanowanie Wallis i Futuna w Oceanii przez Francję. Zajęcie Wyspy Wielkanocnej na Pacyfiku przez Chile. Socjalno-Rewolucyjna Partia „II Proletariat” na ziemiach polskich zaboru rosyjskiego (do 1893). „Kuba Rozpruwacz” w Londynie (31.VIII.-9.XI.). Ujęcie przywódcy powstańców wietnamskich, byłego króla HÁM NGHÌ przez Francuzów i jego deportacja do Algieru (XI.). FAJSAL sułtanem Omanu (do 1913). Pierwsze wykonanie „Kimi ga yo” (HIROMORI HAYASHI), hymnu Japonii (3.XI.). Wprowadzenie systemu kanalizacji w Londynie. Powstanie Socjaldemokratycznej Partii Austrii (WIKTOR ADLER), program hainfeldzki (31.XII.-1.I.1889). Rozwój hodowli zwierząt w Argentynie (pogłowie bydła – 22 mln sztuk, owiec – 66 mln, koni – 4 mln). Odtworzenie 2/3 winnic śródziemnomorskich we Francji. Wybieralne samorządy w gminach i hrabstwach Wielkiej Brytanii. Założenie uniwersytetu w Tomsku. ANICETO ARCE RUIZ prezydentem Boliwii (do 1892). ÆNEAS bar. MACKKEY premierem Holandii (do 1891). FRANÇOIS LÉGITIME prezydentem Haiti (do 1889). Krótka władza CEBALLOSA w Ekwadorze, ANTONIO FLORES JIJÓN nowym prezydentem (do 1892). CHARLES THOMAS FLOQUET premierem Francji (do 1889). DIETRICH GIELIS bar. VON BILDT premierem Szwecji (do 1889). Krótka władza HERMÓGENESA LÓPEZA w Wenezueli, JUAN PABLO ROJAS PAÚL nowym prezydentem (do 1890). Niemiecka wyprawa badawcza (HETTNER) do Ameryki Płd. (do 1890). Wyprawa rosyjska (GRUM-GRZYMAJŁO) do gór Tien-szan, Altaju, jez. Łob-Nor i zach. Chin (do 1890), odkrycie depresji Turfan. Wydatki wojenne niektórych państw świata (Wielka Brytania – 131,9% wzrostu, Niemcy – 145,7%, Francja – 102,1%, Rosja – 208%, Austro-Węgry – 80%, Włochy – 99%, USA – 270,7%, Japonia – 748,8%) – (do 1913). Śmierć LWA MIECZNIKOWA – geografą i publicystą rosyjskiego.</p>
<p>1889</p>	<p>Powstanie chłopskie w Korei (Pukczhon, Suwon). Somali Włoskie kolonią Włoch (do 1941). Ogłoszenie konstytucji w Japonii (szerokie uprawnienia cesarza(zatwierdzanie i wydawanie ustaw, zwoływanie i odwoływanie parlamentu, wypowiedzanie wojny i zawieranie pokoju, mianowanie i zwalnianie ze wszystkich stanowisk czy to cywilnych czy wojskowych), upoważnienie rządu do zatwierdzania tzw. ustawy budżetowej bez względu na opinię parlamentarną, dwuizbowy parlament, czynne prawo wyborcze w wieku od 25 lat</p>

(mężczyźni), bierne prawo wyborcze dla płacących co najmniej 15 000 jenów podatków bezpośrednich co roku). Pierwszy „drapacz chmur” (13-kondygnacyjny Tacoma Building w Chicago). MENELIK II cesarzem Etiopii (do 1913). Wizyta WILHELMA II w Turcji. Chiny – 628 europejskich i 335 chińskich duchownych katolickich. Przygotowania Wielkiej Brytanii do poszerzenia strefy swoich posiadłości na pograniczu z Afganistanem. Układ o przyjaźni i handlu między Etiopią a Włochami (prawo do okupacji Erytrei z Keren i Asmarą przez Włochów – w zamian za rekompensatę dla Etiopii (38 tys. karabinów, 28 dział) oraz pożyczkę w wysokości 4 000 000 franków, de facto uznanie protektoratu Włoch nad Etiopią w wyniku niewłaściwego tłumaczenia układu na język amharski) – (2.V.). Wystawa światowa w Paryżu (6.V.-6.XI.), budowa wieży EIFFLA. Rozpoczęcie produkcji aparatu fotograf. marki „Kodak” na film zwojowy (GEORGE EASTMAN). Powstanie Banku Szachinszachskiego w Persji (koncesja brytyjska bar. REUTERA). Zajęcie Wysp Feniks w Oceanii przez Wielką Brytanię. Powstanie Socjaldemokratycznej Partii Szwecji. Pierwszy linotyp. Ustawa o naczelnikach ziemskich w Rosji (wzmocnienie pozycji dziedzicznej i zamożnej szlachty) – (12.VII.). Utworzenie II Międzynarodówki (istniała do 1923) na kongresie w Paryżu (ochrona pracy, swoboda tworzenia robotniczych partii politycznych, inspekcja fabryczna, 1 Maja – świętem robotniczym, 8-godzinny dzień roboczy) – (14-21.VII.). Pierwsza konferencja panamerykańska w Waszyngtonie (utworzenie Związku Panamerykańskiego) – (2.X.-19.IV.1890). Utworzenie Socjaldemokratycznej Partii Szwajcarii. Wojna domowa w Bugandzie (Afryka Wsch.) – (do 1890). Przyjęcie uchwały w Kongresie USA o budowie dwóch flot wojennych na Pacyfiku i Atlantyku. Zniesienie instytucji sądów przysięgłych w sprawach politycznych w Rosji. Powstanie związku niewykwalifikowanych pracowników gazowni w Londynie (ELEONORA i EDUARD AVELING). Założenie uniwersytetu w Sofii. Detronizacja PEDRA II w Brazylii, Stany Zjednoczone Brazylii (do 1969) – (15.XI.), MANUEL DEODORO DA FONSECA prezydentem kraju (do 1891). Założenie Związku Robotników Polskich. EMIL STANG premierem Norwegii (do 1891). BENJAMIN HARRISON prezydentem USA (do 1893). THÂN THÁI cesarzem Wietnamu (do 1907). Rządy osobiste KUANG ŚU w Chinach (do 1898). Abdykacja MILANA w Serbii, ALEKSANDER królem (do 1903). FIRARD premierem Francji (do 1890). Krótka władza ASCENSIÓN ESQUIVELA IBARRY i SOTO ALFARO w Kostaryce, CARLOS DURÁN CARTIN nowym prezydentem (do 1890). Przebudowa „Moulin-Rouge” w Paryżu. GUSTAF SAMUEL bar. ÅKERHJELM premierem Szwecji (do 1891). OVERAMI królem Beninu (do 1893). ROBERTO SACASA prezydentem Nikaragui (do 1893). ALBERT I księciem Monako (do 1922). Krótka władza MANUELA MARÍI GAUTIERA w Dominikanie, HEUREAUX dyktatorem (do 1899). FLERVIL HYPOLITE prezydentem Haiti (do 1896). Afera „panamska” we Francji (bankructwo spółki budującej Kanał Panamski). BUNU królem Suazi (do 1899). Wprowadzenie 3-letniej służby wojskowej

	<p>we Francji. Rozwój opozycji młodotureckiej (IBRAHIM TEMO) wobec tyranii ABDŪLHAMIDA II, założenie tajnej organizacji „Jedność i Postęp” w Stambule. Silnik benzynowy LENOIRA i OTTA. KAROL królem Portugalii (do 1908). Ucieczka franc. min. wojny, BOULANGERA do Belgii (oskarżenia o spisek). „Przygody Sherlocka Holmesa” ARTHURA CONAN DOYLE’A (I tom). Udoskonalenie samochodu z silnikiem DAIMLERA (wprowadzenie skrzyni biegów, sprzęgła ciernego i przekładni łańcuchowej przez RENÉ PANHARDA). Strajk dokerów w Londynie. Utworzenie stanów Montana, Waszyngton, Dakota Płn. i Płd. w USA. Wynalazek kineskopu (EDISON). Rada przyboczna (Genro) przy cesarzu Japonii (do 1940). Założenie dziennika „Arbeiterzeitung” w Austrii. Amerykańska wyprawa badawcza (SCHWATKA) do Meksyku. Wyprawa rosyjska (PIEWCOW) do Kaszgarii i Kunlun (do 1890). Śmierć NIKOŁAJA CZERNYSZEWSKIEGO – filozofa, ekonomisty i pisarza rosyjskiego, IGNACEGO DOMEYKI – geologa polskiego, JAMESA PRESCOTTA JOULE’A – fizyka angielskiego.</p>
<p>1890</p>	<p>Długość linii kolejowych: na świecie – 617 000 km, Europa – 224 000 km, Ameryka Płn. i Płd. – 331 000 km, Azja – 34 000 km, Wielka Brytania – 32 116 km, Indie Bryt. – 25 600 km, Australia i Oceania – 19 000 km, Afryka – 9000 km. Produkcja przemysłowa: USA – 31%, Wielka Brytania – 22%, inne państwa – 22%, Niemcy – 14%, Francja – 8%, Rosja – 3%. Lokata kapitału francuskiego za granicą – 20 000 000 000 franków. Utworzenie stanów Wyoming i Idaho w USA. Zajęcie stolicy prowincji Tigre – Adui przez siły włoskie (I.), nieudana kontrakcja etiopska (porażka pod Koatit), ofensywa włoska (do 1895) – zajęcie Makalli, Amba Alagie oraz prowincji Tembien i Endarta, zwycięstwo pod Dabra Haila. Cofnięcie praw wyjątkowych przeciw socjalistom w Niemczech (25.I.). Stosowanie gumowych rękawiczek przy operacjach szpitalnych (JOHN HOPKINS). Dymisja BISMARCKA (18.III.), GEORG LEO VON CAPRIVI kanclerzem Niemiec (do 1894). Dekret o wychowaniu młodzieży w Japonii. Przyznanie przez amerykański stan Wyoming prawa głosu – kobietom w wyborach prezydenta i członków Kongresu. Otwarcie linii telefonicznej między Paryżem a Londynem. Utworzenie Socjaldemokratycznej Partii Węgier. Wojna domowa w Wenezueli (do 1892). Uchwalenie rezolucji domagającej się wprowadzenia 8-godzinnego dnia pracy (zjazd trade-unionów w Wielkiej Brytanii). Powstanie Socjalistycznej Ligi Australii. Wojna Francji z Państwem AHMADU w Afryce Zach. (do 1893), zdobycie Segu przez Francuzów. Chiny – 32 miasta portowe otwarte dla handlu zagranicznego. Podbój Królestwa Leha przez Etiopię. Narzucenie Persji zobowiązania do nie budowania linii kolejowych (inspiracja Wielkiej Brytanii i Rosji). Nieudana wyprawa brytyjska na ziemie Orakzajów na pograniczu afgańskim. Przygotowania Włoch do aneksji Trypolitanii i Cyrenajki (zarzucone wskutek opozycji Niemiec i Wielkiej Brytanii). Otrzymanie 1 000 000 000 franków pożyczki zagranicznej przez Turcję (do 1908). Koncesja brytyjska (TALBOT) na zakup, sprzedaż i przerób tytoniu w Persji. Wystąpienia przeciw cudzoziemcom w Chinach (do 1893). Układ</p>

brytyjsko-niemiecki o podziale stref wpływów w Afryce (Buganda, Niasa, Rodezja Płn. i Płd., Kenia i Zanzibar z Pembą oraz niektóre sporne terytoria na pograniczu Złotego Wybrzeża i Togo w strefie wpływów brytyjskich, ograniczenie posiadłości Niemiec w Afryce Wsch. do Tanganiki, uzyskanie jako rekompensaty przez Niemcy – wyspy Helgoland na Morzu Północnym) – (1.VII.). Układ brytyjsko-francuski o podziale stref wpływów w Afryce (potwierdzenie brytyjskich praw do Zanzibaru w zamian za uznanie francuskich roszczeń do Madagaskaru) – (5.VIII.). Niemiecko-turecki układ handlowy (koncesja dla Banku Niemieckiego na budowę kolejnego odcinka kolei bagdadzkiej). Dochody Wielkiej Brytanii w Indiach – 851 000 000 rupii. Protektorat brytyjski nad Bugandą (do 1894) i Zanzibarem (do 1963). Układ włosko-brytyjski o podziale stref wpływów w basenie Morza Czerwonego. JUAN GUALBERTO GONZÁLEZ prezydentem Paragwaju (do 1893). JOSÉ HERRERA Y OBES prezydentem Urugwaju (do 1894). Założenie Dyskontowo-Pożyczkowego Banku Persji (koncesja rosyjska POLAKOWA). ALI I sultanem Zanzibaru (do 1893). Odrzucenie ultimatum francuskiego (przekreślającego niezależność wyspy) przez Madagaskar, wojna z Francją – desant 15 tys. żołnierzy francuskich na wyspę, zajęcie Antananarivo, układ pokojowy (przejęcie całkowitej kontroli nad polityką rządu malgaskiego, prawo do dyslokacji swoich wojsk w różnych punktach państwa przez Francję), powstanie antyfrancuskie Malgaszów (do 1896). Ogłoszenie protektoratu Włoch nad Etiopią (X.), protesty Etiopii (MENELIK II). Pierwszy „skok”, oderwanie się samolotu od ziemi – konstrukcja Francuza CLEMENTA ADERA „Eole” (9.X.). Powstanie chłopskie w Korei (Hamgiong, wyspa Dzedzu). JOSÉ JOAQUÍN RODRÍGUEZ ZELEDÓN prezydentem Kostaryki (do 1894). DE FREYCINET premierem Francji (do 1892). WILHELMINA królową Holandii (do 1948). REMIGIO MORALES BERMÚDEZ prezydentem Peru (do 1894). Śmierć WILHELMA III, koniec unii personalnej Luksemburga z holenderskim domem panującym (13.XI.), dynastia Nassau w Luksemburgu (do dzisiaj), ADOLF wielkim księciem (do 1905). CÁNOVAS DEL CASTILLO premierem Hiszpanii (do 1892). RAIMUNDO ANDUEZA PALACIO prezydentem Wenezueli (do 1892). CARLOS PELLEGRINI prezydentem Argentyny (do 1892). CARLOS EZETA prezydentem Salwadoru (do 1894). Ustawa o ziemstwach w Rosji (zmiana systemu wyborczego, podział na 2 kurie: szlachecką i wiejską, podniesienie cenzusu majątkowego). Założenie Salisbury przez Brytyjczyków w Rodezji Płd. (Zimbabwe). MOHAMMAD VI AL-MANSUR sultanem Jemenu (do 1904). Utworzenie Generalnego Komitetu Związków Zawodowych w Niemczech. Powstanie Socjaldemokratycznej Partii Niemiec. Rozwój przemysłowy: USA – 9,2 mln t wytopu żelaza, 4,2 mln t wytopu stali, 140,9 mln t wydobywania węgla. 210 karteli i syndykatów w Niemczech. Nieudana próba powstania Ormian w Turcji. Wprowadzenie produkcji taśmowej w przedsiębiorstwie WESTINGHOUSE’A. Konwencja berneńska w sprawie przewozów kolejowych. Ludność: USA – 62,9 mln. Śmierć JOHANNA JOSEPHA IGNAZA VON DÖLLINGERA –

	<i>historyka i teologa niemieckiego.</i>
1891	<p><i>Założenie Albertville w Kongu przez Belgów i Beira w Mozambiku przez Portugalczyków. Pierwsze systematyczne loty szybowcowe Niemca OTTO LILIENTHALA (do 1896). Zamach stanu w Nedździe, rządy Raszydytów z księstwa Szammar podległego Turcji (do 1902). Budowa kolei transsyberyjskiej w Rosji (do 1904). Wojna Francji z Państwem SAMORI w Afryce Zach. (do 1898). 45 mln ludzi w Indiach Bryt. zatrudnionych w chałupnictwie (głównie tkactwo). Ogłoszenie nowej konstytucji w Brazylii (24.II.). Powstanie Bułgarskiej Partii Socjaldemokratycznej. Układ Wielkiej Brytanii z Matabele w Zimbabwe (prawo wydobywania bogactw naturalnych na terytorium tego kraju przez Brytyjczyków), faktyczna okupacja Matabele i Maszona przez wojska brytyjskie. Nasilenie imigracji (3,8 mln) do USA (do 1900). Zjazd Socjaldemokratycznej Partii Niemiec w Erfurcie (wypracowanie i przyjęcie programu). Rodezja Płn. (do 1964), Płd. (do 1980) i Niasa (do 1964) koloniami Wielkiej Brytanii. 9 ofiar manifestacji w Fourmies (Francja) – (1.V.). Encyklika papieska „Rerum novarum” (sformułowanie po raz pierwszy społecznej doktryny Kościoła, krytyka socjalizmu i koncepcji walki klas, zasada poszanowania własności prywatnej i pokoju społecznego, określenie socjalnych powinności państwa i postulat rozwoju katolickich stowarzyszeń robotniczych) – (16.V.). Wprowadzenie w Indiach Bryt. obowiązkowego dnia wolnego od pracy oraz ustawy o niezatrudnianiu dzieci do lat 9. Odnowienie Trójprzymierza przez Niemcy, Austro-Węgry i Włochy. Wizyta morskiej eskadry francuskiej w Kronsztadzie, rokowania rosyjsko-francuskie w sprawie zawarcia sojuszu (VII-VIII.). Układ Wielkiej Brytanii z Omanem (faktyczna kontrola brytyjska nad polityką zagraniczną Omanu). II Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Brukseli (tatyka parlamentarna, sprawa związków zawodowych) – (16-22.VIII.). Sojusz wojskowy rosyjsko-francuski w Paryżu (22.VIII.). „Filibustierzy” RIZALA (wzrost świadomości narodowej Filipińczyków). Aneksja Waziristanu, doliny Kuramu, księstw Hunza i Nagar na pograniczu afgańskim przez Wielką Brytanię, nieudana ekspedycja wojenna na ziemi Orakzajów. Założenie filipińskiej loży masońskiej „El Solidaridad” w Madrycie, rozwój łóż i trójkątów masońskich na Filipinach. Antyfrancuskie powstanie (DE THAM) w Wietnamie Płn. (do 1894). Koncesja rosyjska (POLAKOW) na organizację kantorów przewozowych i ubezpieczeń w Persji. Wyprawa polskiego geografa (na zesłaniu), CZERSKIEGO do Syberii Wsch. (do 1892). ERIK GUSTAF BOSTRÖM premierem Szwecji (do 1900). GIESBERT VAN TEENHOVEN premierem Holandii (do 1894). JOHANES WILHELM CHRISTIAN STEEN premierem Norwegii (do 1893). Samobójstwo prezydenta Chile, BALMACEDY, krótkie rządy MANUELA BAQUEDANO jako tymczasowego prezydenta, JORGE MONTT ALVAREZ nowym prezydentem (do 1896). LEIVA prezydentem Hondurasu (do 1893). Powstanie floty w Brazylii, rezygnacja FONSEKI, FLORIANO PEIXOTO prezydentem Brazylii (do 1894). JOHN ABBOT premierem Kanady (do 1892). Rozwój przemysłowy: Niemcy – 4,6</i></p>

	<p><i>mln t wytopu żelaza, 2,3 mln t wytopu stali, 94,2 mln t wydobywania węgla, Wielka Brytania – 7,4 mln t wytopu żelaza, 3,2 mln t wytopu stali, 186 mln t wydobywania węgla, Francja – 1,8 mln t wytopu żelaza, 740 tys. t wytopu stali, 26 mln t wydobywania węgla. LEROTHOLI królem Lesotho (do 1905). Śledztwo w sprawie „afery panamskiej” we Francji (do 1893). Silnik pod przednią maską samochodu (reforma PANHARDA-LEVASSORA). SAKKARIN królem Luang Prabang (do 1904). Cofnięcie brytyjskiej koncesji (TALBOT) tytoniowej w Persji pod wpływem protestów społecznych. Wynalazek opon wymiennalnych (bracia MICHELIN). PAUL GAUGUIN na Tahiti. Samobójstwo BOULANGERA w Belgii. Głód na Ukrainie przy forsownym eksporcie zboża (do 1892). Fala zamachów anarchistycznych we Francji (do 1894), trzy zamachy bombowe (RAVACHOL) w Paryżu. Powstanie Międzynarodowego Biura Pokoju w Szwajcarii. Petycja ideologa egipskiego, MUSTAFY KAMILA do francuskiej Izby Deputowanych z prośbą o wyzwolenie Egiptu spod władzy Wielkiej Brytanii. Śmierć NIKOLAUSA AUGUSTA OTTO – inżyniera i wynalazcy niemieckiego (silnik gazowy).</i></p>
<p>1892</p>	<p><i>Utworzenie Włoskiej Partii Socjalistycznej. Powstanie chłopskie w Brazylii (do 1897). Odkrycie złóż złota w zach. Australii. Strajk robotniczy w Filadelfii. Wyprawa rosyjska (POTANIN) do płn. Chinach, wsch. Tybetu i środkowej Mongolii (do 1893). Układ Wielkiej Brytanii z Bahrajnem (faktyczna kontrola Brytyjczyków nad polityką zagraniczną tego państwa). Strajk powszechny w Łodzi tzw. bunt łódzki (1-11.V.). 500 000 funtów szt. pożyczki zagranicznej dla Persji. Administracja brytyjska w Indiach – 918 białych urzędników. Klęska głodu w Korei (do 1893). Ustawa o miastach w Rosji (zmiana systemu wyborczego poprzez podwyższenie cenzusu majątkowego) – (11.VI.). Założenie tajnej Ligi Filipińskiej przez RIZALA i jego aresztowanie wskutek akcji hiszpańskiej (zesłanie na Mindanao) – (VII.). Utworzenie tajnego Najwyższego i Czcigodnego Związku Synów Narodu – Katipunanu na Filipinach (EMILIO JACINTO, ANDRES BONIFACIO). Zawarcie tajnej konwencji wojskowej między Rosją a Francją (w wypadku zaatakowania którejs ze stron układu przez Trójprzymierze udzielą sobie pomocy wojskowej i nie zawrą odrębnego pokoju) – (18.VIII.). Francuska dzierżawa bazy morskiej w Omanie, kontrakcja Wielkiej Brytanii – zmuszenie sultana Omanu, FAJSALA do anulowania koncesji Francuzom, ostry zatarg brytyjsko-francuski. Protektorat brytyjski nad tzw. Omanem Traktatowym (Wybrzeżem Piratów) – (do 1971). Zajęcie wysp Saint Paul i Nowego Amsterdamu na Oceanie Indyjskim przez Francję. Utworzenie Polskiej Partii Socjalistycznej. Opanowanie Wysp Ellice, Gilberta i Tokelau w Oceanii przez Wielką Brytanię. Powstanie Galicyjskiej Partii Socjalno-Demokratycznej. SAGASTA premierem Hiszpanii (do 1895). LUIS SÁENZ PEÑA prezydentem Argentyny (do 1895). Krótkie rządy ÉMILE LOUBETA we Francji, ALEXANDRE FÉLIX JOSEPH RIBOT nowym premierem (do 1893). JOHN THOMPSON premierem Kanady (do 1894). MARIANO BAPTISTA CASERTA</i></p>

	<p>prezydentem Boliwii (do 1896). JOSÉ MARIA REYNA BARRIOS prezydentem Gwatemali (do 1898). MOHAMMAD emirem Kuwejtu (do 1896). GLADSTONE premierem Wielkiej Brytanii (do 1894). ABBAS II HILMI namiestnikiem Egiptu (do 1914). MIGUEL ANTONIO CARO wiceprezydentem Kolumbii (do 1894). JOSÉ LUIS CORDERO prezydentem Ekwadoru (do 1895). Rozszerzenie składu rad ustawodawczych w Indiach Bryt. o elitę społeczeństwa indyjskiego, stworzenie obieralnej większości. Otwarcie linii kolejowej między Izmitem (port nad Morzem Marmara) a Ankarą w Turcji. Dwuwładza w Wenezueli (do 1893), GUILLERMO TELL PULIDO i GUILLERMO TELL VILLEGAS prezydentami. Założenie linii telegraficznej między Krajem Przylądkowym a Kairem. Nastroje antyrepublikańskie we Francji (pod wpływem kryzysu panamskiego). Sprawa HOMERE'A PLESSY'A w Luizjanie (nietolerancja rasowa w USA). 443 tys. ha ziemi w Tunisie w posiadaniu Francuzów. Organizacja neonarodnicka w Rosji (do 1894). Przejsie Grenlandii w poprzek (ROBERT EDWIN PEARY). Śmierć WERNERA VON SIEMENSA – fizyka niemieckiego, ERNESTA RENANA – historyka i filozofa francuskiego, JOHNA COUCHA ADAMSA – astronoma angielskiego.</p>
<p>1893</p>	<p>Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 7 mln t wytopu żelaza, 3 mln t wytopu stali, 164 mln t wydobywania węgla. Protektorat Francji nad Luang Prabang (Laosem) – (do 1949) i włączenie go do Unii Indochińskiej. Próba zawieszenia rządów za pomocą konstytucji na Hawajach, rewolucja amerykańskich osadników – Republika Wysp Hawajskich (do 1898). Kryzys ekonomiczny w USA. Pojawienie się aspiryny (HERMAN DRESSER) na rynku. Powstanie Niezależnej Partii Pracy (JAMES KEIR HARDIE) w Wielkiej Brytanii. Założenie Entebbe w Bugandzie przez Brytyjczyków. Przekształcenie Ligi Polskiej w Ligę Narodową (I.IV.). Wyrok sądowy dla min. Prac Publicznych we Francji w wyniku śledztwa w aferze „panamskiej” (przyjęcie łapówki w wysokości 375 000 franków). Wojna Wielkiej Brytanii z Matabele i Maszona w Zimbabwe (Rodezji Płd.) – (do 1894), zajęcie stolicy kraju – Bulawayo przez siły brytyjskie. Powstania chłopskie w Korei (sześć prowincji). Upadek Ligi Filipińskiej, wzrost wpływów Katipunanu na Filipinach. Założenie Barnaulu i Nowonikołajewska na Syberii przez Rosjan. Podbój Królestwa Uolamo i okręgu Sidamo przez Etiopię. Wypowiedzenie układu z Włochami przez cesarza Etiopii, MENELIKA II i zwrot otrzymanej pożyczki. Reforma walutowa w Indiach Bryt. (wprowadzenie waluty opartej na złocie, uzależnienie kursu rupii od funta szt., skutki: wyżka cen, upadek wielu indyjskich firm handlowych, znaczny spadek wartości srebrnej biżuterii) – (do 1899). Zajęcie Wysp Salomona przez Wielką Brytanię. Wielka demonstracja robotników w Wiedniu, żądanie reformy prawa wyborczego (powszechne, równe i bezpośrednie) – (9.VII.). Powstanie Socjaldemokracji Królestwa Polskiego (30.VII.). III Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Zurychu (dyskusja z anarchistami) – (6-12.VIII.). Wojna Wielkiej Brytanii z Państwem Bunjoro (KABAREGA) w Bugandzie (do 1899), zajęcie całości kraju</p>

	<p>przez 15-tys. korpus brytyjski. Misja brytyjska (MORTIMER DURAND) w Afganistanie w sprawie ustalenia płn-zach. granicy Indii i rozgraniczenia terenów w Pamirze, podpisanie umowy (ustalenie granicy brytyjsko-afgańskiej wzdłuż Gór Sulejmańskich, tereny doliny Birmalu i części pamińskiego księstwa Wahan dla Afganistanu, prawo zakupu broni i sprzętu wojennego w Indiach Bryt. i Europie przez Afganistan). Niemiecka misja wojskowa w Turcji (instruktorzy). Utworzenie Polskiej Partii Socjalistycznej zaboru pruskiego. CLEVELAND prezydentem USA (do 1897). Krótkie rządy RIBOTA i CHARLESA DUPUY we Francji, JEAN CASIMIR-PÉRIER nowym premierem (do 1894). HAMID sułtanem Zanzibaru (do 1896). JERZY TUPOU II królem Tonga (do 1918). Podbój Państwa AHMADU przez Francję (Afryka Zach.), włączenie także do posiadłości francuskich – Wybrzeża Kości Słoniowej i Dahomeju (Beninu). Zajęcie Wysp Kerguelena i Crozeta na Oceanie Indyjskim przez Francję. Zatwierdzenie przez ALEKSANDRA III rosyjsko-francuskiej konwencji wojskowej (27.XII.). Zamach bombowy anarchisty, AUGUSTE VAILLANTA w Pałacu Burbonów w Paryżu (ponad 80 rannych deputowanych) – (XII.). STANG premierem Norwegii (do 1895). WINDISCHGRÄTZ premierem Austrii (do 1895). JOSÉ SANTOS ZELAYA prezydentem Nikaragui (do 1909). Krótka władza ROSENDO AGÜERO i DOMINGO VÁZQUEZA w Hondurasie. MARCOS MORÍNIGO prezydentem Paragwaju (do 1894). Wyprawa norweska (NANSEN, SVERDRUP, JOHANSON) na biegun płn. statkiem „Fram” (do 1896). Drugie odrzucenie autonomii Irlandii przez parlament brytyjski. Wyprawa francuska (AUGUSTE MOUILLESAUX DE BERNIERES) do Chin. Miesięcznik „Szkoła” w Egipcie (MUSTAFA KAMIL). Przyznanie praw wyborczych dla kobiet w Nowej Zelandii. Pierwsza linia kolejowa w Syjamie. Śmierć HIPPOLYTE TAINE’A – filozofa i historyka francuskiego (Historia literatury angielskiej w 3 tomach), JULIUSA FRÖBELA – pisarza niemieckiego.</p>
<p>1894</p>	<p>System kanalizacji w Paryżu. Śmierć w walce z Brytyjczykami LOBENGULI, króla Matabele (I.), ostateczny podbój Matabele i Maszony w Zimbabwe przez Wielką Brytanię i przyłączenie tych krain do posiadłości brytyjskich w Rodezji Płd. Buganda (Uganda) kolonią Wielkiej Brytanii (do 1962). Przywrócenie cel na tkaniny importowane w Indiach Bryt. i wprowadzenie akcyzy na tkaniny produkowane fabrycznie. Protektorat Transwalu (Republiki Południowoafrykańskiej) nad Suazi (do 1899). Bunt chłopski (sektą Tonghak DZONG PONG DŻUNA) w pld. Korei (prowincja Dzolla) i jej przekształcenie w wojnę – atak na urząd okręgowy w Kobu (14/15.II.), rozszerzenie się buntu chłopów na prowincje Czhungczhong, Kiongju, Kangwon i Huanghe, rozbicie ekspedycji wojsk rządowych, zajęcie Czhongdzu przez siły chłopskie (31.V.), rozejm (zniesienie podatków i anulowanie długów, ukaranie nieuczciwych urzędników, równomierny podział ziemi, uzależnienie w przyszłości obsadzania stanowisk państwowych wyłącznie od zdolności, surowe kary za kontakty z Japończykami), złamanie układu przez wojska rządowe (wezwanie na pomoc armię chińską),</p>

protest Japonii wobec pogwałcenia przez Chiny układu z Tiencinu z 1885 r. o wspólnej władzy nad Koreą, wprowadzenie wojsk japońskich na terytorium koreańskie (VI.). Zamach anarchistyczny (CASERIO) na prezydenta Francji, SADI CARNOTA w Paryżu (24.VI.). CASIMIR-PÉRIER prezydentem Francji (do 1895). Układ Francji z powstańcami płu-wietnamskimi (DE THAM), wycofanie się sił francuskich, uznanie władzy powstańczej w 4 powiatach, zwolnienie ludności tych terenów na 3 lata od podatku. Pochód amerykańskich bezrobotnych na Waszyngton. Sprawa ALFREDA DREYFUSA we Francji (nieślusne oskarżenie o szpiegostwo na rzecz Niemiec, nasilenie antysemityzmu w kraju) – (do 1899), ogłoszenie wyroku (skazanie go na degradację i dożywotnie zesłanie na Wyspę Diabelską k/Gujany Francuskiej). Zbudowanie kinematografu (LOUIS LUMIÈRE). Projapoński zamach stanu w Korei (prawo budowania przez Japończyków linii kolejowych i telegraficznych oraz swoboda poruszania się po całym terytorium, przymierze wojskowe koreańsko-japońskie) – (23.VII.), wojna japońsko-chińska (do 1895), wyparcie armii chińskiej z Korei przez wojska japońskie, zatopienie brytyjskiego okrętu wiozącego 1200 żołnierzy chińskich przez flotę japońską (25.VII.), nasilenie walk powstańców chłopskich w Korei – klęska pod Kongdzu, ujęcie DZONG PONG DŻUNA, działania wojenne na Płw. Liaotung, w płd. Mandżurii i w prowincji Szantung, bitwa morska u ujścia rzeki Jalu – zwycięstwo Japonii nad flotą chińską (17.IX.). Dotarcie wojsk francuskich do Timbaktu (ekspansja terytorialna w Afryce Zach.) i zajęcie terenów Górnej Wolty. Kapitał japoński w przemyśle – 122 000 000 jenów (do 1898). Zniesienie zasady eksterytorialności cudzoziemców w Japonii. Utworzenie Stowarzyszenia Odrodzenia Chin (Sin Czun Huei) przez SUN JAT-SENA. Koncesja francuska na budowę linii kolejowej Dżibuti-Addis Abeba w Etiopii. Powstanie plemion pusztuńskich przeciw władzy Brytyjczyków na pograniczu afgańskim (do 1895). Długość linii kolejowych: Rosja – 35 000 km. MIKOŁAJ II carem Rosji (do 1917). Założenie Niemieckiego Związku Ziem Wschodnich tzw. Hakaty. Powstanie Ormian w Turcji (do 1896). Wystąpienia robotnicze w San Francisco i Chicago. Ogólna suma francuskich pożyczek dla Rosji – 4 000 000 000 franków w złocie. MACKENZIE BOWELL premierem Kanady (do 1896). KJELD THOR TAGE bar. REEDTZ-THOTT premierem Danii (do 1897). ARCHIBALD PRIMROSE earl OF ROSEBERY premierem Wielkiej Brytanii (do 1895). DUPUY premierem Francji (do 1895). CHLÓDWIG ZU HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST kanclerzem Niemiec (do 1900). JOAN ROËLL premierem Holandii (do 1897). ABD AL-AZIZ sultanem Maroka (do 1908), walki wewnętrzne w kraju. PRUDENTE JOSÉ DE MORAIS BARROS prezydentem Brazylii (do 1898). JULES DE BURLET premierem Belgii (do 1896). JUAN BAUTISTA EGUSQUIZA prezydentem Paragwaju (do 1898). Krótka władza DUNCANA STEWARTA w Urugwaju, JUAN IDIARTE BORDA nowym prezydentem (do 1897). RAFAEL IGLESIAS CASTRO prezydentem Kostaryki (do 1902). POLICARPO BONILLA prezydentem Hondurasu (do 1900). Krótka

	<p>władza JUSTINIANO BORGONO w Peru, CÁCERES prezydentem (do 1895). CRESPO TORRES prezydentem Wenezueli (do 1898). RAFAEL GUTIÉRREZ prezydentem Salwadoru (do 1898). CARO tymczasowym prezydentem Kolumbii (do 1896). Pierwszy wyścig samochodowy (Paryż-Rouen). II wojna Francji z Madagaskarem (do 1895). Rezolucja kongresu związków zawodowych w Wielkiej Brytanii (nacionalizacja ziemi i narzędzi produkcji). „Plan XXIII” we Francji (szybka mobilizacja 1,4 mln mężczyzn w razie wybuchu wojny z Niemcami). „Księga dżungli” JOSEPHA RUDYARDA KIPLINGA.</p>
<p>1895</p>	<p>Wojna Francji z powstańcami ptn-wietnamskimi (DE THAM) – (do 1896). Koncesje w Korei: amerykańska (eksploatacja złóż złota w Phenianie i prawo budowy linii kolejowej Inczhon-Seul, system kanalizacji w Seulu, sieć wodociągowa, tramwaje i oświetlenie elektryczne), francuska (budowa linii kolejowej od Seulu do ptn. granicy państwa), rosyjska (budowa w ptn. części kraju linii kolejowej, niemiecka (wydobycie złota w prowincji Kangwon, eksploatacja bogactw mineralnych i leśnych), japońska (budowa linii kolejowej Seul-Pusan i linii telegraficznych w Korei, połów ryb wzdłuż całego wybrzeża koreańskiego, wydobywanie złota i rud żelaza, dominacja w żegludze i handlu). Odkrycie promieni X (WILHELM CONRAD RÖNTGEN). 4 nowe fabryki włókiennicze w Szanghaju (do 1896). Opanowanie Hadramautu (płd. Jemen) przez Wielką Brytanię. Cesje terytorialne (dorzecze rzeki Urugwaju) Paragwaju na rzecz Argentyny i Brazylii. Pierwszy człowiek na Antarktydzie (Norweg CARSTEN EGGEBERG BORCHGREVINK) – (24.I.). Podporządkowanie okręgu Arusi przez Etiopię. Oblężenie Weihaiwei w Chinach przez Japonię (30.I.-11.II.). Rozpoczęcie walki o niepodległość Kuby tzw. „Wezwanie wolności” z Baire/Santiago (24.II.), antyhiszpańskie powstanie pod wodzą JOSÉ MARTI oraz MÁXIMO GOMEZA na wyspie (do 1898), BETANCOURT wybrany na powstańczego prezydenta (rządził do 1897). Ukończenie Kanału Kilońskiego w Niemczech. Powstanie Związku Walki o Wyzwolenie Klasy Robotniczej w Sankt Petersburgu (WŁODZIMIERZ ILJICZ LENIN). Zajęcie Sokoto w Afryce Zach. przez wojska francuskie. Ofensywa sił brytyjskich w Państwie Bunjoro (Buganda), walka partyzancka (do 1899). Utworzenie Powszechnej Konfederacji Pracy we Francji (Confédération Générale du Travail) w Limoges. Masowe obchody (TILAK) na cześć hinduskiego boga GANESI i ŚIWADZIEGO – bohatera narodowego Marathów w Maharasztrze i Bengalu (Indie Bryt.). Układ pokojowy między Japonią a Chinami w Simonoseki (niezależność Korei od Chin, oddanie Japonii – Tajwanu, Peskadorów oraz Płw. Liaotung, obciążenie Chin kontrybucją w wysokości ponad 300 000 000 jenów, otwarcie szeregu portów chińskich dla wolnego handlu, przejściowa okupacja japońska portu Weihaiwei) – (17.IV.), układ handlowy (przyznanie Japonii takich samych praw i przywilejów które mają kraje europejskie i USA, dodatkowo prawo budowy japońskich przedsiębiorstw przemysłowych na terytorium chińskim), protest Rosji, Niemiec i Francji przeciwko postanowieniu o oddaniu Płw.</p>

Liaotung – Japonii (23.IV.), wykreślenie tego zapisu z układu pokojowego w zamian za zwiększenie kontrybucji chińskiej dla Japonii do 350 000 000 jenów (8.V.). Petycja chińskich uczonych i urzędników (K'ANG JOU-WEJ) przeciw ratyfikacji traktatu z Simonoseki i za modernizacją kraju (program przemian w dziedzinie armii, polityki, kultury i gospodarki), nieudana misja pisma „Ć'iang-süe-pao” (Umocnienie Państwa), represje rządu wobec klubu reformatorów. Koncesje w Chinach: rosyjska (prawo budowy linii kolejowej w Mandżurii), niemiecka (handlowa w Tiencinie i Hankou), francuska (eksploatacja bogactw mineralnych w płd. i płd-zach. prow. Chin). Misje protestanckie w Chinach – 6 tys. osób. Główna kwatery Stowarzyszenia Odrodzenia Chin (SUN JAT-SEN) na terenie Hongkongu, ustalenie terminu powstania – nagle fiasko przygotowań (masowe rewizje i aresztowania osób w Kantonie przez władze). Śmierć ENGELSA w Londynie (5.VIII.). Założenie Stronnictwa Ludowego w Galicji. Usunięcie z rządu koreańskiego zwolenników orientacji projapońskiej, kontrakcja Japonii – zamach stanu w Korei (krwawa rzeź w pałacu – zamordowanie królowej MIN i bliskich koreańskiej rodziny królewskiej) – (8.X.), wybuch antyjapońskiego powstania w kraju (powstanie Ypiong – Armii Sprawiedliwości), azyl króla Korei, KOJONGA w gmachu rosyjskiej misji dyplomatycznej (do 1896)), obalenie rządu projapońskiego w Korei. Kontrola włoska nad większością etiopskiej prowincji Tigre (XII.), ofensywa Etiopii, klęska Włochów pod Amba Alagie, wycofanie się sił włoskich do Makallie i powtórna ich porażka – ewakuacja oddziałów włoskich do Addigratu. Krótkie rządy RIBOTA we Francji, LÉON BOURGEOIS nowym premierem (do 1896). Mar. OF SALISBURY premierem Wielkiej Brytanii (do 1902). Nieudany atak 500-osobowego oddziału najemników Brytyjskiej Kompanii Afryki Płd. (dr LEANDER STARR JAMESON) na Transwal (rozbięcie oddziału przez Burów) – (XII.), depesza gratulacyjna cesarza Niemiec, WILHELMA II do prezydenta Burskiej Republiki Południowoafrykańskiej, KRÜGERA. Aresztowanie LENINA i rozbięcie Związku Walki o Wyzwolenie Klasy Robotniczej w Rosji (8.XII.). Pierwsza transmisja radiowa (GUGLIELMO MARCONI) na odległość 1 mili, Bolonia(Włochy). Pierwsza publiczna projekcja filmowa – „Wyjście robotników z fabryki” (bracia AUGUSTE i LOUIS LUMIÈRE) – (28.XII.). „Szaleństwo Almayera” JOSEPHA CONRADA. JOSÉ URIBURU prezydentem Argentyny (do 1898). Krótkie rządy KIELMANSEGGA w Austrii, KAZIMIERZ BADENI nowym premierem (do 1897). Rezygnacja CASIMIR-PÉRIERA ze stanowiska prezydenta we Francji, FELIX FRANÇOIS FAURE nowym prezydentem (do 1899). GEORG FRANCIS HAGERUP premierem Norwegii (do 1898). CÁNOVAS DEL CASTILLO premierem Hiszpanii (do 1897). Krótka władza MANUELA CANDAMO w Peru jako prezydenta Junty Rządowej, DE PIÉROLA nowym prezydentem (do 1899). Zdobywanie Antananarivo przez siły francuskie w Madagaskarze, nowy układ o protektoracie Francji nad tą wyspą, fala buntów antyfrancuskich (do 1897). Krótka władza VICENTE LUCIO SALAZARA, MATEUSA i APARICIO

	<p>RIVADENEIRY w Ekwadorze, ELOY ALFARO nowym prezydentem (do 1901). Wyścig samochodowy Paryż-Bordeaux-Paryż. Szwedzka ekspedycja badawcza (NILS OTTO NORDENSKIÖLD) w okolicy Cieśniny Magellana (do 1897). Osiągnięcie 86° 14' N saniami przez wyprawę norweską (NANSEN, JOHANSON), po wmarznięciu w lód „Frama”. „Druga księga dżungli” KIPLINGA. Masakry ludności ormiańskiej w Stambule (do 1896). Zbudowanie lotni (CZESŁAW TAŃSKI). Powstanie Banku Rosyjsko-Chińskiego. Pierwsze tramwaje elektryczne w Londynie. Odkrycie pól roponośnych na Morzu Karaibskim, konflikt wenezuelsko-brytyjski. Rozwój przemysłowy: Japonia – wytop stali – 1 tys. t, wytop żelaza – 25 tys. t, wydobywanie węgla – 4,7 mln t. Pierwszy samotny rejs dookoła świata (Brytyjczyk JOSHUA SLOCUM na kutrze „Spray”), trasa: Boston-Gibraltar-Pernambuco-Cieśnina Magellana-Sydney-Cieśnina Torresa-Kapsztad-Wyspa Św. Heleny-Antyle-Boston (46 tys. mil morskich) – (do 1898). Pierwsza masakra Ormian w Stambule (do 1896). Ruch chłopski (SAMIN) na Jawie (Hol. Indie Wsch.) – (do 1905). Utworzenie organizacji abstynenckiej – „Anti-Saloon League” w USA. Śmierć ALEXANDRE DUMASA (syna) – pisarza francuskiego, KARLA CHRISTOPHA VOGTA – biologa niemieckiego, LOUISA PASTEURA – chemika i mikrobiologa francuskiego.</p>
<p>1896</p>	<p>Nieudane aresztowanie SUN JAT-SENA w Londynie przez urzędników poselstwa chińskiego (uwolnienie go po 12 dniach w wyniku powszechnego rozgłosu). Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 8,7 mln t wytopu żelaza, 4,1 mln t wytopu stali, 195 mln t wydobywania węgla. Klęska głodu w Indiach Bryt. (10 mln ofiar) – (do 1906). Uzyskanie łączności radiotelegraficznej przez Atlantyk (Kornwalia-Nowa Fundlandia) tzw. telegraf bez drutu (MARCONI). Odkrycie promieniotwórczości naturalnej (ANTOINE-HENRI BECQUEREL). Walka partyzancka z Brytyjczykami na południu Persji (do 1898). Akcje przeciw misjonarzom w Chinach (tajny Związek Wielkich Mieczów). Utworzenie Klubu Niepodległości w Korei (SO DZE PHIL). Zamach na szacha Persji, NASIR AD-DINA w Teheranie (panislamista MIRZA REZA KERMANI). MUZAFFAR AD-DIN szachem Persji (do 1907). Wyparcie powstańców ptn-wietnamskich w górskie tereny Tonkinu przez Francuzów, zawieszenie broni. Zamach stanu w Kuwejcie (inspiracja Wielkiej Brytanii), zamordowanie emira MOHAMMADA, MUBARAK WIELKI nowym emirem (do 1915). Wzrost inwestycji brytyjskich w Indiach z 4-5 do 6-7 000 000 000 rupii (do 1910). Kapitulacja garnizonu włoskiego w Makallie przez siły etiopskie, bitwa pod Aduą – zwycięstwo armii etiopskiej nad Włochami (I.III.), ponad 4 tys. listów gratulacyjnych dla cesarza MENELIKA II, traktat pokojowy z Włochami (uznanie poprzedniego układu z 1889 r. za nieważny, linia demarkacyjna na rzece Marieb, Etiopia państwem suwerennym i niezależnym, kontrybucja do zapłaty przez Włochy w wysokości 10 000 000 lirów). <u>Odrodzenie idei olimpijskiej (bar. PIERRE DE COUBERTIN), Igrzyska I Olimpiady w Atenach (zwycięzca maratonu: SPIRIDON LUIS (Grecja), klasyfikacja</u></p>

medalowa: 1.USA (11 złotych, 6 srebrnych, 2 brązowe, łącznie 19 medali), 2.Grecja (10 złotych, 19 srebrnych, 18 brązowych, łącznie 47 medali), 3.Niemcy (7 złotych, 5 srebrnych, 3 brązowe, łącznie 15 medali) – (6-15.IV.). Desant francuskiego korpusu ekspedycyjnego, wyspa Madagaskar kolonią Francji (do 1960), JOSEPH GALLIENI gubernatorem (do 1905). Pierwszy ponad kilometrowy lot modelu samolotu (SAMUEL LANGLEY, przelot nad rzeką Potomac w USA). Reforma wyborcza w Austrii (utworzenie piątej kurii wyborczej) – (28.V.). Memorandum seulskie oraz protokół moskiewski między Japonią a Rosją (przyznanie równych praw do ekspansji w Korei, prawo udzielania pomocy rządowi koreańskiemu oraz utrzymywania danej liczby wojsk). Układ rosyjsko-chiński w sprawie budowy Wschodnio-Chińskiej Kolei Żelaznej (I.VI.). IV Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Londynie (wykluczenie anarchistów, uchwała o łączeniu środków walki politycznej (parlament i poza parlamentem) – (27.VII.-1.VIII.). Stopniowa likwidacja Państwa Mahdystów w Sudanie – ofensywa wojsk brytyjskich (do 1898). Wybuch na Filipinach powstania antyhiszpańskiego kierowanego przez Katipunan (trwało do 1897) – (24.VIII.), zwycięstwo nad Hiszpanami pod Balintawak, rozszerzenie powstania na prowincje: Manila i Cavite, podział w Katipunanie – walka stronnictw (EMILIO AGUINALDO, BONIFACIO). Antybrytyjski bunt plemion Matabele i Maszona w Rodezji Płd., wywalczenie pewnych ustępstw (powrót do ziem, uznanie niektórych przywilejów wodzów) – (do 1897). PAUL DE SMET DE NAYER premierem Belgii (do 1899). Rozstrzelanie przez Hiszpanów duchowego przywódcy Filipińczyków – poety RIZALA w Manili (30.XII.). Powstanie Socjalistycznej Partii Argentyny. Poszerzenie posiadłości na Złotym Wybrzeżu przez Wielką Brytanię. Krótkie rządy CHALIDA w Zanzibarze, HAMMUD nowym sultanem (do 1902). FÉLIX JULES MÉLINE premierem Francji (do 1898). Krótka władza GUILLERMO QUINTERO CALDERÓNA jako tymczasowego prezydenta w Kolumbii, CARO prezydentem (do 1898). FEDERICO ERRÁZURIZ ECHAURREN prezydentem Chile (do 1901). TIRESIAS ANTOINE SIMON-SAM prezydentem Haiti (do 1902). SEVERO FERNÁNDEZ ALONSO prezydentem Boliwii (do 1899). Krótkie rządy CHARLESA TUPPERA w Kanadzie, WILFRIED LAURIER nowym premierem (do 1911). Wyścig samochodowy Paryż-Marsylia. Prawo stanów USA do wprowadzania segregacji rasowej. Próby nawiązania kontaktu z brytyjską opozycją przez MUSTAFĘ KAMILA, przemówienie polityczne w Aleksandrii (żądanie niepodległości Egiptu i wycofanie wojsk brytyjskich). Odkrycie złota na Alasce, „gorączka złota” (do 1898). „Quo Vadis?” SIENKIEWICZA. Założenie stanu Utah w USA. Wizyta MIKOŁAJA II we Francji. Broszura „Państwo Żydowskie” TEODORA HERZLA. Francuska transkontynentalna ekspedycja wojskowa (JEAN BAPTISTE MARCHAND) z Gabonu w górę rzeki Kongo, Ubangi, Mbomu, w dół rzek Sue-Dżur, Bahr al-Arab, Nil Biały do Faszody, później przez Etiopię do Dżibuti (do 1899). PAUL DOUMER generalnym gubernatorem Indochin (do 1902). Śmierć HARRIET BEECHER

	<i>STOWE – pisarki amerykańskiej.</i>
1897	<p><i>Zrównanie kursu złotego rubla z rublem kredytowym w Rosji – rozwój przemysłowy. Detronizacja królowej Madagaskaru, RANAVALONY III i jej zesłanie przez Francuzów na Reunion i do Algieru, bunt antyfrancuskie na wyspie (do 1904). Incydent w Punie (zastrzelenie brytyjskiego urzędnika przez marackiego studenta), aresztowanie wybitnego indyjskiego demokraty, TILAKA przez władze Indii Bryt. Silnik RUDOLFA DIESLA. Założenie Ligi Organizowania Robotniczych Związków Zawodowych w Japonii (SEN KATAYAMA). Antybrytyjskie powstanie plemion pusztuńskich i Momandów na pograniczu afgańskim. Powstania głodowe w Persji (Meszhed, Tabriz, Teheran i Kermanszah) – (do 1903). Chiny: 32 porty otwarte dla wolnego handlu, ok. 600 firm zagranicznych. Rozdźwięki w filipińskim Katipunanie (oskarżenie o spisek BONIFACIO i jego rozstrzelanie). Podbój Beninu, krainy w Nigerii przez Brytyjczyków. Nieudana próba z nowym prawem własności ziemi i dysponowaniem nią na Złotym Wybrzeżu przez Brytyjczyków, delegacja Towarzystwa Obrony Praw Ludności Tubylczej w Londynie – cofnięcie prawa. Zdobywanie stolicy Aszanti – Kumasi przez wojska brytyjskie. Podbój Ogadenu, Keffy i Gimirry przez Etiopię. Powstanie antybrytyjskie w Szusterze (Persja). Wojna grecko-turecka (18.IV.-19.V.), korekta granicy w Tesalii na korzyść Turcji. Powstanie Ogólnożydowskiego Związku Robotniczego „Bund” w Rosji i na ziemiach polskich. Pierwsze wybory w kurii powszechnego głosowania w Austrii. Zamach na premiera Hiszpanii, CÁNOVASA DEL CASTILLO. Antytureckie powstanie na Krecie (do 1898). Zabójstwo 2 niemieckich misjonarzy w Szantungu, ostry protest Niemiec – eskadra marynarki wojennej na wodach chińskich, wysadzenie desantu – okupacja okręgu Ciao-czou na Płw. Szantung i miasta Cing-tao (do 1898) – (XI.). Umowa hiszpańsko-filipińska w Biac-na-Bato (kapitulacja przywódców powstania i ich przymusowe wydalenie z kraju w zamian za wynagrodzenie pieniężne) – (18.XI.). Utworzenie Junty Patriotycznej w Hongkongu (filipińscy zesłańcy z AGUINALDO na czele). SAGASTA premierem Hiszpanii (do 1899). Bar. GAUTSCH premierem Austrii (do 1898). WILLIAM MC KINLEY prezydentem USA (do 1901). NICOLAS GERHARD PIEROON premierem Holandii (do 1901). HUGO EGMONT HØRRING premierem Danii (do 1900). JUAN CUESTAS prezydentem Urugwaju (do 1899). BARTOLOMÉ MÁSO VÁZQUEZ powstańczym prezydentem Kuby (do 1898). Ogłoszenie Korei – cesarstwem Tehan. Wizyta prezydenta Francji, FAURE’A w Rosji. Założenie Usumbury w Ruanda-Urundi przez Niemców. I Kongres Syjonistyczny w Bazylei (idea narodowej ziemi Żydów w Palestynie, powołanie Światowej Organizacji Syjonistycznej). Pierwsza wyprawa naukowa (szwedzka) na statku powietrznym – balon „Örnen” (STRINDBERG, SALOMON AUGUST ANDRÉE, FRÄNKEL) z wysp Spitsbergenu na biegun północny, przymusowe lądowanie na Wyspie Białej (Ziemia Franciszka Józefa), śmierć w lodach. Zdobywanie najwyższego szczytu Ameryki Płd., Aconcagui (Szwajcar ZÜRBRIGGEN). Międzynarodowa wyprawa antarktyczna</i></p>

	<p>(ADRIEN DE GERLACHE DE GOMERY, ROALD AMUNDSEN) na statku „Belgica” (do 1899).</p>
<p>1898</p>	<p>List do prezydenta Republiki Francuskiej p.t. „Oskarżam” znanego pisarza EMILA ZOLI w sprawie uniewinnienia niesłusznie skazanego DREYFUSA w 1894 r. (13.I.). Wybuch na amerykańskim pancerniku „Maine” na redzie portu w Hawanie (15.II.), ostra nota protestacyjna USA wobec Hiszpanii. Utworzenie Towarzystwa Studiów nad Socjalizmem w Japonii (KATAYAMA). Wyrok skazujący ZOLE na rok więzienia za oszczerstwa (23.II.), udanie się pisarza na emigrację do Wielkiej Brytanii podział społeczeństwa w sprawie kpt. DREYFUSA na 2 opcje (Liga Praw Człowieka (optującej za uniewinnieniem) i Ligi nacjonalistów EDOUARDA DRUMONTA (domagającej się utrzymania skazującego wyroku w mocy).</p> <p>Wykorzystywanie silników DIESLA do statków o dużym tonażu i do łodzi podwodnych. Wprowadzenie we Francji odszkodowań za wypadki przy pracy. Umowa niemiecko-chińska (koncesja niemiecka na prawo budowy kolei i eksploatację bogactw naturalnych na Płw. Szantung, wydzierżawienie zatoki Ciao-czou na 99 lat, Cing-tao bazą niemieckiej marynarki wojennej). Wiece patriotyczne w Korei (przeciw ingerencji Rosji), protokół tokijski między Rosją a Japonią (uznanie interesów gospodarczych Japonii za dominujące w Korei).</p> <p>Podporządkowanie sułtanatu Aussa przez Etiopię. Zwolnienie TILAKA z więzienia przez władze Indii Bryt. Zjazd rosyjskich organizacji robotniczych w Mińsku, powstanie Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji – (1-3.III.). Druga wizyta WILHELMA II w Turcji. Układ rosyjsko-chiński (dzierżawa rosyjska części Płw. Liaotung z miastem Darien i Port Artur) – (27.III.). Uchwała Reichstagu o 6-letnim planie zbrojeń morskich w Niemczech (28.III.). Wypowiedzenie wojny Hiszpanii przez USA (21.IV.), akcje amerykańskie na Atlantyku i Pacyfiku (zniszczenie flot hiszpańskich w Hawanie i Manili). Opanowanie wysp Canton, Johnston, Enderbury, Fregaty i Wake w Oceanii przez USA. Porozumienie między Francją a Chinami (dzierżawa francuska zatoki Kuangczou-wan k/wyspy Hainan na 99 lat), umowa brytyjsko-chińska (dzierżawa znacznej części Płw. Ciulung i portu Weihaiwei na Płw. Szantung przez Wielką Brytanię) – (V.). Nawrót walki partyzanckiej Filipińczyków z Hiszpanami, przybycie AGUINALDO na wyspy, ofensywa powstańców, proklamacja niepodległości Filipin w Cavite (12.VI.). Koncesja rosyjska na budowę pld. odcinka linii kolejowej w płn. części Chin (Mandżuria) – (VII.). Gwarancja Chin dla Japonii (nie wydzierżawienie żadnemu państwu terytoriów w prowincji Fucien naprzeciw japońskiej wyspy Tajwan). Udostępnienie przez Chiny wszystkich rzek i jezior dla żeglugi międzynarodowej, przyznanie różnym towarzystwom zagranicznym koncesji na budowę 7500 mil linii kolejowych oraz prawa eksploatacji licznych kopalń i złóż rudy żelaza. Odkrycie bakterii dyzenterii (SHIGA). Aneksja Wysp Hawajskich przez USA (VII.). Desant amerykański na Filipinach (VIII.), zdobycie Manili, podpisanie zawieszenia broni między Hiszpanią a USA w Waszyngtonie (12.VIII.). Otwarcie Zgromadzenia Narodowego – Kongresu Rewolucyjnego na</p>

Filipinach w Malolos (AGUINALDO), ogłoszenie konstytucji. Fala powstawania organizacji patriotycznych w Chinach – Kuangtuńskie Stowarzyszenie Naukowe i „Stowarzyszenie ludzi, którzy doznali hańby” (rola K’ANG JOU-WEJA), memoriał do cesarza KUANG ŚU (modernizacja kraju) i powstanie nowego związku reformatorów (Stowarzyszenie Ratowania Ojczyzny), wydanie edyktu cesarskiego „O ustaleniu zasadniczej linii polityki państwowej” tzw. 100 dni reform (wydanie 60 edyktów (modernizacja państwa, utworzenie przy rządzie 4 głównych zarządów: przemysłu i handlu, górnictwa, rolnictwa, kolei, reforma wojskowa, oświatowa, wydawanie gazet i czasopism, przekłady książek zagranicznych, rozwój budowy maszyn). Zamach na cesarzową Austrii, ELŻBIETĘ w Genewie; anarchista LUIGI LUCCHENI (10.IX.). Ekspedycja wojenna armii brytyjskiej (HORATIO KITCHENER) do Sudanu, rozbicie sił mahdyistów pod Omdurmanem k/ Chartumu (IX.), upadek Państwa Mahdyistów w Sudanie. Zajęcie wysp Pitcairn i Palmyry w Oceanii przez Wielką Brytanię. Francuska wyprawa wojskowa w kierunku górnego Nilu pod wodzą MARCHANDA, incydent francusko-brytyjski w Faszodzie nad Białym Nilem (19.IX.-4.XI.), wycofanie się Francuzów z Sudanu i rezygnacja z roszczeń do Sudanu Wschodniego, spotkanie premierów Francji i Wielkiej Brytanii w Londynie (sprawa Faszody). Zdrada w armii chińskiej (JÜAN SZY-K’AI), kontrakcja konserwatystów w kraju – aresztowanie cesarza KUANG ŚU przez cesarzową-wdowę T’ZU SI przy pomocy oddziałów mandżurskich (21.IX.) i jej regencja (do 1908), ogłoszenie edyktu przywracającego poprzednie rządy, powszechne rewizje i aresztowania wśród reformatorów, ucieczka przywódców ruchu na rzecz reform za granicę, anulowanie większości edyktów (T’ZU SI), wielkie rozruchy przeciw cudzoziemcom w Chinach (prowincje: Syczuan, Kuangsi, Kueiczou, Anhuei, Kansu, Szantung i płn. część kraju), początek działalności tajnego stowarzyszenia I He T’uan (Oddziałów Sprawiedliwości i Pokoju) kierowanego przez CZU HUNG-TENGA. Rozbicie wojsk SAMORIEGO nad granicą Liberii przez siły francuskie, aresztowanie SAMORIEGO i jego deportacja do Gabonu. I Salon Samochodowy w Paryżu. Samochód 4-osobowy (LOUIS RENAULT). Założenie Teatru Artystycznego w Moskwie. Wielki głód w Chinach (do 1900). Pokój hiszpańsko-amerykański w Paryżu (oddanie USA – Kuby, Filipin, Puerto Rico i wyspy Guam w Marianach, rekompensata pieniężna w wysokości 20 000 000 dolarów od USA w 3 miesiące po ratyfikacji układu) – (10.XII.). Zniesienie taryf celnych w Tunisie (maksymalne przywileje dla francuskich towarzystw eksportowo-importowych). Okupacja Kuby przez USA (do 1902). Krótkie rządy BRISSONA we Francji, DUPUY premierem (do 1899). MANUEL FERRAZ DE CAMPOS SALLES prezydentem Brazylii (do 1902). ROCA prezydentem Argentyny (do 1904). Hr. THUN premierem Austrii (do 1899). Odkrycie pierwiastków promieniotwórczych polonu i radu (MARIA SKŁODOWSKA-CURIE, PIERRE CURIE). STEEN premierem Norwegii (do 1902). Powstanie pierwszego klubu lotniczego (Aeroklub Francji). IGNACIO ANDRADE prezydentem

	<p>Wenezueli (do 1899). TOMÁS REGALDO prezydentem Salvadoru (do 1903). EMILIO ACEVAL prezydentem Paragwaju (do 1902). Początek budowy linii kolejowej w Kongu Belgijskim od wybrzeża oceanu i obu progów rzeki Kongo w głąb kraju. Krótkie rządy JOSÉ MANUELA MARROQUÍNA w Kolumbii jako tymczasowego prezydenta, MANUEL SANCLEMENTE nowym prezydentem (do 1900). MANUEL ESTRADA CABRERA dyktatorem Gwatemali (do 1920). Rozwój przemysłowy: USA – 11,7 mln t wytopu żelaza, 8,9 mln t wytopu stali, 196,4 mln t wydobywania węgla. Niepokoje na wsi rosyjskiej (do 1902). Antyamerykańska partyzantka na Filipinach (do 1907). Naczelna dyrekcja cel Persji w ręku Belga, NAUSSA. Wyprawa brytyjska na Antarktydę (do 1900). Rozszerzenie działalności ustawy o tajemnicy państwowej w Indiach Bryt. Aneksja Hawajów przez USA. Śmierć sir HENRY BESSEMER – inżyniera i wynalazcy angielskiego.</p>
<p>XIX-XX WIEK 1899 - 1902</p>	<p>WOJNA BURSKA W AFRYCE PŁD.</p>
<p>1899</p>	<p>Brytyjsko-egipska konwencja o utworzeniu kondominium (wspólnego zarządu) w Sudanie (19.I.). GEORGES NATHANIEL mar. CURZON OF KEDLESTON wicekrólem Indii (do 1905). Śmierć TEUKU UMARA (przywódcy antyholenderskiego powstania na Sumatrze). Artykuł „Dług honorowy” VAN DEVENTERA (konieczny tzw. etyczny kurs w Hol. Indiach Wsch.). Kontrola 34% wszystkich gruntów prywatnych w Egipcie przez kapitał zagraniczny. Wyprawa rosyjska (POTANIN) do Wlk. Chinganu. Obwołanie MOHAMMADA ABDU wielkim muftim Egiptu. Strajk robotniczy w Kairze (Wspólny Związek Zawodowy Robotników Fabryk Tytoniowych). Kolejna koncesja niemiecka na budowę nowego odcinka kolei bagdadzkiej w Turcji. Protektorat brytyjski nad Kuwejtem (do 1961). Zniesienie ograniczających przepisów celnych w Japonii. Powstanie Somalijczyków (MOHAMMAD BEN ABDULLA) na terytorium Somali Bryt. i Wł. (do 1920). Ujęcie przywódcy Bunjoro, KABAREGI przez Brytyjczyków w Bugandzie. Wywóz towarów o wartości 340 000 000 franków z Konga Belgijskiego (do 1910). Wielka pożyczka brytyjska dla Japonii (10 000 000 funtów szt.). EMILE LOUBET prezydentem Francji (do 1906). Powstanie fabryki samochodów „Fiat” w Turynie (GIOVANNI AGNELLI). Umowa brytyjsko-niemiecka w sprawie ewentualnego podziału kolonii portugalskich w Afryce). Porozumienie brytyjsko-francuskie tzw. konwencja nigeryjska (regulacja problemu faszodzkiego, podział stref wpływów w Afryce). Nowy proces DREYFUSA we Francji przed sądem wojskowym w Rennes (ponownie wyrok skazujący, ulaskawienie przez prezydenta LOUBETA). Pojazd „La Gamme” (RENAULT). Elektryczny pojazd wyścigowy „Jamais Contente” (CAMILLE JENATRY). Utworzenie specjalnego konsorcjum Banku Niemieckiego w celu finansowania prac związanych z poszukiwaniem złota w Afryce Płd-Wsch. (Namibia). Umowa niemiecko-amerykańska w sprawie podziału wysp Samoa w Oceanii (Samoa Zach. kolonią Niemiec (do 1920),</p>

Tutuila posiadłością USA). Powstanie Socjaldemokratycznej Partii Finlandii. Powstanie antyamerykańskie na Filipinach (do 1901), AGUINALDO powstańczym prezydentem kraju (do 1901). Płn-wsch. część Nowej Gwinei, Wyspy Palau, Karoliny i Mariany w Oceanii koloniami Niemiec (do 1920). I Konferencja pokojowa w Hadze (opracowanie konwencji: o pokojowym załatwianiu sporów i konfliktów, o prawach i zwyczajach wojny lądowej, o zastosowaniu konwencji genewskiej z 1864 r. do wojny morskiej) – (18.V.-29.VII.). Powstanie I He T'uan (bokserów) przeciw obecności cudzoziemców w Chinach (do 1901), 53 tys. cudzoziemców zamieszkujących stale na tych terenach. Wizyta RHODESA w Berlinie (zezwoleńie WILHELMA II na przeprowadzenie przez tzw. Niemiecką Afrykę Wsch. linii kolejowej Kapsztad-Kair). Napad na prezydenta Francji, LOUBETA podczas wyścigów konnych w Auteuil (4.VI.). Otrzymanie statusu terytorium USA przez Hawaje (14.VI.). Zjazd Socjaldemokratycznej Partii Austrii w Brnie (austromarksizm, postulowanie hasła autonomii kulturalno-narodowościowej w ramach demokratycznej federacji). Ogłoszenie doktryny „otwartych drzwi” w Chinach (Open Door) przez USA (rynek otwarty dla wszystkich krajów) – (6.IX.). Regencja w Suazi (do 1921). FRANCISCO SILVELA Y LE-VIELLEUZE premierem Hiszpanii (do 1900). Koncentracja wojsk brytyjskich w Afryce płd. (Kapsztad, Durban) pod pretekstem obrony praw swoich osadników w burskich republikach Transwalu i Oranii, nieudana tura rozmów brytyjsko-burskich (ALFRED MILNER-KRÜGER) wskutek parcia Brytyjczyków do wojny, uprzedzenie ataku przez Burów (12.X.), ofensywa (zwycięstwa burskie pod Ladysmith, Magersfontein, Stormberg, Kimberley, Spion Kop oraz Colenso) – (do II.1900). Krótkie rządy JULIUSA VANDERPEEROBOOMA w Belgii, DE SMET DE NAYER premierem (do 1907). CIPRIANO CASTRO RUIZ prezydentem Wenezueli (do 1908). PIERRE EDUARDO LÓPEZ DE LA ROMAÑA prezydentem Peru (do 1903). Krótka władza junty (SERAPIO REYES ORTIZ, JOSÉ MANUEL PANDO SOLARES, MACARIO PINILLA) w Boliwii, SOLARES prezydentem (do 1904). Krótka władza WENCESLAO FIGUEROE i HORACIO VÁSQUEZA w Dominikanie, JUAN ISIDRO JIMÉNEZ nowym prezydentem (do 1902). MARIE WALDECK-ROUSSEAU premierem Francji (do 1902). Rozwój przemysłowy: Wielka Brytania – 9,4 mln t wytopu żelaza, 4,9 mln t wytopu stali, 220 mln t wydobywania węgla. Krótkie rządy MANFREDA CLARY w Austrii, HEINRICH WITTEK nowym premierem (do 1900). Krótka władza JOSÉ BATTLE Y ORDOÑEZA w Urugwaju, CUESTAS prezydentem (do 1903). Założenie Nairobi w Kenii przez Brytyjczyków. Wystąpienia rosyjskiej młodzieży uniwersyteckiej przeciw ograniczeniom programowym po likwidacji autonomii szkół wyższych (do 1901). Powstanie Polskiej Partii Socjalno-Demokratycznej Galicji i Śląska. 3 wyprawy rosyjskie (PIOTR KOZŁOW) do Tybetu i Mongolii (do 1926). Komisja do zbadania przyczyn upadku rolnictwa w Rosji (na terenach guberni centralnych). Wyprawa włoska (LUIGI AMADEO DI SAVOIA) na biegun płn. (do 1900), dotarcie do 82° 41' N, członek jego wyprawy,

	<p><i>CAGNIEGO do 86° 35' N. Pierwszy socjalista w rządzie francuskim (ALEXANDRE MILLERAND). Ruanda-Urundi kolonią Niemiec (do 1919). Śmierć LUDWIGA BÜCHNERA – lekarza, fizjologa i filozofa niemieckiego, ROBERTA WILHELMA BUNSENA – chemika i fizyka niemieckiego.</i></p>
<p>1900</p>	<p><i>Produkcja przemysłowa: USA – 31%, inne państwa – 22%, Wielka Brytania – 18%, Niemcy – 16%, Francja – 7%, Rosja – 6%. Długość linii kolejowych: na świecie – 790 000 km, Ameryka Płn. i Płd. – 402 000 km, Europa – 284 000 km, Azja – 60 000 km, Rosja – 53 234 km, Australia i Oceania – 24 000 km, Afryka – 20 000 km. Rozwój przemysłowy: Niemcy – 8,5 mln t wytopu żelaza, 6,6 mln t wytopu stali, 149 mln t wydobywania węgla, Francja – 2,7 mln t wytopu żelaza, 560 tys. t wytopu stali, 33,4 mln t wydobywania węgla, USA – 13,7 mln t wytopu żelaza, 10,1 mln t wytopu stali, 240,8 mln t wydobywania węgla, 8,5 mln t wydobywania ropy naftowej, Rosja – 4 mln t wytopu żelaza, 36 mln t wydobywania węgla, 9 mln t wydobywania ropy naftowej. Ludność: Ameryka Płd. – ponad 60 mln, Brazylia – ok. 16 mln, Meksyk – 540 tys., Rio de Janeiro – 500 tys., Nowy Jork – 5 mln. Nowy kodeks cywilny i handlowy w Niemczech. Układ między Wielką Brytanią, Niemcami a USA (rozgraniczenie stref wpływów na wyspach Polinezji w Oceanii). Zakładanie pierwszych liczników telefonicznych we Francji. Strajki górnicze we Francji (Aix-la-Chapelle), w Austrii (Wiedeń) i Belgii (Bruksela). Utworzenie Partii Federalnej (Partido Federalista), hasło przyłączenia Filipin do USA na prawach oddzielnego stanu. Pierwsze toalety z wodnym systemem spłukiwaniu sedesu (GRAPPER). „Lord Jim” CONRADA. Wzrost zadłużenia Indii Bryt. ze 133 do 177 000 000 funtów szt. (do 1913). Antybrytyjskie powstanie Aszanti na Złotym Wybrzeżu. Pożyczka rosyjska dla Persji w wysokości 32 500 000 rubli. Wynalezienie kierownicy. „Syn wilka” JACKA LONDONA. Ograniczenie przechodzenia ziemi z rąk chłopów w ręce osób z kast nierolniczych w Pendżabie. Wzrost liczby towarzystw akcyjnych w Indiach Bryt. z 1360 do 2552 (do 1914). Ofensywa brytyjska (ROBERTS, KITCHENER) w Afryce płd. (do 1902), zwycięstwa w Paardeberg i Bloemfontein, odrzucenie burskiej propozycji pokojowej przez Wielką Brytanię (11.III.), zdobycie stolicy Oranii – Bloemfontein przez wojska brytyjskie (13.III.). Wzrost inwestycji zagranicznych w Chinach z 750 000 do 1 650 000 dolarów (do 1914). Prace wykopaliskowe w Knossos (odkrycie tabliczek pokrytych starożytnym pismem kreteńskim przez sir ARTHURA JOHNA EVANSA) – (30.III.). Obowiązek powszechnej nauki w Belgii (2.IV.). Uzyskanie przez pierwszą kobietę tytułu doktora filozofii (GABRIELE WARTENSLEBEN, Wiedeń). Pierwszy karnet znaczków pocztowych (USA). Rozprzestrzenienie się tzw. ruchu „bokserów” (CZANG TE-CZ’ENG, CUO FU-T’IEN, HUANG LIAN) w Chinach (stołeczna prowincja Czyli), żądanie mocarstw zachodnich o zdławienie powstania przez wojska rządowe, interwencja zbrojna 8 mocarstw (Wielka Brytania, Rosja, USA, Japonia, Niemcy, Francja, Włochy, Austro-Węgry), desant wojsk w porcie Taku. Utworzenie Światowego Związku Sportu Rowerowego w Paryżu (Union Cycliste</i></p>

Internationale). Okupacja Mandżurii przez siły rosyjskie (do 1905). Odnowienie sojuszu niemiecko-austro-węgierskiego w Berlinie (4.V.). Wystawa światowa w Paryżu – Igrzyska II Olimpiady (zwycięzca maratonu: MICHEL THEATO (Francja), klasyfikacja medalowa: 1.Francja (27 złotych, 41 srebrnych, 33 brązowych, łącznie 101 medali), 2.USA (20 złotych, 14 srebrnych, 17 brązowych, łącznie 51 medale), 3.Wielka Brytania (17 złotych, 8 srebrnych, 10 brązowych, łącznie 35 medali) – (14.V.-28.X.). Aneksja burskiej Republiki Oranii w Afryce płd. przez Wielką Brytanię (26.V.), zdobycie Johannesburga w Transwalu przez siły brytyjskie (31.V.), oblężenie Pretorii (do 1902). Wejście armii „bokserów” do Tiencinu (1.VI.) i stolicy, Pekinu, marsz wojsk mocarstw na Pekin i zajęcie fortyfikacji Taku, wypowiedzenie wojny wszystkim mocarstwom przez Chiny (T’ZU SI), oblężenie zagranicznych misji dyplomatycznych przez siły „bokserów” (20.VI.) m. in. zamordowanie posła Niemiec i radcy japońskiego, rozbięcie wojsk brytyjskich (SEYMOUR) k/Tiencinu przez wojska powstańcze. Zwiększenie stanu floty niemieckiej przez Reichstag (38 okrętów liniowych, 14 wielkich i 38 małych krążowników). Australia – państwem związkowym Wspólnoty Brytyjskiej (9.VII.). Metro w Paryżu (19.VII.). Zamach na króla HUBERTA I w Monza (29.VII.). WIKTOR EMANUEL III królem Włoch (do 1946). Ustawa policyjna o ochronie porządku (zakaz strajków) w Japonii. Pogrom ludności żydowskiej w Odessie (5.VIII.). Uwolnienie ludności europejskiej w Pekinie przez korpus ekspedycyjny (14.VIII.), ucieczka T’ZU SI do Tajjüanu a następnie do Si-anu, kapitulacja sił rządowych wobec mocarstw, ofensywa wojsk mocarstw (WALDERSEE) w płn. części Chin. Wystąpienie członków Stowarzyszenia Odrodzenia Chin przeciw polityce rządu w pobliżu granicy z bryt. dżerżawą na Płw. Szantung (VIII.). Nieudany zamach na szacha Persji w Paryżu (2.VIII.). Strajk włóknarzy saksońskich w Niemczech (VIII.). Ułaskawienie DREYFUSA we Francji (19.IX.). Umowa niemiecko-brytyjska w sprawie rzeki Jangcy w Chinach (16.X.). Teoria kwantowa MAXA PLANCKA. V Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Paryżu (potępienie kolonializmu, rozważanie możliwości udziału socjalistów w rządach państw europejskich) – (23-27.IX.). Aneksja burskiej Republiki Południowoafrykańskiej (Transwalu) przez Wielką Brytanię (25.X.). Encyklika papieska „De Redemptore” (1.XI.). Wizyty prezydenta burskiej republiki Transwalu, KRÜGERA w Paryżu (24.XI.) oraz Kolonii (2.XII.). Umowa włosko-francuska o rozgraniczeniu stref wpływów w Afryce Północnej (16.XII.). Pierwsza ogólnorosyjska gazeta robotnicza „Iskra” (24.XII.). Protektorat brytyjski nad wyspami Tonga w Oceanii (do 1970). Przyłączenie terytorium rzek Ubangi-Szari do powstałej Francuskiej Afryki Równikowej, założenie Fort Lamy nad jez. Czad. Utworzenie Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy. Założenie Stowarzyszenia Przyjaciół Politycznych (partia Seijukai) w Japonii. 300 karteli i syndykatów w Niemczech. Labour Representation Committee (Komitet Przedstawicielstwa Robotniczego) w Wielkiej Brytanii. „Krzyżacy” SIENKIEWICZA.

	<p><i>Incydenty graniczne francusko-marokańskie (okupacja francuska oazy Touat) – (do 1901). Wynalezienie ruchomych schodów (USA). Konstrukcja traktora gąsienicowego (HOLT). Strajki robotnicze w Charkowie, Tyflisie i Rostowie n/Donem. Założenie szwedzko-norweskiej fundacji nagrody Nobla w Sztokholmie. „Objaśnienie marzeń sennych” SIGMUNDA FREUDA. Pierwszy sterowiec (FERDINAND VON ZEPPELIN). ERNST KÖRBER premierem Austrii (do 1904). MARROQUÍN prezydentem Kolumbii (do 1904). HANNIBAL SEHESTED premierem Danii (do 1901). MARCELO DE AZCÁRRAGA Y PALMERO premierem Hiszpanii (do 1901). FREDERIK bar. VON OTTER premierem Szwecji (do 1902). TERCENCIO SIERRA prezydentem Hondurasu (do 1903). BERNARD VON BÜLOW kanclerzem Niemiec (do 1909). Wyprawa rosyjska (EDUARD bar. TOLL) do Arktyki (do 1902). Odkrycie płn. krańca Grenlandii, przyl. Morris Jesup (PEARY). Zbiory płodów rolnych w Afryce (do 1913): pszenica – 2,7 mln t, jęczmień – 2,2 mln t, kukurydza – 3,1 mln t, ryż – 1,7 mln t, orzeszki ziemne – 450 tys. t, kakao – 81 tys. t, kawa – 12 tys. t, tytoń – 23 tys. t, bawełna – 329 tys. t. Śmierć OSCARA WILDE’A – angielskiego poety i pisarza, WILHELMA LIEBKNECHTA – niemieckiego socjaldemokraty, GOTTLIEBA DAIMLERA – inżyniera niemieckiego, FRIEDRICHA NIETZSCHE’GO – poety i filozofa niemieckiego (Tako rzecze Zaratustra), CARLA BROSBOLLA – pisarza duńskiego.</i></p>
<p>XX WIEK 1901</p>	<p><i>Ogłoszenie Australii – dominium (1.I.), EDMUND BARTON premierem (do 1903). Śmierć WIKTORII (22.I.). EDWARD VII królem Anglii, Szkocji i Irlandii oraz cesarzem Indii (do 1910). Encyklika papieska „Graves de communi” (26.I.). Powstanie tajnego stowarzyszenia panislamistów w Persji (Teheran). Rozwój przemysłowy: Japonia – wytop żelaza – 56 tys. t, wytop stali – 12 tys. t, wydobywanie węgla – 7,4 mln. Koncesja brytyjska (D’ARCY) na wyłączną eksploatację wszystkich złóż ropy naftowej w Persji (oprócz okręgów płn.). Nierównoprawne układy Francji z Marokiem (przyjęcie „pomocy” i „współpracy” francuskiej w uśmierzaniu buntu plemion we wschodniej części Maroka) – (do 1902). Zamieszki w Katalonii. Zniesienie kar cielesnych w armii i marynarce wojennej Francji. Oficjalne ogłoszenie niepodległości Kuby (21.II.). Nieudany zamach na WILHELMA II w Bremie (6.III.). Utworzenie Socjaldemokratycznej Partii Japonii (Siakai-min siuto) przez KATAJAMĘ (V.). Pierwsza wystawa dzieł PABLO PICASSO (Paryż). Zakończenie działań wojennych przez oddziały mocarstw w Chinach (23.V.). Incydent zbrojny wenezuelsko-kolumbijski (San Cristobal). Nieudane przywrócenie panowania Turcji (z inspiracji Niemiec) w Kuwejcie, kontrakcja brytyjska (VIII.). Zatonięcie kanadyjskiego parowca „Islander” w przesmyku Stephens Passage niedaleko Vancouver (ponad 500 ofiar) – (14.VIII.). Wojna Kuwejtu z księstwem Szammar o panowanie nad Nedżdem (do 1902). Zamach na prezydenta USA, MC KINLEYA w Buffalo (LEON CZOŁGOSZ) – (6.IX., 15.IX. – śmierć prezydenta USA w wyniku zamachu). THEODORE ROOSEVELT prezydentem USA (do 1909). Tzw. protokół końcowy po stłumieniu powstania „bokserów” między</i></p>

Chinami a Wielką Brytanią, Austro-Węgrami, Belgią, USA, Niemcami, Francją, Holandią, Hiszpanią, Japonią, Rosją oraz Włochami (ukaranie dygnitarzy, popierających ruch „bokserów”, usprawiedliwienie się rządu chińskiego wobec Niemiec i Japonii z zabójstwa posła niemieckiego, KETTELERA i radcy japońskiego, SUGIJAMY, wysłanie poselstw ekspiacyjnych i wzniesienie pomników ku ich czci, obciążenie Chin kontrybucją w wysokości 450 000 000 liangów wraz z procentami (rozłożenie rat na 39 lat), przekazanie mocarstwom dochodów z celi i podatków od soli dla zabezpieczenia płatności, zniesienie fortyfikacji Taku jak również wszystkich innych między Pekinem a morzem, zakaz działalności związków antycudzoziemskich w Chinach, utworzenie chińskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych, przyznanie każdemu poselstwu w Pekinie (specjalna dzielnica dyplomatyczna) prawa do własnej obrony wojskowej (stan: 2101 żołnierzy + 30 dział i 30 karabinów maszynowych), zakaz sprowadzania broni z zagranicy przez Chiny, prawo utrzymywania oddziałów wojskowych przez mocarstwa w płn. części Chin) – (7.IX.). Opatentowanie maszynki do golenia o wymiennych i jednorazowych ostrzach (KING CAMP GILLETTE). Wizyta MIKOŁAJA II we Francji (Szampania) – (IX.). Otrzymanie wyłączności na budowę Kanału Panamskiego przez USA (18.XI.). Wynalezienie elektrycznej maszyny do pisania i odkurzacza. Odkrycie grup krwi (KARL LANDSTEINER). Zajęcia szkolne we Wrześni (Wlk. Księstwo Poznańskie). Konflikt graniczny między Argentyną a Chile (XII.). Szwedzka wyprawa antarktyczna (NORDENSKIÖLD), zbadanie części Ziemi Grahama (do 1903). Przyznanie po raz pierwszy Nagród Nobla (przyznawanej za wybitne osiągnięcia naukowe i działalność na rzecz zbliżenia między narodami: literatura – RENÉ FRANÇOIS ARMAND SULLY PRUDHOMME (Francja), fizyka – RÖNTGEN (Niemcy), chemia – JACOBUS HENDRICUS VAN'T HOFF (Holandia), fizjologia i medycyna – EMIL VON BEHRING (Niemcy), pokojowa – (1/2) DUNANT (Szwajcaria) i FRÉDÉRIC PASSY (Francja)) – (10.XII.). Założenie firmy samochodowej Mercedes-Benz. Pierwsza udana próba łączności przy użyciu radiotelegrafu przez Atlantyk (MARCONI) – (12.XII.). Ludność: Londyn – 6,5 mln. Utworzenie rosyjskiej Partii Socjalistów Rewolucjonistów (WIKTOR CZERNOW) na emigracji w Szwajcarii. 270 strajków w Austrii. Pierwszy wzlot na wysokość 10 000 m (balon „Preussen” ARTURA BERSONA i SÜRINGA). Pierwszy związek zawodowy (drukarze) na Filipinach. Towarzystwa Popierania Robotników w Moskwie, Sankt Petersburgu i Odessie. 15 filii banków europejskich w Turcji. Utworzenie odrębnej prowincji Płn-Zach. na pograniczu Indii Bryt. Przyznanie praw wyborczych kobietom w Australii. HABIBULLAH emirem Afganistanu (do 1919). SAGASTA premierem Hiszpanii (do 1902). Niemiecka wyprawa (ERICH VON DRYGALSKI) na Antarktydę na statku „Gauss” (do 1903). Brytyjska wyprawa (ROBERT FALCON SCOTT) na Antarktydę (do 1904), odkrycie Ziemi Króla Edwarda, osiągnięcie 82° 17' S. ABRAHAM KUYPER premierem Holandii (do 1905). JOHANN DEUNTZER premierem

	<p><i>Danii (do 1905). GERMÁN RIESCO ERRÁZURIZ prezydentem Chile (do 1906). LEONIDAS PLAZA GUTIÉRREZ prezydentem Ekwadoru (do 1905). Śmierć ALEKSANDRA GIERYMSKIEGO – malarza polskiego, RUDOLFA HAYMA – niemieckiego filozofa i historyka literatury, GIUSEPPE VERDI'EGO – kompozytora włoskiego, HENRI DE TOULOUSE'A-LAUTRECA – malarza francuskiego.</i></p>
<p>1902</p>	<p><i>Utworzenie Urzędu Pracy we Włoszech. Powrót rządu chińskiego do Pekinu (I.). Układ brytyjsko-japoński w Londynie (wzajemne uznanie interesów Wielkiej Brytanii w Chinach i Japonii w Chinach i Korei, neutralność w razie konfliktu jednej ze stron układu, w przypadku wojny jednej ze stron układu z dwoma państwami obowiązek udzielenia pomocy zbrojnej napadniętemu sojusznikowi) – (30.I.). Edykt cesarzowej T'ZU SI w Chinach (zniesienie zakazu małżeństw między Chińczykami a Mandżurami oraz obowiązku kobiet dotyczącego krepowania stóp bandażami) – (I.II.). Otwarcie metra w Berlinie (15.II.). Utworzenie Rady Nadzwyczajnej do Spraw Związanych z Potrzebami Produkcji Rolnej w Rosji (SERGIUSZ WITTE). Bitwa pod Tweebosch – zwycięstwo Burów nad siłami brytyjskimi (7.III.). Założenie tajnej organizacji wyzwolenczej w Kalkucie. Rosyjski dwutygodnik społeczno-polityczny „Wyzwolenie” (Oswobodzenie) PIOTRA STRUVE w Stuttgarcie i Paryżu (do 1903). ESTRADA PALMA prezydentem Kuby (do 1906). Umowa brytyjsko-perska (koncesja brytyjska na budowę linii telegraficznej między Europą a Indiami przez terytorium Persji) – (22.III.). Konwencja rosyjsko-chińska w sprawie Mandżurii (8.IV.). Wybuch wulkanu Montagne Pelée na Martynice, zagłada miasta Saint Pierre, śmierć wszystkich mieszkańców (40 tys.) – (8.V.). Wizyta prezydenta Francji, LOUBETA w Sankt Petersburgu (14.V.). Układ brytyjsko-etiopski (uregulowanie granicy Etiopii z Sudanem anglo-egipskim, zgoda na brytyjski plan budowy elektrowni wodnej nad jez. Tana, koncesja brytyjska na budowę linii kolejowej łączącej Sudan anglo-egipski z Ugandą przez terytorium Etiopii) – (15.V.). Powstanie Towarzystwa Anglo-Palestyńskiego w Syrii i Libanie. Pożyczka rosyjska dla Persji w wysokości 32 500 000 rubli. Zajęcie Rijadu przez siły wahhabitów, obalenie władzy Raszydów z księstwa Szammar, dynastia Saudów (do dzisiaj), ABD AL-AZIZ królem Nedźdu (do 1932). Układ francusko-etiopski (koncesja francuska na budowę linii kolejowej między Dżibuti a doliną Awasz). Traktat pokojowy między Wielką Brytanią a Burami w Vereeniging (uznanie zwierzchnictwa brytyjskiego przez Oranię i Transwal) – (31.V.). ALFONS XIII królem Hiszpanii (do 1931). Język rosyjski obowiązkowy w Finlandii (13.VI.). Przedłużenie Trójprzymierza (Niemcy, Austro-Węgry, Włochy) o dwanaście lat (23.VI.). Strajki robotnicze w Rostowie n/Donem, tzw. „socjalizm policyjny” (SERGIUSZ ZUBATOW) w Rosji (do 1903) – (2.VII.). ARTHUR JAMES earl OF BALFOUR premierem Wielkiej Brytanii (do 1905). Zamach na min. spraw wewnętrznych Rosji, DYMITRA SIPIAGINA (eserowiec STEFAN BAŁMASZOW) w Sankt Petersburgu. Spotkanie MIKOŁAJA II z WILHELMEM II w Rewlu (Estonia) – (6.VIII.).</i></p>

Podpisanie protokołu o taryfach celnych w Chinach przez USA, Wielką Brytanię, Japonię i Niemcy w Londynie (16.VIII.). Położenie kabla transpacyficznego. Układ handlowy brytyjsko-chiński (5.IX.). Ustawa o Filipinach w USA (swobody demokratyczne, obieralność prowincjonalnych organów administracyjnych z gubernatorem na czele, utworzenie Zgromadzenia Filipińskiego i Komisji Filipińskiej, prawo do działki z dóbr państwowych dla każdego pełnoletniego Filipińczyka, nietykalność praw osobistych a także majątkowych obywateli filipińskich). Utworzenie pierwszego związku robotniczego (Union Obrero) na Filipinach (REYES, dr DOMINIDOR GOMEZ) i jego zawieszenie przez władze amerykańskie na wyspach. Fala strajków górniczych we Francji. Tajny układ francusko-włoski o zachowaniu wzajemnej neutralności w Afryce (1.XI.). Powstanie chłopskie w Brazylii (do 1916). Wizyta WILHELMA II w Wielkiej Brytanii (8-20.XI.). ÉMILE COMBES premierem Francji (do 1905). Nieudany zamach na króla Belgii, LEOPOLDA II (15.XI.). Otwarcie tamy asuańskiej w Egipcie (XII.). Nagrody Nobla (literatura – THEODOR MOMMSEN (Niemcy), fizyka – HENDRIK ANTOON LORENTZ i PIETER ZEEMAN (Holandia), pokojowa – (1/2) ÉLIE DUCOMMUN i CHARLES GOBAT (Szwajcaria), fizjologia i medycyna – sir RONALD ROSS (Wielka Brytania), chemia – EMIL HERMANN FISCHER (Niemcy) – (10.XII.). BOSTRÖM premierem Szwecji (do 1905). OTTO ALBERT BLEHR premierem Norwegii (do 1903). AHMAD ASZ-SZARIF bejem Trypolitanii i Cyrenajki (do 1916). ALI II sultanem Zanzibaru (do 1911). PIERRE NORD-ALEXIS prezydentem Haiti (do 1908). Krótka władza HECTORA CARVALLO w Paragwaju, JUAN EZCURRA nowym prezydentem (do 1904). FRANCISCO DE PAULA RODRIGUES ALVES prezydentem Brazylii (do 1906). SILVELA Y LE-VIELLEUZE premierem Hiszpanii (do 1903). MOHAMMAD IV AL-HADI bejem Tunisu (do 1906). VÁSQUEZ prezydentem Dominikany (do 1903). ESQUIVEL IBARRA prezydentem Kostaryki (do 1906). Lokata kapitału francuskiego za granicą – 27-37 000 000 000 franków. Produkcja kawy w Brazylii – 8 mln worków. Obce inwestycje w Chinach: 787 900 000 dolarów (Wielka Brytania – 33%, Rosja – 31,3%, Niemcy – 20,9%, Francja – 11,6%, USA – 2,5%, Belgia – 0,6%, Japonia – 0,1%, inne kraje – 0,07%). Zadłużenie Chin: 279 700 000 dolarów (Wielka Brytania – 39,3%, Niemcy – 28,4%, Francja – 22%, Rosja – 9,4%, USA – 0,8%). „Jądro ciemności” i „Tajfun” CONRADA. Film „Podróż na Księżyc” GEORGESA MÉLIÈSA. II konflikt wenezuelski (do 1904) – sprawa zwrotu długów, blokada portów przez okręty wojenne Wielkiej Brytanii, Niemiec i Włoch, ostrzelanie Puerto Cabello. Początki białego osadnictwa na wyżynach Kenii. Wyprawa duńska (LUDWIG MYLIUS-ERICHSEN) do płn-zach. wybrzeży Grenlandii (do 1904). Nieudana próba zdobycia bieguna północnego (PEARY). „Ostatnie dni Pekinu” PIERRE’A LOTI. Śmierć FRIEDRICHA ALFREDA KRUPPA – przemysłowca niemieckiego, ADOLFA TOMASZA DYGASIŃSKIEGO – polskiego pisarza i publicysty, HENRYKA SIEMIRADZKIEGO – malarza polskiego, CECILA RHODESA –

	<p><i>finansisty angielskiego, ÉMILE ÉDOUARDA CHARLESA ANTOINE 'A ZOLI – pisarza francuskiego (Nana, Germinal, Ziemia).</i></p>
<p>1903</p>	<p><i>Koronacja EDWARDA VII na cesarza Indii. Utworzenie Serbskiej Partii Socjalistycznej. Zerwanie traktatu handlowego z Austro-Węgrami przez Bułgarię (2.I.). Pakt rozbrojeniowy między Argentyną a Chile (10.I.). Skierowanie do senatu USA traktatu panamskiego zawartego z Kolumbią (22.I.). Krwawe pogromy ludności nietureckiej w Macedonii (13.II.). Zniesienie stosowania kar cielesnych w armii rosyjskiej (26.II.). Ratyfikacja traktatu panamskiego przez Senat USA (14.III.). Starcia między studentami a policją w Madrycie, Salamance i Saragossie (2.IV.). Mord ludności chrześcijańskiej w Ochrydzie (Turcy) – (6.IV.). Wizyta prezydenta Francji, LOUBETA w Algierze (12.IV.). Pogrom ludności żydowskiej w Kiszyniowie (19-20.IV.). EDWARD VII w Paryżu (1.V.). Deklaracja brytyjskiego min. spraw zagr. LANSDOWNE 'A (uznanie Zatoki Perskiej za domenę wpływów Wielkiej Brytanii) – (V.). Układ między Wielką Brytanią, Włochami a Niemcami (zakończenie tzw. wojny celnej) – (7.V.). Porozumienie brytyjsko-rosyjsko-perskie (utrzymanie obszaru i niezależności Persji) – (27.V.). Trzęsienie ziemi w Turcji (Stambuł – 2 tys. ofiar) – (V.). Wydanie specjalnego aktu w Indiach Bryt. (ułatwienie brytyjskim monopolom poszukiwania i eksploatację kopaliny). Pierwsza szkoła świecka (gimnazjum Habibije) założona w Afganistanie. Pierwszy kongres młodoturków w Paryżu. Tygodnik robotniczy „Heimin” (Lud) w Japonii (do 1905). Ustawa o decentralizacji w Hol. Indiach Wsch. (uzyskanie większej samodzielności przez administrację danych prowincji). Protektorat Francji nad Mauretanią (do 1920), założenie Nouakchott. Zamach na króla Serbii, ALEKSANDRA i królową DRAGĘ MASIN w Belgradzie (DRAGUTIN APIS) – (11.VI.), przewrót – powrót do władzy dynastii Karadjordjevićów (do 1941), PIOTR nowym królem (do 1918). Wizyta LOUBETA i min. spraw zagr. Francji, THEOPHILE 'A DELCASSE 'A w Londynie (6.VII.). Założenie fabryki samochodów (HENRY FORD) w USA. Manifest MIKOŁAJA II „O perspektywach udoskonalenia porządku państwowego” (zmiany w ustawodawstwie chłopskiego w Rosji). Strajki robotnicze w Kijowie, Tyflisie i Odessie. Utworzenie Związku Wyzwolenia i Związku Ziemców Konstytucjonalistów przez emigrantów rosyjskich w Szwajcarii. II Zjazd Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji w Brukseli (główne postulaty: obalenie samowładztwa, dążenie do powstania republiki demokratycznej, równouprawnienie narodów wchodzących w skład Rosji, 8-godzinny dzień pracy, opracowanie statutu partii, rozpad na dwie frakcje: bolszewików (LENIN) i mienszewików (MARTOW) – (17.VII.-10.VIII.). Objęcie protektoratem brytyjskim płn. Nigerii (sultanat Sokoto). Przebycie Przejścia Płn-Zach. od Grenlandii do Cieśniny Beringa przez AMUNDSENA na kutrze „Gjøa” (do 1906). Pierwsza organizacja polityczna kobiet – Women's Social and Political Union EVELIN PANKHURST. Założenie dziennika „Daily Mirror” w Londynie. Wyprawa rosyjska (GRUM-GRZYMAJŁO)</i></p>

	<i>do zach. Mongolii. Wyprawa niemiecka (WILHELM FILCHNER) do Chin i Tybetu (do 1905). Śmierć LEONA XIII (20.VII.).</i>
1903 - 1914	<i>PONTYFIKAT PIUSA X.</i>
1903	<p><i>Powstanie antytureckie w Macedonii zw. ilindeńskim (2.VIII.-XI.), Republika Kruszevska (NIKOLA KAREW). Masakra ludności bułgarskiej w tureckim okręgu Monastyr (8.IX.). Wizyta cara MIKOŁAJA II w Wiedniu (30.IX.). Groźba wybuchu wojny bułgarsko-tureckiej. Traktat handlowy między Chinami a USA i Japonią (8.X.). Bunt robotniczy we Francji (okręg Nord) – (13.X.). Cofnięcie zgody Kolumbii na budowę Kanału Panamskiego przez USA na jej terytorium, kryzys kolumbijsko-amerykański (do 1921), wybuch rewolty w Panamie – proklamacja niepodległości Republiki Panamy (3.XI.), władza naczelnika tymczasowej junty rządzącej, MANUELA AMADORA GUERRERO (do 1904). Wynalazek elektrokardiografu (WILHELM EINTHOVEN). Układ amerykańsko-panamski (przyznanie USA wiecznego prawa do użytkowania Kanału i władzy w strefie o szerokości 16 km po obu stronach, kwota 10 000 000 dolarów rekompensaty dla Panamy) – (18.XI.). Nagrody Nobla (literatura – BJØRNSTJERNE BJØRNSON (Norwegia), fizjologia i medycyna – NIELS RYBERG FINSEN (Dania), fizyka – (1/2) BECQUEREL (Francja) i CURIE (Francja) wraz ze SKŁODOWSKĄ-CURIE (Polska), pokojowa – WILLIAM RANDAL CREMER (Wielka Brytania), chemia – SVANTE AUGUST ARRHENIUS (Szwecja)) – (10.XII.). Oświadczenie szefa japońskiego sztabu generalnego, OJAMY o pełnej gotowości bojowej Japonii, nasilenie się nastrojów antyrosyjskich (m.in. powstanie Stowarzyszenia Antyrosyjskiego Tairo-dosikai). Zakaz połowów wielorybów w strefie przybrzeżnej wód Norwegii (na 15 lat) – (15.XII.). Pierwsze przeloty samolotem z silnikiem spalinowym (bracia ORVILLE i WILBUR WRIGHT) w Kitty Hawk (USA) – (17.XII.). „Zew krwi” LONDONA. Wizyta wicekróla Indii, CURZONA w emiratach nad Zatoką Perską. Rozwój przemysłowy: Francja – 3 mln t wytopu żelaza, 2,2 mln t wytopu stali, 35,9 mln t wydobywania węgla. Protektorat brytyjski nad Suazi w Afryce płd. (do 1968). ALFRED DEAKIN premierem Australii (do 1904). Krótkie rządy RAIMUNDO FERNÁNDEZA VILLAVERDY w Hiszpanii, ANTONIO MAURA Y MONTOMER nowym premierem (do 1904). HAGERUP premierem Norwegii (do 1905). Krótka władza WOSS Y GILL w Dominikanie, CARLOS MORALES LANGUASCO nowym prezydentem (do 1906). PEDRO JOSÉ ESCALÓN prezydentem Salwadoru (do 1907). MANUEL BONILLA prezydentem Hondurasu (do 1907). BATTLE Y ORDÓÑEZ prezydentem Urugwaju (do 1907). CANDAMO prezydentem Peru (do 1904). Śmierć PAULA GAUGUINA – malarza francuskiego (Faa Theihe, Wizja po kazaniu), ROBERTA PLANGUETTA – kompozytora francuskiego, THEODORA MOMMSENA – historyka niemieckiego, HUGO WOLFA – kompozytora austriackiego, HERBERTA SPENCERA – filozofa angielskiego (Principles of Psychology).</i></p>

1904 - 1905	<u>WOJNA ROSYJSKO-JAPOŃSKA.</u>
1904	<p>Antyniemiecka rewolta Hererów, Hotentotów (do 1907) i Namów (do 1905) w Afryce Płd-Zach. (Namibia) – (I.). <u>Groźba japońska dla Rosji (13.I.), upadek rokowań japońsko-rosyjskich w sprawie podziału stref wpływów w Mandżurii i Korei (6.II.). Wielki pożar miasta Baltimore (USA) – (7.II.). Atak eskadry japońskiej pod wodzą HEIHATIRO TOGO na okręty rosyjskie w Port Artur (8.II.), wypowiedzenie wojny Rosji przez Japonię, zniszczenie rosyjskich okrętów w porcie Inczhon (Korea) – (10.II.), działania wojenne na Płw. Liaotung i w rejonie Mukdenu (do 1905).</u> Pożyczka francuska dla Maroka w wysokości 60 000 000 franków (oddanie jako zastawu komór celnych). Koncesja brytyjska na wydobycie soli w Egipcie. Rozszerzenie działalności ustawy o tajemnicy państwowej i reforma wyższych uczelni w Indiach Bryt. Zakończenie antyholenderskich walk partyzanckich na Sumatrze (Atjeh). Założenie organizacji socjaldemokratycznej „Gummet” w Baku. Pacyfikacja Madagaskaru przez siły francuskie. Powstanie aratów w Mongolii. Japoński przekład „Manifestu Komunistycznego”. Strajk generalny w Barcelonie, strajki i starcia (II.). Protokół między Koreą a Japonią (uprawnienie do okupacji dowolnej części Korei przez wojska japońskie oraz kontrola nad polityką zagraniczną i finansami) – (23.II.). Tajny układ w Sankt Petersburgu (Rosja, Austro-Węgry, Turcja, Serbia, Niemcy, Dania, Rumunia, Szwecja, Norwegia, Bułgaria) w sprawie eliminacji ruchu anarchistycznego (14.III.). Opublikowanie pierwszego kolorowego zdjęcia (Daily Illustrated Mirror) – (22.III.). Rozbicie Hererów w bitwie pod Okaharui przez Niemców (2.IV.). Układ brytyjsko-francuski tzw. Entente cordiale (rozgraniczenie wpływów w Afryce (przyłączenie do posiadłości Francji wyspy Los k/Gwinei), rezygnacja Francji z przywileju połowów k/Nowej Fundlandii, zaakceptowanie wejścia Egiptu do brytyjskiej i Maroka do francuskiej strefy wpływów) – (8.IV.). <u>Wejście flagowego okrętu floty rosyjskiej na Dalekim Wschodzie „Pietropawłowsk” na minę i jego zatonięcie (13.IV.), blokada Port Artur przez flotę japońską (20.IV.).</u> Otwarcie wystawy światowej w Saint Louis (30.IV.). JOHN CHRISTIAN WATSON premierem Australii (IV-VIII.), wprowadzenie ustawodawstwa robotniczego i obowiązku szkolnego w kraju. <u>Ofensywa japońska na Port Artur (V.), desant armii japońskiej (KUROKI) w Korei, przejście oddziałów przez rzekę Jalu i działania wojenne na Płw. Kwantung.</u></p> <p>Założenie Międzynarodowej Federacji Piłkarskiej w Paryżu (FIFA) przez Francję, Belgię, Hiszpanię, Danię, Niemcy, Holandię, Szwajcarię i Szwecję (21.V.). Umowa między Wielką Brytanią a Brazylią (uregulowanie granicy Gujany Brytyjskiej) – (15.VI.). Zamach na generał-gubernatora Finlandii – NIKOŁAJA BOBRIKOWA w Helsinkach (16.VI.). Wizyta EDWARDA VII w Niemczech (25-30.VI.). Igrzyska III Olimpiady w Saint Louis (zwycięzca maratonu: THOMAS HICKS (USA), klasyfikacja medalowa: 1. USA (78 złotych, 88 srebrnych, 72 brązowe, łącznie 238 medali), 2. Niemcy (5 złote, 5 srebrne, 5 brązowe, łącznie 15 medali), 3. Kuba (5 złotych, 3 srebrne, 3 brązowe, łącznie</p>

11 medali) – (1.VII.-23.XI.). Protesty antywojenne w Warszawie (22.VII.). Zamach w Moskwie na rosyjskiego min. spraw wewnętrznych, WIACZESŁAWA PLEHWE (JEGOR SAZANOW) – (28.VII.). Zawarcie traktatu handlowego między Niemcami a Rosją (28.VII.). Zerwanie stosunków dyplomatycznych z papieżem przez Francję (29.VII.). Brytyjska ekspedycja wojskowa (YOUNGHUSBAND) do Tybetu, wkroczenie do Lhasy (3.VIII.), masakra Tybetańczyków. Rozbicie floty Rosji przez Japończyków w bitwie morskiej pod Port Arturem (10.VIII.). ARTHUR BARCLAY prezydentem Liberii (do 1910). VI Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Amsterdamie (strajk powszechny jednym z środków walki, problem rewizjonizmu i kolonializmu) – (14-20.VIII.). Utworzenie Stowarzyszenia Robotników Fabrycznych Miasta Sankt Petersburga (pop JERZY GAPON). GEORGE HOUSTON REID premierem Australii (do 1905). Zwycięstwo armii japońskiej nad wojskami rosyjskimi (KUROPATKIN) pod Liaojangiem (30.VIII.), wycofanie się Rosjan na tereny Mandżurii. Uzależnienie Tybetu przez Wielką Brytanię (traktat handlowy), oficjalny protest Chin (7.IX.). Strajk generalny we Włoszech (IX.). Nasilenie walk między Hotentotami a siłami niemieckimi w Afryce Płd-Zach. (X.). Układ holendersko-portugalski (uregulowanie granicy na wyspie Timor) – (4.X.). Traktat francusko-hiszpański w sprawie Maroka (7.X.). Epidemia cholery na Zakaukaziu. Traktat handlowy niemiecko-rumuński (8.X.). Bitwa nad rzeką Sza-ho – zwycięstwo Rosji nad Japonią (18.X.). Klęska Hotentotów w bitwie z armią niemiecką pod Warmbad (28.XI.). Fala demonstracji antyrosyjskich w Warszawie (X-XI.). Obrady zjazdu ziemstw w Rosji (żądanie reform państwa) – (XI-XII.). „Przygody Piotrusia Pana” JAMESA MATTHEW BARRIE. Ustalenie supremacji mocarstw europejskich w Wenezueli, rewizja granic Gujany Bryt. na korzyść Wielkiej Brytanii. Układy o uregulowaniu granicy brazylijskiej Amazonii między Brazylią a Peru i Kolumbią. Nagrody Nobla (fizyka – JOHN WILLIAM STRUTT (Wielka Brytania), literatura – (1/2) JOSÉ ECHEGARAY Y EIZAGUIRRE (Hiszpania) i FRÉDÉRIC MISTRAL (Francja), fizjologia i medycyna – IWAN PAWŁOW (Rosja), pokojowa – Instytut Prawa Międzynarodowego, chemia – sir WILLIAM RAMSAY (Wielka Brytania) – (10.XII.). Zniesienie prawa weta i zagrożenie kardynałom sankcjami przewidzianymi w prawie kanonicznym przez papieża PIUSA X (11.XII.). Ukaz MIKOŁAJA II „O perspektywach udoskonalenia porządku państwowego” w Rosji (nikle zmiany w ziemstwach) – (25.XII.). 414 strajków w Austrii. Wynalazek lampy elektronowej (sir JOHN AMBROSE FLEMING). ISMAEL MONTES GAMBOA prezydentem Boliwii (do 1909). JOSÉ PARDO BARREDA prezydentem Peru (do 1908). JAHJA AL-MUTAWAKKIL sultanem Jemenu (do 1948). JUAN BAUTISTA GAONA prezydentem Paragwaju (do 1905). SISOVATH królem Kambodży (do 1927). DE AZCARRAGA Y PALMERO premierem Hiszpanii (do 1905). GUERRERO prezydentem Panamy (do 1908). RAFAEL REYES prezydentem Kolumbii (do 1909). MANUEL QUINTANA prezydentem Argentyny (do 1906). SISAVANGVONG

	<p>królem Luang Prabang (do 1959). Śmierć TEODORA HERZLA – dramaturga żydowskiego, ANTONIEGO CZECHOWA – pisarza rosyjskiego (Mewa, Wujaszek Wania, Trzy siostry), FRIEDRICH SIEMENSA – przemysłowca niemieckiego, sir HENRY’EGO MORTONA STANLEY’A – podróżnika walijskiego, ANTONINA DVOŘAKA – kompozytora czeskiego.</p>
1905 - 1907	<u>REWOLUCJA ROSYJSKA.</u>
1905	<p><u>Kapitulacja rosyjskiej twierdzy Port Artur przed armią japońską (2.I.).</u> <u>Strajk robotniczy w Zagłębiu Ruhry o 8-godzinny dzień pracy i podwyżkę płac (7.I.-19.II.).</u> <u>Rozwój przemysłowy: Niemcy – 10,8 mln t wytopu żelaza, 10 mln t wytopu stali, 173,8 mln t wydobywania węgla.</u> <u>Początek strajku robotniczego w Zakładach Putiłowskich (GAPON) w Sankt Petersburgu (16.I.), tzw. „Krwawa Niedziela” (pokojowa procesja robotnicza z ikonami w rękach brutalnie rozpedzona przez policję i wojsko, ponad 1000 zabitych i kilka tysięcy rannych na trasie pochodu) – (22.I.), ucieczka GAPONA za granicę.</u> <u>Traktat handlowy między Niemcami a Austro-Węgrami (25.I.).</u> <u>Ogłoszenie strajku powszechnego w Królestwie Polskim (27.I.), strajk szkolny w Warszawie (28.I.).</u> <u>Zaburzenia rewolucyjne w Finlandii, strajk górniczy na Górnym Śląsku (31.I.-20.II.).</u> <u>Pochód patriotyczny w Krakowie (2.II.).</u> <u>Niepokoje w Argentynie (II.).</u> <u>Wprowadzenie tzw. stanu „wzmocnionej ochrony” w Królestwie Polskim (14.II.),</u> <u>zamach eserowca IWANA KALAJEWA na generał-gubernatora Moskwy wlk. księcia SERGIUSZA (17.II.).</u> <u>Bitwa pod Mukdenem w Mandżurii – zwycięstwo Japonii nad Rosją (21.II.-10.III.).</u> <u>Strajk górniczy w Belgii (II.).</u> <u>Strajk kolejarzy w Rosji (II.).</u> <u>Wprowadzenie stanu wyjątkowego w Królestwie Polskim (27.II.).</u> <u>Żądanie przeprowadzenia uzupełnienia mobilizacji w Japonii o 250 tys. żołnierzy (OJAMA) – (III.).</u> <u>Ogłoszenie przez MIKOŁAJA II reskryptu zapowiadającego stworzenie parlamentu (Dumy Państwowej) i trwania samowładczej formy rządu w Rosji (3.III.),</u> <u>fala wystąpień chłopskich w kraju (III-XI.).</u> <u>Zajęcie Mukdena przez wojska japońskie (10.III.).</u> <u>Rozdział Kościoła od państwa we Francji (12.IV.).</u> <u>Ogłoszenie konstytucji w Transwalu (prawa wyborcze tylko dla białej ludności) – (25.IV.).</u> <u>Powstanie Francuskiej Partii Socjalistycznej.</u> <u>Ogłoszenie najwyższego ukazu o tolerancji religijnej w Rosji (30.IV.).</u> <u>Cofnięcie francuskiej koncesji na budowę linii kolejowej w Etiopii.</u> <u>I kryzys marokański (do 1906), misja francuska do Maroka w sprawie organizacji policji, kontroli nad bankiem państwowym i uzyskania koncesji kolejowych i górniczych,</u> <u>kontrakcja Niemiec – wizyta WILHELMA II (żądanie równych praw co do penetracji gospodarczej Maroka).</u> <u>Powstanie Towarzystwa Badania Ustroju Konstytucyjnego w Seulu (V.).</u> <u>100 ofiar demonstracji robotników w Warszawie (1.V.), zamieszki w innych miastach Rosji, pogrom Żydów w Żytomierzu (7.V.),</u> <u>utworzenie pierwszej Rady Delegatów Robotniczych w Iwano-Wozniesieńsku (25.V.).</u> <u>Kłeska Rosji w bitwie morskiej z flotą japońską pod wyspą Cuszimą (27-28.V.),</u> <u>prośba Japonii do USA o mediację w rokowaniach z Rosją (31.V.).</u> <u>Dwa nieudane zamachy Polaków na generał-gubernatora Warszawy, KONSTANTEGO</u></p>

MAKSYMOWICZA (V-VI.). Zerwanie więzi ze Szwecją uchwałą parlamentu Norwegii (7.VI.). Rozpoczęcie mediacji w sporze japońsko-rosyjskim przez USA (8.VI.). Powstanie „łódzkie” (22-27.VI.), bunt marynarzy rosyjskich na pancerniku „Księżę Potiomkin Taurydski” w Odessie (28.VI.), rozruchy we wszystkich portach Rosji (29.VI.). Powstanie Zjednoczonej Rewolucyjnej Ligi Chin (unia Stowarzyszenia Odrodzenia Chin, Związku Wskrzeszenia Chwały Chin, Stowarzyszenia Odnowy Chin i organizacji rewolucyjnej z prowincji Czekiang i Kiangsu) pod wodzą SUN JAT-SENA w Tokio (formuła 3 zasad: nacjonalizmu (obalenie obcej dynastii mandżurskiej), władzy ludowej (likwidacja monarchii, utworzenie republiki), dobrobytu ludu (zrównanie praw do ziemi), rola organu prasowego „Min Pao”. Restytuowanie polskiego szkolnictwa na terenie zaboru rosyjskiego (2.VII.). Załoga „Potiomkina” w Rumunii (8.VII.). Otwarcie Konferencji Pokoju i Braterstwa między Narodami w Konstancji (Niemcy) – (VII.). Zjazd przedstawicieli ziemstw i miast w Moskwie (projekt konstytucji dla Rosji) – (14.VII.). Obwieszczenie władz brytyjskich o planowanym podziale Bengalu w Indiach (VII.). Nieudany zamach na sultana Turcji, ABDÜLHAMIDA II w Stambule (21.VII.). Traktat brytyjsko-japoński o strefach wpływów w Azji (12.VIII.). Pogrom ludności żydowskiej w Białymstoku (12.VIII.). Założenie Ogólnorosyjskiego Związku Chłopskiego (14.VIII.), ogłoszenie carskiego manifestu o powołaniu tzw. Dumy Państwowej (bułyginowskiej) – (19.VIII.). Spotkanie MIKOŁAJA II z WILHELMEM II w Björkö na wybrzeżu fińskim (23.VIII.). Rozmowy rosyjsko-japońskie (VIII-IX.). Rzeź Ormian w Baku. Początek ruchu swadeszi w Indiach (bojkot brytyjskich towarów, demonstracje w Kalkucie) – (VIII.). Pokój rosyjsko-japoński w Portsmouth (uznanie Korei za japońską strefę wpływów, Płw. Liaotung wraz z Port Artur oraz pld. Sachalin dla Japonii, prawo połowów ryb na rosyjskich wodach terytorialnych) – (5.IX.), akcje protestacyjne w Japonii z powodu warunków pokojowych (IX.). Wejście w życie ustawy o podziale Bengalu (na część zach. – Bihar i Orissa, i wsch. – Assam), demonstracje w Kalkucie (15.X.). Wybuch strajku kolejowego w Rosji (25.X.). Rozwiązanie unii norwesko-szwedzkiej (27.X.), linia Sonderburg-Glücksburg w Norwegii (do dzisiaj), HAAKON VII królem (do 1957). Manifest MIKOŁAJA II o zwołaniu pierwszego w historii Rosji parlamentu – Dumy Państwowej (30.X.), WITTE pierwszym premierem Rosji (do 1906), powrót GAPONA do Rosji (X.). Założenie Klubu Koreańskiego (XI.). Fala strajków w Bombaju. Założenie Tajnego Komitetu w Teheranie (Endżuman Machfi) przez panislamistów. Nasilenie się ruchu chłopskiego na Jawie (Hol. Indie Wsch.). Antyniemiecki bunt madzi-madzi w Tanganice (do 1907). Bojkot towarów amerykańskich w pld-wsch. Chinach. Pogrom Żydów w Odessie (ponad 1000 ofiar) – (8.XI.). Powstanie Partii Republikańskiej w Tunisie. Mnich GRIGORIJ RASPUTIN po raz pierwszy na dworze carskim (14.XI.). Układ japońsko-koreański (zgoda Korei na objęcie ją japońskim protektoratem, generalny rezydent (ITO) w Korei) – (17.XI.), oburzenie w Korei, bunt kupców

seulskich, walka partyzancka Ypiong z wojskami japońskimi. Cesja części terenów wenezuelskiej Amazonii na rzecz Brazylii. Założenie ruchu Sinn Fein w Irlandii (ARTUR GRIFFITH). Bunt rosyjskich marynarzy w Sewastopolu (26.XI.). Wzrost cen tkanin indyjskich o 8% i spadek cen tkanin brytyjskich o 25% (do 1907). Odkrycie fotonów i przedstawienie teorii względności (ALBERT EINSTEIN).

Prawo zakupu lub dzierżawy wszelkiego rodzaju gruntów dla brytyjskiej administracji Sudanu. Kres cenzury rewolucyjnej ogólnej i religijnej na wszelkie utwory w Rosji (7.XII.). Nagrody Nobla (fizjologia i medycyna – KOCH (Niemcy), fizyka – PHILIPP VON LENARD (Niemcy), literatura – SIENKIEWICZ (Polska), chemia – ADOLF VON BAEYER (Niemcy), pokojowa – BERTHA VON SUTTNER (Austria)) – (10.XII.). Ogłoszenie stanu wojennego w Królestwie Polskim (23.XII.), powstanie moskiewskie (23-31.XII.). Tworzenie się koła indyjskich emigrantów w Paryżu i Londynie (do 1907). Wzrost liczby mechanicznych warsztatów tkackich w Japonii z 5700 do 20 600 (do 1912). Rozruchy w Anatolii. „Biały Kiel” LONDONA. 385 karteli i syndykatów w Niemczech. Założenie Livingstone w Kongu przez Belgów. Demonstracje w Teheranie (żądania dymisji premiera EBN AD-DOULEGO, zwolnienia NAUSSA, powołanie zgromadzenia doradczego, zwołania medżlisu (parlamentu) i ogłoszenia konstytucji), progresja ruchu niezadowolonych na Tabriz, Isfahan i Sziraz, kryzys polityczny w Persji (do 1906). Przejęcie pld-wsch. Nowej Gwinei od Wielkiej Brytanii przez Australię. Zajęcie przez powstańców filipińskich wielkiego ośrodka prowincjonalnego Montelban. Pierwszy przelot samolotem ponad 30 min. (ORVILLE WRIGHT). Suma strajków w wybranych krajach świata: Rosja – 8163, Królestwo Polskie – 5837, Francja – 830, Austria – 686, Włochy – 628, Wielka Brytania – 358, Hiszpania – 153, Belgia – 133, Dania – 63, Bułgaria – 49, Japonia – 19. Pierwszy udany lot na aparacie silnikowym (FERDINAND FEBER). Zajęcie okręgu mehabackiego k/jez. Urmia przez Turcję. Założenie Narodowej Demokracji (ROMAN DMOWSKI). Pierwsze legalne partie w Rosji: Związek 17 Października (hr. PIOTR HEYDEN, ALEKSANDER GUCZKOW, DYMISTR SZYPOW), Partia Konstytucyjno-Demokratyczna (FIODOR RODICZEW, PAWEŁ MILUKOW, STRUVE, WASYL MAKŁAKOW, IWAN PIETRUNKIEWICZ), Partia Pracy (trudowicy). Sfałszowanie „Protokołów Mędrców Syjonu” w Paryżu przez rosyjską Ochronę.

Interwencja USA w Dominikanie (wysłanie urzędników podatkowych). Druga fala uchodźców żydowskich do Palestyny (do 1914), wskutek pogromów w Rosji. Plan SCHLIEFFENA w Niemczech. THEODOR HERMANN DE MEESTER premierem Holandii (do 1908). Bar. GAUTSCH premierem Austrii (do 1906). Sir HENRY CAMPBELL-BANNERMAN premierem Wielkiej Brytanii (do 1908). DEAKIN premierem Australii (do 1908). HANS CHRISTIAN CHRISTIANSEN premierem Danii (do 1908). WILHELM IV wielkim księciem Luksemburga (do 1912). CECILIO BÁEZ prezydentem Paragwaju (do 1906). PETER CHRISTIAN HARSLEB MICHELSEN premierem Norwegii (do 1907). LIZARDO

	<p>GARCÍA prezydentem Ekwadoru (do 1906). ROUVIER premierem Francji (do 1906). Krótkie rządy JANA OLAVA RAMSTEDTA i CHRISTIANA LUNDEBERGA w Szwecji, KARL ALBERT STAAFF nowym premierem (do 1906). Krótkie rządy VILLAVERDY i EUGENIO MONTERO RIOSA w Hiszpanii, SIGISMONDO MORET Y PRENDERGAST nowym premierem (do 1906). LETSIE II królem Lesotho (do 1913). Ogłoszenie konstytucji w Czarnogórze. Powstanie Międzynarodowej Federacji Lotniczej w Paryżu. Śmierć JULESA VERNE'A – pisarza francuskiego LEWISA WALLACE'A – pisarza amerykańskiego.</p>
<p>1906</p>	<p>Konferencja międzynarodowa na temat statusu Maroka w Algeciras (gwarancja niezależności Maroka przy uznaniu szczególnych interesów Francji, ogłoszenie równości gospodarczej państw i wspólnego udziału w marokańskim banku państwowym, koncesjach kolejowych i górniczych, zablokowanie niemieckich roszczeń do tego kraju) – (16.I.-7.IV.). Pierwszy masowy strajk polityczny przeciw przewidywanym ograniczeniom prawa wyborczego w Niemczech w Hamburgu (17.I.). <u>Zaburzenia w Królestwie Polskim (Warszawa, Łódź) – (22, 26.I.)</u>. Zatarg graniczny Gwatemali z Salvadorem. Zapoczątkowanie inwentaryzacji dóbr kościelnych we Francji (31.I.). Pierwszy nowoczesny okręt liniowy HMS „Dreadnought” (II.). 10 antyrządowych akcji zbrojnych w Chinach (do 1911), m.in. powstanie górnicze w ośrodku P'ingsiang. Encyklika papieska „Vehementer Nos” (11.II.). Powstanie Partii Socjalistycznej w Japonii (Nihonsia Kaito). Założenie japońskiej spółki Południowomandzurskiej Kolei Żelaznej. Powołanie japońskiej rezydentury generalnej w Korei i jej kontrola nad marionetkowym rządem LI WAN JONA (II.). Lord MINTO wicekrólem Indii (do 1910). Strajki robotnicze w Bengalu Bryt. (Kalkuta). Nasilenie się tzw. ruchu swadeszi w Indiach Bryt. (Maharasztra, Bengal, Pendżab), utworzenie nielegalnej organizacji rewolucyjnej Anushilon Shomiti (Stowarzyszenie Postępu), znaczenie gazet „Dżugantar” i „Bande Mataram”. Antychińskie powstanie mongolskie (BAIR, TOGTOCHO-TAIDŹI) w Mongolii Zewnętrznej. <u>Ogłoszenie w Rosji tymczasowych przepisów o związkach i stowarzyszeniach pozwalających m.in. na zalegalizowanie związków zawodowych, pozostanie przy decydującym głosie cara, określenie wyborów do instytucji Dumy Państwowej (17.III.)</u>. Bunt aratów pod wodzą AJUSZEGO w Mongolii (do 1908). Wodowanie krążownika pancernego SMS „Scharnhorst” (III.). Założenie przemysłu tworzyw sztucznych (BAEKELAND). <u>Zamordowanie popa GAPONA (za zdradę) w Sankt Petersburgu (7.IV.)</u>. Bunt antyjapońskie w Korei (do 1910). Trzęsienie ziemi i wielki pożar w San Francisco, początek całkowitej przebudowy miasta (18.IV.). Traktat w sprawie skanalizowania rzeki Men między Prusami, Bawarią, Badenią oraz Hesją – (21.IV.). Powstanie Towarzystwa Umocnienia Korei (PAK YN SIK, CZANG DZI JON) – (IV.). „Międzyolimpiada” tzw. igrzyska interwałowe w Atenach. Traktat brytyjsko-chiński w sprawie Tybetu (uznanie brytyjskiej kontroli nad tym terytorium) – (27.IV.). <u>Koniec cenzury na pozostałe wydawnictwa w Rosji (9.V.)</u>.</p>

zdymisjonowanie WITTEGO, IWAN GOREMYKIN premierem (V-VII.), rozpoczęcie obrad I Dumy (10.V.). Powstanie organizacji rewolucyjnej Dżanwerir w Erzurum w Turcji (V.). Nieudany zamach na hiszpańską parę królewską (ALFONS XIII i WIKTORIA EUGENIA) w Madrycie (31.V.). Wodowanie niemieckiego krążownika pancernego SMS „Gneisenau” (VI.). Pogrom Żydów w Białymstoku (14-16.VI.). Pierwszy wyścig samochodowy w Le Mans (26.VI.). Początek regularnych rejsów statków niemieckich z Hamburga do Zatoki Perskiej. Zaburzenia w armii tureckiej. Denszewajska kaźń w Egipcie (VI.), fala oburzenia społecznego – demonstracje antybrytyjskie w kraju (do 1907). Represje brytyjskie wobec ludności w Bugandzie. Ogłoszenie szerokiej autonomii dla Finlandii (3.VII.). Ostateczna rehabilitacja DREYFUSA we Francji. Utworzenie probrytyjskiej Partii Narodowej (ELDON GORST) i Partii Reform (CROMER) w Egipcie, wzrost sił opozycyjnych w kraju. Wojna celna między Serbią a Austro-Węgrami zw. wojną świnią (nałożenie wysokich cel) – (do 1911). Ustawa o dziesięciogodzinnym dniu roboczym i dniu wolnym w niedzielę (brak płatnych urlopów) we Francji. Rozwiązanie I Dumy przez MIKOŁAJA II w Rosji (22.VII.), PIOTR STOŁYPIN nowym premierem (do 1911), nasilenie akcji terrorystycznych przez eserowców wobec działaczy państwowych. Pogromy Żydów w Odessie (VII.). Encyklika papieska „Pieni l’animo” (28.VII.). Progres kryzysu politycznego w Persji, dymisja AD-DOULEGO, NASROLLAH-CHAN MOSZIR premierem kraju (do 1907). Edykt szacha Persji o wprowadzeniu konstytucji (5.VIII.). Encyklika papieska „Gravissimo officii munero” (10.VIII.). Ogłoszenie w Królestwie Polskim prawa o sądach pol. (pozwolenie na skazanie i stracenie oskarżonego w ciągu 24 godz.). Fiasko zamachu na generał-guber. Warszawy, GIEORGIJA SKAŁONA w Warszawie (18.VIII.). Nieudany zamach na STOŁYPINA w Sankt Petersburgu (25.VIII.). Zamach na tymczasowego generał-gubernatora Warszawy NIKOŁAJA WONLARLARSKIEGO w Warszawie (27.VIII.). Pierwsza udana łączność radiofoniczna (REGINALD AUBREY FESSENDEN). Strajk powszechny w Tabriz (IX.), zatwierdzenie nowej ordynacji wyborczej do parlamentu przez szacha (9.IX.). Pogrom Żydów w Siedlcach (8-10.IX.). Strajk robotniczy w Łodzi (X.). Początek obrad pierwszego parlamentu w historii Persji (7.X.), reformy (odrzućenie pożyczki zagranicznej, praca nad konstytucją, maksymalne ceny zboża, dyskusja nad projektem organizacji Narodowego Banku Perskiego) – (X-XII.). Pierwszy przelot samolotowy w Europie (odległość 40 m na wyspie Lindholm – Duńczyk ELLEHAMMER) – (12.X.). Pierwszy przelot samolotowy w Europie na odległość ponad 100 m (Brazylijczyk ALBERTO SANTOS DUMONT przelatuje na samolocie własnej konstrukcji 220 m) – (26.X.). Dekret o prawie występowania chłopów wraz z danym uprawianym nadziałem ziemi ze wspólnot gminnych w Rosji (6.XI.). Rozłam w Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS-Lewica i PPS-Frakcja Rewolucyjna) – (19-25.XI.). Nagrody Nobla (fizyka – JOSEPH JOHN THOMSON (Wielka Brytania), literatura – GIOSUÈ CARDUCCI (Włochy), fizjologia i medycyna –

SANTIAGO RAMÓN Y CAJAL (Hiszpania) i CAMILLO GOLGI (Włochy), chemia – HENRI MOISSAN (Francja), pokojowa – ROOSEVELT (USA)– (10.XII.). Powstanie hinduskiej organizacji „Sri Bharat dharma mandal” (Stowarzyszenie Wielkiej Religii Indii). Powstanie Ligi Muzułmańskiej w Dhace (Bengal). Porozumienie między Wielką Brytanią, Francją i Włochami w sprawie zachowania politycznego i terytorialnego status quo w Etiopii i nieingerencji w wewnętrzne sprawy tego kraju (bryt. strefa wpływów – dorzecze górnego biegu Nilu oraz okolice jez. Tana, fr. – strefa linii kolejowej, wł. – strefa między Erytreą a Somali) – (13.XII.). Wybudowanie pierwszego okrętu podwodnego „U-1” (14.XII.). Ogłoszenie konstytucji w Persji (30.XII.). Nowe Hebrydy kondominium francusko-brytyjskim (do 1980). Suma strajków w danych krajach świata: USA - 3655, Niemcy – 3626, Królestwo Polskie – 3505, Rosja – 2609, Francja – 1309, Austria – 1083, Szwecja – 290, Belgia – 207, Argentyna – 170, Japonia – 13. Tygodnik „Proletarij” w Finlandii, Genewie i Paryżu (do 1909). Interwencja amerykańska na Kubie i okupacja wyspy (do 1909). Wprowadzenie samorządu wewnętrznego dla Transwalu. Założenie Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego i Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Założenie Instytutu Oceanograficznego w Paryżu. Założenie Partii Pracy (Labour Party) w Wielkiej Brytanii. Krótkie rządy JOSÉ LÓPEZA DOMINGUEZA i MORETA Y PRENDERGASTA w Hiszpanii, ANTONIO AGUILAR Y CORREA mar. DE LA VEGA DE ARMIJO nowym premierem (do 1907). Przyznanie praw wyborczych kobietom w Finlandii. ARVID LINDMAN premierem Szwecji (do 1911). ARMAND CLEMENT FALLIÈRES prezydentem Francji (do 1913). JOSEPH WARD premierem Nowej Zelandii (do 1912). Krótkie rządy FERDINANDA SARRIÉNA we Francji, GEORGES CLEMENCEAU nowym premierem (do 1909). FRYDERYK VIII królem Danii (do 1912). MOHAMMAD V AN-NASIR bejem Tunisu (do 1922). CLETO GONZÁLEZ VÍQUEZ prezydentem Kostaryki (do 1910). Krótkie rządy księcia KONRADA HOHENLOHE w Austrii, VLADIMIR BECK nowym premierem (do 1908). AFFONSO AUGUSTO MOREIRA PENA prezydentem Brazylii (do 1909). BENIGNO PERREIRA prezydentem Paragwaju (do 1908). RAMÓN CÁCERES prezydentem Dominikany (do 1911). ALFARO prezydentem Ekwadoru (do 1911). JOSÉ FIGUEROA ALCORTA prezydentem Argentyny (do 1910). Wyprawa duńska (MYLIUS-ERICHSEN) w głąb terytorium Grenlandii (do 1907). Kanadyjska wyprawa badawcza (VILHJÁMUR STEFÁNSSON) do wybrzeży Morza Beauforta od ujścia rzeki Mackenzie po Alaskę (do 1907). PEDRO MONTT prezydentem Chile (do 1910). Nieudana próba zdobycia bieguna północnego (PEARY). Śmierć PIERRE’A CURIE – fizyka francuskiego, PAULA CÉZANNE’A – francuskiego malarza, HENRIKA IBSENA – dramaturga norweskiego (Peer Gynt, Dom lalki, Nora, Upiory, Dzika kaczka, Oblubienica morza, Mistrz Solness, Wróg ludu, Hedda Gabler), ALFREDA STEVENSA – malarza belgijskiego, LUDWIGA BOLTZMANN – fizyka

	<i>austriackiego.</i>
1907	<p>Rozwój przemysłowy: USA – 25,7 mln t wytopu żelaza, 23,3 mln t wytopu stali, 428,9 mln t wydobywania węgla. MOHAMMAD ALI szachem Persji (do 1909), połączenie wojsk rządowych wobec rozruchów rewolucyjnych (I-II.). Ustawa o wolności zgromadzeń we Francji (30.I.). Ruch protestacyjny wobec poczynań rządu perskiego w Tebrizie, Isfahanie, Reszcie i Teheranie, zdymisjonowanie Belgów NAUSSA i PREEMA oraz wydanie zgody przez MOHAMMADA ALI na wprowadzenie konstytucji, ruch antybrytyjski w Isfahanie, Buszirme i Szirazie, powstania chłopskie w kraju (Maku, Tatysz, Gilan, Kuczun, Sistan, Isfahan), strajki robotnicze i urzędnicze, reformy parlamentu (zmniejszenie poborów dygnitarzom i wydatków na utrzymanie dworu władcy, likwidacja noszenia tytułów, walka z korupcją), powstanie pierwszych w Persji organizacji robotniczych i związków zawodowych. <u>Strajki i manifestacje w większości miast Królestwa Polskiego (I-V.)</u>. Misja etiopska do Niemiec, Austro-Węgier, Włoch i Turcji. Kres ruchu partyzanckiego na Filipinach, utworzenie Partii Postępowej (proamerykańska) i Narodowej. Zniesienie ślubów cywilnych w Hiszpanii (1.III.). <u>Otwarcie obrad II Dumy w Rosji (5.III.)</u>. Kongres ruchu młodotureckiego w Paryżu (przygotowania do powstania zbrojnego w kraju). Założenie stanu Oklahoma w USA. Zamach na premiera Bułgarii, NIKOŁAJA PETKOWA w Sofii (11.III.). Wybuch na francuskim pancerniku „Jena” (118 ofiar) – (12.III.). Kobiety w parlamencie Finlandii. Zabójstwo francuskiego lekarza w Marrakeszu, okupacja okręgu Udżdy we wsch. Maroku przez Francuzów. Wojna między Nikaragwą a Hondurasem. Ustawa o prowincjonalnych i obwodowych endżumanach (samorządach) w Persji, AMIN ES-SOLTAN premierem kraju (IV-VIII.), kontrakcja rządowa w Araku, Kumie, Maku, Karadagu, Teheranie i Szirazie. Strajki protestacyjne w Pendżabie, Rawalpindi i Bengalu (LAL LAJPAT RAI, ADJIT SINGH), rola tajnego stowarzyszenia Bande Mataram Szomprodai (IV-V.). Założenie Partii Młodotunezyjskiej. Odmowa podpisania przez szacha Persji uzupełniających praw zasadniczych do konstytucji, masowe demonstracje w Teheranie, strajk powszechny w Tebrizie (V.). Układ niemiecko-francuski o ochronie własności intelektualnej (11.V.). VII Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Stuttgarcie (walka z militarystką). <u>Krach spisku antycarskiego w Rosji (14.V.)</u>. <u>Żądanie pozbawienia przez Dumę nietykalności poselskiej za rzekome przygotowanie spisku wojskowego członków partii socjaldemokratycznej (1.VI.)</u>, <u>rozwiązanie II Dumy przez cara MIKOŁAJA II (3.VI.)</u>, <u>koniec rewolucji w Rosji, zmiana prawa wyborczego kosztem chłopów i robotników</u>. Konwencja francusko-japońska w sprawie Chin (10.VI.). II Konferencja pokojowa w Hadze (pokojowe załatwianie sporów – zastąpienie konwencji z 1899 r., ograniczenie użycia siły celem ściągnięcia długów zawarowanych umową, prawa i zwyczaje prowadzenia wojny lądowej i morskiej, prawa i obowiązki mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej, problematyka podejmowania kroków nieprzyjacielskich, sprawa Korei) – (15.VI.-18.X.). Detronizacja</p>

KOJONGA w Korei wskutek działań Japonii, SUNJONG królem (do 1910), zawarcie układu z Japonią (całkowita władza nad Koreą w ręku japońskiego rezydenta generalnego) – (24.VI.), walki uliczne w Seulu, nieudana ofensywa powstańcza (LI IN JON) w płd. części kraju, rozwiązanie armii koreańskiej przez Japończyków. Ustawa o zgromadzeniach w Bengalu (rozpędzanie wieców, a także demonstracji). Ustanowienie samorządu wewnętrznego dla Oranii (1.VII.). Bojkot towarów japońskich w płd. części Chin (do 1908). Nieudany zamach na CABRERĘ w Gwatemali (5.VII.). Rozłam w Indyjskim Kongresie Narodowym na sesji w Suracie (ekstremiści i umiarkowani). Układ japońsko-rosyjski o podziale stref wpływów w Mandżurii i stref połowów ryb (28.VII.). Amnestia dla wszystkich skazanych w tzw. incydencie we wsi Denszawai w Egipcie. Zbombardowanie i zajęcie Casablanki w Maroku przez wojska francuskie wobec incydentu podczas budowy linii kolejowej (4.VIII.), powstanie plemion (do 1908). Ofensywa Hotentotów w Afryce Płd-Zach. (VIII.). Układy między Brazylią a Kolumbią o regulacji granicy brazylijskiej Amazonii. Spotkanie cesarza WILHELMA II z EDWARDEM VII w Kassel (14.VIII.). Zamach na premiera Persji, ES-SOLTANA w Teheranie (ABBAS AGA) – (18.VIII.). GUSTAW V królem Szwecji (do 1950). Konwencja brytyjsko-rosyjska w Sankt Petersburgu o strefach wpływów w Azji Środkowej, zakończenie formowania się bloku Trójporozumienia (bryt. strefa wpływów w Persji na płd. od linii Bandar Abbas-Kerman-Birdżand-Masik, ros. na płn. od linii Kasr-e-Szirin-Isfahan-Jezd-Zulfikar, terytorium między liniami neutralne, Afganistan w bryt. strefie wpływów, Tybet neutralny) – (31.VIII.), ostre protesty Persji i Afganistanu. Pogrom Żydów w Odessie (7.IX.). Uznanie ważności ślubów cywilnych przez papieża PIUSA X (7.IX.). Nadanie statusu dominium dla Nowej Zelandii (25.IX.). Podpisanie uzupełniających praw zasadniczych w Persji przez szacha (zasady równości obywateli wobec prawa, nietykalność osobista, ochrona własności, wolności słowa, stowarzyszeń i zgromadzeń, sądy świeckie i duchowne, trójpodział władz, rozległe uprawnienia dla monarchy), szytyzm religij państwową, powołanie 5-osobowej komisji wyższego duchowieństwa (wpływ na przyjęcie wszystkich innych ustaw) – (7.X.). III Duma w Rosji (do 1912) – (14.X.). Wprowadzenie testu na syfilis przez AUGUSTA VON WASSERMANN. Pierwsze udane transfuzje krwi. Początek produkcji pralek elektrycznych (firma Hurley Machine Co.). Zagwarantowanie niepodległości Norwegii (Niemcy, Rosja, Francja, Wielka Brytania) w Christianii (2.XI.). Pierwszy wzlot śmigłowca z silnikiem benzynowym (PAUL CORNU w Lisieux na wysokość 80 cm) – (13.XI.). Założenie Partii Ojczyzny (Hizb al-Watan) w Egipcie przez KAMILA (żądanie niepodległości kraju – zachowanie zwierzchności Turcji, wycofania wojsk brytyjskich) – (XII.). Scedowanie terytorium Konga dla Belgii (LEOPOLD II) – (6.XII.). Nagrody Nobla (literatura – KIPLING (Wielka Brytania), fizyka – ALBERT ABRAHAM MICHELSON (USA), pokojowa – (1/2) ERNESTO TEODORO MONETA (Włochy) i LOUIS RENAULT (Francja), chemia – EDUARD BUCHNER (Niemcy),

	<p>fizjologia i medycyna – CHARLES LOUIS ALPHONSE LAVERAN (Francja) – (10.XII.). Nieudany zamach stanu kierowany przez szacha w Persji (15.XII.). JULES DE TROOZ premierem Belgii. JORGEN GUNNERSON LOVLAND premierem Norwegii (do 1908). ANTONIO MAURA Y MONTOMER premierem Hiszpanii (do 1909). CLAUDIO WILLIAM prezydentem Urugwaju (do 1911). DUY TÁN cesarzem Wietnamu (do 1916). FIGUEROA prezydentem Salwadoru (do 1911). MIGUEL DÁVILA prezydentem Hondurasu (do 1911). Odkrycie złóż diamentów w niemieckiej Afryce Płd-Zach. 1086 strajków w Austrii. Śmierć EDVARDA GRIEGA – kompozytora norweskiego, DYMITRA MENDELEJEWA – chemika rosyjskiego, STANISŁAWA WYSPIAŃSKIEGO – pisarza i malarza polskiego (Wesele).</p>
<p>1908</p>	<p>Kongres narodowy w Bitoli (wprowadzenie jednolitego języka literackiego i alfabetu łacińskiego w Albanii). Wprowadzenie zakazu sprzedaży i spożywania napojów alkoholowych w Georgii. Wielkie demonstracje ludowe w Egipcie na pogrzebie MUSTAFY KAMILA. Pierwszy w Europie przelot na odległość 1 km (HENRI FARMAN w Issy – na obwodzie zamkniętym) – (13.I.). Zamach na króla Portugalii, KAROLA i następcę tronu, LUDWIKA FILIPA w Lizbonie (1.II.). MANUEL II królem Portugalii (do 1910). Pierwszy wyścig samochodowy dookoła świata. Bunt chłopski w Annami tzw. ruch krótkich włosów. Bojkot towarów niemieckich w płd. części Chin. Antyfrancuski spisek w Hue (Wietnam). Rosyjsko-brytyjska groźba interwencji w Macedonii. Nieudany zamach na szacha Persji, MOHAMMADA ALI w Teheranie (28.II.). Fala powstawania endżumanów na terytorium Persji (Teheran, Tebriz, Sziraz), powstanie chłopskie w Tałyszu, bunty w Ardebil-Astara, Fenderiska, Deregöz, Bam i Narmaszahr, strajki robotnicze w Enzeli, Sultanabadzie i Dimozowie, ruch antybrytyjski w kraju. Pierwsze automaty ze znaczkami i kartami pocztowymi w Paryżu. Wizyta WILHELMA II we Włoszech. Pierwszy lot samolotu z pasażerem na pokładzie (FARMAN, LEON DELAGRANGE) – (28.III.). Rozwiązanie parlamentu w Finlandii (4.IV.). HERBERT HENRY earl OF OXFORD ASQUITH premierem Wielkiej Brytanii (do 1916). Porozumienie amerykańsko-kanadyjskie w sprawie regulacji granicy przez Wielkie Jeziora. Prawo głosu dla mężczyzn i kobiet mających ukończone 25 lat i płacących podatki w Danii. Założenie Towarzystwa Wschodniokolonizacyjnego w Japonii (etap kolonizowania Korei). Układ w sprawie Morza Północnego w Berlinie (Niemcy, Wielka Brytania, Francja, Holandia, Szwecja) i Morza Bałtyckiego w Sankt Petersburgu (Niemcy, Dania, Rosja, Szwecja) – (23.IV.). Ustawa prasowa w Indiach Bryt. Koncesja na budowę linii kolejowej do Salonik dla Austro-Węgier. Turcja – 4 tys. km linii kolejowych. Igrzyska IV Olimpiady w Londynie (zwycięzca maratonu: JOHN HAYES (USA), klasyfikacja medalowa: 1. Wielka Brytania (56 złotych, 50 srebrnych, 39 brązowych, łącznie 145 medali), 2. USA (23 złote, 12 srebrnych, 13 brązowych, łącznie 48 medali), 3. Szwecja (8 złotych, 7 srebrnych, 10 brązowych, łącznie 25 medali) – (27.IV.-31.X.). Pierwsza narodowa organizacja</p>

kulturalno-oświatowa Budi Utomo (Wysoki Cel) na Jawie (V.). Strajk robotniczy w przedsiębiorstwach tytoniowych w Kairze. Wystawa francusko-brytyjska w Londynie (V.). Podpisanie kontraktu na budowę 740 km linii kolejowej w Turcji (8.VI.). Spotkanie MIKOŁAJA II z EDWARDEM VII w Rewlu (9.VI.), skierowanie propozycji planu reformy do Turcji w sprawie prowincji Macedonii (wprowadzenie 10-12 tys. żołnierzy armii mocarstw). Dwieście endżumanów w Teheranie (VI.). Układ francusko-etiopski o przyjaźni i handlu, kolejna francuska koncesja na budowę linii kolejowej z Dżibuti. Zamach na egzarchę Gruzji, NIKONA w Tyflisie (Tbilisi) – (10.VI.). Manifestacja 10 tys. sufrażystek w Londynie (21.VI.). Pierwszy Afrykanin w składzie Rady Ustawodawczej kolonii brytyjskiej Złote Wybrzeże. Starcia w prowincji Madras (Tinneveli, Tuticorin). Ściągnięcie oddziałów rządowych do Teheranu, wprowadzenie stanu wojennego przez szacha (22.VI.), zamach stanu w Persji – zajęcie parlamentu i meczetu Sepah Salar (23.VI.), terror (aresztowania deputowanych, zamknięcie parlamentu i pism demokratycznych), powstanie ludowe w Tebrizie (do 1909). Utworzenie kolonii Francuskiej Afryki Równikowej (25.VI.). Upadek meteorytu tunguskiego (asteroidy, komety, plazmoida lub też niezidentyfikowanego obiektu latającego) na teren Syberii Wschodniej, fala uderzeniowa (odnotowana nawet w Poczdamie), wybuch 1000-2000 razy silniejszy od eksplozji pierwszej bomby atomowej, zniszczenie 3000 km² tajgi, potężny podmuch (zwalenie z nóg koni i krów w promieniu 400 km od epicentrum, wywalanie okien z szyb w promieniu 500 km, śmierć tysięcy zwierząt i ptaków, 5 ludzi), słyszalność wybuchu w promieniu 1200 km, widzialność błysku w promieniu 800 km, zanotowanie rodzaju błyskawicy o niezwyklej jasności na terenach zachodniej Europy (30.VI.). Przyjęcie sygnału S.O.S. jako międzynarodowego wołania o ratunek na morzach (1.VII.). Epidemia cholery w Rosji. Początek rewolucji młodotureckiej w Macedonii (AHMAD NIAYZI BEJ), bunty garnizonowe w Monastyrze, Skopje i Salonikach (3.VII.), żądanie natychmiastowego przywrócenia konstytucji przez sultana, przejście na stronę powstańców garnizonów w Izmirze i Afyon, a także załóg okrętów wojennych (VII.). I Kongres Słowiański w Pradze. Aresztowanie TILAKA w Indiach Bryt. i jego proces (wysoka grzywna i wyrok sześciu lat więzienia) – (13-22.VII.), strajki w Bombaju, 6-dniowy strajk powszechny w prowincji bombajskiej (23-29.VII.). Zgoda sultana Turcji, ABDÜLHAMIDA II na konstytucję oraz zwołanie parlamentu (23/24.VII.), amnestia dla więźniów politycznych, zniesienie cenzury i tajnej policji. Wypuszczenie przez koncern Forda na rynek modelu T (VIII.). Spotkanie WILHELMA II z EDWARDEM VII w Hamburgu (11.VIII.). Możliwość uczęszczania przez kobiety na uniwersytety w Niemczech (VIII.). Pierwsza projekcja filmu animowanego (EMILE COHL) w Paryżu (VIII.). Odkrycie Wenus z Willendorfu. Obalenie ABD AL-AZIZA w Maroku (VIII.), ABD AL-HAFIZ nowym sultanem (do 1912). Pierwszy lot samolotu ponad 1 h (ORVILLE WRIGHT nad Fort Myers w USA przez 1 h 3 min. i 15 s) – (9.IX.). Wyprawa

	<p>brytyjska (sir ERNEST HENRY SHACKLETON) na Antarktydę (do 1909). Założenie organizacji Młoda Jawa (WAHIDDIN SUDIRO HUSODO) – (X.). Aneksja Bośni i Hercegowiny przez Austro-Węgry (5.X.), kryzys europejski (protesty Serbii, Turcji, Rosji i Czarnogóry) tzw. bośniacki kryzys aneksyjny (do 1909). Wyparcie sił rządowych z Tebrizu przez powstańców perskich (BAGIR, SATTAR) – (X.). Ogłoszenie niezależności Bułgarii od Turcji, Królestwo Bułgarii (do 1944) – (5.X.), FERDYNAND I carem (do 1918). Połączenie się Krety z Grecją (6.X.). Napięcie polityczne serbsko-austriackie (X.). Incydent holendersko-wenezuelski na Morzu Karaibskim (7.XI.). Porozumienie między Francją a Niemcami w sprawie Casablanki (10.XI.). Powstanie ludowe w płd. części Haiti (XI.). Portugalsko-niemiecki traktat handlowy (20.XI.). Obrady mocarstw w sprawach polityki morskiej w Londynie (4.XII.). ŚUAN T'UNG (PU YI) cesarzem Chin (do 1911), regencja księcia CAI FENGA (do 1911). Nagrody Nobla (fizyka – GABRIEL LIPPMANN (Francja), literatura – RUDOLF EUCKEN (Niemcy), pokojowa – (1/2) KLAS PONTUS ARNOLDSON (Szwecja) i FREDRIK BAJER (Dania), chemia – ERNEST RUTHERFORD (Wielka Brytania), fizjologia i medycyna – PAUL EHRLICH (Niemcy) i ILIA MIECZNIKOW (Rosja)) – (10.XII.). Trzęsienie ziemi na Sycylii (10.XII.). Pierwszy lot samolotu na odległość ponad 100 km (WILBUR WRIGHT nad Auvors 120 km) – (18.XII.). Tygodnik „Socjal-Diemokrata” w Paryżu i Genewie (do 1917). Pierwszy salon lotniczy w Paryżu (XII.). JOSÉ DOMINGO DE OBALDÍA prezydentem Panamy (do 1910). EMILIANO GONZÁLES NAVERO prezydentem Paragwaju (do 1910). ANTOINE SIMON prezydentem Haiti (do 1911). THEODOR HEEMSKERK premierem Holandii (do 1913). ANDREW FISCHER premierem Australii (do 1909). JUAN VICENTE GÓMEZ prezydentem Wenezueli (do 1915). NIKOLAUS THOMAS NEERGAARD premierem Danii (do 1909). GUNNAR KNUDSEN premierem Norwegii (do 1910). FRANS SCHOLLAERT premierem Belgii (do 1911). RICHARD BIENERTH-SCHMERLING premierem Austrii (do 1911). Kanadyjska wyprawa badawcza (STEFÁNSSON) do Archipelagu Arktycznego (do 1918). Silne trzęsienie ziemi w Mesynie (Sycylia). Niemiecka wyprawa badawcza (HETTNER) do Afryki Płn. (do 1912). AGUSTO BERNARDINO LEGUÍA Y SALSEDO prezydentem Peru (do 1912). Wyprawa rosyjska (GRUM-GRZYMAJŁO) na Daleki Wschód. Śmierć HENRI BECQUERELA – fizyka francuskiego, NIKOŁAJA RIMSKIEGO-KORSAKOWA – kompozytora rosyjskiego, WILHELMA BUSCHA – rysownika niemieckiego, KAROLA ESTREICHERA – historyka sztuki, literatury i teatru polskiego.</p>
<p>1909</p>	<p>Uznanie niepodległości Panamy przez Kolumbię (I.). Korzyść finansowa dla Turcji w zamian za jej prawa do terytorium Bośni i Hercegowiny (12.I.). Potwierdzenie zobowiązań dla mocarstw przez Maroko (ABD AL-HAFIZ). Dotarcie wyprawy sir SHACKLETONA do 88° 23' S (178 km od bieguna płd. na Antarktydzie) – (19.I.). Umowa kanadyjsko-amerykańska w sprawie wodospadu Niagara (30.I.). Powstanie ludowe w Isfahanie, Reszcie i Larze (ABDUL</p>

HUSAJN, żądania przywrócenia konstytucji w Persji (I.). Układ francusko-niemiecki w sprawie Maroka (9.II.). Pierwszy pokaz kolorowych filmów w Brighton (II.). Kryzys w stosunkach austriacko-serbskich (II.). Rozszerzenie się powstania ludowego w Persji na Buszir i Bandar Abbas (III.). Strajk pocztowców we Francji (17.III.). WILLIAM HOWARD TAFT prezydentem USA (do 1913). Uznanie austriackiej aneksji Bośni i Hercegowiny przez Rosję (pod naciskiem Niemiec) – (III.). Interwencja mocarstw w Persji: desant brytyjski w Buszirze, Bandar Abbas i Lenge, operacja rosyjska w Tebrizie (IV.), stłumienie zamieszek i buntów. Zdobywanie bieguna półn. (PEARY, HENSON i 4 Eskimosi) – (9.IV.). Bunt części garnizonu w Stambule (żądania rozwiązania parlamentu, przywrócenia szariatu i władzy sultana) – (13-26.IV.). Beatyfikacja JOANNY D'ARC w Rzymie (18.IV.). Pierwsze kryte autobusy piętrowe (IV.). Układ rosyjsko-bułgarski (uznanie niezależności Bułgarii od Turcji) – (19.IV.). Stłumienie buntu wojska w Stambule przez młodoturków (26.IV.), detronizacja i pozbawienie tytułu kalifa ABDŪLHAMIDA II (27.IV.), MEHMED V RESHAD sultanem Turcji (do 1918). Uznanie Bułgarii przez państwa Trójprzymierza (27.IV.). Konwencja między Chinami a Rosją w sprawie zarządzania koleją żelazną w Mandżurii (11.V.). Projekt amerykański dotyczący umiędzynarodowienia kolei mandżurskich (odrzuconie go przez Japonię i Rosję). Umowa między Japonią a USA (powstrzymanie imigracji japońskiej do USA). Ustawa o radach prawodawczych w Indiach Bryt. (powiększenie liczby wybieralnych członków rady przy wicekrólu) na prowincjach więcej członków pochodzących z wyboru. Zakaz zatrudniania dzieci poniżej 9 lat przy odziarnianiu bawełny i ograniczenie dnia roboczego do 8 godzin w Egipcie, przemysł bawełniany w ręku brytyjskiego towarzystwa akcyjnego. Antytureckie powstanie w Asirze (Jemen). Układ włosko-rosyjski w Racconigi (zgoda Rosji na zagarnięcie Trypolitanii i Cyrenajki przez Włochy w zamian za poparcie rosyjskiej polityki na Bałkanach i w sprawie cieśnin czarnomorskich). Zgoda Wielkiej Brytanii na aneksję Trypolitanii i Cyrenajki przez Włochy. Zespół „Les Ballets Russes” SIERGIEJA DAGILEWA. Pierwsza szeroko stosowana masa plastyczna – bakelit (LEO BAEKELAND). Trzęsienie ziemi w Prowansji (11.VI.). Spotkanie WILHELMA II z MIKOŁAJEM II w Finlandii (17.VI.). Pochód powstańców na Teheran – detronizacja MOHAMMADA ALI, AHMAD szachem Persji (do 1925), przywrócenie konstytucji i rządu (SEPAHDAR), okres reform (VII.). Tworzenie komitetów doradczych w Chinach (przygotowania do rządów konstytucyjnych) przez księcia-regenta CAI FENGA. Pierwszy lot samolotu nad kanałem La Manche (LOUIS BLÉRIOT z Baraques do Dover) – (25.VII.). Powstanie ludowe w Katalonii (1000 ofiar) – (VIII.). Pierwsza śmiertelna ofiara lotnictwa (EUGÈNE LEFÈVRE) – (7.IX.). Powódzie w Meksyku (1400 ofiar). Podporządkowanie się plemion berberyjskich Hiszpanii w półn. części Maroka (X.). Zakaz strajków, tworzenia związków zawodowych, organizacji politycznych oraz zwoływania wieców i zebrań w Turcji. Rozstrzelanie hiszpańskiego reformatora GUARDII FRANCISCO

	<p><i>FERRER w Barcelonie (13.X.), protesty w krajach Europy. Strajk 8 tys. robotników w Mansfield (X.). Ustalenie granicy wód terytorialnych między Szwecją a Norwegią (23.X.). Spotkanie MIKOŁAJA II z WIKTOREM EMANUELEM III we Włoszech (24.X.). Zabójstwo księcia HIROBUMI ITO, byłego japońskiego rezydenta generalnego w Korei w Harbinie (AN CZUN GYN) – (26.X.), zaostrzenie represji japońskich w Korei. Założenie Związku Zawodowego Pracy Fizycznej w Egipcie (OMAR-BEJ LUTFI). Zwolnienie drugiego parlamentu w Persji (XI.), brak istotnych reform, strajki urzędników, bunty chłopskie w Tałyszu, Astarze, Astrabadzie i Deregöz, ruch przeciw stacjonowaniu obcych oddziałów w Persji. Interwencja USA w Nikaragui. Zajęcie wyspy Sandwich Płd. na Oceanie Atlantyckim przez Wielką Brytanię. Wyprawa CHARCOTA wzdłuż wybrzeży Antarktydy (do 1910). Projekt ustawy o ziemstwach w guberniach nadbałtyckich i zachodnich Rosji (STOŁYPIN). Nagrody Nobla (literatura – SELMA LAGERLÖF (Szwecja), fizyka – KARL FERDINAND BRAUN (Niemcy) i MARCONI (Włochy), chemia – WILHELM OSTWALD (Niemcy), pokojowa – (1/2) AUGUSTE BEERNAERT (Belgia) i PAUL BALAUAT D’ESTOURNELLES DE CONSTANT (Francja), fizjologia i medycyna – EMIL THEODOR KOCHER (Szwajcaria)) – (10.XII.). Obowiązkowa służba wojskowa w Belgii (14.XII.). Zablockowanie reform społecznych w Wielkiej Brytanii. Masakra ludności ormiańskiej przez Turków w Cylicji. Delegalizacja Arabskiego Bractwa Osmańskiego w Turcji. Założenie uniwersytetu w Saratowie. Krótkie rządy LUDWIGA hr. VON HOLSTEIN-LEDREBORG w Danii, KARL THEODOR ZAHLE nowym premierem (do 1910). ALBERT I królem Belgii (do 1934). THEOBALD VON BETHMANN-HOLLWEG kanclerzem Niemiec (do 1917). DEAKIN premierem Australii (do 1910). Krótkie rządy JORGE HOLGUÍNA w Kolumbii, RAMÓN GONZÁLEZ VALENCIA nowym prezydentem (do 1910). ARISTIDE BRIAND premierem Francji (do 1911). MORET Y PRENDERGAST premierem Hiszpanii (do 1910). JOSÉ MADRIZ prezydentem Nikaragui (do 1910). JOSÉ MIGUEL GÓMEZ prezydentem Kuby (do 1913). NILO PEÇANHA prezydentem Brazylii (do 1910). Wyprawa duńska (MIKKELSEN) w głąb Grenlandii (do 1912). ELIODORO VILLAZÓN MONTAÑO prezydentem Boliwii (do 1913). Śmierć GEORGE’A MEREDITHA – pisarza angielskiego, HELENY MODRZEJEWSKIEJ – aktorki polskiej.</i></p>
<p>1910</p>	<p><i>Skład narodowościowy monarchii austro-węgierskiej (Austriacy – 23,5%, Węgrzy – 19,1%, Czesi i Słowacy – 16,5%, Serbowie i Chorwaci – 10,5%, Polacy – 10%, Ukraińcy – 8%, Rumuni – 6,5%, Słoweńcy – 2,5%, inni – 3,4%). Produkcja przemysłowa: USA – 35%, inne państwa – 23%, Niemcy – 16%, Wielka Brytania – 14%, Francja – 7%, Rosja – 5%. Długość linii kolejowych: na świecie – 1 087 000 km, Ameryka Płn. i Płd. – 537 000 km, Europa – 383 000 km, Azja – 96 000 km, Afryka – 37 000 km, Australia i Oceania – 34 000 km, USA – 402 000 km, Niemcy – 61 000 km, Indie Bryt. – 52 000 km, Kanada – 40 000 km, Francja – 40 000 km, Anglia i</i></p>

Irlandia – 38 000 km, Włochy – 17 000 km, Chiny – 9000 km, Japonia – 8000 km. Obowiązkowa służba wojskowa w Australii. Pojawienie się na rynku tańszego kauczuku malajskiego (wyparcie kauczuku brazylijskiego). Pierwszy traktor benzynowy. Ustalenie granic między koloniami przez Niemcy, Wielką Brytanię i Belgię (II.). Grabież Kantonu przez Chińczyków (II.). Nadanie specjalnej konstytucji dla Bośni i Hercegowiny przez Austro-Węgry (uzyskanie ograniczonej autonomii) – (17.II.). Porozumienie włosko-niemiecko-szwajcarskie o budowie linii kolejowej przez przełęcz Św. Gotharda w Alpach (19.II.). Krwawe zamieszki na wyspie Gwadelupa (25.II.). Tzw. incydent KOTOKU (spisek antycesarski) w Japonii (liczne wyroki śmierci). Krótkie powstanie antyfrancuskie (DE THAM) w Wietnamie, zaostrenie represji przez kolonizatorów, powstanie na emigracji w Chinach pierwszej wietnamskiej organizacji narodowej (Liga Odbudowy Wietnamu). Powstanie rady wyższych urzędników administracji w Sudanie Anglo-Egipskim. Utworzenie Partii Socjaldemokratycznej w Rumunii. Ofensywa powstańców somalijskich – wyparcie wojsk mocarstw z głębi kraju. Spis ziemski w Korei (rejestracja praw własności koreańskich właścicieli ziemskich) – (do 1918). 72 banki kolonialne w Wielkiej Brytanii. Wizyta EDWARDA VII w Paryżu (III.). Zaciągnięcie pożyczki zagranicznej w wysokości 100 000 000 franków przez Maroko. Pierwszy dyplom kobiety-pilota (RAYMONDE DE LAROCHE) – (8.III.). Zniesienie niewolnictwa i zakaz handlu ludźmi w Chinach (10.III.). Kometa Halleya w Europie – panika w wielu miastach. Pierwszy lot wodnosamolotu (HENRI FABRE) – (28.III.). Pierwszy lot samolotem na odległość ponad 100 km w linii prostej (LOUIS PAULHAN z Hendon do Trent Valley) – (27.IV.). Wzrost inwestycji japońskich w Korei z 10 500 000 do 59 000 000 jenów (do 1919). Okupacja Tybetu przez Chiny (do 1913). JERZY V królem Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz cesarzem Indii (do 1936). Okupacja płd. części Maroka przez Francuzów. Encyklika papieska „*Editae saepe*” (26.V.). Utworzenie Związku Południowej Afryki (Natal, Transwal, Kraj Przylądkowy, Orania) jako dominium (31.V.), LOUIS BOTHA premierem (do 1919). Znaczne ograniczenia autonomii Finlandii w Rosji i wniesienie projektu ustawy o wyodrębnieniu Chełmszczyzny z Królestwa Polskiego (STOŁYPIN). Interwencja USA w Nikaragui. Wprowadzenie wolności sumienia i wyznania w Hiszpanii (VI.). Powstanie Osmańskiej Partii Socjalistycznej w Turcji. Okupacja Korei przez siły japońskie (VI-VIII.). Konwencja japońsko-rosyjska o strefach wpływów w Mandżurii i Mongolii Wewnętrznej (4.VII.). II Kongres Słowiański w Sofii (VII.). Powstanie silnego ruchu politycznego przeciwnemu reelekcji DLAZA w Meksyku (FRANCISCO INDALECIO MADERO) – (VII.), zakwestionowanie ważności wyborów. Kryzys gospodarczy i polityczny w Persji (VII.). MOSTOUFI AL-MAMOLEK premierem (do 1911). Napięcie grecko-tureckie. Powódzie w Japonii (800 ofiar). Japońska misja wojskowa (TERAUCI) do Korei (VII-VIII.). Pierwszy lot samolotu z prędkością ponad 100 km/h (LÉON MORANE w Reims) – (9.VII.). Rozbrojenie oddziałów powstańczych w stolicy Persji, Teheranie

przez siły bachtiarskie i policji (JEFREM DAWIDIJANC) – (VIII.). Strajk szewców w Warszawie (VIII.). Powstanie Arabów w Palestynie. Aneksja Korei przez Japonię (TERAUCI-LI WAN JON) – (22.VIII.). Królestwo Czarnogóry (do 1918), MIKOŁAJ I królem (do 1918) – (28.VIII.). Strajk dokerów w Wielkiej Brytanii oraz marynarzy w Niemczech. Pierwszy przelot samolotu nad Alpami (Meksykanin GEO CHAVEZ z Brigu do Domodossola) – (23.IX.). Wizyta WILHELMA II w Austrii (IX.). Powstanie antykrólewskie w Portugalii (4.X.), detronizacja króla MANUELA II, proklamacja I Republiki (5.X.), TEOFILO BRAGA na czele Rządu Tymczasowego (do 1911). Przewrót pałacowy w Etiopii, usunięcie cesarzowej TAITU z Rady Regencyjnej. Epidemia dżumy płucnej w Mandzurii i Mongolii. Wojska brytyjskie w Zatoce Perskiej (X.). Emigracyjne wezwanie MADERO do powszechnego buntu w Meksyku, rewolucja meksykańska (do 1920). Spotkanie WILHELMA II z MIKOŁAJEM II w Oranienburgu (5.XI.). Okupacja Agadiru przez Francuzów (3.XII.). Chronofon LÉONA GAUMONTA. VIII Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Kopenhadze (rezolucje antywojenne). Europejski wzorzec szerokości torów kolejowych w Hiszpanii (5.XII.). Lekarstwo przeciw kile – salwarsan (EHRlich). Wyprawa norweska (AMUNDSEN) na biegun pld. – statek „Fram” (do 1912). Nagrody Nobla (literatura – PAUL HEYSE (Niemcy), fizyka – JOHANNES DIDERIK VAN DER WAALS (Holandia), chemia – OTTO WALLACH (Niemcy), fizjologia i medycyna – ALBRECHT KOSSEL (Niemcy), pokojowa – Międzynarodowe Stałe Biuro Pokoju) – (10.XII.). Rozruchy studenckie w Odessie i Sankt Petersburgu (XII.). Wyprawa brytyjska (SCOTT) na biegun pld. (do 1912). Tygodnik „Zwizda” w Sankt Petersburgu (do 1912). Założenie Muzeum Oceanograficznego w Monako (ALBERT I). Pierwszy przelot samolotu na odległość ponad 500 km (Francuz LEGAGNEUX w obwodzie zamkniętym) – (21.XII.). Ludność: USA – 91 mln. RAMA VI (VAJIRAVUDH) królem Tajlandii (do 1925). FISCHER premierem Australii (do 1913). JUAN JOSÉ ESTRADA prezydentem Nikaragui (do 1911). HERMES RODRIGUES DA FONSECA prezydentem Brazylii (do 1914). RICARDO JIMÉNEZ OREAMUNO prezydentem Kostaryki (do 1914). Krótkie rządy CARLOSA MENDOZY i FEDÉRICÓ BOYDA w Panamie, PABLO AROSEMENA nowym prezydentem (do 1912). KLAUS BERNTSEN premierem Danii (do 1913). JOSÉ CANALEJAS Y MÉNDEZ premierem Hiszpanii (do 1912). WOLLERT KONOW premierem Norwegii (do 1912). ROQUE SAÉNZ PEÑA prezydentem Argentyny (do 1914). MANUEL GONDRA prezydentem Paragwaju (do 1911). CARLOS RESTREPO prezydentem Kolumbii (do 1914). RAMÓN BARROS LUCO prezydentem Chile (do 1915). Wyprawa rosyjska do Arktyki (ANDRIEJ i BORIS WILKICKI) – (do 1915). Założenie bazy naukowej Thule na Grenlandii przez wyprawę duńską (KNUD RASMUSSEN, FREUCHEN). Odrzucenie wniosku o przyznanie praw wyborczych kobietom przez parlament brytyjski. Śmierć MARIÍ KONOPNICKIEJ – polskiej pisarki i poetki, LWA TOŁSTOJA – pisarza rosyjskiego (Wojna i pokój, Anna Karenina), ELIZY

	<p>ORZESZKOWEJ – polskiej pisarki (Meir Ezołowicz), ROBERTA KOCHA – lekarza niemieckiego, FLORENCIO SANCHEZA – poety urugwajskiego, HENRI DUNANTA – szwajcarskiego filantropa, MARKA TWAINA – pisarza amerykańskiego, HENRI ROUSSEAU – malarza francuskiego.</p>
<p>1911</p>	<p>Wycofanie się wojsk amerykańskich z Nikaragui (I.). Porozumienie niemiecko-rosyjskie w sprawie zbudowania linii kolejowej łączącej Persję z linią Berlin-Bagdad (6.I.). Epidemia dżumy w Chinach. Nieudany zamach na premiera Francji w Paryżu (17.I.). Koniec podziału Bengalu, przeniesienie stolicy Indii Bryt. z Kalkuty do Delhi (HARDING). Kryzys rządowy w Persji, rząd SEPAHDARA. Działalność oświatowa MOHAMMADA-BEKA TARZI w Afganistanie (rola pisma „Siradž al-Achbar” (Światło wiedzy)). Początki przemysłu ciężkiego w Indiach Bryt. (pierwsza partia metalu w hucie w Dżamszedpur w Biharze). Utworzenie partii „Wolność i Zgoda” (Hürriyet ve Itilaf) przez przeciwników młodoturków. Uzyskanie równouprawnienia celnego przez Japonię w stosunku do mocarstw zachodnich. National Health Insurance Act w Wielkiej Brytanii (powstanie opieki społecznej). Nieudane rokowania Turcji z mocarstwami zachodnimi o zniesienie tzw. kapitulacji czyli politycznego, gospodarczego i wojskowego dyktatu (do 1913). Teoria budowy atomu (RUTHERFORD). Poprawki do brytyjsko-japońskiego układu sojuszniczego (prawo nieudzielania pomocy Japonii przez Wielką Brytanię w wypadku wojny japońsko-amerykańskiej). Wynalazek żyrokompasu (ELMER SPERRY). Fala bankructw w kołach handlowo-przemysłowych Szanghaju, Nankinu, Hankou, Tiencinu i innych miast Chin, wystąpienia antycudzoziemskie, bojkot obcych towarów we wsch. i pld. części kraju, rozruchy chłopskie w dorzeczu rzeki Jangcy i w prowincji Szantung. Odrzucenie projektu ustawy o ziemstwach przez Radę Państwa w Rosji (4.III.), rozpuszczenie Dumy przez cara MIKOŁAJA II na 3 dni i ogłoszenie dekretu o ziemstwach w 6 guberniach zachodnich. Klęska powstania ludowego w Kantonie (III.). Zakaz używania opium i torturowania więźniów w Chinach (18.III.). Reforma kodeksu karnego w Danii (24.III.). Pożyczka brytyjska dla Persji w wysokości 1 250 000 funtów szt. Utworzenie w Szanghaju centralnej ekspozytury Zjednoczonej Rewolucyjnej Ligi Chińskiej. Założenie tajnych organizacji arabskich na emigracji w Egipcie (Partia Decentralizacji, Młoda Arabia). Uznanie przez Turcję wewnętrznej autonomii Jemenu. Pierwszy przelot samolotem z Paryża do Londynu bez międzylądowania (12.IV.). Powstanie antyrządowe w Maroku, interwencja francuska, zajęcie Fez, Marrakesz i Meknes. Rozdział Kościoła od państwa w Portugalii (19.IV.). Utworzenie tajnej serbskiej organizacji wojskowej „Ujedinjenje ili smrt” (Zjednoczenie albo śmierć) zwanej też Czarną Ręką (DRAGUTIN DIMITRIJEVIĆ-APIS). Egipt – 11 związków zawodowych. Walka z trustami w USA (likwidacja trustu ROCKEFELLERA (Standard Oil Company) i trustu tytoniowego (American Tobacco Company) – (I.V.). Nowe prawo wyborcze na Islandii (8.V.). Wizyta WILHELMA II w Wielkiej Brytanii (15.V.).</p>

Amerykańscy doradcy finansowi (SHUSTER) w Persji, uzyskanie szerokich ulg i pełnomocnictw (nadzór nad wszystkimi operacjami finansowymi kraju, podatkami, koncesjami, pożyczkami, budżetem państwa), organizacja własnej tajnej policji i żandarmerii (V.). 100-lecie ruchu gimnastycznego w Niemczech. Próba nacjonalizacji linii kolejowych w Syczuanie, Kuangtung, Hupei i Hunan przez rząd chiński (V.), ruch obrony linii kolejowych, podpisanie porozumienia między Chinami a Wielką Brytanią, Niemcami, USA i Francją (zaciągnięcie pożyczki), krytyka postępowań rządu w prasie, petycjach do tronu i na wiecach. Rezygnacja DIAZA z urzędu prezydenta Meksyku łącznie z wycofaniem się z życia politycznego kraju (25.V), krótkie rządy FRANCISCO LEÓNA DE LA BARRA w Meksyku (V-X.). Szerokie uprawnienia amerykańskich przedsiębiorstw do eksploatacji bogactw naturalnych Gwatemali (2.VI.). Desant wojsk hiszpańskich w Maroku, opanowanie płn. części kraju, protest Francji. Konstytucja w Grecji (11.VI.). II kryzys marokański, przybycie niemieckiej kanonierki „Panther” do Agadiru (1.VII.), a także później wpłynięcie na wody terytorialne Maroka niemieckiego lekkiego krążownika „Berlin”, napięcie w stosunkach francusko-niemieckich (VII-XI.), poparcie brytyjskie dla Francji, hiszpańskie dla Niemiec. Desant sił byłego szacha Persji, MOHAMMADA ALI w Gomüsztepe nad Morzem Kaspijskim, poparcie z Kurdystanu (SALAR AD-DOULE), Azerbejdżanu (SAMAD-CHAN SZODŻA AD-DOULE), od gubernatora Marage i szachsewejskich chanów, marsz na Teheran (VII-IX.). Układ wojskowy brytyjsko-francuski w Paryżu (20.VII.). Debiut amfibii (Francuz COLLEX) – (3.VIII.). Po raz pierwszy wojskowe użycie samolotów (włoskie loty zwiadowcze nad Trypolisem) – (3.VIII.). Tajna misja mongolska księcia CHANDA DORDŻI do Sankt Petersburga (odmowa uznania niepodległości Mongolii przez Rosję) – (VIII.). Zrzeczenie się prawa weta przez Izbę Lordów w Wielkiej Brytanii. Kradzież „Mona Lisy” (Giocondy) z Luwru (22.VIII.). Zajęcie Sidi Ifni przez armię hiszpańską w Maroku (2.IX.). Klęska wojsk byłego szacha Persji pod Teheranem (IX.). Powstanie antyrządowe w Chinach (Syczuan), aktywizacja organizacji rewolucyjnych w Wuczang, Hankou i Hanjang, połączenie się Stowarzyszenia Studentów Chińskich z Towarzystwem Literackim, rola pisma „Taciang Pao” (Wielka Rzeka), rewolta w Wuhanie, wybranie wspólnego dowództwa przygotowywanego powstania (14.IX.). Zamach na premiera Rosji, STOŁYPINA w Kijowie (eserowiec DYMITR BOGROW) – (14.IX.). Wybuch prochu na francuskim pancerniku „Liberté” w bazie morskiej w Tulonie (300 ofiar) – (23.IX.). Odrzucenie przez Turcję włoskiego ultimatum (uznanie protektoratu Włoch nad Trypolitanią i Cyrenajką przy zachowaniu zwierzchnictwa sultana) – (27.IX.), wojna włosko-turecka tzw. libijska (do 1912), zaatakowanie Trypolisu przez flotę włoską. Wykrycie przez władze chińskie przygotowań powstańców, dojsie do sztabu politycznego komitetu powstania, konfiskata broni, flag, odezwo i spisów uczestników, masowe wyroki śmierci w Wuczangu (IX-X.). Desant wojsk włoskich w Libii (CANEVA),

zajęcie Trypolisu (5.X.), Tobruku, Dorny, Benghazi i Homs (X.). Interwencja USA w Hondurasie. Wybuch rewolucji sinhajskiej w Chinach, początek buntu w Wuczangu (SIUNG PING-K'UN) – (10.X.), zdobycie siedziby namiestnika, LI JÜAN-HUNG przewodniczącym rządu rewolucyjnego w prowincji Hupei, TANG HUA-LUNG na czele administracji cywilnej (11.X.), uznanie kraju za republikę pięciu narodowości: Chińczyków, Dungan, Mandżurów, Mongołów i Tybetańczyków, zmiana nazwy Chin na Republikę Chińską, wezwanie żołnierzy do przejścia na stronę rewolucji wydanie odezwy do ludności chińskiej (ujawnienie zbrodni dynastii cesarskiej), noty do konsulów państw obcych w Hankou (wszystkie dawne układy zawarte z mocarstwami przez rząd cesarski uznane za nadal obowiązujące w zamian za nieingerowanie) – (12.X.), zaciekle walki w prowincji Hupei (skuteczna obrona Wuczangu przez powstańców, wzięcie Hankou przez siły rządowe), wypowiedzenie posłuszeństwa władzy dynastii cesarskiej przez 14 prowincji Chin (X-XI.), tylko 3 prowincje (Czyli, Honan i Kansu) uznające nadal rządy cesarza. Desant wojsk brytyjskich na południu Persji w Buszirze, zdobycie Szirazu (X.). Strajk w warsztatach kolejowych w Kairze i robotników cukrowni w Hawamdii (Egipt) – (X.). MADERO prezydentem Meksyku (do 1913). Wprowadzenie ubezpieczeń na wypadek choroby oraz emerytury w Wielkiej Brytanii. Od 550 do 600 karteli i syndykatów w Niemczech. Układ niemiecko-francuski w sprawie Maroka (uznanie protektoratu Francji nad tym krajem w zamian za odstąpienie części terytorium Konga Francuskiego dla Niemiec) – (4.XI.). Przyłączenie do Włoch Trypolitanii i Cyrenajki (uroczysta proklamacja WIKTORA EMANUELA III) – (5.XI.). Nieudane próby kontrataku tureckiego w Libii (do 1912). Rewolta chłopów w Meksyku (EMILIANO ZAPATA), utworzenie w stanie Morelos rządu powstańczego i ogłoszenie programu tzw. Planu z Ayala (żądanie demokratyzacji życia politycznego, reformy rolnej) – (XI.). Zawarcie rozejmu między siłami powstańczymi (LI JÜAN-HUNG) a rządem w Chinach (T'ANG SZAO-JI, JÜAN SZY-K'AI) w Wuczangu przy mediacji brytyjskiego konsula generalnego. Zamach na prezydenta Dominikany, CÁCERESA w Santo Domingo (19.XI.). Odrzucenie ultimatum rosyjskiego przez Persję (żądanie zdymisjonowania SHUSTERA oraz nie zapraszanie w przyszłości doradców zagranicznych bez zgody Rosji i Wielkiej Brytanii), interwencja rosyjska na północy Persji (stłumienie rewolucji w Azerbejdżanie Gilanie i Chorasanie) – (XI.). Rewolta antychińska w Mongolii, wypędzenie urzędników cesarskich (XI.), ogłoszenie niepodległości (1.XII.), przyjęcie protektoratu rosyjskiego (6.XII.). Wielki strajk robotniczy w Tokio, aresztowanie KATAJAMY. Kres rewolucji w Persji – kontrrewolucyjny zamach stanu (DAWIDIJANC) w Teheranie, rozwiązanie parlamentu oraz delegalizacja endżumanów, zamknięcie pism lewicowych (XII.). Nagrody Nobla (literatura – MAURICE MAETERLINCK (Belgia), fizyka – WILHELM KARL WIEN (Niemcy), fizjologia i medycyna – ALLVAR GULLSTRAND (Szwecja), chemia – SKŁODOWSKA-CURIE (Polska), pokojowa –

	<p>(1/2) ALFRED FRIED (Austria) i TOBIAS ASSER (Holandia) – (10.XII.). Koronacja JERZEGO V na cesarza Indii (12.XII.). Zdobywanie przez AMUNDSENA bieguna płd. (14.XII.). Wyprawa niemiecka (FILCHNER) na Antarktydę (do 1912). KARL VON STÜRGKH premierem Austrii (do 1916). STAAFF premierem Szwecji (do 1914). CHARLES bar. DE BROQUEVILLE premierem Belgii (do 1918). Krótkie rządy ANTOINE'A EMMANUELA ERNESTA MONISA we Francji, JOSEPH CAILLAUX nowym premierem (do 1912). Konferencja międzynarodowa w Hadze (szukanie dróg zapobiegania uzależnieniom od narkotyków). Zjazd przedstawicieli prowincji Chin w Nankinie, SUN JAT-SEN tymczasowym prezydentem kraju (do 1912) – (29.XII.). MANUEL ARRIAGA prezydentem Portugalii (do 1915). BATTLE Y ORDÓÑEZ prezydentem Urugwaju (do 1915). ELADIO VICTORIA prezydentem Dominikany (do 1912). CINCINNATUS LECONTE prezydentem Haiti (do 1912). WŁODZIMIERZ KOKOWCOW premierem Rosji (do 1914). MANUEL ENRIQUE ARAUJO prezydentem Salwadoru (do 1913). Sir FRANCISCO BERTRAND prezydentem Hondurasu (do 1912). Krótka władza ALBINO JARY w Paragwaju, LIBERATO ROJAS nowym prezydentem (do 1912). ADOLFO DÍAZ prezydentem Nikaragui (do 1916). TRIBHUWAN królem Nepalu (do 1950). Przemienność władza CARLOSA FREILE ZALDUMBIDE i EMILIO ESTRADY w Ekwadorze, ZALDUMBIDE ponownie prezydentem (do 1912). Wyprawa rosyjska (GRUM-GRZYMAJŁO) do Turkmenii. ROBERT LAIRD BORDEN premierem Kanady (do 1920). Śmierć GUSTAVA MAHLERA – austriackiego kompozytora i dyrygenta, FRITZA VON UHDE – malarza niemieckiego.</p>
<p>1912</p>	<p>Wprowadzenie kalendarza europejskiego w Chinach (I.I.). Represje japońskie w Korei, aresztowania 52 tys. Koreańczyków (do 1914). Obrady VI Ogólnorosyjskiej Konferencji SDPRR (utworzenie partii bolszewickiej i wybranie Komitetu Centralnego na czele z LENINEM) w Pradze (5-17.I.). Zebranie przedstawicieli wszystkich prowincji i pełnomocników wodzów plemion w Bloemfontein w ZPA, powstanie Południowoafrykańskiego Tubylczego Kongresu Narodowego (później Afrykański Kongres Narodowy) – (I.), walka z barierą rasową i obrona interesów ludności tubylczej na terytorium ZPA. Utworzenie przez mienszewików odrębnej Komisji Organizacyjnej w Rosji. Ogłoszenie konstytucji w Chinach (m.in. proklamowanie swobód demokratycznych i praw ludowych, prawa wyborcze dla kobiet, powszechna służba wojskowa), szereg reform (potwierdzenie zakazu handlu niewolnikami, zniesienie zwyczaju bandażowania stóp młodym dziewczętom, zakaz palenia opium, obrona imigrantów chińskich w Azji Płd-Wsch., rozwój oświaty ludowej i szkolnictwa), koncentracja wojsk lądowych i morskich mocarstw w Chinach. Nieudany zamach na premiera Chin, JÜANA SZY-K'AJA w Pekinie (16.I.). Zdobywanie bieguna płd. przez SCOTTA (18.I.), śmierć wszystkich członków ekspedycji w trakcie drogi powrotnej. Rezygnacja SUN JAT-SENA z urzędu prezydenta, JÜAN SZY-K'AI prezydentem Chin (do 1915). Abdykacja dynastii Cz'ing w Chinach (12.II.), uznanie Republiki Chińskiej przez większość</p>

moocarstw zachodnich. Bombardowanie Bejrutu przez lotnictwo włoskie (24.II.), pierwsze zastosowanie sterowców w wojnie (rozpoznanie stanowisk tureckich w Libii przez Włochów) – (5.III.). Strajk górników rosyjskich w guberni irkuckiej (kopalnia nad rzeką Bodajbo), stłumienie buntu przez armię zw. masakrą leńską (ok. 500 zabitych i rannych) – (III.). Zwycięstwo Włoch w tzw. batalii dwóch palm k/Benghazi z wojskami tureckimi (12.III.). Tajny układ sojuszniczy między Bułgarią a Serbią (13.III.). Porozumienie japońsko-rosyjskie w sprawie podziału stref wpływów w Mandżurii i Mongolii Wewnętrznej. Nieudany zamach na króla Włoch, WIKTORA EMANUELA III w Rzymie (14.III.). Ponad 100 portów i miast otwartych dla handlu zagranicznego w Chinach. Delegacja Towarzystwa Obrony Praw Ludności Tubylczej w Londynie (protest przeciw ustawie o ziemi na Złotym Wybrzeżu). Założenie Zjednoczenia Indyjskiego przez studentów indonezyjskich na uczelniach Holandii. Strajki robotnicze w Tunisie. Układ rosyjsko-mongolski (przywileje gospodarcze i polityczne dla Rosji). Wzrost działalności organizacji narodowych w Hol. Indiach Wsch., powstanie Partii Indyjskiej (DOUWES DEKKER), Związku Ambońskiego, Stowarzyszenia Synów Ambonu-Menado, Rukun Minahassa (Jawa), Pasundan (zach. część Jawy), Związku Kupców Islamskich, następnie Związku Islamu (TJOKRO AMINOTO (OMAR SAID)). Utworzenie Naukowego Towarzystwa Techniki Lotniczej w Berlinie (3.IV.). Powstanie Stowarzyszenia Przyjaźni (Juaikai) w Japonii (SUDZUKI-BUNDZI, SIBUDZAWA). Konwencja sąsiedzka i celna między Francją a Monako (10.IV.). Kres zakazu zawierania mieszanych małżeństw w Chinach (13.IV.). Zatonięcie największego liniowca ówczesnego świata „Titanica” w pobliżu przyl. Race na Atlantyku (1517 ofiar) – (14/15.IV.). Pierwszy przelot kobiety nad kanałem La Manche (HARRIET QUIMBY) – (16.IV.). Antyfrancuska powstanie Marokańczyków w Fezie (17.IV.). Bombardowanie Dardaneli przez flotę włoską, zajęcie kilkunastu wysp na Morzu Egejskim – Dodekanazu i zatopienie dwóch tureckich okrętów wojennych w porcie bejruckim (IV.). Pierwszy numer dziennika bolszewickiego „Prawda” (22.IV.). IX Nadzwyczajny Międzynarodowy Kongres Socjalistyczny w Bazylei (podjęcie rezolucji antywojennych). Igrzyska V Olimpiady w Sztokholmie (zwycięzca maratonu: KENNETH MC ARTHUR (ZPA), klasyfikacja medalowa: 1.Szwecja (24 złote, 24 srebrne, 17 brązowych, łącznie 65 medali), 2.USA (23 złote, 19 srebrnych, 19 brązowych, łącznie 61 medali), 3.Wielka Brytania (10 złotych, 15 srebrnych, 16 brązowych, łącznie 41 medali) – (5.V.-22.VII.). Ogłoszenie Spitsbergenu za terytorium neutralne i pozostające pod administracją Norwegii (14.V.). CHRYSYTIAN X królem Danii (do 1947). Układ o sojuszu między Bułgarią a Grecją (29.V.). Ogłoszenie mobilizacji powszechnej przez Czarnogórę i Grecję (2.VI.). „Badanie przestrzeni międzyplanetarnej za pomocą statków raketowych” KONSTANTEGO CIOŁKOWSKIEGO, pierwsze opracowanie teorii lotu w przestrzeni kosmicznej. Katastrofa mostu nad wodospadem Niagara (47 ofiar) – (23.VI.). Rozwiązanie III Dumy w Rosji

(28.VI.). Początek rundy rokowań włosko-tureckich (VI.). Ogłoszenie Maroka protektoratem Francji (1.VII.), antyfrancuskie powstanie plemion arabskich (VII-IX.). Spotkanie MIKOŁAJA II z WILHELMEM II w Zatoce Fińskiej (4.VII.). Wyodrębnienie Chełmszczyzny z Królestwa Polskiego (6.VII.). Płn. Maroko protektoratem Hiszpanii. RAYMOND POINCARÉ premierem Francji (do 1913). Układ sojuszniczy między Bułgarią a Czarnogórą (VII.). Antytureckie powstanie w Albanii, uzyskanie ograniczonej autonomii (VIII.). Wizyta premiera Francji, POINCARÉ w Sankt Petersburgu (9.VIII.). Ingerencja USA w Nikaragui. Napięcie na Bałkanach (VIII-X.). Utworzenie stanu Nowy Meksyk i Arizona w USA. Powstanie Partii Narodowej tzw. Kuomintangu (była Zjednoczona Rewolucyjna Liga Chin) – (VIII.), represje wobec działaczy (JÜAN SZY-K'AI). Uznanie Republiki Chińskiej przez USA. Pożyczka zagraniczna dla nowego rządu chińskiego. Powstanie ludowe PAJ LANGA w chińskich prowincjach Honan, Hupei, Szansi i Anhuei (do 1914). Strajk 10 tys. stolarzy w Warszawie. Pierwszy lot samolotu na wysokość powyżej 5000 m (ROLLAND GARROS) – (6.IX.). Pierwszy przelot samolotem na odległość ponad 1000 km i pierwszy lot ponad 10 h (GEO FOURNY przelatuje 1017 km w 13 h) – (11.IX.). Mobilizacja powszechna w Grecji, Serbii i w Czarnogórze (30.IX.). Demonstracje w Ulsterze przeciw autonomii Irlandii (IX.). Układ sojuszniczy między Czarnogórą a Serbią (X.). Odrzucenie ultimatum Serbii, Bułgarii, Czarnogóry i Grecji przez Turcję (przyznanie autonomii prowincjom bałkańskim) – (X.), I wojna bałkańska (do 1913), ofensywa serbsko-bułgarska (Bitola, Kumanovo, Kirkkilise i Lüleburgaz). Traktat pokojowy włosko-turecki w Ouchy k/Lozanny (uzyskanie Trypolitanii oraz Cyrenajki przez Włochy), zatrzymanie Dodekanazu przez Włochy mimo innych postanowień pokoju (18.X.). Rozwiązanie parlamentu w Turcji, opozycja itilafistów w kraju (do 1913). Pierwszy przelot statkiem powietrznym na odległość ponad 2000 km (RUMPELMAYER i MAURICE BIENAIMÉ przelatują podczas zawodów balonowych o puchar Gordon Bennetta ze Stuttgartu do Rybnoje – 2197 km) – (27-29.X.). Dotarcie wojsk serbskich do Adriatyku, armia bułgarska na linii Czataldży 50 km od Stambułu, siły greckie w Salonikach (XI.). Zamach na CANALEJASA, premiera Hiszpanii (12.XI.). Odkrycie promieniowania kosmicznego (VICTOR HESS). IV Duma w Rosji (do 1915). Układ o ustaleniu granic w Maroku między Francją a Hiszpanią (27.XI.). Ogłoszenie niepodległości Albanii (28.XI.). Cholera w Stambule (XI.). Zawieszenie broni między Czarnogórą, Serbią, Bułgarią, Grecją oraz Turcją (3.XII.), rokowania pokojowe (do 1913). Ograniczenie prawa wyborczego w Chinach (6.XII.). Nagrody Nobla (fizyka – NILS GUSTAF DALÉN (Szwecja), literatura – GERHARD HAUPTMANN (Niemcy), chemia – (1/2) VICTOR AUGUSTE GRIGNARD (Francja) i PAUL SABATIER (Francja), fizjologia i medycyna – ALEXIS CARREL (Francja), pokojowa – ELIHU ROOT (USA)) – (10.XII.). Otwarcie tamy w Asuanie (23.XII.). Nieudana misja brytyjska HALDANE'A do Niemiec (ostateczne fiasko w

	<p>związku z porozumieniem w sprawie floty). Powstanie Ligi Reform w Bejrucie (żądanie decentralizacji Turcji i utworzenia w każdym arabskim wijalecie (okręgu) autonomicznych rządów) – (XII.). Założenie organizacji społeczno-politycznej Łużyczan w Niemczech – „Domowina” w Budziszynie. JUSUF sultanem Maroka (do 1927). WILLIAM FERGUSSON MASSEY premierem Nowej Zelandii (do 1925). YOSHIHITO cesarzem Japonii (do 1926). LUDWIG FURRER prezydentem Szwajcarii. Krótkie rządy MANUELA GARCIA-PRIETO w Hiszpanii, ALVARO FIGUEROA Y TORRES hr. ROMANONES nowym premierem (do 1913). JENS BRATLIE premierem Norwegii (do 1913). MARIA ADELAJDA wielką księżną Luksemburga (do 1919). Krótka władza PEDRO PABLO PEÑA i NAVERO w Paragwaju, EDUARDO SCHAEERER nowym prezydentem (do 1916). BONILLA prezydentem Hondurasu (do 1913). GUILLERMO BILLINGHURST prezydentem Peru (do 1914). Krótka władza ANDRADE MARINA i ALFREDO BAQUERIZO MORENO w Ekwadorze, PLAZA GUTIÉRREZ nowym prezydentem (do 1916). BELISARIO PORRAS prezydentem Panamy (do 1916). TANCRÈDE AUGUSTE prezydentem Haiti (do 1913). ISMAIL KEMAL BEJ premierem Rządu Tymczasowego w Albanii (do 1914). Wyprawa rosyjska (GRUM-GRZYMAJŁO) na Kaukaz. Abp ADOLFO ALEJANDRO NOUEL Y BOBADILLA prezydentem Dominikany (do 1913). Inwestycje USA: w Brazylii – 50 000 000 dolarów, Chile – 15 000 000 dolarów, Peru – 35 000 000 dolarów, Kolumbii – 2 000 000 dolarów. 7 wypraw etnograficznych z bazy Thule na Grenlandii do płn. części Kanady (do 1933). Wyprawa rosyjska (GIEORGIJ SIEDOW) na biegun północny (do 1914), nieukończona. Śmierć KARLA MAY'A – pisarza niemieckiego (Winnetou, Skarb w Srebrnym Jeziorze, Old Surehand), BOLESŁAWA PRUSA – pisarza polskiego (Placówka, Lalka, Faraon), AUGUSTA STRINDBERGA – dramaturga szwedzkiego (Ojciec, Panna Julia, Röda rummet, Gra snów, Do Damaszku).</p>
<p>1913</p>	<p>Rozwój przemysłowy: USA – 30,9 mln t wytopu żelaza, 31,3 mln t wytopu stali, 508,9 mln t wydobywania węgla, 34 mln t wydobywania ropy naftowej, Francja – 5 mln t wytopu żelaza, 4,6 mln t wytopu stali, 40,8 mln t wydobywania węgla, Niemcy – 19,3 mln t wytopu żelaza, 18,3 mln t wytopu stali, 277,3 mln t wydobywania węgla, Japonia – 240 tys. wytopu żelaza, 255 tys. wytopu stali, 21,3 mln t wydobywania węgla. Inwestycje w Ameryce Łacińskiej: USA – 1 500 000 000 dolarów, Wielka Brytania – 1 000 000 000 funtów szt. (w tym Brazylia – 223 900 000, Argentyna – 357 700 000). Ludność: USA – 97 mln, Rosja – 170 mln. Produkcja przemysłowa: USA – 36%, inne państwa – 22%, Niemcy – 16%, Wielka Brytania – 14%, Francja – 6%, Rosja – 6%. 19 wielkich banków akcyjnych w Indiach Bryt. Nieudana konferencja pokojowa na temat Bałkanów w Londynie (1-8.I.). Pierwszy kongres Związku Islamu w Surabai na Jawie (I.), bunt antyholenderskie na Sumatrze i Borneo. Emigracja KATAJAMY z Japonii. Niezależność Tybetu od Chin (do 1950). 2400 międzynarodowych firm w Chinach. Inwestycje francuskie w Indochinach – 350 000 000 franków. Młodoturecki zamach stanu</p>

w Turcji (21.I.), okres reform (ustawa o popieraniu przemysłu oraz zwolnienie od cła importowego maszyn, wydanie ustawy o katastrofie, wydzielenie gruntów na budowanie zakładów przemysłowych, udzielanie kredytów, sprzedaży ziem państwowych i wakfów, ustawa o zasadach dziedziczenia nieruchomości), represje wobec ludności greckiej i ormiańskiej, rozwiązanie Ligi Reform w Bejrucie.

Utworzenie partii Dosikai (Związku Jednomyslności) w Japonii przez gen. KATSURĘ. POINCARÉ prezydentem Francji (do 1920).

Otwarcie największego na świecie dworca kolejowego w Nowym Jorku (2.II.). Wznowienie działań wojennych na Bałkanach (3.II.), ofensywa grecko-bułgarska (zdobycie Janiny i Edirne) – (II-V.).

Obchody 300-lecia dynastii Romanowów w Rosji. Nasilenie się antyfrancuskich aktów terroru w Wietnamie. Masowe demonstracje w Japonii wobec gabinetu KATSURY (II.), nowy rząd adm. YAMAMOTO (m.in. obniżenie funduszy na powiększenie armii, zniesienie ustawy zgodnie z którą min. wojny i marynarki wybrani mogli być tylko spośród generałów i admirałów). Wojskowy zamach stanu w Meksyku (II.), zamieszki uliczne, zastrzelenie MADERO (22.II.), krótka władza PEDRO LASCURÁINA, VICTORIANO HUERTA nowym prezydentem (do 1914), stosowanie represji wobec sojuszników (RODOLFO REYES), udaremnienie zamachu, wprowadzenie dyktatury, radykalizacja buntów chłopskich w kraju (płd. – GABRIEL FERNANDEZ, płn. – PANCHO VILLA).

Zamach na króla Grecji, JERZEGO I w Salonikach (ALEKSANDER SCHINAS) – (18.III.). Strajk górników w Belgii (III.). WOODROW WILSON prezydentem USA (do 1921). KONSTANTYN I królem Grecji (do 1917). Odbicie Edirne przez armię turecką (27.III.). Nieudany zamach na króla Hiszpanii, ALFONSA XIII w Madrycie (13.IV.). Uzyskanie benzyny syntetycznej. Zbudowanie licznika do pomiaru radioaktywności (HANS WILHELM GEIGER). Otrzymanie stali nierdzewnej (HENRY BREARLEY). Ustawa o Ziemi Tubylczej w ZPA (utrata prawa do nabycia lub dzierżawienia ziemi przez Afrykanów poza danymi dla nich specjalnymi rezerwatami).

Wystąpienia antytureckie w Syrii, Palestynie i Libanie, powstanie w okręgu Basry (Irak). Pierwszy lotniskowiec – HMS „Hermes”. Budowanie urządzeń nawadniających w Sudanie Anglo-Egipskim za sumę ponad 2 000 000 funtów egipskich (wielkie fermy bawełny).

Zastosowanie teorii kwantowej do wyjaśnienia problemu struktury atomu (NIELS HENRIK DAVID BOHR). Ustawa zakazująca udzielania kredytów bankowych właścicielom gospodarstw posiadającym mniej niż 5 feddanów ziemi w Egipcie. Utworzenie przez burskich latyfundystów i farmerów Partii Nacjonalistycznej w ZPA. Powstanie Kongresu Robotniczego na Filipinach. Ofensywa turecka na froncie bułgarskim (V.), zawarcie układu pokojowego między Czarnogórą, Serbią, Bułgarią, Grecją a Turcją w Londynie (płd. Sandżak Nowopazarski do Czarnogóry, płn. Sandżak, Kosowo oraz płn. część Macedonii dla Serbii, Kreta, Epir, płd. część Macedonii i zach. część Tracji dla Grecji, część Macedonii i Tracji do linii Enez-Midye dla Bułgarii, uznanie niepodległości Albanii) – (30.V.). Traktat grecko-serbski dotyczący podziału Macedonii

(1.VI.). Pierwszy Kongres Arabski w Paryżu (pertraktacje z Turcją w sprawie wprowadzenia autonomii w krajach arabskich) – (VI.). Deklaracja między Chinami a Rosją (potwierdzenie rosyjskich przywilejów gospodarczych i politycznych w Mongolii). Zamach na wielkiego wezyra Turcji w Stambule (12.VI.). Napięcie w stosunkach między Serbią, Grecją a Bułgarią (VI.), II wojna bałkańska (29.VI.), Bułgaria kontra Czarnogóra, Rumunia, Serbia, Grecja i Turcja. Przyznanie kobietom praw wyborczych w Norwegii. Zwiększenie stanu armii niemieckiej z 623 tys. do 820 tys. żołnierzy (3.VII.). Plan powiększenia sił zbrojnych Rosji do 2,7 mln żołnierzy. Tzw. „druga rewolucja” w Chinach (lokalne wystąpienia mieszczan, chłopstwa i armii) – (VII-IX.), wprowadzenie dyktatury JŪAN SZY-K’AIA, emigracja SUN JAT-SENA. Powiększenie stanu armii francuskiej z 480 tys. do 750 tys. żołnierzy. Wkroczenie wojsk rumuńskich na terytorium bułgarskiej Dobrudży (10.VII.). Ofensywa serbsko-grecka w Macedonii, turecka w Tracji. Otwarcie najdłuższego w świecie wodociągu w Los Angeles (410 km). Konferencja pokojowa pod naciskiem Rosji w Bukareszcie (VII-VIII.), traktat między Czarnogórą, Serbią, Grecją, Rumunią a Bułgarią (płd. Dobrudża dla Rumunii, część Macedonii dla Serbii i Grecji) – (10.VIII.). Ogłoszenie bojkotu gospodarczego Meksyku przez USA (25.VIII.). Konferencja pokojowa w Hadze (VIII.). Pierwszy lot pasażerski na linii Berlin-Paryż (7.IX.). Epidemia cholery na Bałkanach. Uruchomienie ruchomej taśmy montażowej w zakładach Forda w USA. Pierwsza figura akrobacyjna wykonana samolotem (pętla Rosjanina PIOTRA NIESTIEROWA) – (9.IX.). Pierwsze wykonanie samolotem serii figur akrobacyjnych (Francuz ADOLPHE PÉGOUD) – (21.IX.). Układ pokojowy bułgarsko-turecki w Stambule (większość Tracji wsch. wraz z Edirne dla Turcji) – (29.IX.). Wycofanie się sił serbskich z Albanii (25.X.). Trzęsienie ziemi w Peru (200 ofiar) – (XI.). Głód w Rosji (Tomsk, Wołyń, okolice Donu). Konflikt niemiecko-rosyjski o kontrolę militarną nad cieśninami czarnomorskimi. Święta patriotyczne w 100 rocznicę wojny wyzwolenczej i 25 rocznicę panowania WILHELMA II w Niemczech. Odnalezienie „Mona Lisy” (XII.). Władza triumwiratu młodotureckiego (ENWER PAŞA, TALAAT PAŞA, DŹEMAL PAŞA) w Turcji (do 1918). „Indian Currency and Finance” (Pieniądze i finanse indyjskie) JOHNA MAYNARDA KEYNESA. Nagrody Nobla (literatura – RABINDRANATH TAGORE (Indie), fizjologia i medycyna – CHARLES ROBERT RICHEL (Francja), fizyka – HEIKE KAMERLINGH-ONNES (Holandia), chemia – ALFRED WERNER (Szwajcaria), pokojowa – HENRI-MARIE LAFONTAINE (Belgia)) – (10.XII.). Niemiecka misja wojskowa w Turcji (LIMAN VON SANDERS). Śmierć MENELIKA II (12.XII.). Wyprawa KOCHA i ALFREDA LOTHARA WEGENERA na Grenlandię (do 1914). JOSÉ BORDAS VALDÉS prezydentem Dominikany (do 1914). GRIFFITH królem Lesotho (do 1939). JOSEPH COOK premierem Australii (do 1914). LIDŹ JEZUS V cesarzem Etiopii (do 1916). ZAHLE premierem Danii (do 1920). KNUDSEN premierem Norwegii (do 1920). EDUARDO DATO Y IRÁDIER

	<p>premierem Hiszpanii (do 1915). Krótkie rządy BRIANDA i LOUISA BARTHOU we Francji, GASTON DOUMERGUE nowym premierem (do 1914). ABDULLAH emirem Kataru (do 1949). BERTRAND prezydentem Hondurasu (do 1919). MICHEL ORESTE prezydentem Haiti (do 1914). PIETER WILLEM ADRIAN CORT VAN DE LINDEN premierem Holandii (do 1918). CARLOS MELÉNDEZ prezydentem Salwadoru (do 1914). TAJMUR sultanem Omanu (do 1932). MARIO GARCÍA MENOCAŁ prezydentem Kuby (do 1921). Powstanie Międzynarodowej Naukowej Unii Radiowej w Brukseli. Wyprawa norweska (NANSEN) przez Morze Barentsa, Morze Karskie, w górę Jeniseju na Syberię i Daleki Wschód. Tragedia podczas wyścigów konnych w Derby, śmierć młodej sufrażystki, EMILY DAVISON pod kopytami koni. Niemiecka wyprawa badawcza (HETTNER) do Azji Płd-wsch. (do 1914). Utworzenie Międzynarodowego Biura Czasu w Paryżu. MONTES GAMBOA prezydentem Boliwii (do 1917). „W poszukiwaniu straconego czasu” MARCELA PROUSTA (do 1927). Śmierć RUDOLFA DIESLA – niemieckiego inżyniera i konstruktora, AUGUSTA BEBLA – socjalisty niemieckiego.</p>
<p>1914 - 1918</p>	<p><u>I WOJNA ŚWIATOWA.</u></p>
<p>1914</p>	<p>Obce inwestycje w Chinach: 1 600 000 000 dolarów (Wielka Brytania – 37,7%, Rosja – 16,7%, Niemcy – 16,4%, Japonia – 13,6%, Francja – 10,7%, USA – 3,1%, Belgia – 1,4%, inne kraje – 0,4%). Zadłużenie Chin: 496 700 000 dolarów (Wielka Brytania – 41,8%, Niemcy – 25,7%, Francja – 22,5%, Rosja – 6,6%, Japonia – 1,9%, USA – 1,5%). Lokata kapitału francuskiego za granicą – 60 000 000 000 franków. Wyprawa brytyjska na Morze Weddella blisko Antarktydy (SHACKLETON) – (do 1917). Wyprawa rosyjska (GRUM-GRZYMAJŁO) na Syberię. Ludność: Buenos Aires – 2 mln. 40% czynnych zawodowo w rolnictwie we Francji. Dekrety o rozwiązaniu obu izb parlamentu i wszystkich zgromadzeń prowincji a także organizacji samorządu lokalnego w Chinach (10.I.). Kryzys rządowy w Portugalii (I.). Korupcja w japońskim Ministerstwie Marynarki, fala demonstracji antyrządowych (I.). Pierwszy przelot balonem na dystansie ponad 3000 km (Niemcy BERLINER, HAASE i NIKOLAI przelatują z Bitterfeld w Niemczech do Permu w Rosji – 3052,7 km) – (8-10.II.). WILHELM ZU WIED królem Albanii (II-IX.). Zwiększenie liczebności armii rosyjskiej z 460 tys. do 1,7 mln żołnierzy. Nowe kredyty dla brytyjskiej marynarki wojennej zasługą WINSTONA CHURCHILLA) – (24.II.). Drakońska ustawa prasowa w Chinach (III.). Napięcie grecko-albańskie (IV.). Incydent w Tampico – interwencja USA w Meksyku (9.IV.). Zdobycie meksykańskiego Vera Cruz przez desant amerykański (20.IV.), propozycje mediacji w konflikcie przez Brazylię, Argentynę i Chile, 2-dniowe rozruchy antyamerykańskie, rezygnacja USA z interwencji. Faktyczne podporządkowanie Trypolitanii i Cyrenajki (Libii) przez Włochy. Nasilenie się ruchu chłopskiego (SAMAT) w Hol. Indiach Wsch. Trzęsienie ziemi na Sycylii (60 ofiar) – (V.). Zdobycie miasta Taza w Maroku przez Francuzów (11.V.). Powstanie Związku Socjaldemokratycznego</p>

w Hol. Indiach Wsch. (V.). Uzyskanie ograniczonej autonomii przez Irlandię (trzeci projekt o tzw. Home Rule) – (25.V.), kraj na skraju wojny domowej (do 1916). Nowa konstytucja w Chinach (władza ustawodawcza, wykonawcza i sędziowska pod kontrolą prezydenta), wzrost podatków w kraju (V.). Utworzenie tajnej organizacji hinduskiej „Gadr” (TARAKHNAT DAS, HAR DAYAL) w USA, nieudane usiłowania wywołania antybrytyjskiego powstania w Indiach. Porozumienie amerykańsko-meksykańskie (zwrot Vera Cruz, wolne wybory, zgoda na obalenie władzy HUERTY) – (28.V.). Rozłam w Partii Narodowej na Filipinach, powstanie Partii Demokratyczno-Narodowej. Katastrofa brytyjskiego statku „Empress of Ireland” na rzece Św. Wawrzyńca (ponad 700 ofiar) – (29.V.). Autonomia dla Mongolii Zewnętrznej w Chinach (5.VI.). Nieudany zamach na mnicha-cudotwórcę RASPUTINA w Sankt Petersburgu (13.VI.). Umowa niemiecko-brytyjska (zakończenie budowy linii kolejowej do Bagdadu, przewidywany podział kolonii portugalskich w Afryce) – (15.VI.). Wizyta brytyjskiej eskadry marynarki wojennej w niemieckim porcie Kilonia (23.VI.).

ZAMACH NA AUSTRO-WĘGIERSKIEGO NASTĘPCĘ TRONU, ARCYKS. FRANCISZKA FERDYNANDA I JEJĄ MAŁŻONKĘ HR. CHOTEK W SARAJEWIE W 525 ROCZNICĘ BITWY NA KOSOWYM POLU (GAVRILO PRINCIP) – (28.VI.). Założenie łączności telefonicznej między Nowym Jorkiem a San Francisco (3.VII.). Natarcie armii chłopskich (VILLA, ZAPATA) w Meksyku, ucieczka prezydenta HUERTY do Europy (VII.), krótka władza FRANCISCO CARVAJALA, VENUSTIANO CARRANZA nowym prezydentem (do 1920), nasilenie walk w kraju, EULALIO GUTIÉRREZ kontrprezydentem (do 1915). Utworzenie przez SUN JAT-SENA na emigracji w Japonii, Chińskiej Partii Rewolucyjnej (Czung Hua Kemingtang) – (VII.). Nagła wymiana listów między WILHELMEM II a FRANCISZKIEM JÓZEFEM I (4.VII.). Ultimatum austriackie dla Serbii (23.VII.). Zerwanie stosunków bułgarsko-serbskich (26.VII.). OSCAR BENAVIDES prezydentem Peru (do 1915). Stan uzbrojenia na początku I wojny światowej: Ententa – 279 mln mieszkańców – armia kadrowa 2,7 mln, stan bojowy – 6,1 mln, po mobilizacji – 10,8 mln, armat – 13 145, łodzi podwodnych – 154, ogólny tonaż floty – 3,1 mln t, w budowie 36 liniowców, 9 krążowników, 73 wielkich torpedowców, 70 łodzi podwodnych, państwa centralne – 120,2 mln mieszkańców – armia kadrowa – 1,2 mln, stan bojowy – 3,5 mln, po mobilizacji – 6,1 mln, armat – 13 476, łodzi podwodnych – 48, ogólny tonaż floty – 1,2 mln t, w budowie 12 liniowców, 4 krążowniki, 42 wielkich torpedowców, 12 łodzi podwodnych. Wypowiedzenie wojny Serbii przez Austro-Węgry (28.VII.), Czarnogóra wypowiada wojnę Austro-Węgom (29.VII.), mobilizacja w Rosji (29.VII.), ostrzeliwanie Belgradu przez wojska austriackie (29.VII.), ultimatum Niemiec dla Francji i Rosji (31.VII.), mobilizacja w Belgii (31.VII.), zamach na przywódcę socjalistów francuskich, JEAN’A LÉONA JAURESA w Paryżu (RAOUL VILLAIN) – (31.VII.), mobilizacja we Francji (1.VIII.), wypowiedzenie wojny

	<p><u>Rosji przez Niemcy (1.VIII.), wkroczenie sił niemieckich do Luksemburga – ultimatum dla Belgii (przepuszczenie oddziałów niemieckich idących na Francję), odmowa Belgii (2.VIII.), koncentracja floty brytyjskiej (2.VIII.). Przejście pierwszego statku przez Kanał Panamski (3.VIII.), <u>Wypowiedzenie wojny Francji przez Niemcy (3.VIII.), atak Niemiec na Belgię – wypowiedzenie wojny Niemcom przez Wielką Brytanię (4.VIII.), ogłoszenie neutralności przez USA (5.VIII.) i Chiny (6.VIII.) a także w Europie przez Danię, Szwecję, Norwegię, Holandię, Szwajcarię, Hiszpanię, Włochy, Rumunię, Portugalię, Bułgarię, Albanie, Turcję oraz Grecję, wypowiedzenie wojny Rosji przez Austro-Węgry i Niemcom przez Serbie (6.VIII.)</u>, Zawieszenie obrad II Międzynarodówki. Pierwszy lot samolotem nad Arktyką (oficer armii rosyjskiej, Polak JAN NAGÓRSKI) – (7.VIII.). <u>Francuskie działania zaczepne, walki o Miluzę (7.VIII.). Ostrzeliwanie Dar es-Salaam w niemieckiej Tanganicy przez flotę brytyjską (8.VIII.), zdobycie Leodium przez wojska niemieckie (11.VIII.), wypowiedzenie wojny Austro-Węgrom przez Francję i Wielką Brytanię (12.VIII.). Prośba Chin do mocarstw zachodnich o nieprzenoszenie działań wojennych na terytorium chińskie, w tym również na dzierżawę (VIII.). Otwarcie Kanału Panamskiego (15.VIII.). Powstanie Naczelnego Komitetu Narodowego w Krakowie (16.VIII.). <u>Niemiecko-turecki układ o przymierzu wojskowym i pożyczki wojskowej, wzmocnienie floty tureckiej dwoma krążownikami „Goeben”, „Breslau” (VIII.). Misja niemiecko-turecka w Etiopii, rozmowy LIDŹ JEZUSA V z przywódcą powstańców w Somali, MOHAMMADEM na temat wspólnej walki z Wielką Brytanią, koncentracja sił brytyjskich, francuskich oraz włoskich na terenie Somali. Neutralność Afganistanu, misja wojskowa austriacko-turecko-niemiecka (reorganizacja armii), usiłowania wciągnięcia Afganistanu do wojny po stronie państw centralnych poparte przez działalność emigrantów z Indii Brytyjskich (MAHANDRA PRATAP), zamieszki antybrytyjskie i akcje zbrojne granicznych plemion pusztuńskich (do 1917). Nieudana ofensywa Francji w Lotaryngii (18.VIII.). Zdobycie Brukseli przez siły niemieckie (20.VIII.), wkroczenie na terytorium Francji. Śmierć PIUSA X (20.VIII.).</u></u></u></p>
<p>1914 - 1922</p>	<p>PONTYFIKAT BENEDYKTA XV.</p>
<p>1914</p>	<p><u>Ultimatum japońskie do Niemiec (żądanie przekazania terytorium dzierżawionego przez nie w Chinach (zatoka Cing-tao i miasto Cing-tao), brak odpowiedzi (VIII.), wypowiedzenie wojny Niemcom przez Japonię (23.VIII.), 30-tys. desant japoński – oblężenie Cing-tao (VIII-XI). Zajęcie niemieckiego Togo w Afryce Zach. przez siły francusko-brytyjskie (26.VIII.). <u>Ofensywa niemiecka w Prusach Wsch., wielkie zwycięstwo pod Tannenbergiem (PAUL VON BENECKENDORFF HINDENBURG, ERICH VON LÜDENDORFF) nad trzonem armii rosyjskiej (ALEKSANDER SAMSONOW) – (26-30.VIII.).</u> Zmiana nazwy Sankt Petersburga na Piotrogród (31.VIII.). <u>Ogłoszenie mobilizacji w Turcji (2.IX.).</u> Opuszczenie Albanii przez króla WILHELMA ZU WIEDA (IX.)</u></p>

wskutek przewrotu, władza ESADA-PAŞY (do 1916). Ofensywa niemiecka we Francji, początek ostrzeliwania Paryża (IX.), przeniesienie siedziby rządu francuskiego do Bordeaux. Zdobyć Lwowa przez armię rosyjską (4.IX.). Zwycięstwo wojsk francuskich (JOSEPH JACQUES CÉSAIRE JOFFRE) w bitwie nad Marną z armią niemiecką (VON MOLTKE), krach Planu Schlieffena (5-9.IX.), wycofanie się Niemców na linię rzeki Aisne, początek tzw. wojny pozycyjnej. Ofensywa rosyjska – zajęcie Galicji Wsch. i zdobycie Lubelszczyzny (11.IX.). Zwycięstwo armii niemieckiej (HINDENBURG) w bitwie nad Jeziorami Mazurskimi z Rosją (PAWEŁ RENNENKAMPF) – (15.IX.), wkroczenie oddziałów niemieckich na teren Królestwa Polskiego. Ostrzeliwanie Reims przez Niemców (20.IX.). Ofensywa na wschodzie: zajęcie Kielc, Kalisza i Zagłębia Staropolskiego wskutek operacji sił rosyjskich (26.IX.), oddziały niemieckie i austriackie na linii Wisły (4.X.).

Ofensywa niemiecka w Belgii – zdobycie Antwerpii (9.X.). Zatopienie rosyjskiego krąż. panc. „Pallada” przez Niemców (11.X.). Zdobyć Gandawę i Lille przez armię niemiecką (12.X.), klęska wojsk niemieckich pod Ypres w Belgii (12.X.-11.XI.). „U-9” torpeduje brytyjski krążownik „Hawke” (15.X.). Walki niemiecko-rosyjskie pod Warszawą (15.X.). Ofensywa sił niemieckich na froncie zachodnim nad Izera (18.X.). Utworzenie tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) przez JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO (22.X.). Ofensywa rosyjska w Królestwie Polskim (27.X.). Atak floty Turcji na czarnomorskie wybrzeża Rosji, zbombardowanie Odessy, Sewastopola, Teodozji, Noworosyjska (29, 30.X.). Zatrzymanie ofensywy rosyjskiej w Królestwie Polskim (31.X.). Zatopienie u wybrzeży Chile 2 brytyjskich ciężkich krążowników „Good Hope” oraz „Monmouth” przez niemiecką eskadę (MAXIMILIAN VON SPEE) – (1.XI.). Ogłoszenie neutralności Persji (2.XI.), mimo tej deklaracji wejście oddziałów tureckich na jej terytorium – zajęcie Azerbejdżanu, Choj oraz Tabrizu (XI.), działalność agentów niemieckich w kraju (SCHUNEMANN, WASMUSS). Wypowiedzenie wojny Turcji przez Wielką Brytanię, Rosję i Francję (5.XI.), zajęcie Cypru przez siły brytyjskie (5.XI.), desant brytyjski w Iraku. Krach ofensywy austriackiej w Serbii (6.XI.). Zdobyć niemieckiego portu w Chinach Cing- tao przez Japonię (7.XI.). Zatopienie przez Brytyjczyków niemieckiego krążownika „Emden” (9.XI.). Początek oblężenia Przemyśla przez Rosjan (9.XI.). Zdobyć Fao w Iraku przez armię brytyjską (10.XI.). Kanał Panamski neutralny (17.XI.). Zdobyć Basry w Iraku przez Brytyjczyków (23.XI.), wyprawa na Bagdad (do 1915).

Ofensywa niemiecka na terenach Kraju Przywiślańskiego (25.XI.). Przywrócenie kary chłosty w Chinach przez JÜAN SZY-K’AIA (XI.), krach powstania PAJ LANGA, tendencje do przywrócenia monarchii w kraju – przybycie amerykańskiego doradcy do spraw konstytucyjnych, GOODNOWA. Założenie Komitetu Narodowego Polski w Warszawie. Załamanie się ofensywy rosyjskiej – Limanowa (2-12.XII.). Bitwa morska k/Falklandów – zatopienie przez flotę brytyjską 2 niemieckich krążowników pancernych

„Scharnhorsta”, „Gneisenau”, 2 krążowników lekkich „Leipziga” i „Nürnberg” oraz 2 statków „Baden” i „Santa Isabel” (7.XII.).
Załamanie się brytyjskiej ofensywy w Iraku (9.XII.). Nieudana wyprawa turecka (DZEMAL) na Egipt (XII.). Ofensywa Rosji na Kaukazie (do 1915), zwycięstwo w bitwie pod Sarıkamyszem nad Turkami (ENWER). Nagrody Nobla (fizyka – MAX VON LAUE (Niemcy), literatura – nie przyznano, chemia – THEODORE WILLIAM RICHARDS (USA), fizjologia i medycyna – ROBERT BÁRÁNY (Austria), pokojowa – nie przyznano) – (10.XII.).
Brytyjski protektorat nad Egiptem (16.XII.), okupacja strefy Kanału Sueskiego, detronizacja ABBASA II, HUSAJN KAMIL namiestnikiem kraju (do 1917), wprowadzenie stanu wyjątkowego przez Brytyjczyków, represje wobec uczestników ruchu narodowego oraz zaostrzenie cenzury. Zjednoczenie Nigerii jako kolonii brytyjskiej. **Wycofanie się wojsk austriackich z Serbii (18.XII.). Zwycięstwo Austrii pod Łowczówkiem nad Rosjanami (22-25.XII.). Zajęcie niemieckich posiadłości na Oceanii: okupacja japońska Marian Północnych, Wysp Marshalla, Mikronezji i Palau (do 1920), okupacja australijska płn-wsch. części Nowej Gwinei i Nauru (do 1920), okupacja australijsko-nowozelandzka Samoa Zach. (do 1920).** Niezależność Kataru od Turcji. Światowy tonaż floty handlowej: Wielka Brytania – 19,2 mln BRT, Niemcy – 5,5 mln BRT, USA – 5,4 mln BRT, Norwegia – 2,5 mln BRT, Francja – 2,3 mln BRT, dominia i kolonie bryt. – 1,8 mln BRT, Japonia i Włochy – 1,7 mln BRT. **JOHN DENTON earl OF YPRES FRENCH dowódca wojsk brytyjskich we Francji (do 1915).** RENÉ VIVIANI premierem Francji (do 1915). HJALMAR VON HAMMARSKJÖLD premierem Szwecji (do 1917). VICTORINO DE LA PLAZA prezydentem Argentyny (do 1916). Utworzenie Wszechrosyjskiego Związku Ziemstw (książę JERZY LWOW) i Wszechrosyjskiego Związku Miast (MICHAŁ CZEŁNOKOW), powstanie wspólnego komitetu (Ziemgor). FISCHER premierem Australii (do 1915). JOSÉ VICENTE CONCHA prezydentem Kolumbii (do 1918). ALFONSO QUIÑONEZ MOLINA prezydentem Salwadoru (do 1915). ALFREDO GONZÁLEZ FLORES prezydentem Kostaryki (do 1917). FERDYNAND I królem Rumunii (do 1927). GOREMYKIN premierem Rosji (do 1916). Krótka władza RAMÓNA BÁEZA w Dominikanie, JIMÉNEZ prezydentem (do 1916). VENCESLAO BRAZ PEREIRA GOMEZ prezydentem Brazylii (do 1918). Krótka władza ORESTE ZAMORA na Haiti, DAVILMAR THÉODORE nowym prezydentem (do 1915).
Przeplnięcie Przejścia Płn-Wsch. po raz pierwszy w kierunku zachodnim (WILKICKI). Powstanie Burów (CHRISTIAN DE WET) w ZPA (do 1916). „Harrison Narcotics Act” w USA (ograniczenie rozpowszechniania narkotyków). Faktyczne odsunięcie od władzy PIOTRA I w Serbii przez księcia-regenta ALEKSANDRA. 191 pożyczek zagranicznych USA dla państw Ameryki Łacińskiej na sumę 2 000 000 000 dolarów (do 1928). Śmierć CHARLESA SANDERSA PEIRCE’A – filozofa amerykańskiego, JÓZEFA CHEŁMOŃSKIEGO – malarza polskiego.

1915

„U-24” torpeduje brytyjski pancernik „Formidable” (1.I.).
*Zamach stanu na Haiti, VILBRUN GUILLAUME-SAM prezydentem (I-VII.). Wprowadzenie reformy rolnej w Meksyku (CARRANZA), rozszerzenie poparcia dla swej władzy (grupy społeczne). **Zdobycie Swakopmund w Niemieckiej Afryce Płd-Zach. przez wojska ZPA (14.I.).** Przedstawienie Chinom tzw. „21 żądań” przez Japonię (5 grup: 1. żądanie uznania z góry przez Chiny wszelkich umów, układów i porozumień w sprawie Szantungu między Japonią a Niemcami, przekazanie Japonii prawa budowy linii kolejowych, udostępnienie głównych miast i portów, nie ustępowanie nikomu żadnej części terytorium tej prowincji; 2. uznanie japońskiej kontroli wojskowo- politycznej i gospodarczej nad Mandzurią i Mongolią Wewnętrzną (żądanie przedłużenia na 99 lat terminu dzierżawy kolei południowomandżurskiej, Portu Artur i Taliem oraz linii kolejowej Antung-Mukden, przyznanie prawa nabywania i dzierżawy ziemi, swobody poruszania się i działalności, prawo eksploatacji wszystkich kopalni, uprzedniej zgody Japonii na udzielenie przez Chiny koncesji kolejowych obcym mocarstwom lub zaciągnięcia pożyczek zagranicznych oraz zapraszanie cudzoziemskich doradców finansowych lub instruktorów politycznych, finansowych czy wojskowych, przekazanie na okres 99 lat linii kolejowej Kirin-Czangczun); 3. przekształcenie w mieszane japońsko-chińskie przedstawicielstwa kombinatu przemysłowego w Hanjepingu (kopalnie i huty żelaza); 4. nie odstępowanie stronie trzeciej ani nie oddawanie w dzierżawę portów, zatok i wysp wzdłuż całego wybrzeża chińskiego; 5. zaproszenie autorytatywnych osobistości japońskich jako doradców rządu centralnego do spraw politycznych, finansowych i wojskowych, umożliwienie japońskim szpitalom, świątyniom i szkołom posiadania własności ziemskiej w Chinach, utworzenie wspólnej japońsko-chińskiej policji lub zaproszenie Japończyków do służby w organach policyjnych w pewnych okręgach Chin, przyznanie Japonii prawa budowy linii kolejowych oraz obowiązek uprzedniego konsultowania się z Japonią, jeśli zajdzie potrzeba inwestowania kapitału w budowę kolei, kopalń i portów w prowincji Fucien, prawo propagandy religijnej w Chinach, zwrócenie się Chin do Japonii o „dostarczenie im określonej ilości amunicji”, około 50% lub więcej albo o zbudowanie w Chinach mieszanych zakładów przemysłu zbrojeniowego) – (18.I.). **Nierozstrzygnięta bitwa morska na Morzu Północnym (Dogger Bank) między flotą niemiecką a brytyjską (24.I.).** **Użycie przez Niemców broni gazowej na froncie wsch. pod Bolimowem (31.I.).** **Wyparcie wojsk tureckich z Tebrizu przez Rosjan (31.I.), nasilenie walk między wojskami Ententy a państw centralnych w zachodnich okręgach Persji (Hamadan, Kermanszah, Chanekin).** **Ofensywa niemiecka w Prusach Wsch. (II.).** **Zamknięcie Kanału Sueskiego przez Brytyjczyków dla państw neutralnych (9.II.).** **Okrażenie sił rosyjskich przez Niemców nad rzeką Niemen (100 tys. jeńców) – (10.II.).** **Ostrzelanie fortów tureckiego Gallipoli przez flotę brytyjską (19.II.).** **Walki rosyjsko-niemieckie na Pojezierzu Mazurskim (II.).** **Wystawa światowa w***

San Francisco (21.II.). Powstanie Komitetu Wolnej Polski w Paryżu (II.). **Ogłoszenie totalnej wojny podwodnej przez Niemcy (22.II.).** **Włochy po stronie Ententy (3.III.). Zwycięstwo Niemiec w bitwie pod Grodnem z Rosjanami (9.III.). Ofensywa rosyjska w górach Karpatach (III.). Zatopienie niemieckiego krążownika „Dresden” przez flotę brytyjską (14.III.). Niepowodzenie francuskiej ofensywy w Szampanii (20.III.). Zdobyte twierdzy Przemyśl przez Rosjan (22.III.). Ofensywa francuska na froncie zach. (5.IV.). Wizyta cara Rosji, MIKOŁAJA II we Lwowie i Przemyślu (22.IV.). Użycie gazów trujących (chlor) przez Niemców pod Ypres – 5 tys. zabitych, 10 tys. rannych Brytyjczyków (22.IV.). Desant brytyjsko-francuski w tureckich Dardanelach (25.IV.). Elektryfikacja kolei żelaznej w Norwegii (IV.). Tajne porozumienie między Ententą a Włochami w Londynie (przyłączenie Trydentu, Górnej Adygi, płd. Tyrolu, Triestu, Istrii i Gorycji w zamian za przystąpienie Włoch do Ententy podporządkowanie Włochom części Albanii) – (26.IV.). Ofensywa niemiecka w Kurlandii (27.IV.). Ofensywa niemiecko-austriacka w Galicji (2.V.). **Przelamanie frontu rosyjskiego pod Gorlicami przez Niemców – odwrót sił rosyjskich (3.V.).** **Storpedowanie „Lusitanii”, statku pasażerskiego (1198 ofiar) przez Niemców (7.V.).** Przyjęcie japońskich „21 żądań” (bez piątej grupy) przez Chiny (JÜAN SZY-K’AI), ruch antyjapoński: bojkoty towarów, demonstracje, kampanie petycyjne (9.V.). **Pierwszy nalot niemieckich sterowców na Londyn – zamieszanie w mieście (10.V.).** Zamach na premiera Portugalii, PINHEIRO CHAGASA w Lizbonie (16.V.). **Wypowiedzenie wojny Austro-Węgrom przez Włochy (23.V.), walki na włoskim wybrzeżu Adriatyku (V.).** **Blokada floty brytyjskiej – tureckie wybrzeży Azji Mniejszej (2.VI.).** **Odzyskanie twierdzy Przemyśl wobec kontrataku niemiecko-austriackiego (3.VI.).** **Zdobyte Amary w Iraku przez wojska brytyjskie (3.VI.).** **Przejście Dniestru przez Niemców (6.VI.).** **Wkroczenie sił serbskich do Albanii, zajęcie Tirany (11.VI.).** Pogrom ludności ormiańskiej przez Turków na Kaukazie (VI.). **Zawieszenie ofensywy francuskiej w Artois (18.VI.).** **Odbicie Lwowa przez wojska niemiecko-austriackie (22.VI.).** **Początek włoskiej ofensywy nad rzeką Isonzo (29.VI.).** Ruch na rzecz nowej kultury w Chinach (LI TA-CZAO, CZ’EN TU-SIU, LU ŚÜN, HU SZY). Utworzenie Komitetu Wojskowo-Przemysłowego w Rosji (GUCZKOW). **Kłeski Włochów pod Gradisca i Gorizia w walce z Austriakami (5.VII.).** **Zajęcie Niemieckiej Afryki Płd-Zach. przez wojska ZPA (9.VII.).** **Ofensywa niemiecko-austriacka na ziemiach Królestwa Polskiego (13.VII.).** **Druga ofensywa włoska nad rzeką Isonzo (18.VII.).** **Zdobyte Nasiriji w Iraku przez wojska brytyjskie (24.VII.).** Zamach stanu na Haiti, interwencja USA, SUDRE DARTIGUENAVE nowym prezydentem (do 1922). **Odwrót wojsk rosyjskich z ziem Kraju Przywiślańskiego (30.VII.).** **Opanowanie twierdzy Dęblin przez Austriaków (4.VIII.).** **siły niemieckie w Warszawie (5.VIII.).** **Ofensywa turecka na Kaukazie (5.VIII.).** **MIKOŁAJ II naczelnym dowódcą wojsk rosyjskich. Zdobyte Kowna przez Niemców (17.VIII.).** **Wypowiedzenie wojny****

Turcji przez Włochy (21.VIII.). Podział Królestwa Polskiego na 2 strefy administracyjno-wojskowe między Niemcy i Austrie (31.VIII.). Wzrost sił opozycji w Rosji tzw. Blok Postępowy (VIII.). Zdobyte Grodna przez wojska niemiecko-austriackie (2.IX.).

Pierwsza międzynarodowa konferencja socjalistyczna tzw. zimmerwaldzka w Szwajcarii (5-12.IX.). Zawieszenie obrad IV Dumy w Rosji (IX.). **Układ wojskowy niemiecko-bułgarski w Pszczynie (6.IX.). Porozumienie Niemiec, Austro-Węgier, Turcji i Bułgarii zwany inaczej Czwórprzymierzem (14.IX.). Ogłoszenie mobilizacji w Bułgarii (24.IX.). Ofensywa wojsk Ententy w Artois (25.IX.). Wylądowanie wojsk francusko-brytyjskich w Salonikach (5.X.). Zajęcie Belgradu przez wojska niemiecko-austriacko-bułgarskie (9.X.), stan wojny między Serbią a Bułgarią (14.X.), wypowiedzenie wojny Bułgarii przez Francję, Wielką Brytanię i Włochy (16.X.). Trzecia ofensywa włoska nad Isonzo (X.). Rozbicie sił serbskich na Kosowym Polu przez wojska niemiecko-austriacko-bułgarskie (19-23.X.). Wypowiedzenie wojny Bułgarii przez Rosję (20.X.).**

Układ w Kiachcie między Chinami, Rosją a Mongolią (potwierdzenie autonomii Mongolii oraz gospodarczo-politycznych przywilejów Rosji). Ustawa „O obronie Indii” (wprowadzenie wojskowo-policyjnego terroru przez Brytyjczyków). Powstanie tajnego Związku Ziemi i Nieba w Kochinchinie (Wietnam).

Prześladowania Ajsurów oraz Arabów z Syrii i Libanu przez Turków, deportacje ludności greckiej. Nowa taryfa celna w Turcji (zwiększenie cel importowych do 30% wartości towarów), wydanie zarządzenia podporządkującego cudzoziemskie towarzystwa akcyjne ustawom tureckim i rezerwującym wyłącznie dla obywateli tureckich korzystanie z ulatwień przewidzianych w „Ustawie o popieraniu przemysłu”. Ogłoszenie nowej monarchii w Chinach, JUAN SZY-K’AI cesarzem (do 1916), rozwój ruchu antymonarchicznego, proklamacja niezależności Jünnanu od Chin, powstanie Armii Obrony Republiki. **Zdobyte Niszu przez Bułgarów (5.XI.). Czwarta ofensywa włoska nad Isonzo (XI.). Zajęcie Szirazu w Persji wskutek działań Niemców (XI.), odmowa prowadzenia rozmów z Rosją i Wielką Brytanią na temat przystąpienia Persji do Ententy, marsz wojsk rosyjskich na Teheran. Zwycięstwo armii tureckiej nad wojskami brytyjskimi w bitwie pod Ktezyfonem (22.XI.). Obłężenie Kut al-Amara w Iraku przez siły tureckie (do 1916).**

Nagrody Nobla (fizyka – sir WILLIAM HENRY BRAGG i sir WILLIAM LAWRENCE BRAGG (Wielka Brytania), chemia – RICHARD WILLSTÄTTER (Niemcy), literatura – ROMAIN ROLLAND (Francja), fizjologia i medycyna – nie przyznano, pokojowa – nie przyznano) – (10.XII.). Kryzys rządowy w Persji, rozwiązanie parlamentu, tzw. rząd tymczasowy w Kumie (inspiracja niemiecka), później w Hamadanie i Kermanszah (XII.). Ogłoszenie konstytucji w Danii, m.in. przyznanie pełnych praw wyborczych dla kobiet. **Odwrót armii francusko-brytyjskiej z Dardaneli do Salonik (21.XII.). Dwie nieudane próby zaatakowania Kanału Sueskiego i Egiptu przez Turków (DŻEMAL). Król Serbii, PIOTR I i resztki armii na wyspie Korfu (29.XII.). GIUSEPPE MOTTA prezydentem**

	<p>Szwajcarii. Krótka władza BRAGI w Portugalii, BERNARDINO LUIS MACHADO nowym prezydentem (do 1917). FIGUEROA Y TORRES premierem Hiszpanii (do 1917). BRIAND premierem Francji (do 1917). JUAN LUIS SANFUENTES prezydentem Chile (do 1920). WILLIAM MORRIS HUGHES premierem Australii (do 1923). PARDO BARREDA prezydentem Peru (do 1919). DŻABIR II emirem Kuwejtu (do 1917). Opanowanie większości terytorium Meksyku przez siły rządowe CARRANZY, FRANCISCO LAGOS CHÁZARO kontrprezydentem (do 1916). MAHATMA GANDHI (MOHANDAS KARAMCHAND) przywódcą Indyjskiego Kongresu Narodowego. Rozbicie wojsk chłopskich VILLI przez siły rządowe w Meksyku. Powstanie chłopskie (TO DŻANGUT) na Płw. Malajskim. MELÉNDEZ prezydentem Salwadoru (do 1918). FELICIANO VIERA prezydentem Urugwaju (do 1919). HANS HARTWIG VON BESELER general-gubernatorem Warszawy (do 1918). <u>FRENCH naczelnym dowódcą wojsk brytyjskich (do 1918).</u> Ponowne założenie Ku-Klux-Klanu w USA – stan Georgia (SIMMONS). VICTORIANO MÁRQUEZ BUSTILLOS prezydentem Wenezueli (do 1922). Śmierć ALEKSANDRA SKRIABINA – kompozytora rosyjskiego, AKAKIEGO CERETELI – gruzińskiego pisarza i poety, STANISŁAWA WITKIEWICZA – malarza i prozaika polskiego, GIOSUE BORSI – pisarza włoskiego.</p>
<p>1916</p>	<p><u>Zatopienie brytyjskiego statku pasażerskiego „Persia” (335 ofiar) przez Niemców (1.I.).</u> Powstanie Związku Spartakusa (socjaliści) w Niemczech. <u>Ewakuacja oddziałów brytyjsko-francuskich z Gallipoli (8.I.). Akt kapitulacji Czarnogóry przed Austro-Węgrami (12.I.).</u> <u>Ofensywa rosyjska na Kaukazie (I.).</u> Pęknięcie tam Zuiderzee, powódź w Holandii (21.I.). <u>Wkroczenie wojsk francusko-belgijskich do stolicy niemieckiego Kamerunu – Yaounde (28.I.).</u> Pożar w parlamencie Kanady (4.II.). <u>Zatopienie francuskiego krążownika „Amiral Chainer” przez „U-51” (8.II.).</u> Początki dadaizmu (Zurych, Szwajcaria). <u>Ofensywa rosyjska na froncie tureckim – zajęcie Erzurum (16.II.).</u> <u>Zajęcie terytorium niemieckiego Kamerunu przez wojska francusko-belgijskie, wyparcie Niemców do Rio Muni (Gwinea Hiszpańska) – (18.II.).</u> <u>Bunt armii tureckiej w Bagdadzie (II.).</u> <u>Początek ofensywy niemieckiej na froncie zachodnim pod Verdun (21.II.).</u> <u>Wkroczenie sił niemiecko-austriacko-bułgarskich do Albanii.</u> Nasilenie tendencji secesjonistycznych w Chinach, proklamacje niezależności Kueiczou, Kuangsi, Kuangtung, Syczuan, Czeciang i Hunan, odroczenie restauracji monarchii w kraju, przywrócenie instytucji republikańskich, tworzenie się grup wojskowych w Chinach: ugrupowanie północne tzw. peijangskie dzielące się na klikę fengtieńską, inaczej mandżurską (CZANG CUO-LIN), klikę czylijską (FENG KUO-CZANG) i klikę anhuejską (T’UAN Ć’I-ŻUEJ), kliki w prowincjach Szansi (JEN SI-SZAN, CZEN SZU-FAN), grupa jünnańska (T’ANG CI-JAO), klika z Kuangsi (LU ŻUNG-TING), nagła śmierć JÜAN SZY-K’AIA, LI JUAN-HUNG prezydentem Chin (do 1917). <u>Tajny układ między Wielką Brytanią a Francją (SYKES-PICOT) o podziale krajów arabskich (płd. Mezopotamia z Bagdadem dla Wielkiej Brytanii,</u></p>

środkowa Mezopotamia w brytyjskiej sferze wpływów, okręg mosulski wraz z Syrią – francuska sfera wpływów) – (9.III.).
Piąta ofensywa włoska nad Isonzo (III.). Zwycięstwo armii niemieckiej nad Francją pod Mort Homme (14.III.). Zajęcie Isfahanu przez Rosjan (19.III.). Przyjęcie kalendarza gregoriańskiego przez Bułgarię (1.IV.). **Zatrzymanie ofensywy niemieckiej pod Verdun (10.IV.).** Ucieczka tymczasowego rządu Persji na ziemie tureckie. Wzrost roli Związku Islamu w Hol. Indiach Wsch. Powstanie antyholenderskie w prowincji Djambi na wyspie Sumatra. Powrót SUN JAT-SENA z emigracji japońskiej do Chin. Zniesienie autonomii Dar Fur w Sudanie Anglo-Egipskim. Śmierć byłego dyktatora Meksyku, DÍAZA w Paryżu. Przekształcenie japońskiej partii Dosikai w Towarzystwo Rządów Konstytucyjnych (Kensekai). Podpisanie formalnego porozumienia między Ligą Muzułmańską a Indyjskim Kongresem Narodowym w sprawie wspólnego programu politycznego w Lakhnau. **Obowiązkowa służba wojskowa w Wielkiej Brytanii.** Rozruchy w armii tureckiej w Iraku (Mosul) – (IV.). **Zdobycie Trapezuntu przez oddziały rosyjskie (18.IV.).** Bunt antybrytyjski tzw. powstanie wielkanocne (JAMES CONNOLLY) w Irlandii (Dublin) – (24-29.IV.). Głód w Syrii i Libanie (350 tys. ofiar) – (do 1918). Obrady międzynarodowej konferencji socjalistycznej w Kienthal w Szwajcarii (stosunek robotników do zagadnienia pokoju, uchwalenie manifestu antywojennego) – (24-30.IV.). **Zdobycie Kut al-Amara w Iraku przez wojska tureckie (29.IV.).** Nieudany marsz chłopski na Sajgon , rozbicie Związku Ziemi i Nieba w Wietnamie przez Francuzów, fiasko antyfrancuskiego powstania zbrojnego w Hue pod kierunkiem cesarza DUY TÁNA (4-6.V.), schwytanie go przez Francuzów i jego abdykacja, KHAI DINH cesarzem Wietnamu (do 1925). **Amerykańskie ultimatum dla Niemiec (4.V.). Ofensywa austriacka w płd. Tyrolu (15.V.).** Porozumienie gospodarcze między Wielką Brytanią a Francją (20.V.). **Walki francusko-niemieckie pod Douaumont (22.V.). Nierozstrzygnięta bitwa morska koło Jutlandii floty brytyjskiej i niemieckiej (31.V.- 1.VI.). Opuszczenie terytorium Afganistanu przez misję austriacko-niemiecko-turecką (V.).** Regularne oddziały wojskowe afgańskie nad granicą z Indiami Bryt. (kontrola plemion pusztuńskich). Pierwszy przelot samolotem na odległość ponad 1000 km w linii prostej (Francuz, ANSELME MARCHAL przelatuje z Nancy do Chelma – 1300 km) – (2.VI.). **Bitwa nad rzeką Sommą na froncie zachodnim (VI-XI.), użycie czołgów przez Ententę. Ofensywa wojsk rosyjskich (ALEKSIEJ BRUSIŁOW) na froncie wsch. (VI-IX.). Fort Vaux w Pikardii w ręku Niemców (7.VI.).** Incydent w Columbus, ultimatum Meksyku wobec USA (20.VI.), interwencja wojsk amerykańskich w Meksyku (do 1917). **Ofensywa niemiecka pod Verdun (24.VI.). Siły rosyjskie na Bukowinie (VI.).** Antytureckie powstanie w zach. Arabii, Królestwo Hidżazu (do 1925), dynastia Haszymidów (do 1925), HUSAJN IBN ALI pierwszym królem (do 1924). Sultanat Nedźdu (do 1925), ABD AL-AZIZ sultanem (do 1925). Tajny układ rosyjsko-japoński (zwrócony przeciw wpływom Wielkiej Brytanii i USA

w Azji) – (8.VII.). **Zdobycie Rewandus we wschodnim Kurdystanie przez Rosjan (21.VII.). Wkroczenie armii rosyjskiej do wschodniej Anatolii w Turcji (27.VII.). Zmiana na stanowisku naczelnego dowódcy wojsk niemieckich (zastąpienie ERICHA VON FALKENHAYNA przez HINDENBURGA) – (VIII.). Sprzedaż USA – Wysp Dziewiczych na Karaibach przez Danię. Ofensywa rosyjska na Bukowinie (VIII.). Zdobycie Ramadanu w Persji przez wojska tureckie (10.VIII.). Szósta ofensywa włoska nad Isonzo (VIII.). Zamach stanu w Etiopii, obalenie LIDŻ JEZUSA V, ZEUDITU cesarzową (do 1930), regencja RAS TAFARI MAKONNENA (do 1930), nieudane powstania w Ogadenie i Harerze. **Wypowiedzenie wojny Austro-Wegrom przez Rumunię (27.VIII.), stan wojny między Niemcami a Rumunią (28.VIII.), wypowiedzenie wojny Niemcom przez Włochy (28.VIII.).** Ustawa „Jones Act” w USA (powstanie Senatu na Filipinach, obietnica przyznania pełnej niepodległości) – (29.VIII.). **Wypowiedzenie wojny Rumunii przez Bułgarię (1.IX.).** **Wstrzymanie ofensywy niemieckiej – Verdun (2.IX.). Wkroczenie Brytyjczyków do Dar es-Salaam, stolicy Niemieckiej Afryki Wschodniej (4.IX.). Siódma ofensywa włoska nad Isonzo (IX.). Brytyjskie czołgi nad Sommą (15.IX.).** Uznanie Czeskiej Rady Narodowej przez Francję i Wielką Brytanię (16.IX.). **Zwycięstwo wojsk rosyjsko-rumuńskich nad Niemcami w działaniach w Dobrudży (22.IX.). Klęska wojsk bułgarskich w walce z siłami Ententy pod Monastirem w Serbii (5.X.-11.XII.). Ósma ofensywa włoska nad Isonzo (X.).** Separatystyczny rząd republikański (ELEFTHERIOS WENIZELOS) w greckich Salonikach (do 1917) – (9.X.). **Zamach na premiera Austrii, KARLA VON STÜRGGHA w Wiedniu (FRIEDRICH ADLER) – (21.X.), kryzys rządowy w kraju (do 1918).** Protektorat brytyjski nad Katarzem (do 1971). Manifest cesarza Niemiec i Austrii proklamujący powstanie państwa polskiego o bliżej nieznanych granicach i pozostającego pod kontrolą państw centralnych (5.XI.). Opanowanie kolonii niemieckiej Ruanda-Urundi przez wojska belgijskie. Zawarcie formalnego rozejmu między Północą a Południem Chin, zawieszenie walk. **Śmierć FRANCISZKA JÓZEFA I (21.XI.). KAROL I cesarzem Austrii, królem Węgier oraz Czech (do 1918).** **Ofensywa Niemiec na Bukareszt (XI.). Nasilenie walk nad Sommą (28.XI.).** **Fiasko rosyjskiej ofensywy na Bukowinie (7.XII.). Zdobycie Bukaresztu przez wojska niemieckie (7.XII.). Zmiana naczelnego dowódcy wojsk francuskich (zastąpienie JOFFRE’A przez NIVELLE’A) – (XII.).** Ustawa o powołaniu tzw. Rady Ludowej (Volksraad) w Hol. Indiach Wsch. (XII.). Okupacja rosyjska ptn. części Persji aż po linię Isfahanu, brytyjska pld. części kraju – ruch antybrytyjski w Gilanie (MIRZA KUCZEK-CHAN). Nagrody Nobla (fizyka – nie przyznano, chemia – nie przyznano, literatura – WERNER VON HEIDENSTAM (Szwecja), fizjologia i medycyna – nie przyznano, pokojowa – nie przyznano) – (10.XII.). **Pierwsze propozycje pokojowe państw centralnych (XII.). Wezwanie prezydenta USA, WILSONA do stron walczących o przedstawienie****

	<p><u>warunków przerwania walk (18.XII.).</u> Zamach na RASPUTINA w Piotrogradzie (książę FELIKS JUSUPOW, wlk. książę DYMISTR WŁODZIMIERZ PURYSZKIEWICZ) – (30.XII.). Krótka władza FRANCISCO HENRIQUEZA Y CARVAJALA i DESIDERIO ARMASA w Dominikanie, interwencja USA na wyspie, okupacja kraju (do 1924). HIPÓLITO YRIGOYEN prezydentem Argentyny (do 1922). MANUEL FRANCO prezydentem Paragwaju (do 1919). DAVID LLOYD GEORGE earl OF DWYFOR premierem Wielkiej Brytanii (do 1922). MORENO prezydentem Ekwadoru (do 1920). Obywatelstwo francuskie dla mieszkańców 4 wspólnot miejskich w Senegalu (Dakar, Rufisque, St. Louis, Gorée) przyjęte przez parlament Francji na wniosek deputowanego Senegalu, BLAISE DIAGNE. Krótkie rządy BORYSA STÜRMEERA oraz ALEKSANDRA TREPOWA w Rosji, książę MIKOŁAJ GOLICYN premierem (do 1917). Założenie dziennika „Dagsbrun” (Althýdubladið) na Islandii. IDRIS I emirem Trypolitanii i Cyrenajki (do 1949). RAMÓN VALDÉS prezydentem Panamy (do 1918). Stracenie przez Brytyjczyków ROGERA DAVIDA CASEMENTA, irlandzkiego działacza niepodległościowego za zdradę. EMILIANO CHAMORRO VARGAS prezydentem Nikaragui (do 1921). Powstanie ludowe w kazachstańskim okręgu Turgaj w Rosji (AMANGELDY IMANOW). Wydobycie surowców mineralnych w Afryce: 64 tys. t rudy chromowej, 23 tys. t miedzi, 5 tys. t ołowiu. Śmierć UMBERTO BOCCIONI – włoskiego malarza i rzeźbiarza, HENRY JAMESA – pisarza amerykańskiego, MAXA REGERA – kompozytora niemieckiego, HENRYKA SIENKIEWICZA – pisarza polskiego, ILII MIECZNIKOWA – biologa rosyjskiego, RUBÉNA DARIÓ – pisarza nikaraguańskiego (Canto errante, Azul), EMILE VERHAERENA – pisarza belgijskiego, SZOLEMA ALEJCHEM – pisarza żydowskiego, JACKA LONDONA – pisarza amerykańskiego, JOSÉ ECHAGARAY Y EIZAGUIRRE – matematyka i dramaturga hiszpańskiego.</p>
<p>1917</p>	<p><u>Wkroczenie wojsk niemiecko-bułgarskich do rumuńskiej Braiły (7.I.).</u> <u>Strajki i manifestacje antywojenne w Piotrogradzie, Baku, Moskwie i Niżnym Nowogrodzie (9.I.).</u> Tymczasowa Rada Stanu w Królestwie Polskim (I-VIII.). <u>Oreǳie prezydenta USA, WILSONA do Kongresu (propozycje w sprawie zawarcia pokoju) – (22.I.).</u> <u>Nieudany sojusz niemiecko-meksykański. Rozpoczęcie tzw. nieograniczonej wojny podwodnej przez Niemcy (1.II.).</u> Nowa konstytucja w Meksyku (wprowadzenie reformy rolnej, prawo pracy, rozdział Kościoła od państwa, nacjonalizacja bogactw naturalnych). Zerwanie stosunków dyplomatycznych z Niemcami przez USA (5.II.). <u>Aresztowanie w Paryżu holenderskiej tancerki, MATY HARI (MARGARETHE ZELLE) pod zarzutem szpiegostwa (13.II.).</u> <u>Ofensywa niemiecka na froncie wschodnim (18.II.).</u> <u>Progresja strajków w Piotrogradzie: 80-90 tys. ludzi (8.III.), ok. 200 tys. ludzi (9.III.), wprowadzenie strajku powszechnego (11.III.).</u> <u>Ofensywa brytyjska w Iraku, zdobycie Bagdadu (11.III.).</u> <u>Rewolucja lutowa w Piotrogradzie – aresztowanie członków rządu, powstanie Tymczasowego Komitetu Dumy Państwowej na czele z MICHAŁEM</u></p>

RODZIANKO, utworzenie Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich (wpływy głównie eserowców i mienszewików) pod kierunkiem MIKOŁAJA CZCZHEIDZE (12.III.), Tymczasowy Komitet Rewolucyjny w Moskwie (12.III.), kapitulacja oddziałów rządowych wobec wojsk powstańczych (13.III.), negocjacje między TDKP a RDRiŻ w sprawie powołania nowego rządu (14.III.). **Zerwanie stosunków dyplomatycznych z Niemcami przez Chiny, kryzys rządowy w Chinach (14.III.). Abdykacja MIKOŁAJA II w Rosji (Psków), koniec dynastii Romanowów (15.III.), Rząd Tymczasowy w kraju (3.III.-7.XI.), książę LWOW premierem (III-VII.), Rosja – republika, likwidacja tzw. ochrony (policji politycznej), cenzury prasy, amnestia polityczna; internowanie byłego cara wraz z rodziną w Carskim Siole (22.III.). MICHAŁ ALEKSIEJEW głównodowodzącym wojsk rosyjskich na frontach wojny (III-V.). Austriackie propozycje pokojowe (III.). Odwrót wojsk tureckich z terytorium Persji (III.). Dziewiąta ofensywa włoska nad Isonzo (III.). Powstanie Ukraińskiej Centralnej Rady (MYCHAJŁO HRUSZEWSKI) w Kijowie, rządy na terenie Ukrainy (III.). Przyznanie prawa narodowi polskiemu do utworzenia niezależnego państwa przez Rząd Tymczasowy i Radę Piotrogradzką (28, 30.III.), zniesienie wszelkich ograniczeń i wyznań narodowych (2.IV.). **Wypowiedzenie wojny Niemcom przez USA (6.IV.). Reformy w Rosji – 8-godzinny dzień pracy, kres kary śmierci (6. IV.). Początek ofensywy wojsk Ententy pod Arras, odwrót Niemców (9.IV.), zwycięstwo francuskie pod Chemin des Dames (16.IV.). Przybycie LENINA do Piotrogradu tzw. specjalnym pociągami ze Szwajcarii przez Niemcy, Szwecję i Finlandię (16.IV.) i ogłoszenie tez kwietniowych (obalenie władzy Rządu Tymczasowego na rzecz Rad) – (17.IV.). Zdobywanie Samary w Iraku przez wojska brytyjskie (24.IV.). LEW TROCKI w Rosji (5.V.). Dziesiąta ofensywa włoska nad Isonzo (V.). BRUSIŁOW dowódcą armii rosyjskiej (V-VII.). ARMANDO DUCCA DELLA VITTORIA DIAZ dowódcą wojsk włoskich (do 1918). PHILIPPE PÉTAIN naczelnym wodzem wojsk Francji (15.V.). Powstanie Partii Lewicy – Komuniści w Szwecji (V.). USA: ustawa o powszechnej służbie wojskowej (18.V.). Abdykacja króla Grecji, KONSTANTYNA I, nowym władcą ALEKSANDER (do 1920). Dekret prezydenta Francji o utworzeniu Armii Polskiej. **Pierwsze przesilenie rządowe w Rosji, utworzenie I rządu koalicyjnego, dokooptowanie eserowców i mienszewików w skład rządu (18.V.). „Deklaracja praw żołnierza” w Rosji (24.V.). Początek walk o Flandrię na froncie zachodnim (7.VI.). Wypowiedzenie wojny Niemcom, Austro-Węgrom, Bułgarii i Turcji przez Grecję (12.VI.). Ofensywa turecka w Persji (15.VI.). Początek obrad I Wszechrosyjskiego Zjazdu Rad w Piotrogradzie (16.VI.). Międzynarodowy kongres socjalistyczny w Sztokholmie (VI.). **Nieudana ofensywa rosyjska we wschodniej Galicji (VI.).** Zmiana nazwy dynastii brytyjskiej (Sachsen-Coburg-Gotha) na Windsor (19.VI.). **Powstanie we flocie czarnomorskiej w Sewastopolu (24.VI.). Pierwsze oddziały amerykańskie w Europie, desant wojsk USA w Saint Nazaire we Francji (26.VI.).** Proklamacja powstania******

Niezależnej Republiki Ukrainńskiej w Kijowie (SEMEN PETLURA, WOŁODYMYR WINNICZENKO) – (29.VI.). Pucz monarchistyczny w Chinach (CZANG ŚÜN), krótka restauracja monarchii – PU YI cesarzem (po raz drugi) – (1-12.VII.), zmuszenie prezydenta Chin, LI JUAN-HUNGA do ustąpienia przez premiera T'UAN Ć'I-ŽUEJA, FENG KUO-CZANG prezydentem (do 1918). Fala demonstracji antyrządowych w Piotrogradzie (1, 17.VII.), aresztowania bolszewików, emigracja LENINA do Finlandii. Zdobyćcie Al-Akaby przez wojska arabskie (6.VII.). Faktyczne rozwiązanie armii rosyjskiej (16-18.VII.). Organizacja I Korpusu Polskiego w Rosji (VII.). Objawienie się Matki Boskiej w Fatimie w Portugalii (17.VII.), m.in. 3 tajemnice fatimskie. Kryzys przysięgowy w Legionach Polskich, aresztowanie PIŁSUDSKIEGO przez Niemców (VII.) i jego osadzenie w twierdzy Magdeburg (do 1918). Pakt na Korfu między Narodowym Komitetem Jugosłowiańskim (ANTE TRUMBICĆ) a rządem serbskim (NIKOLA PASZICĆ): proklamowanie jedności narodów jugosłowiańskich i zapowiedź utworzenia po wojnie wspólnego państwa Serbów, Chorwatów oraz Słoweńców (20.VII.). Ofensywa wojsk brytyjskich w Ypres i Langemarck we Flandrii (VII-VIII). II rząd koalicyjny w Rosji, przewodniczącym ALEKSANDER KIEREŃSKI (6.VIII.-7.XI.). Powstanie marynarzy floty niemieckiej (VIII.). VI Zjazd SDPRR w Piotrogradzie (przygotowania do powstania zbrojnego) – (8-16.VIII.). Wypowiedzenie wojny Niemcom i Austro-Węgrom przez Chiny (14.VIII.). Wywiezienie rodziny carskiej z Carskiego Siola do Tobolska (14.VIII.). Powstanie Komitetu Narodowego Polski w Lozannie (DMOWSKI, IGNACY JAN PADEREWSKI) – (15.VIII.). Nawiązanie po raz pierwszy łączności telegraficznej między samolotem a stacją naziemną jak również między dwoma samolotami w powietrzu w USA (15.VIII.). Stłumienie buntu plemion pusztańskich na pograniczu Indii Bryt. Zjednoczenie się Partii Narodowej i Partii Demokratyczno-Narodowej – powstanie Demokratycznej Partii Filipin. Wielkie pożyczki japońskie dla Chin tzw. pożyczki NISIHARY, uzyskanie licznych koncesji w Mandzurii. Fiasko buntu antyfrancuskiego w Tonkinie (prowincja Thai Nguen), ALBERT SARRAUT generalnym gubernatorem Indochin, organizacja francuskiej tajnej policji politycznej Sûreté, okres reform gospodarczych i politycznych. Jedenasta ofensywa włoska nad Isonzo (VIII.). Ofensywa francuska pod Verdun (20.VIII.). Konferencja Państwowa w Moskwie (2400 przedstawicieli przemysłu, handlu, ziemiaństwa, a także organizacji społecznych i politycznych), wypowiedzenie się przeciw polityce Rządu Tymczasowego, opowiedzenie się za dyktaturą wojskową (25.VIII.). Utworzenie wojskowego rządu Chin Południowych, nadanie najwyższego stopnia wojskowego – generalissimusa dla SUN JAT-SENA (25.VIII.), sesja parlamentu w Kantonie (powołanie do życia 7-osobowego dyrektoriatu), dymisja SUN JAT-SENA i jego wyjazd do Szanghaju. Opanowanie Rygi i Libawy przez wojska niemieckie (3.IX.). Pierwszy lot sterowca na odległość powyżej 5000 km (niemiecki „L-59” przelatuje z Bułgarii do Sudanu Anglo-

Egipskiego i z powrotem – 6700 km). Wznowienie działań wojny domowej w Chinach (IX.). Rada Ludowa (WOLDEMARS SAMUELS) na Łotwie (do 1918). Nieudany pucz generała ŁAWRA KORNIŁOWA w Rosji, fiasko ataku wojsk na Piotrogród, ogłoszenie KORNIŁOWA zdrajcą i jego aresztowanie, samobójstwo dowódcy wojsk puczu, ALEKSANDRA KRYMOWA (7-14.IX.), KIEREŃSKI naczelnym dowódcą sił rosyjskich (12.IX.). Kryzys w Radzie Piotrogradzkiej, poparcie żądań bolszewików przez część Rady, ustąpienie CZCZEIDZE. Proklamacja republiki w Rosji (14.IX.), powołanie do czasu ukonstytuowania się nowego gabinetu pięcio-osobowego Dyrektoriatu (KIEREŃSKI, MICHAŁ TERESZCZENKO, ALEKSANDER WIERCHOWSKI, ALEKSY NIKITIN, DYMISTR WERDEREWSKI). Narada Demokratyczna w Piotrogradzie (ponad 1500 osób), powstanie Tymczasowej Rady Republiki Rosyjskiej tzw. Przedparlamentu (skład: 555 członków) – (27.IX.). Nakaz aresztowania SUN JAT-SENA w Chinach wydany przez rząd w Kantonie (29.IX.). Zdobycie Ramadi w Iraku przez wojska brytyjskie (1.X.). III rząd koalicyjny w Rosji (8.X.). Opanowanie Dago i Ozylii w Zatoce Ryskiej przez Niemców (15.X.). Rozstrzelanie MATY HARI (15.X.). Powołanie Rady Regencyjnej (książę ZDZISŁAW LUBOMIRSKI, hr. JÓZEF OSTROWSKI, abp ALEKSANDER KAKOWSKI) w Królestwie Polskim (15.X.), JAN KUCHARZEWSKI premierem (do 1918). Rozwiązanie Dumy i Rady Państwa w Rosji (KIEREŃSKI) – (19.X.), początek obrad tzw. Przedparlamentu (20.X.). Dwunasta ofensywa włoska nad Isonzo (X.) i kontrofensywa wojsk austriackich pod Caporetto (X-XI). Utworzenie przez Komitet Wykonawczy Rady Piotrogradzkiej Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego (Rewkom) pod kierunkiem eserowca PAWŁA ŁAZIMIRA, a później bolszewika MIKOŁAJA PODWOJSKIEGO (25.X.), podporządkowanie się garnizonu stolicy władzy Rewkomu (31.X.), potajemny powrót LENINA do Piotrogradu. Antytureckie powstanie w Transjordanii (FAJSAL AL-HASZIMI, LAWRENCE – oficer wywiadu brytyjskiego). Zdobycie Beershewy w Palestynie przez wojska arabskie (31.X.). Porozumienie amerykańsko-japońskie w sprawie Chin (uznanie szczególnych interesów japońskich w tych częściach Chin, z którymi graniczą jej posiadłości) – (2.XI.). II kongres Sarekat Islam w Hol. Indiach Wsch. (żądania decentralizacji administracji, prawa udziału w wyborach do terenowych organów doradczych i Rady Ludowej, swobody poruszania się, zniesienie paszportów, zrównania ludności tubylczej we wszystkich prawach z Europejczykami, popierania przemysłu i rolnictwa narodowego, zniesienia pańszczyzny, redukcji podatków). Deklaracja bryt. ministra spraw zagranicznych ARTHURA BALFOURA (poparcie Wielkiej Brytanii dla planu wydzielenia w Palestynie obszaru, który miałby się stać ogniskiem narodowym Żydów i miejscem ich osiedlenia) – (2.XI.). Zdobycie Tikrit w Iraku przez wojska brytyjskie (6.XI.). Wybuch powstania zbrojnego bolszewików w Piotrogradzie (6.XI.), początek rewolucji październikowej w Rosji, naczelne kierownictwo powstańcze w ręku LENINA. Zdobycie Gazy, Jaffy i Jerozolimy przez siły brytyjskie

w Palestynie (XI.). Opanowanie wszystkich ważniejszych punktów Piotrogradu przez oddziały bolszewików z Rewkomu, ucieczka KIEREŃSKIEGO, wydanie odezwy „Do obywateli Rosji” o obaleniu Rządu Tymczasowego i przejściu władzy w ręce Rewkomu, szturm siedziby Rządu Tymczasowego – Palacu Zimowego przez siły bolszewików, obrady II Wszechrosyjskiego Zjazdu Rad w Instytucie Smolnym – odejście prawicowych eserowców, a także frakcji mienszewików, zorganizowanie przez nich i również przy udziale kadetów Komitetu Ocalenia Ojczyzny (7.XI.), uchwalenie dekretów o pokoju i ziemi, powołanie rządu bolszewickiego (LENIN) tzw. Rada Komisarzy Ludowych (8.XI.), bolszewickie powstanie w Moskwie i Kijowie (9.XI.), strajk powszechny w Moskwie, kontrakcja sił rządowych (ok. 1000 ofiar) – (10.XI.), fiasko buntu junkrów przeciw bolszewikom w Piotrogradzie (ok. 200 ofiar) – (10-11.XI.), klęska oddziałów rządowych pod Pułkowem (12-13.XI.), ucieczka KIEREŃSKIEGO do Skandynawii. Deklaracja praw narodów Rosji (16.XI.) Zajęcie Zamku Kremla przez bolszewików (16.XI.). Przywrócenie stanowiska patriarchy (TICHON) w Rosji (18.XI.). Proklamowanie Ukraińskiej Republiki Ludowej (20.XI.) i Estońskiej Republiki Ludowej (28.XI.). **Nasilenie walk we Flandrii (XI.).** **Początek pertraktacji pokojowych Rosji z państwami centralnymi w Brześciu n/Bugiem (3.XII.).** Ogłoszenie niepodległości Finlandii (6.XII.). Tajny układ francusko-brytyjski o podziale stref wpływów w płd. części Rosji (Besarabia, Ukraina i Krym w strefie francuskiej, Kaukaz, Kubań i Don w brytyjskiej) – (XII.). Strajki w Hiszpanii (Asturia, Baskonia) – (do 1920). Wybuch francuskiego statku „Mont Blanc” (z materiałami wybuchowymi na pokładzie: 2300 t kwasu pikrynowego, 200 t trotylu, 35 t benzolu, 10 t bawełny strzelniczej) w kanadyjskim Halifax (1963 ofiary) – (6.XII.). **Uwięzienie rodziny carskiej w Tobolsku (6.XII.). Wypowiedzenie wojny Austro-Węgrom przez USA (7.XII.).** Wyborcza klęska bolszewików w wyborach do tzw. Konstytuanty (zwycięstwo eserowców) – (8.XII.). Wybuch powstania Kozaków dońskich w Rosji (9.XII.), wojna domowa (do 1920). Nagrody Nobla (pokojowa – Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, literatura – (1/2) KARL GJELLERUP i HENRIK PONTOPPIDAN (Dania), fizjologia i medycyna – nie przyznano, fizyka – CHARLES GLOVER BARKLA (Wielka Brytania), chemia – nie przyznano)) – (10.XII.). **Zawieszenie broni na froncie rumuńskim (10.XII.).** Deklaracja Litewskiej Rady Krajowej – Taryby (ANTANAS SMETONA) o odbudowie niezawisłej Litwy (11.XII.). **Zwycięstwo powstania bolszewików w Moskwie (15.XII.). Zawieszenie broni na froncie wsch. (15.XII.).** Pierwszy Ogólnoukraiński Zjazd Rad w Kijowie i Charkowie, utworzenie Ludowej Ukraińskiej Republiki Robotniczo-Chłopskiej (17.XII.). Powołanie tajnej policji politycznej – tzw. WCzk: Ogólnorosyjskiej Komisji Nadzwyczajnej do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem (FELIKS DZIERŻYŃSKI) – (20.XII.). Powołanie Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich (MICHAŁ POKROWSKI) w Moskwie (27.XII.). „Smuga cienia” CONRADA. „Szara wilczyca” JAMESA OLIVERA CURWOODA. Nasilenie się strajków w Niemczech

	<p>(700 tys. robotników). <u>Uznanie niepodległości Finlandii przez Rosję (31.XII.)</u>. 55% wszystkich gruntów w Algierii w ręku Francuzów. Organizacja II i III Korpusu Polskiego w Rosji (XII.). Przemienne rządy GARCII-PRIETO i DATO Y IRÁDIERA w Hiszpanii, GARCIA-PRIETO ponownie premierem (do 1918). Krótkie rządy OSKARI TOKOI w Finlandii, PEHR EVIND SVINHUFVUD nowym premierem (do 1918). Krótkie rządy KARLA SWARTZA w Szwecji, NIKOLAUS EDEN nowym premierem (do 1920). Krótkie rządy GEORGA MICHAELISA w Niemczech, GEORG VON HERTLING kanclerzem (do 1918). SALIM emirem Kuwejtu (do 1921). JOSÉ GUTIÉRREZ GUERRA prezydentem Boliwii (do 1920). AHMAD FUAD I sultanem Egiptu (do 1922). FEDÉRICO TINOCO GRANADOS prezydentem Kostaryki (do 1919). Krótkie rządy RIBOTA i PAULA PAINLEVÉ we Francji, CLEMENCEAU premierem (do 1920). Założenie dziennika „Excelsior” w Meksyku. Śmierć FERDINANDA VON ZEPPELINA – wynalazcy niemieckiego (sterowce), EDGARA DEGASA – malarza francuskiego, AUGUSTE’A RODINA – rzeźbiarza francuskiego, LUDWIKA ZAMENHOFA – językoznawcy polskiego (międzynarodowy język esperanto), EMILE’A DURKHEIMA – socjologa francuskiego.</p>
<p>1918</p>	<p>Rozwój przemysłowy: wytop żelaza: USA – 39,7 mln t, Wielka Brytania – 9,3 mln t, Francja – 1,3 mln t, Luksemburg – 1,3 mln t, Kanada – 1,1 mln t, Szwecja – 800 tys. t, wytop stali: USA – 45,2 mln t, Wielka Brytania – 10,9 mln t, Francja – 1,8 mln t, Kanada – 1,7 mln t, Luksemburg – 900 tys. t, Szwecja – 600 tys. t, wydobywanie ropy naftowej: USA – 47,5 mln t, Meksyk – 9,5 mln t, Hol. Indie Wsch. – 1,8 mln t, Rumunia – 1 mln t, Persja – 1 mln t. Otwarcie studia filmowego CHARLIEGO CHAPLINA w Hollywood (1.I.). Uznanie niepodległości Finlandii przez Francję i Szwecję (4.I.). Przemówienie LLOYDA GEORGA do kongresu brytyjskich związków zawodowych odnośnie stanowiska Wielkiej Brytanii do zakończenia wojny (5.I.). Uznanie niepodległości Finlandii przez Niemcy (6.I.). <u>Przerzucenie 75 tys. armii niemieckiej z frontu wsch. na front zach. (I.). Oredzie prezydenta USA, WILSONA do Kongresu: 14 punktów inicjatywy pokojowej (jawność traktatów pokojowych, ograniczenie zbrojeń do minimum, wolność żeglugi na morzach i oceanach, ustanowienie równych warunków w handlu, zupełnie bezstronne załatwienie wszelkich pretensji kolonialnych, wycofanie obcych wojsk z Rosji i Belgii, oddanie Alzacji i Lotaryngii Francji przez Niemcy, poprawienie płu. granicy Włoch według linii rozgraniczenia narodowości, autonomia dla ludów monarchii Austro-Węgier, wycofanie obcych armii z Rumunii, Czarnogóry i Serbii – zapewnienie Serbii dostępu do morza, gwarancja suwerenności Turcji przy jednoczesnym przyznaniu autonomii ludom nietureckim; Dardanele – stale otwarte jako wolna droga dla statków, utworzenie niezawisłego państwa polskiego z ziemią zamieszkanymi przez ludność bezsprzecznie polską oraz z dostępem do morza, utworzenie powszechnego zrzeszenia narodów na podstawie szczegółowych umów) – (8.I.). Rozwiązanie tzw. Konstytuandy przez bolszewików</u></p>

w Rosji (19.I.). Wojna domowa w Finlandii między „białymi” a bolszewikami (I-IV.). III Wszechrosyjski Zjazd Rad w Piotrogradzie, uchwalenie „Deklaracji praw ludu pracującego i wyzyskiwanego”, proklamowanie Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Rad (25.I.). Powołanie Armii Czerwonej (28.I.), obalenie rządów eserowców i mienszewików w Orenburgu i stłumienie buntu junkrów w Irkucku. Poparcie brytyjskiej deklaracji BALFOURA w sprawie Palestyny przez Francję, Włochy i USA (I.). Strajk robotników zakładów zbrojeniowych w Niemczech (I.). Wybuch powstania bolszewickiego w Kijowie przeciw Ukraińskiej Centralnej Radzie (29.I.). Wprowadzenie rozdziału Kościoła od państwa i konfiskata mienia kościelnego w Rosji (5.II.). **LOUIS FÉLIX FRANCHET D'ESPEREY naczelnym dowódcą wojsk Ententy na Bliskim Wschodzie. Przedłużanie negocjacji rosyjsko-niemieckich w sprawie zawarcia pokoju (TROCKI) – (II.).** Wzięcie Kijowa przez bolszewików (8.II.). **Zawarcie traktatu pokojowego między Czwórprzymierzem a Ukraińską Centralną Radą tzw. pokój chlebowy w Brześciu n/Bugiem (zgoda na objęcie przez Ukrainę Chełmszczyzny i części Podlasia, prawo armii niemieckiej do okupacji Ukrainy) – (9.II.), gwałtowne rozruchy w Warszawie. Zerwanie pertraktacji pokojowych z państwami centralnymi przez bolszewików (10.II.). Ofensywa niemiecka na froncie wschodnim, opanowanie Estonii oraz Białorusi, zwycięskie bitwy pod Narwą i Pskowem, okupowanie Ukrainy, działania armii na Krymie (II-III.).** Powołanie Floty Czerwonej (11.II.). Wprowadzenie kalendarza gregoriańskiego w Rosji (14.II.). Ofensywa „białych” na terenie Mandżurii (do 1920). Manifestacje protestacyjne przeciw warunkom pokoju brzeskiego w Warszawie (14.II.). Proklamacja de facto niepodległości Litwy (16.II.). Wyparcie nad południowy Don formacji „białych” – Armii Ochotniczej ALEKSIEJA KALEDINA (II-IV.). Armia Czerwona w Kijowie (20.II.). **Zdobycie Jerycha przez wojska brytyjskie (21.II.).** Niepodległość Estonii (24.II.), władza w ręku Rządu Tymczasowego (II-XII.). **Opanowanie Kijowa przez oddziały niemieckie (1.III.). Podjęcie rozmów i negocjacji pokojowych z Niemcami przez Rosję (pod przewodnictwem SOKOLNIKOWA), podpisanie układu pokojowego w Brześciu n/Bugiem z Niemcami, Austro-Węgrami, Bułgarią i Turcją (opuszczenie terytorium Ukrainy przez siły rosyjskie oraz uznanie traktatu pokojowego Ukrainy z państwami centralnymi, wycofanie się wojsk rosyjskich z Turcji i oddanie Karsu, Ardahanu i Batumi, demobilizacja armii rosyjskiej, gwarancja niepodległości Persji i Afganistanu, wymiana jeńców i obustronne zrzeczenie się kontrybucji, zrzeczenie się przez Rosję – terenów Estonii, Łotwy, Litwy, Królestwa Polskiego, Białorusi i Finlandii z Wyspami Alandzkimi) – (3.III.), zerwanie przez Rosję zobowiązań sojuszniczych wobec Francji i Wielkiej Brytanii. Runda negocjacji pokojowych Rumunii z Czwórprzymierzem (III-V.).** Utworzenie Rosyjskiej Partii Komunistycznej RKP (b) przez bolszewików (7.III.). **Traktaty: pokojowy oraz o przyjaźni między Niemcami a Finlandią (7.III.).** Przeniesienie stolicy Rosji z Piotrogradu do Moskwy (III.).

Desant wojsk brytyjskich w Murmańsku (9.III.), początek działań przeciw bolszewikom w Rosji. **Zatrzymanie ofensywy armii niemieckiej na rzece Somma na froncie zachodnim (21.III.)**. Niepodległość Białorusi (25.III.). Proklamowanie połączenia Besarabii z Rumunią (IV.). Desant niemiecki w Finlandii (3.IV.), pomoc w walce z siłami bolszewickimi, zajęcie Płw. Hangö, Lahti i Helsinek. Desant wojsk japońskich we Władywostoku (5.IV.), okupacja Kraju Nadmorskiego (do 1922) i okolic Czyty k/jez. Bajkał (do 1920). **Ofensywa niemiecka we Flandrii (IV.), nasilenie działań pod Ypres.** JAN STECZKOWSKI premierem Królestwa Polskiego (IV-X.). **Zestrzelenie asa niemieckiego lotnictwa, MANFREDA VON RICHTHOFENA „czerwonego barona” (78 zwycięstw powietrznych) przez australijskiego piechura (22.IV.)**. Ustanowienie stosunków dyplomatycznych między Rosją a Niemcami (26.IV.). Rozwiązanie Ukraińskiej Centralnej Rady przez Niemców (28.IV.), PAWIEŁ SKOROPADSKI hetmanem Ukrainy (IV-XI.). Przewiezienie carskiej rodziny do Jekaterynburga przez bolszewików (30.IV.). Obowiązkowa służba wojskowa w Rosji (30.IV.). **Traktat pokojowy między Rumunią a Czwórprzymierzem w Bukareszcie (utrata pld. Dobrudży na rzecz Bułgarii, kondominium państw centralnych nad płn. Dobrudżą, sankcjonowanie przyłączenia Besarabii do Rumunii) – (7.V.)**. SVINHUFVUD regentem Finlandii (V-X.). **Układ między Austro-Węgrami a Niemcami w kwaterze głównej w Spa (przygotowanie trwałego związku politycznego oraz unii celnej między tymi państwami) – (12.V.)**. SIDONIO BERNARDINO PAIS prezydentem Portugalii (V-XII.). Dekret o przymusowej rekwizycji produktów rolnych w Rosji (13.V.). **FERDINAND FOCH głównodowodzącym wojsk Ententy na froncie zachodnim (14.V.)**. Bunt Korpusu Czechosłowackiego wobec władzy bolszewików w Rosji (V.), zajęcie środkowego dorzecza rzeki Wołga oraz sporych obszarów Syberii, marsz na Władywostok. Uruchomienie pocztowej łączności lotniczej między Nowym Jorkiem a Waszyngtonem (15.V.). **Niemiecki nalot na Londyn (19.V.)**. Niepodległość narodów zakaukaskich: Gruzji (26.V.), władza w ręku mienszewików – NOE ŻORDANIA prezydentem (do 1921), Azerbejdżanu (28.V.); rządy musawatystów (do 1920) i Armenii (29.V.); władza dasznaków (do 1920). Umowa w Pittsburghu między Czechami a Słowakami (utworzenie wspólnego państwa po zakończeniu wojny) – (30.V.). Polityka komunizmu wojennego w Rosji (do 1921), system obowiązkowych dostaw żywności, bezwzględna reglamentacja artykułów spożywczych, centralizacja produkcji i dystrybucji towarów, powszechny obowiązek i militaryzacja pracy, państwowy monopol handlu,); radykalizacja wsi. Utworzenie rządu „białych” w Rosji w Samarze (6.VI.), adm. ALEKSANDER KOŁCZAK dyktatorem (do 1920). WILHELM URACH, książę wirtemberski – MENDOG II królem Litwy (VI-XI.). Zamordowanie w Permie wielkiego księcia MICHAŁA, brata MIKOŁAJA II (13.VI.). Zaprzysiężenie pierwszych pułków Armii Polskiej we Francji (22.VI.). Delegalizacja partii mienszewików przez bolszewików w Rosji

(VI.). Nasilenie walk między Kozakami a wojskami bolszewików nad Donem (VI.). Pierwsze wykorzystanie ratownicze spadochronu przez lotników wojskowych (VI.). Projekt przyznania autonomii Indiom Bryt. (6.VII.). Fiasko zamachu stanu lewicowych eserowców w Moskwie oraz Jarosławiu; zamach na ambasadora Niemiec, WILHELMA VON MIRBACHA-HARFFA (MIKOŁAJ ANDRIEJEW i JAKUB BLUMKIN) – (6.VII.). Powstanie Komunistycznej Partii Ukrainy (bolszewików). Uchwalenie socjalistycznej konstytucji w Rosji (dyktatura proletariatu) – (10.VII.). **Ofensywa niemiecka w Szampanii (VII.).** Rewolta bolszewicka w Aszchabadzie (13.VII.). Utworzenie Czechosłowackiej Rady Państwowej w Pradze (13.VII.). Zamordowanie MIKOŁAJA II i jego rodziny w Jekaterynburgu wskutek działań bolszewików (17.VII.). **Kontrofensywa sił Ententy (FOCH) na froncie zachodnim (18.VII.-VIII.).** Zamach na VON EICHHORNA, dowódcę wojsk niemieckich na Ukrainie w Kijowie (BORYS DOŃSKI) – (30.VII.). Bunt „ryżowe” w Japonii (VIII-IX.). Desanty w Rosji: brytyjsko-francuski w Archangielsku i amerykańsko-francusko-brytyjski we Władywostoku (3.VIII.). Ofensywa turecka na Kaukazie (VIII.). Zdobywanie Kazania przez bolszewików (8.VIII.). **Decydująca klęska wojsk niemieckich na froncie zach. (8.VIII.).** Lot nad Wiedniem (GABRIELE D’ANNUNZIO) z przyczepionym do samolotu sztandarem Włoch (9.VIII.). Desant brytyjski w Baku (12.VIII.). Uznanie za nieważne traktatów rozbiorowych Polski przez Rosję (29.VIII.). Nieudany zamach eserowców (FANNI KAPLAN) na WŁODZIMIERZA LENINA w Moskwie (30.VIII.). Dekret „O czerwonym terrorze” w Rosji (5.IX.), pierwsze łagry (obozы pracy i odosobnienia). **Austriacka propozycja zawarcia pokoju (IX.). Ofensywa sił Ententy na Bałkanach (salonicki korpus ekspedycyjny) – (IX.).** Wprowadzenie systemu dziesiętnego w Rosji (25.IX.). Powstanie Towarzystwa Nowego Człowieka (organizacja socjalistyczna Sindzinkei) na uniwersytecie w Tokio (walka o przebudowę życia społecznego w Japonii) – (IX.). **Zawieszenie broni między Bułgarią a Ententą (29.IX.). Zdobywanie Hajfy (29.IX.) i Damaszku w Syrii (1.X.) przez armię brytyjską, rząd emira FAJSALA na terenie Syrii (do 1920).** Książę MAX VON BADEN kanclerzem Niemiec (4.X.-XI.). **Prośba Niemiec, Austro-Węgier i Turcji do prezydenta USA, WILSONA o rokowania pokojowe (4.X.).** Abdykacja cara Bułgarii, FERDYNANDA III, BORYS III nowym carem (do 1943). **Desant francuski w Libanie (6.X.).** FRYDERYK KAROL HESKI królem Finlandii (X-XII.). Wybuch strajku generalnego (400 tys.) w Szwajcarii (X.). Ogólnoniemiecka Konferencja Związku Spartakusa (7.X.). Utworzenie Tymczasowego Rządu Obwodu Północnego w Archangielsku przez „białych” (do 1920) – (9.X.). JÓZEF ŚWIERZYŃSKI premierem Król. Polskiego (X-XI.). Manifest KAROLA I o przekształceniu Austro-Węgier w państwo związkowe (16.X.). Niepodległość narodów Czech i Słowacji (18.X.). Utworzenie Zachodnio-Ukraińskiej Republiki Ludowej (19.X.). **Zdobywanie Aleppo i Kalat esz-Szirgut przez Brytyjczyków (26.X.).** Polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie (28.X.). Rada Delegatów

Żołnierskich w Budapeszcie (28.X.). Niepodległość Czechosłowacji (28.X.). Formalna niepodległość narodów Słowenii i Chorwacji (29.X.), ANTON KOROŠEC na czele Rady Narodowej SHS.

Zawieszenie broni między Turcją a Ententą (30.X.), kapitulacja oddziałów tureckich w Syrii. Powstanie zbrojne w Budapeszcie (30-31.X.). Powstanie Rady Narodowej dla Księstwa Cieszyńskiego.

Rewolucja w Wiedniu, ucieczka KAROLA I (31.X.). Rada Delegatów Robotniczych w Budapeszcie (31.X.). MIHÁLY hr. KÁROLYI premierem Węgier (do 1919). Wojska ukraińskie we Lwowie (31.X.), walki z siłami polskimi o miasto (XI.). **Zawieszenie broni między Austro-Węgrami a Ententą (3.XI.).** **Początek rewolucji w Niemczech, bunt marynarzy niemieckich w Kilonii (3.XI.), opanowanie tego miasta oraz Lubeki, Hamburga, Cuxhaven (4-6.XI.).** Utworzenie Partii Delegacji (Hizb al-Wafd) w Egipcie (SAAD ZAGHLUL), program walki o pełną niepodległość, wprowadzenie rządów parlamentarnych, demokracji (XI.). Desant brytyjski na pld. wybrzeże Morza Kaspijskiego (XI-XII.) oraz w Batumi (XI.). Antyniemieckie powstanie na Ukrainie, Tymczasowy Robotniczo-Chłopski Rząd Ukrainy, obalenie władzy hetmana, ustanowienie rządów bolszewickich (XI.). Desant wojsk francuskich w Odessie i Sewastopolu (XI.). Wstępne porozumienie polsko-czechosłowackie w sprawie etnicznego podziału ziem Śląska Cieszyńskiego (5.XI.). Tymczasowy Rząd Ludowy Republiki Polskiej z IGNACYM DASZYŃSKIM na czele w Lublinie (7.XI.). **Rewolucja w Berlinie (9-10.XI.), abdykacja WILHELMA II i jego ucieczka do Holandii – koniec dynastii Hohenzollernów (9.XI.), powstanie republiki w Niemczech (10.XI.), Rada Pełnomocników Ludowych z FRIEDRICHEM EBERTEM (do 1919).** PIŁSUDSKI w Warszawie (10.XI.). **Abdykacja KAROLA I i jego wyjazd do Szwajcarii, koniec dynastii Habsburgów, upadek Austro-Węgier (11.XI.).** Niepodległość Polski (11.XI.), PIŁSUDSKI Naczelnym Wodzem Wojska Polskiego. **ZAWIESZENIE BRONI W RETHONDES K/COMPIÈGNE NIEMIEC Z ENTENTA (WYCOFANIE SIĘ ARMII NIEMIECKIEJ Z BELGII, FRANCJI, LUKSEMBURGA ORAZ ALZACJI I LOTARYNGII I TERYTORIUM LEWEGO BRZEGU RENU JAK RÓWNIEŻ Z INNYCH FRONTÓW WOJNY, POWSTANIE NEUTRALNEGO PASA NA PRAWYM BRZEGU RENU, REPATRIACJA LUDNOŚCI, WYMIANA JEŃCÓW, WYDANIE 5000 ARMAT, 25 TYS. KARABINÓW MASZYNOWYCH, 1700 SAMOLOTÓW, 3000 MIOTACZY MIN, 5000 SAMOCHODÓW CIĘŻAROWYCH, 5000 PAROWOZÓW WRAZ Z 15 TYS. WAGONÓW, A TAKŻE WSZYSTKICH ŁODZI PODWODNYCH, STWIERDZENIE NIEWAŻNOŚCI UKŁADÓW POKOJOWYCH Z ROSJĄ Z BRZEŚCIA N/BUGIEM I RUMUNIA Z BUKARESZTU) – ZAKOŃCZENIE I WOJNY ŚWIATOWEJ (11.XI.).** **Straty ludzkie w I wojnie światowej: Ententa – 5,4 mln w tym: Rosja – 1,8 mln, Francja – 1,3 mln, Wielka Brytania – 715 tys., Włochy – 578 tys., Państwa centralne – 4,0 mln w tym: Niemcy – 2,0 mln, Austro-Węgry – 1,1 mln, Turcja – 804 tys., Bułgaria – 74 tys., ogółem – 9,45 mln.**

	<p><u><i>Koszty I wojny światowej: Wielka Brytania – 24 143 000 dolarów, Niemcy – 19 984 000 dolarów, USA – 17 337 000 dolarów, Francja – 11 208 000 dolarów, Rosja – 7 658 000 dolarów, Austro-Węgry – 5 438 000 dolarów, Włochy – 4 489 000 dolarów.</i></u></p>
--	--